REPUBLICA POPULARĂ CHINEZĂ *după* 1949

Michael Lynch

Editura ALL

The People's Republic of China since 1949
Michael Lynch
Copyright © 1998 Michael Lynch
First published in English by Hodder & Stoughton.

Republica Populară Chineză după 1949
Michael Lynch
Copyright © 2004 **BIC ALL**
Traducere: Simona Ceaușu

Toate drepturile rezervate Editurii **BIC ALL**.
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată fără permisiunea scrisă a Editurii **BIC ALL**.
Drepturile de distribuție în străinătate aparțin în exclusivitate Editurii **BIC ALL**.
All rights reserved. The distribution of this book outside Romania, without the written permission of **BIC ALL**, is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
LYNCH, MICHAEL
Republica Populară Chineză după 1949, Michael Lynch;
trad.: Simona Ceaușu – București:
Editura BIC ALL, 2004
208 p.; 21 cm (Acces la istorie)
Bibliogr.
Index
ISBN 973-571-461-2

I. Ceaușu, Simona (trad.)

Editura **BIC ALL**
Bd Timișoara nr. 58, sector 6
București, cod 061317
☎ 402 26 00
Fax: 402 26 10
Departamentul distribuție
☎ 402 26 34
Fax: 402 26 29
Comenzi la: comenzi@all.ro
URL: http://www.all.ro
Redactor: Constantin Vlad
Procesare copertă: Niculina Stoica

acces la istorie

42

REPUBLICA POPULARĂ CHINEZĂ DUPĂ 1949

Michael Lynch

Traducere de Simona Ceaușu

Cuprins

Prefață vii

Capitolul 1 Introducere: China comunistă **1**
1. Condiții istorice 1
2. Configurația istoriei Chinei după 1949 3
3. China și istoricii 11
4. Principalele domenii ale istoriei Chinei după 1949 18
Îndrumări pentru studiu 22

Capitolul 2 China în epoca lui Mao: politică și economie, 1949-1966 ..... **23**
1. Consolidarea puterii comuniste, 1949-1953 23
2. Economia – primul plan cincinal, 1952-1956 31
3. Campania celor o sută de flori, 1957 34
4. Marele salt înainte, 1958-1962 36
5. Lupta pentru putere, 1961-1966 44
Îndrumări pentru studiu 49

Capitolul 3 China în epoca lui Mao: Revoluția culturală, 1966-1976 ..... **50**
1. Obiectivele lui Mao în Revoluția culturală 50
2. Desfășurarea Revoluției culturale – prima fază 53
3. Teroarea Gărzilor Roșii 56
4. Încercarea lui Mao de a remodela cultura chineză 62
5. Revoluția culturală – faza finală 65
6. Moștenirea Revoluției culturale a lui Mao 70
Îndrumări pentru studiu 73

Capitolul 4 China după Mao: epoca lui Deng **78**
1. Lupta pentru putere după moartea lui Mao 78
2. A treia Plenară, 1978. Momentul de cotitură 84
3. Revoluția lui Deng, 1979-1989 86
4. Mișcarea pro-democrație, 1979-1989 94
5. Drumul spre evenimentele din Piața Tiananmen 99
6. Masacrul din Piața Tiananmen, iunie 1989 103
Îndrumări pentru studiu 106

Capitolul 5 China în context internațional **112**
1. Caracterul politicii externe a RPC 112
2. China și războiul din Coreea, 1950-1953 113
3. RPC și SUA 117

4. Taiwanul. Cealaltă Republică chineză 123
5. RPC și Hong Kong 128
6. RPC și anticolonialismul 134
7. Rolul Chinei pe plan internațional după 1989 141
Îndrumări pentru studiu 143
Capitolul 6 China și revoluția mondială 144
1. Premise 144
2. Originile rivalității chino-sovietice 146
3. Mao și Stalin 148
4. China și destalinizarea 150
5. Mao și Hrușciov 153
6. Concepții diferite despre revoluție 156
7. RPC și Brejnev 161
8. Rivalitatea chino-sovietică în Indochina 162
9. Sfârșitul rivalității chino-sovietice 166
Îndrumări pentru studiu 167
Capitolul 7 Concluzii 173
1. China după evenimentele din Piața Tiananmen 173
2. Republica Populară Chineză 178
3. Percepții occidentale despre RPC 184
Îndrumări pentru studiu 185

Tabel cronologic 187
Glosar 190
Lecturi suplimentare 193
Index 197

Notă referitoare la transcrierea numelor chinezești

În lume există două tipuri importante de transcriere a numelor chinezești, sistemul mai vechi Wade-Giles și sistemul mai recent Pinyin. În această carte s-a folosit cu precădere sistemul Pinyin. Pentru a evita confuziile, după prima apariție a unui nume s-au adăugat în paranteză forma Wade-Giles sau una din formele alternative. La sfârșitul cărții există un glosar care vă oferă o listă cu ambele forme ale numelor prezente în carte.

Prefață

Inițial, seria *Acces la istorie* a fost concepută ca o colecție de volume care să acopere segmente cronologice populare din istoria britanică precum și din istoria altor țări ca Franța, Germania, Rusia și SUA. Era un mod complementar de a prezenta istoria în comparație cu maniera tradițională de predare din școli, colegii și universități. Totuși, în ultimii ani, au devenit obișnuite și alte modalități de a împărți trecutul în segmente istorice. S-a pus tot mai mult accentul pe studierea în detaliu a unor perioade istorice scurte și pe compararea unor fenomene istorice similare din mai multe țări. Aceste evoluții au generat o cerere tot mai mare de materiale didactice și au apărut, prin urmare, două noi serii, pe lângă seria inițială – *Detalii* și *Teme*. Noile volume sunt realizate după aceleași criterii care au făcut populară seria *Acces la istorie*.

Către cititorul nespecializat

Cărțile din seria *Acces la istorie* au fost special create pentru elevii și studenții aflați în fața unor examene de istorie, dar ele se adresează în egală măsură și publicului nespecializat. Autorii sunt de părere că o bună carte de istorie nu este doar corectă, realizată în funcție de ultimele descoperiri din domeniu și riguroasă din punct de vedere științific, ci și bine scrisă, într-un stil clar și atractiv. Cea mai mare parte a textului (cu excepția Îndrumărilor pentru studiu) ar trebui să reprezinte o relatare ușor de citit și interesantă a fiecărui subiect. În plus, fiecare autor a încercat nu numai să ofere o explicație cât mai clară posibil pentru ceea ce s-a petrecut în trecut, cât și să-i stimuleze pe cititori și să-i determine să-și formeze propriile opinii cu privire la evenimentele trecute și la semnificația lor. Astfel, deși nu sunt așteptate cunoștințe de istorie prealabile din partea cititorului, se presupune întotdeauna că acesta este o persoană inteligentă, obișnuită să gândească pentru sine însuși. Autorul tinde mai degrabă să-i împărtășească cititorului propriile sale idei și să exploreze împreună cu el noi posibilități decât să-i „livreze" acestuia așa-numitele „adevăruri istorice", plasându-se pe sine într-o poziție privilegiată.

Către elevi și studenți

Seria *Acces la istorie* este destinată celor ce studiază istoria la un nivel mai înalt. Volumele sale sunt destinate a fi texte interactive, destul de clare și la prima lectură, dar care câștigă mult la o a doua lectură sau în urma unui studiu aprofundat.

Pentru a fi un bun elev sau student, trebuie să vă organizați timpul eficient. Astfel, trebuie să vă gândiți bine cât de important este pentru dumneavoastră materialul dintr-o anumită carte. Dacă aveți nevoie doar de cunoștințe generale referitoare la un anumit subiect, următoarea abordare va fi, probabil, cea mai eficientă:

1. Citiți cu atenție Capitolul 1, care vă poate oferi o idee generală despre întreaga carte, și gândiți-vă la conținutul său.
2. Citiți rapid Capitolul 2, acordând mai multă atenție secțiunii inițiale precum și titlurilor și subtitlurilor. Decideți apoi dacă aveți nevoie să citiți întregul capitol.
3. Dacă o faceți, citiți capitolul oprindu-vă la sfârșitul fiecărei subdiviziuni a textului pentru a lua note.
4. Repetați stadiul al II-lea (și stadiul al III-lea unde este cazul) pentru celelalte capitole.

Dacă, totuși, cursul dumneavoastră – și abordarea dumneavoastră specifică – impun o cunoaștere detaliată a conținutului cărții, va trebui să lucrați, în consecință, astfel încât să aprofundați informațiile oferite. Nu există o metodă perfectă de studiu și merită să încercați diferite stiluri de lucru în privința notelor pe care le luați pentru a vedea care stil vi se potrivește cel mai bine. Cu toate acestea, următorul plan de lucru merită încercat:

1. Citiți rapid capitolul, de preferat fără întreruperi. Evitați tentația – care poate fi foarte mare – de a lua notițe în acest stadiu.
2. Studiați schema-rezumat de la sfârșitul capitolului, asigurându-vă că înțelegeți „forma" generală a ceea ce ați citit.
3. Recitiți capitolul mai rar, luând note de data aceasta. Veți rămâne uimiți cît de clar și de simplu pare materialul la o a doua lectură și notele dumneavoastră vă vor fi, în consecință, mult mai utile atunci când va trebui să scrieți un eseu sau să vă pregătiți pentru examene. Pe termen lung, a citi un capitol de două ori poate chiar să vă ajute să economisiți timp. Asigurați-vă că notele dumneavoastră sunt clare și

ordonate și lăsați destul loc pentru ca, eventual, mai târziu să puteți adăuga noi informații.

4. Citiți sfaturile oferite cu privire la întrebările-eseu și încercați să vă gândiți la exemplele de titluri. (Amintiți-vă că, pentru a fi eficientă, învățarea trebuie să fie activă. Până acum, nu a reușit nimeni să găsească un bun înlocuitor pentru efortul autentic. Singuri trebuie să decideți cu privire la problemele-cheie referitoare la fiecare subiect.)
5. Încercați să abordați și problemele referitoare la izvoare. Îndrumările pentru acest tip de exerciții, oferite cel puțin o dată pe parcursul cărții, merită citite și bine cântărite.

După ce ați terminat capitolele principale, citiți și secțiunea „Lecturi suplimentare". Nu uitați că o carte nu poate face mai mult decât să vă prezinte un subiect la modul general și se așteaptă de la dumneavoastră ca – atunci când timpul vă va permite – să citiți mai mult referitor la tema respectivă. Dacă aceste cărți din seria *Acces la istorie* vă ajută să descoperiți cât de divers și fascinant poate fi trecutul omenirii, seria și-a atins scopul, iar dumneavoastră veți trăi acel entuziasm pentru respectivul subiect, care, alături de o învățare eficientă, constituie trăsătura distinctivă a celor mai buni elevi sau studenți.

Robert Pearce

1 Introducere: China comunistă

La 1 octombrie 1949 Mao Zedong (Mao Tse-tung), președinte al Partidului Comunist Chinez, a apărut în balconul fostului palat imperial din Beijing (Peking) pentru a proclama instaurarea oficială a Republicii Populare Chineze (RPC). Declarația sa a marcat victoria finală a comuniștilor chinezi asupra dușmanilor lor după două decenii de război civil. Tema acestei cărți o reprezintă dezvoltarea internă a Republicii Populare Chineze în timpul jumătății de secol care a urmat și impactul pe care aceasta l-a avut asupra politicii mondiale. Totuși, pentru a plasa istoria Chinei comuniste în contextul internațional este necesar să prezentăm principalele etape ale istoriei Chinei și să evidențiem evenimentele care au condus la victoria lui Mao și a adepților săi.

1. Condiții istorice

Prin tradiție China era o națiune extrem de conservatoare. Principala influență formatoare a fost confucianismul, o filosofie care evidențiază nevoia de armonie în cadrul relațiilor umane și care a impus poporului chinez să își accepte fără să protesteze locul în cadrul unei ordini social neschimbate. Această asumare a fost la originea unei structuri ierarhice în cadrul căreia prima îndatorire a cetățeanului era de a se supune autorității legale, materializată în forma sa politică cea mai înaltă prin guvernarea împăratului, al cărui drept de a domni reprezenta un „mandat al cerului". Această formulă, care era în mare măsură echivalentul conceptului european al dreptului divin al regilor, a dat legitimitate deținătorilor puterii și a justificat măsurile de suprimare a oricărei opoziții.

Conservatorismul Chinei s-a evidențiat și în atitudinea sa față de lumea exterioară. Până în secolul al XIX-lea China a fost în esență o societate închisă. Timp de aproape două mii de ani ea a evitat pe cât posibil în mod deliberat orice contact cu alte națiuni. Izolată în mare măsură de influențele străine, China a dezvoltat un profund sentiment al propriei superiorități asupra tuturor celorlalte culturi. Totuși, această mulțumire de sine a fost brusc și profund afectată în anii 1840,

când anumite națiuni industrializate occidentale, în special Marea Britanie și Franța, au profitat de superioritatea lor militară și de tehnologia lor mai avansată pentru a se impune în China. Chinezii au fost siliți să își deschidă porțile pentru comerțul exterior și să se implice într-o seamă de „tratate inechitabile" care au obligat-o să cedeze teritorii suverane și să accepte termenii stabiliți de occidentali. În 1900 peste cincizeci de „porturi deschise" erau posesiuni străine. Datorită acestor tot mai frecvente și mai numeroase umilințe, chinezii erau tot mai nemulțumiți de guvernul imperial. Incapacitatea dinastiei Qing (manciuriană) de a proteja China a încurajat dezvoltarea mișcărilor revoluționare. Principala caracteristică a acestor mișcări era dorința de a realiza „o revoluție împotriva lumii pentru a se alătura lumii", de a pune capăt îngenuncherii Chinei de către Occident prin adoptarea mecanismelor politice și economice progresiste occidentale.

În 1911 China a trecut prin cea dintâi dintre revoluțiile sale moderne, când regimul dinastiei Qing a căzut. Deși a fost proclamată republica în locul sistemului imperial, nu era deloc limpede cine deține de fapt adevărata putere în China. Timp de patruzeci de ani tabere rivale ale „seniorilor războiului" și facțiuni rivale s-au luptat pentru a-și afirma autoritatea. Două partide revoluționare erau protagonistele acestor confruntări: naționaliștii sau Gomindan (Kuomintang) (GMD), partid creat de Sun Yatsen și condus după 1925 de Chiang Kai-shek (Jiang Jieshi), și Partidul Comunist Chinez (PCC), al cărui conducător avea să fie de la sfârșitul anilor '20 Mao Zedong. Deși Gomindanul (Kuomintang) a format guvernul oficial al Chinei încă de la începutul anilor '30, nu a reușit niciodată să își înfrângă rivalii comuniști. Mai mult, autoritatea naționaliștilor a fost compromisă profund de ocupația militară din numeroase dintre regiunile cele mai bogate și mai populate ale teritoriului Chinei exercitată de vecinul și dușmanul tradițional al Chinei, Japonia. Spre deosebire de atitudinea defensivă a lui Chiang Kai-shek, Mao Zedong a condus PCC de la bazele sale din Jiangxi (Kiansi) și Yanan (Yenan) într-un spirit de rezistență față de ocupația japoneză. Principala strategie a lui Mao a fost de a câștiga aderența țăranilor care reprezentau optzeci la sută din populația chineză. Succesul pe care l-a repurtat în acest sens a avut un dublu efect și anume de a-i oferi recruți pentru campania antijaponeză și susținători politici pentru PCC în campania sa împotriva naționaliștilor de la oraș.

O dată cu înfrângerea Japoniei la sfârșitul celui de-al doilea război mondial în 1945, PCC își ia revanșa asupra GMD prin reluarea războiului civil care a durat cu intermitențe încă de la sfârșitul anilor '20. Confruntarea acerbă pentru supremație care a durat mai bine de patru ani s-a încheiat cu victoria definitivă a comuniștilor. În 1949 Gomindanul a fost alungat de pe teritoriul Chinei; singura fortăreață care le mai rămăsese naționaliștilor a fost insula Taiwan (Formosa). Mao și PCC erau acum în măsură să instaureze un regim comunist în întreaga Chină.

(Pentru o analiză mai detaliată a evenimentelor ce au precedat anul 1945 cititorii ar trebui să consulte volumul intitulat *China: De la imperiu la Republica Populară, 1900-1949* din aceeași colecție *Acces la istorie*).

2. Configurația istoriei Chinei după 1949

a) Consolidarea autorității comuniștilor, 1949-1957

În timpul perioadelor de la Jiangxi și Yanan din anii '30 și '40, Mao Zedong, datorită unei combinații de iscusință politică și militară, noroc și asprime, a reușit să își impună autoritatea personală în cadrul PCC. Dominația lui s-a accentuat o dată cu proclamarea Republicii Populare Chineze în 1949. Din acest moment și până la moartea sa, Mao Zedong a fost venerat de poporul chinez ca o divinitate în viață. Dar adulația care s-a revărsat asupra lui nu putea ascunde imensele probleme cu care s-a confruntat în calitate de conducător al noii Chine. Sarcina sa cea mai solicitantă era aceea de a aduce stabilitate unei națiuni care a fost încercată de decenii întregi de divizare și tulburări. Stilul de lucru al lui Mao era simplu; nu tolera nici o opoziție față de PCC. Toate celelalte partide au fost scoase în afara legii, iar populației i s-a impus o totală subordonare față de noul regim.

Inițial, oficialitățile și figurile publice care au activat în fostul regim naționalist al GMD, dar care nu au fugit în Taiwan au fost menținute de autoritățile comuniste în posturile lor. Li s-a promis că dacă vor fi loiale noii Chine nu vor suferi nici un fel de represalii pentru atitudinea lor din trecut. O scurtă perioadă acest angajament a fost onorat, dar o dată ce aceste oficialități și-au făcut datoria de a

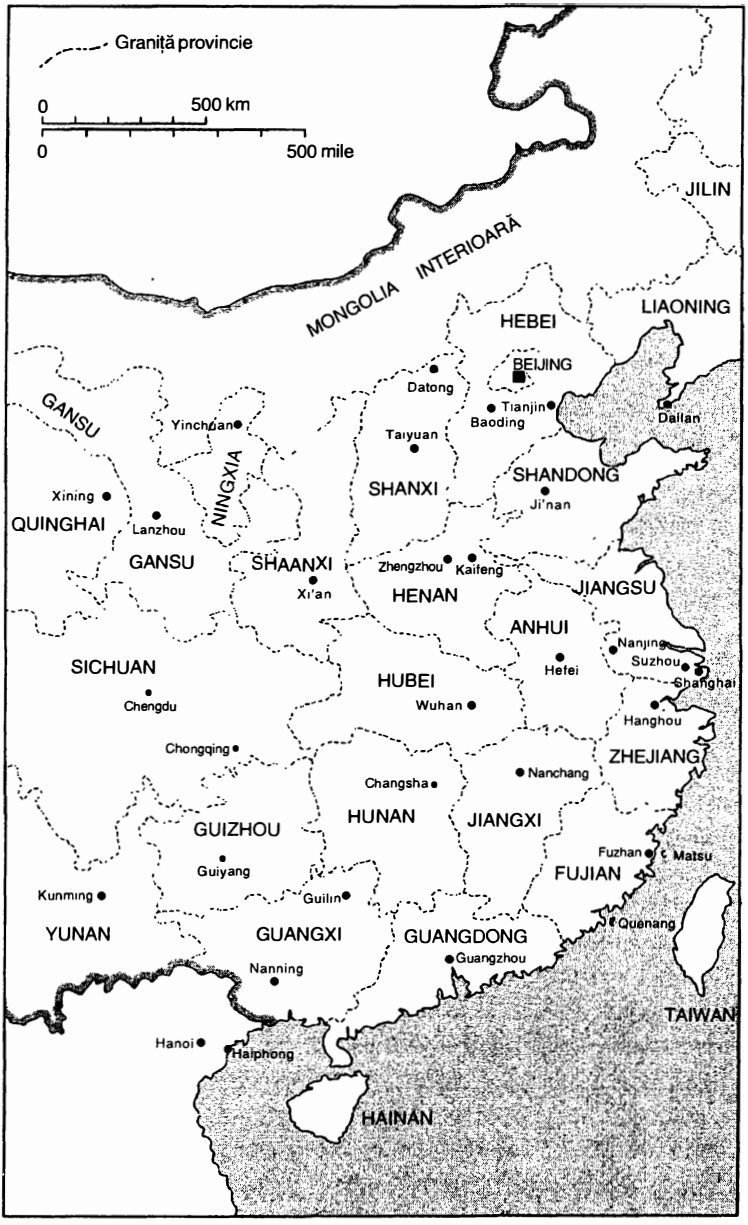

Provinciile din China cu principalele orașe

asigura noii Republici Populare Chineze o continuitate a administrației au fost luate în vizor și persecutate ca dușmani de clasă.

Conceptul de dușman de clasă era un concept de bază în strategia socială și politică a comuniștilor din guvern. Invocând îndatorirea tradițională a chinezilor de a da ascultare autorităților, Mao și conducătorii PCC au declanșat campanii publice de defăimare a tuturor celor care în viața publică se opuneau politicii oficiale. Începând din anii '50 a fost creată o atmosferă de teamă și nesiguranță, prin intermediul unor „antimișcări", lansate împotriva celor care considerau că PCC este suspect din punct de vedere social sau politic. Poporului chinez i s-a cerut să-i denunțe pe toți cei care au colaborat cu fostul regim GMD. China a devenit o națiune de informatori. Orice persoană era de ajuns să fie denunțată de vecini că ar fi făcut parte din clasele privilegiate pentru a fi judecată public, iar averea să-i fie confiscată. Jurămintele de credință față de noul stat socialist au fost ignorate. Atmosfera vindicativă a fost sporită de implicarea Chinei în războiul din Coreea (1950-1953). Acest conflict a impus anumite obligații noului regim și a oferit noi pretexte guvernului pentru a hărțui populația. Cele mai cumplite excese s-au manifestat în zonele rurale, unde milioane de proprietari de pământuri au fost deposedați în mod brutal de proprietăți care au fost apoi distribuite țăranilor.

Au avut loc epurări și în cadrul PCC. Membrii suspectați că nu respectă în totalitate linia partidului au fost catalogați ca elemente de „dreapta" care se opun progresului Republicii Populare Chineze. Epurările au alternat cu perioade în care membrii de partid erau încurajați să critice politica actuală. Această liberalizare aparentă a fost în mod inevitabil urmată de impunerea unor restricții și mai severe în ceea ce privește libertatea de exprimare. Un exemplu elocvent în acest sens îl constituie anul 1957 când Mao, folosind lozinca: „Lăsați să înflorească o sută de flori; lăsați să se manifeste o sută de școli de gândire", i-a îndemnat pe membrii PCC să își exprime nemulțumirile. Cei care s-au grăbit să-i dea ascultare au fost apoi demascați drept oameni „de dreapta". Astfel de epurări aveau să devină o constantă a politicii lui Mao până la moartea sa în 1976.

b) Marele salt înainte, 1958-1966

În domeniul economic principalul obiectiv al lui Mao era industrializarea Chinei. El a sperat că într-o perioadă scurtă China nouă va fi capabilă să se alăture Uniunii Sovietice și țărilor occidentale în ceea ce privește producția industrială. Pentru a realiza acest obiectiv el a copiat modelul stalinist al planurilor cincinale. Acestea presupuneau un imens efort fizic din partea muncitorilor chinezi, dar, de vreme ce Mao alesese în mod deliberat să se bazeze mai degrabă pe masa oamenilor muncii decât pe o tehnologie avansată, planurile s-au bucurat numai parțial de succes. Limitele strategiei pe care a adoptat-o Mao s-au evidențiat în timpul celui de-al doilea plan cincinal (1958-1962). Planul, care avea menirea să marcheze „Marele salt înainte", nu a reușit să își atingă obiectivele în ceea ce privește producția. Cifrele reale ale acestui eșec au fost ascunse populației, dar ceea ce autoritățile nu au putut masca a fost foametea generalizată care a însoțit această perioadă. Căderea sistemului de aprovizionare cu alimente a fost rezultatul a doi factori, colectivizarea și curentul promovat de Lîsenko. Pământul care fusese împărțit țăranilor după deposedarea proprietarilor a fost confiscat apoi printr-un program de colectivizare care a pus capăt proprietății private. Dezorganizarea astfel creată a fost agravată de decizia lui Mao de a introduce în China teoriile înșelătoare referitoare la cultura cerealelor ale agronomului sovietic Trofim Lîsenko (vezi pagina 38). Această combinație de dezbinare socială și pseudoștiință a produs o catastrofă în întreaga Chină. Au murit milioane de oameni.

După bunul său obicei, Mao a evitat să își asume responsabilitatea pentru foametea care devasta China, dar la începutul anilor '60 el s-a retras de pe scena politică, lăsând două figuri proeminente ale partidului, Deng Xiaoping (Teng Hsiao-ping) și Liu Shaoqi (Liu Shao-chi), să rezolve problema crizei de alimente. Încercările acestora de a repara dezastrul economic i-a determinat să modifice unele dintre politicile inițiale ale lui Mao. Una dintre principalele modificări a fost renunțarea la colectivizare. Mao a fost foarte nemulțumit de această măsură, considerând-o o încercare de a submina principiile socialiste pe care s-a bazat revoluția din China din 1949. Printr-o serie de gesturi dramatice, printre care și faptul că a înotat în râul Yangzi (Yangtse), vârstnicul președinte a reapărut în

public și și-a reafirmat dominația în politica chineză. Ceea ce l-a determinat să revină a fost teama pe care a resimțit-o întotdeauna, și care a sporit pe măsură ce a înaintat în vârstă, că revoluția pe care a condus-o nu va supraviețui morții sale. De aceea, s-a decis să impună în China o structură politică și socială care să-i definească în permanență caracterul ca națiune. Aceasta a fost intenția care a motivat introducerea Revoluției culturale din 1966, o mișcare extraordinară care a aruncat China într-un deceniu de tulburări orchestrate în mod deliberat.

c) Revoluția culturală, 1966-1976

Obiectivul lui Mao atunci când a declanșat Revoluția culturală a fost acela de a obliga partidul să își asume toate erorile curente și procedând astfel să se elibereze de toți posibilii rivali care-i amenințau autoritatea. Instrumentul pe care l-a ales pentru a realiza acest obiectiv a fost tineretul. În 1966 i-a chemat pe cei tineri să îi judece pe vârstnici. El le-a cerut să înființeze o mișcare de masă pentru a distruge cele „patru vechi rele" care amenințau revoluția Chinei – „vechea cultură, vechea gândire, vechile obiceiuri și vechile deprinderi". Tineretul a răspuns cu un entuziasm idealist care curând a degenerat curând într-un fanatism brutal. Brigăzi de adolescenți, cunoscute sub numele de „Gărzile Roșii", au făcut ravagii în orașele din China, arestându-i și agresându-i pe cei pe care îi considerau „elemente negative", reprezentanți ai trecutului corupt al Chinei. Nimic din ceea ce amintea de istoria antică a Chinei nu a fost cruțat. Clădirile – fie ele universități, biblioteci, muzee sau temple – care pentru Gărzile Roșii constituiau vestigii ale epocilor de decadență ale Chinei au fost dărâmate sau arse.

Violența era unul dintre ingredientele atacului general îndreptat împotriva Chinei tradiționale. Toate formele de expresie artistică au ajuns să fie cenzurate la sânge. Ele trebuiau să treacă testul de „integritate socialistă" impus de soția lui Mao, Jiang Qing (Chiang Ching), căreia i s-a încredințat responsabilitatea de a reface cultura chineză. Pe parcursul evenimentelor ea a reușit doar să distrugă cultura chineză. Pretenția ei ca toate formele de creativitate să se conformeze în mod absolut principiilor ei despre adevărata cultură socialistă însemna de fapt că de-a lungul veacurilor cultura chineză nu a produs nimic remarcabil. China a devenit un neant artistic.

Revoluția culturală a fost un gest de nebunie, dar nu lipsit de metodă. Gărzile Roșii constituiau unul dintre aspectele vizibile și înspăimântătoare ale mișcării, dar nu erau decât o fațadă. Mao a profitat de aparenta anarhie pentru a-și impune autoritatea în PCC și asupra națiunii. Ea a reprezentat o modalitate de a-și pune în practică conceptul de „revoluție permanentă", convingerea că numai dacă efectivele PCC sunt epurate în mod regulat acesta va fi în continuare o forță revoluționară, iar China va fi un adevărat stat socialist. Timp de încă zece ani după 1966 Revoluția culturală a produs profunde disfuncții atât pe plan intern cât și în relațiile Chinei cu lumea exterioară.

În ceea ce privește politica externă, o evoluție deosebit de importantă a fost tot mai evidenta detașare a Republicii Populare Chineze (RPC) de URSS. În anii săi de început RPC considera Uniunea Sovietică mentorul său și i s-a alăturat în mod natural ca aliat în cadrul Războiului rece dintre Est și Vest. Dar faptul că RPC a conștientizat că este exploatată din punct de vedere financiar și comercial de Uniunea Sovietică, care a refuzat să considere China un partener egal în cadrul mișcării revoluționare internaționale, a determinat o profundă ostilitate între cele două țări în anii '60. Revoluția culturală nu a făcut decât să confirme temerile sovieticilor că RPC sub conducerea lui Mao a renunțat la realism și rațiune.

În 1976, după un deceniu de Revoluție culturală, existau semne că însuși Mao considera că extremismul social și cultural a mers prea departe. Este greu de apreciat care era într-adevăr părerea lui despre Revoluția culturală și consecințele ei, dat fiind că în ultima parte a vieții declinul său fizic l-a adus în situația de a-și exprima cu greu ideile. Pe măsură ce boala sa avansa, în culise s-a declanșat o puternică luptă pentru putere. O dată cu moartea lui Mao, în septembrie 1976, această luptă a îmbrăcat aspectul unui conflict deschis, la care participau trei combatanți: Banda celor patru, un grup mic de adepți ai liniei dure conduși de văduva lui Mao, Jiang Qing; moderatul Hua Guofeng (Hua Kuo-feng) pe care Mao îl numise succesor; și vicleanul pragmatic Deng Xiaoping, care a supraviețuit epurărilor și retrogradărilor din timpul Revoluției culturale. Banda celor patru era lipsită de putere efectivă și nu era în relații bune cu armata. La câteva săptămâni după moartea lui Mao cei patru au fost

înlăturați din cursă și închiși. Timp de doi ani Hua a fost conducătorul nominal al Chinei, dar dat fiind că nu a reușit să obțină sprijinul total al PCC avea șanse mici să moștenească deplina autoritate a lui Mao. În 1979 Hua a fost înlăturat din cursă de Deng, care s-a afirmat ca principala forță politică în politica chineză.

d) Revoluția lui Deng, 1976-1989

O dată ajuns la putere, Deng Xiaoping a inițiat o remarcabilă schimbare de direcție în politica economică și externă a Chinei. Chiar și în epoca lui Mao au existat semne că RPC nu era mulțumită cu situația ei de izolare internațională. Proastele relații cu URSS și tot mai profunda rivalitate dintre cele două țări în ceea ce privește conducerea lumii comuniste au determinat RPC să cultive relații mai bune cu Occidentul. În anii ce au precedat moartea lui Mao (1976), Zhou Enlai (Chou En-lai), ministrul de externe al RPC și unul dintre veteranii politicii chineze, a jucat un rol important în îmbunătățirea contactelor diplomatice ale Chinei. Zhou a fost cel care a contribuit la căderea „cortinei de bambus", echivalentul asiatic al „cortinei de fier" din Europa. Vizita președintelui american, Richard Nixon, în China în 1972 a fost unul dintre exemplele strălucite ale succesului repurtat de Zhou. Intenția sa declarată era de a „deschide China către lume".

Îmbunătățirea relațiilor externe era o parte componentă a unei strategii care a fost denumită „Revoluția lui Deng". Ea era alcătuită în esență dintr-o serie de politici menite să modernizeze economia Chinei. Principala sa trăsătură era faptul că în timp ce națiunea urma să rămână cu numele socialistă, ea avea să îmbrățișeze metodele capitaliste în măsura în care se considera că ele pot aduce beneficii practice. Printr-o decizie capitală adoptată în cadrul celui de-al XI-lea Congres al PCC, din 1978, PCC a decis că economia va fi structurată în viitor potrivit unor principii utilitare, iar nu ideologice. Deng a anunțat un program care includea „patru modernizări" (în agricultură, industrie, apărare și învățământ) care urmau să aducă China la un statut de egalitate cu Occidentul. În domeniul agriculturii, s-a renunțat la colectivizare, a fost acceptată proprietatea individuală asupra pământului, iar țăranilor li s-a permis să își vândă produsele atât în mod particular cât și statului. Industria a fost stimulată prin adoptarea

tehnicilor de producție occidentale. Muncitorii au fost încurajați prin introducerea salariilor diferențiate care au înlocuit salariile fixe oferite până atunci de stat. Au fost create Zone Economice Speciale (ZEC), create după modelul occidental, care aveau sarcina concretă de a spori comerțul internațional al Chinei.

O caracteristică extraordinară a revoluției lui Deng a fost faptul că el nu intenționa să însoțească atotcuprinzătoarele reforme economice cu schimbări politice asemănătoare. Și într-adevăr, Deng s-a opus categoric unei astfel de soluții. El a reafirmat dreptul absolut al Partidului Comunist Chinez de a guverna nestingherit China. Intransigenței lui i se datorează adâncirea nemulțumirilor de ordin politic și amploarea pe care a cunoscut-o în anii '80 mișcarea prodemocratică din China.

Mișcarea s-a manifestat foarte puternic la nivelul intelectualilor chinezi, care abia se refăceau după atacul lansat împotriva lor de Revoluția culturală. Ei au militat pentru ca o a cincea modernizare – democrația – să fie adăugată la celelalte patru din programul lui Deng. În anii '80 confruntările dintre autorități și democrați au constituit o constantă. Apogeul a fost marcat de demonstrația din 1989 din Piața Tiananmen, reprimată cu brutalitate de forțele guvernamentale.

e) China după 1989

Deși acțiunea de represiune a guvernului chinez din Piața Tiananmen a stârnit puternice proteste pe plan internațional, puterile occidentale nu și-au concertat eforturile în direcția unor sancțiuni comune ca răspuns. Relațiile comerciale ale Chinei cu lumea exterioară nu au fost afectate în mod serios. De fapt, evenimentele internaționale în acest moment au fost favorabile evoluției chineze. Căderea comunismului în cadrul blocului sovietic din Europa, care a început la sfârșitul anilor '80, a pus capăt Războiului rece. Consecința imediată a fost diminuarea tensiunilor care existau între RPC și națiunile occidentale. La fel de importantă a fost și dezmembrarea URSS. Din acest moment nu se mai putea vorbi de un conflict chino-sovietic pentru obținerea conducerii lumii comuniste. Convingerea Chinei că aceste remarcabile evoluții pe plan internațional i-au oferit noi oportunități a fost evidențiată de cifrele care demonstrau o creștere

notabilă în anii '90 a comerțului RPC cu SUA și Europa. Mai mult, retrocedarea Hong Kong-ului de către Marea Britanie în 1997 în termeni foarte apropiați de cererile inițiale ale RPC au produs o mare satisfacție în China. Redobândirea Hong Kong-ului, pe lângă faptul că a readus o importantă resursă economică și financiară Chinei, a avut o importanță simbolică covârșitoare pentru poporul chinez. Ei au considerat că acest eveniment marchează sfârșitul a o sută cincizeci de ani de imperialism occidental în China.

O dată cu retrocedarea enclavei Macao (Macau) de către portughezi în 1997, singura pretenție teritorială a RPC vizează Taiwanul. Aceasta este însă o problemă mult mai greu de rezolvat. Marea Britanie și Portugalia nu au încercat niciodată să nege Chinei dreptul de a reclama Hong Kong și Macao. În schimb, insula Taiwan, care a aparținut GMD din 1949, a respins cererea RPC de a se reîncorpora în teritoriul Chinei. Este adevărat că relațiile dintre RPC și guvernul Taiwanului s-au îmbunătățit simțitor începând din anii '70 și că, deși neoficial, între cele două țări s-au dezvoltat relații comerciale înfloritoare. În problema suveranității însă nici una dintre părți nu vrea să cedeze: ambele pretind drepturi exclusive asupra Taiwanului. La sfârșitul secolului XX totul părea să confirme faptul că problema Taiwanului va continua să provoace fricțiuni puternice. În afara unui acord militar promovat de ambele părți, se pare că nu există perspective realiste pentru rezolvarea problemei.

În pofida succesului repurtat de China în politica externă, țara s-a confruntat cu probleme interne tot mai severe. În perioada cuprinsă între ordinul dat în 1989 pentru reprimarea demonstranților din Piața Tiananmen și moartea sa, survenită în 1997, Deng s-a străduit să mențină echilibrul între deviaționiștii de dreapta din PCC care militau pentru evoluția Chinei spre o occidentalizare totală și stângiștii care nu erau dispuși să accepte sub nici o formă capitalismul. Această problemă a rămas nerezolvată fiind preluată de succesorii săi.

3 China și istoricii

China nu a dus niciodată lipsă de cronicari, dar nu a avut o tradiție în ceea ce privește scrierile istorice în accepția pe care o dă Occidentul acestora. Prezentarea faptelor, precum și o relatare obiectivă și

echilibrată sunt lucruri străine tradiției chineze. Autoritățile guvernamentale au impus întotdeauna scriitorilor și comentatorilor ca atunci când descriu trecutul să facă acest lucru în așa fel încât el să se reflecte corespunzător asupra prezentului. Și într-adevăr, pentru chinezi obiectivul istoriei este justificarea prezentului. Un aspect care înlesnește această sarcină este faptul că în limba chineză scrisă nu există timp trecut; evenimentele istorice sunt prezentate obligatoriu la prezent. Acest lucru conferă relatării istorice un sentiment al imediatului care face ca faptele să pară extrem de relevante. Aceasta este o moștenire a unei culturi antice care a rămas atât de multă vreme neschimbată încât a ajuns să se recepteze ea însăși în termenii unui prezent continuu și nu al unei dezvoltări lineare.

După proclamarea Republicii Populare Chineze în 1949, autoritățile comuniste au continuat practica de a controla toate publicațiile oficiale. Mijloacele de comunicare în masă din RPC au fost întotdeauna centralizate. Statul controlează 85 la sută din producția presei chineze. Aceasta înseamnă că media sunt de fapt purtătorul de cuvânt al guvernului de la Beijing, a cărui politică se bucură de aprobarea unanimă a ziarelor. Linia impusă de Xinhua (Hsinhua), agenția de știri oficială a RPC, este adoptată atât de cotidienele populare cât și de ziarele chinezești publicate pe plan internațional.

Timp de jumătate de secol după proclamarea RPC în 1949 nu s-a tipărit absolut nimic în aceste ziare sau în orice altă publicație oficială care să reprezinte o atitudine critică la adresa politicii PCC. Înainte de 1976, toate acestea păreau a fi un soi de hagiografie, care îi proslăvea pe Mao Zedong și PCC și îi condamna pe dușmanii interni și externi ai Chinei. O dată cu moartea lui Mao în 1976 și conul de umbră în care a intrat, s-au făcut o seamă de modificări față de variantele oficiale vehiculate până atunci. Acestea au fost însă niște modificări minore. Fenomenul nu poate fi comparat în nici un caz cu procesul de destalinizare care s-a petrecut în URSS după moartea lui Stalin în 1953. Lupta pentru putere care s-a dat apoi între maoiștii conservatori precum „Banda celor patru" și comuniștii mai progresiști care considerau că sunt necesare anumite schimbări pentru supraviețuirea partidului și a națiunii chineze, s-a încheiat prin [illegible] aripii dure. Această victorie nu a permis însă învinge-

torilor să renunțe definitiv la maoism. Dacă membrii PCC ar fi recunoscut că partidul a făcut anumite greșeli sub conducerea lui Mao și-ar fi subminat propria poziție.

De aceea PCC a adoptat o formă de compromis. În 1981, la un congres extraordinar, PCC a adoptat o rezoluție formală în care se afirmă că Mao a fost adevăratul făuritor al Chinei comuniste, dar politica ce a adoptat-o ulterior a fost „70 la sută justă, iar 30 la sută injustă". Această stranie cuantificare avea menirea să ofere o formulă flexibilă care să dea posibilitatea RPC să renunțe fără alte explicații la acele idei maoiste pe care noii conducători le considerau stânjenitoare sau irelevante. Mao nu putea fi repudiat în mod categoric de succesorii săi; la urma urmei, ei se afirmaseră sub conducerea lui și declanșaseră Revoluția culturală la ordinele lui. Dar introducând propria-i revoluție, Deng Xiaoping urmărea ca China să treacă în mod deliberat peste acele aspecte ale trecutului ei recent pe care nu le putea anula. El a dat de înțeles că Revoluția culturală trebuie considerată un capitol încheiat.

Chinezii au răspuns evidențiindu-și capacitatea tradițională de a depăși evenimentele neplăcute. Prin urmare, Revoluția culturală, evenimentul marcant al istoriei Chinei de după 1949, este acum trecută sub tăcere. Politicienii evită în mod deliberat să aducă în discuție acest subiect, iar în școli arareori profesorii vorbesc despre ea. Eu însumi atunci când am încercat să provoc o discuție pe această temă am fost întâmpinat de interlocutorii mei chinezi cu un zâmbet și mi s-a sugerat cu politețe că ar prefera să vorbim despre altceva. Bărbații și femeile de vârstă medie care au făcut cândva parte din Gărzile Roșii vor recunoaște cândva acest lucru, dar vor preciza în același timp că această problemă nu îi mai preocupă.

Este important să spunem că sciziunea provocată de Revoluția culturală a fost mai mult decât un interludiu în dezvoltarea Chinei moderne. Maoiștii au încercat în mod deliberat să distrugă trecutul Chinei. Cenzura rigidă a făcut imposibilă în această perioadă scrierea unor lucrări analitice în adevăratul sens al cuvântului. Acest lucru, precum și închiderea universităților și distrugerea fizică a arhivelor și bibliotecilor, au avut un efect dezastruos asupra învățământului. Istoricii nu au avut nici libertatea, nici mijloacele să își facă meseria. Chiar și după moartea lui Mao și după ce urmările Revoluției culturale

au început să se mai atenueze, succesorii acestuia nu au luat măsuri concrete pentru a repara daunele provocate. Din păcate, cenzura a continuat să fie la fel de strictă. În 1996, Dr. Jao Yu, reprezentant al unui mic grup de istorici neoficiali care continuau să încerce să își facă meseria, a încercat să publice un studiu despre Revoluția culturală, tocmai când se împlineau treizeci de ani de la declanșarea acesteia. A constatat că lucrarea sa nu a putut trece de cenzură care continua să fie la fel de eficientă, deși mai puțin brutală, sub conducerea lui Deng ca și pe vremea lui Mao. Jao a constatat atunci plin de tristețe: „Revoluția culturală a început acum treizeci de ani și s-a încheiat acum douăzeci de ani. Acum ar trebui să ne concentrăm eforturile să studiem Revoluția culturală, să analizăm obiectivele, rezultatele, dar nu avem nimic la dispoziție. Nici o conferință, nici o întâlnire, nici un simpozion, nimic".

Un alt scriitor Jiang Wun (Chiang Wun) a deplâns disponibilitatea poporului chinez de a rămâne oprimat din punct de vedere intelectual:

Am impresia că poporul chinez este dispus să uite prea ușor lucrurile. Chinezii sunt totodată dispuși să accepte orice li se spune drept literă de evanghelie. Nimeni nu comentează nimic. Se impun doar anumite concluzii. Dacă reacția la această mișcare care a durat zece ani este atât de modestă, este posibil ca o astfel de revoluție să aibă loc din nou. Dacă acceptăm soluții prea simpliste pentru o anumită greșeală, este posibil ca pe viitor să comitem greșeli și mai mari.

Frances Wood, multă vreme rezident la Beijing și curator al colecției de artă chineză de la British Museum din Londra, evidențiază dezinteresul năucitor pe care îl manifestă chinezul de rând față de istorie:

Dacă este să vorbim despre respectul față de trecut sau interesul față de trecut, cred că acestea sunt foarte scăzute în China. Interesul față de cultura tradițională se restrânge la o minoritate infimă. Poporul chinez nu este sensibil față de trecut, iar acest lucru se datorează după părerea mea Revoluției culturale. În cadrul Revoluției culturale trecutul era considerat în ansamblu ceva rău. Nimic nu era demn de preluat din trecut, și deși oricine s-ar aștepta să existe un soi de sentimentalism în privința trecutului, acest lucru este total absent. Cred că acest lucru se datorează în parte faptului că poporul chinez a fost atât de prost educat. Acest lucru reprezintă o mare pierdere pentru China în multe privințe.

Alți autori au constatat că atacul îndreptat împotriva adevărului și deschiderii față de Occident nu s-a încheiat o dată cu moartea lui Mao Zedong. Vorbind despre măsurile vehemente luate împotriva mișcării favorabile democrației în 1983 de către RPC, Zang Lien, unul dintre poeții majori ai Chinei, evidenția faptul că suprimarea și controlul informației sunt elemente caracteristice tradiției conducerii chineze:

1 După 1976 poporul chinez a sperat că Revoluția culturală a luat sfârșit. După moartea președintelui Mao și instalarea la putere a lui Hua Guofeng și Deng Xiaoping, poporul a ajuns la concluzia că Revoluția culturală a fost un cumplit coșmar, dar campania [din 1983] împotriva
5 poluării spirituale datorate ziarelor și emisiunilor de televiziune s-a completat cu acel limbaj familiar și terifiant și cu ideologie, exact ca în timpul Revoluției culturale, iar comunitatea intelectuală a ajuns din nou pradă disperării ca în acea epocă întunecată. Dar, în timp ce
10 odinioară chinezii au asistat la evenimente orbește, acum aveau ochii larg deschiși. Astfel, ei au realizat dintr-o dată că Revoluția culturală nu a fost un fenomen pe termen scurt, ci are rădăcini adânci, ce trebuie înfruntate.

Aceia dintre chinezi care au fost dispuși să se pună în slujba conducerii chineze instalate la putere după moartea lui Mao în speranța că noii conducători vor conduce China prin mijloace mai puțin opresive au fost profund deziluzionați de sângeroasa reprimare a demonstrației în favoarea democrației care a avut loc la Beijing în iunie 1989. Jung Lei, un jurnalist, a afirmat că noul guvern comunist condus de Deng recurge la metode de represiune la fel de dure ca și cel condus de Mao. Jung a descoperit o seamă de dovezi care atestau manifestări de canibalism pe durata Revoluției culturale, dar s-a temut să le publice de teamă de a nu pune într-o lumină proastă guvernul condus de Deng. Masacrul care a avut loc în Piața Tiananmen i-a înlăturat orice reținere:

1 Atunci credeam că aceste lucruri sunt foarte șocante, dar de vreme ce Partidul Comunist a încercat să introducă reforme nu am vrut să îi creez greutăți. Am considerat că dacă scriu ceva foarte realist, acesta va fi prea dur și prea dureros, deci mi-am propus să scriu o ficțiune. A
5 urmat apoi masacrul din 1989 și am ajuns să înțeleg mai bine esența regimului comunist. Am fost profund dezamăgit și m-am decis să

scriu o relatare exactă pentru a-i ajuta pe oameni să devină conștienți de cruzimea evenimentelor care s-au petrecut în timpul regimului comunist.

Roderick MacFarquar, cel mai bun analist occidental al Revoluției culturale, a oferit următoarea explicație refuzului Chinei de a-și accepta trecutul recent:

1 Atunci când Deng Xiaoping a decis ca în China să se adopte o deschidere spre Occident, cred că a realizat că aceasta este o națiune epuizată. Ea a fost epuizată de campaniile politice și de clădirea unei societăți bazate în exclusivitate pe nimic altceva decât promisiuni –
5 sau poate nici măcar promisiuni, ci un trai bazat pe îndemnuri și eroism de pe urma cărora nu beneficia nimeni. Cred că a realizat că există dorința pentru o viață mai bună și cred că acesta a fost motorul care a generat tot ce s-a întâmplat de atunci în China. Ceea ce comuniștii
10 au neglijat atunci când au declarat [că politica lui Mao a fost 70 la sută justă, iar 30 la sută injustă] și ceea eu cred că noi în Occident putem încă face este să evidențiem și să analizăm mai în profunzime modul în care Mao a pus la punct întreaga Revoluție culturală, pentru că eu consider că în relatarea chineză ceea ce nu este limpede este
15 modul în care pas cu pas el a divizat elementele de la vârf ale partidului înainte de a declanșa revoluția culturală, iar noi abia acum începem să înțelegem acest lucru, pentru că chinezii înșiși nu au ținut cont de evidențele materiale relevante pentru a aprecia acest lucru.

Intelectualii din China care se străduiesc să restabilească modalitățile unei cercetări academice acceptă că sarcina lor este deosebit de grea. Ei sunt conștienți de adevărul pe care îl conține observația lui Macfarquhar potrivit căreia chinezii, pentru a-și descoperi propria istorie, trebuie să caute informații vitale și analize în Occident. De pildă, cifrele morților ca urmare a foametei din anii '50 și a revoluției culturale sunt extrase din evaluările occidentalilor.

De aici rezultă că cercetătorii chinezi care sunt dornici să obțină cât mai multă informație despre istoria țării lor au tendința să se bazeze pe scrierile sinologilor occidentali. Acest lucru conferă o foarte mare responsabilitate celorlalți istorici, în special celor din Occident, dat fiind că autorii chinezi consultă în special autoritățile occidentale în domeniu. De aceea în acest proces apare o anumită dificultate. Oricât de mult au dorit istoricii occidentali să ofere

adevărul despre China, ei au avut tendința să interpreteze istoria Chinei din punctul de vedere al Occidentului. Istoria RPC coincide cu istoria Războiului rece. Mare parte din această perioadă China a fost considerată aliatul URSS și deci un dușman firesc al intereselor occidentale. Atitudinea americanilor în acest sens este extrem de instructivă. Victoria comuniștilor în China în 1949 a forțat SUA, care investise mult din punct de vedere diplomatic și financiar în Asia de est înainte de 1949, să reconsidere istoria chineză. În anii '50 un număr mare de universități din SUA au înființat departamente de studii chineze. Preocuparea lor era de a explica ceea ce ei considerau o calamitate produsă de Războiul rece, „pierderea" Chinei în favoarea comuniștilor lui Mao și crearea unui bloc comunist între RPC și Uniunea Sovietică.

Indiferent care au fost motivele politice care au generat-o, inițiativa americană a avut rezultate extrem de valoroase care au contribuit la înțelegerea problemei Chinei în Occident. Sinologi americani precum Stuart Schram, primul biograf occidental al lui Mao, Orville Schell, care a realizat colecții și traduceri de documente chineze și John Ring Fairbank, ale cărui studii despre China au plasat RPC într-un context mai general al evoluției istoriei Chinei, constituie doar câteva exemple strălucite. Și istoricii britanici au contribuit în mod semnificativ la studierea Chinei. Dintre ei se remarcă Roderick MacFarquar, cunoscut drept cea mai importantă autoritate de limbă engleză în domeniul Revoluției culturale și Jonathan Spence, ale cărui studii despre tranziția Chinei de la o cultură antică la un stat modern constituie o lectură obligatorie oriunde în lume.

Principala calitate a acestor istorici a fost obiectivitatea. Eforturile lor au vizat întotdeauna să valorifice documentele chineze în mod cât mai echilibrat. Au fost prezentate în egală măsură aspectele pozitive și negative ale RPC. Modul lor de abordare reprezintă o valoroasă corectură adusă relatărilor unilaterale apărute anterior, datorate unor autori tributari unui anumit punct de vedere ideologic. De pildă, toate studiile americane redactate în perioada de apogeu a Războiului rece au fost compromise de prea evidenta lor dezaprobare la adresa comunismului, fie el de nuanță sovietică, fie chinezească. S-au înregistrat denaturări și în sensul opus al spectrului politic. Radicalii de stânga, în special cei din Franța și SUA, l-au prezentat

pe Mao Zedong ca pe marele eliberator care a adoptat o formă de comunism progresist ce a pus în umbră varianta sovietică demodată. A trebuit să treacă o generație pentru ca acești liberali occidentali să fie dispuși să accepte adevărul despre ororile Marelui salt înainte și ale Revoluției culturale.

Sciziunile provocate de Războiul rece au creat mari dificultăți istoricilor occidentali care au încercat să scrie studii cât mai realiste despre istoria Chinei. Ex-URSS este un adevărat și important deținător de izvoare despre China, iar colecțiile de documente sovietice sunt esențiale pentru o analiză completă a istoriei RPC. Totuși, în atmosfera Războiului rece specialiștii sinologi sovietici fie nu au dorit, fie nu li s-a permis să colaboreze cu omologii lor occidentali. Abia după dezmembrarea URSS la începutul anilor '90 li s-a permis cercetătorilor occidentali accesul în arhivele sovietice. La sfârșitul anilor '90 cooperarea dintre istoricii occidentali și ruși a început să elucideze unele dintre aspectele necunoscute până atunci ale istoriei interne și internaționale a RPC. În capitolele următoare sunt detaliate modalitățile în care aceste contacte între cercetători au schimbat percepția occidentalilor despre probleme precum implicarea Chinei în războiul din Coreea, conflictul chino-sovietic pentru conducerea comunismului internațional, precum și tentativa Chinei de a conduce lupta anticolonialistă.

Principalele domenii ale istoriei Chinei după 1949

Există o seamă de domenii critice care au dominat istoria Chinei după 1949. Ele se împart în patru categorii importante: economie, politică, ideologie și politică externă.

a) Economia

În 1949 principala sarcină cu care se confrunta RPC era doar una de supraviețuire. Nu exista nici o garanție că regimul condus de PCC va fi capabil să depășească dificultățile de ordin economic care au slăbit China timp de peste un secol și care au contribuit la înlăturarea fostului regim condus de naționaliști. China era o societate prin excelență rurală, 80 la sută din populație era constituită din țărani.

[illegible] condițiile esențiale pentru a edifica o națiune industrială

modernă. Unii analiști susțin că problemele economice ale Chinei erau atât de mari încât dacă RPC nu ar fi fost condusă de un guvern cu autoritate absolută și în totalitate dedicat supraviețuirii, națiunea ar fi fost copleșită. Potrivit acestui punct de vedere, absolutismul pe care l-a exercitat PCC sub conducerea lui Mao asupra Chinei a fost esențial. Instituțiile și infrastructura pur și simplu nu existau pentru a permite Chinei să evolueze spre modernizare. Dacă obiectivul era supraviețuirea, fără a mai vorbi de progres, mijloacele trebuiau impuse și coordonate de sus. Programele de colectivizare și industrializare pe care Mao le-a impus nu au ținut cont de drepturile civile așa cum sunt înțelese ele și cum acționează în cadrul altor națiuni, dar necesitățile Chinei au făcut ca ele să fie inevitabile. Potrivit acestei interpretări, stilul dur și dictatorial al lui Mao din perioada 1949-1976 a salvat China de la dezintegrare și a creat condițiile pentru „revoluția" din anii '80, când Deng Xiaoping a putut concepe și aplica programul celor patru modernizări ridicat pe realizările atât de greu dobândite din epoca maoistă. Alți analiști nu au fost de acord cu această abordare și au afirmat că, în loc să pună bazele necesare dezvoltării, politica economică a lui Mao a condamnat China să rămână o țară înapoiată; abia atunci când Deng a renunțat la această politică China a fost capabilă să facă primii pași spre a deveni o națiune industrială modernă.

b) Politica

Problema majoră cu care s-a confruntat RPC la epoca proclamării ei a fost de a ști cum să instaureze un climat de stabilitate și continuitate care nu a mai existat în nici unul dintre regimurile existente de la căderea dinastiei Qing în 1911. Soluția cea mai simplă era revenirea la absolutism. Statutul politic al Chinei după 1949 a provocat discuții aprinse. Am putea spune că RPC nu s-a deosebit în esență de sistemele politice chineze tradiționale. În pofida titlului său de Republică Populară, RPC nu a permis implicarea la guvernare a majorității populației. Regimul PCC era la fel de intransigent și se autoperpetua ca și cel al împăraților. China maoistă nu era, de aceea, o Chină nouă, cu excepția unor aparențe exterioare. Schimbarea din 1949 a fost mai degrabă una formală decât una de substanță. În pofida pretențiilor sale revoluționare, China a rămas o societate reacționară din punct de

vedere politic. Întreaga autoritate se exercita de la vârf, iar datoria poporului era de a se supune. Totuși, există și un alt punct de vedere: și anume că maoismul a schimbat într-adevăr trăsăturile fundamentale ale regimului din China. Mao a introdus în China ceva necunoscut până atunci – conceptul de revoluție permanentă. Poate că a păstrat metodele tradiționale ale autoritarismului politic chinez, dar obiectivul său era de a schimba caracterul Chinei în conformitate cu preceptele revoluției marxiste. Se mai poate spune că elementul de permanență a ceea ce a făcut Mao a fost evident în decizia lui Deng Xiaoping de a lăsa direcțiile sistemului politic al lui Mao neschimbate. În toate fazele revoluției sale, Deng a insistat asupra dreptului și necesității ca PCC să continue să conducă China nestingherit. Represiunea ordonată de guvern împotriva mișcării pentru democrație din Piața Tiananmen din 1989 și măsurile severe luate ulterior păstrează multe dintre elementele specifice tradiției aripii dure al cărei exponent a fost Mao.

c) Ideologia

Pentru a analiza statutul politic al Chinei după 1949 trebuie să avem în vedere problema relației RPC cu mișcarea comunistă internațională. Unii observatori sunt de părere că China Roșie a încercat de fapt să ia locul Uniunii Sovietice în fruntea comunismului internațional pentru a conduce lumea spre revoluție. Alții resping acest punct de vedere și susțin că obiectivele Chinei aveau un caracter național, nicidecum internațional. Ei afirmă, așa cum a făcut și Moscova în perioada de vârf a conflictului chino-sovietic din anii '60, că comunismul chinez, departe de a reprezenta o adevărată forță marxistă internațională, a fost doar o modalitate de autoafirmare. Acest lucru a fost ilustrat de modul decisiv în care RPC și-a asumat autoproclamata sarcină de a conduce forțele anticolonialiste. În loc să negocieze cu națiunile eliberate în calitate de parteneri egali, China le-a impus să se subordoneze intereselor chineze. Acest gest a întărit convingerea celor care susțineau că revoluționarii chinezi au îmbrățișat marxismul nu pentru că acesta îndemna la unirea proletarilor din toate țările, ci pentru că el oferea mijloacele necesare Chinei de a-și redobândi sentimentul propriei valori și măreții după [illegible] străină. Marxismul era interesant pentru chinezi

nu din punct de vedere filosofic, ci din punct de vedere practic; el oferea un program pentru refacerea Chinei ca națiune. Unii cercetători susțin că chinezii nu au rămas credincioși „marxism-leninismului-maoismului" după moartea lui Mao, dar Deng și succesorii săi la conducerea Chinei l-au păstrat ca o ideologie formală pentru motivul foarte întemeiat că el reprezenta singura justificare pentru continuitatea comuniștilor la putere.

d) Politica externă

Inițial, analiștii occidentali au fost tentați să aprecieze RPC ca pe o putere comunistă majoră, care, alături de URSS, avea ca obiectiv revoluția marxistă internațională. Totuși, foarte mulți evidențiază în prezent faptul că în epoca în care Mao s-a aflat la conducerea RPC teama a fost cea care a dictat atitudinea sa față de lumea exterioară. Mao se temea că Occidentul, în frunte cu SUA, se pregătește să atace China. Acest lucru l-a determinat să aloce o mare parte din resursele Chinei pentru crearea unui sistem intern de apărare și pentru producerea de arme atomice chineze. În opinia unora dintre analiști temerile lui Mao au devenit o formă de paranoia și au împiedicat RPC să adopte o politică externă rațională și echilibrată. Acest lucru s-a evidențiat cu ocazia Revoluției culturale, când fanatismul maoist a împiedicat alte națiuni să aibă relații diplomatice cu China. Fără a uita restricțiile impuse de temerile lui Mao politicii externe a Chinei, trebuie să recunoaștem că au existat și unele realizări importante în acest domeniu. La urma urmei, Mao a transformat RPC într-o superputere. La moartea sa China deținea o pondere și o influență în problemele internaționale cum nu mai avusese niciodată în îndelungata ei istorie. Acest lucru s-a datorat în mare parte rolului jucat de Zhou Enlai, care în calitate de ministru de externe a contribuit la restabilirea unor bune relații cu SUA și lumea occidentală. După 1976 Deng Xiaoping a dus mai departe tradiția creată de Zhou. În anii '90 politica lui Deng de deschidere a Chinei spre lumea exterioară a creat RPC un statut mai favorabil pe plan internațional decât în orice altă perioadă de la crearea sa în 1949.

Problemele cheie din domeniul economiei, politicii, ideologiei și politicii externe constituie materialul și principalele teme ale capitolelor următoare. Desigur, ar trebui spus că, deși este convenabil

ca acești factori să fie tratați separat, suprapunerea și interacțiunea lor este constantă și considerabilă.

Să răspundem la întrebări despre „Introducere"

Când citiți acest capitol ar trebui să încercați să obțineți câteva date de bază:

1. principalele trăsături ale politicii și societății chineze înainte de 1949;
2. principalele evenimente care au marcat istoria RPC după 1949, în ordine cronologică;
3. problemele cu care se confruntă cercetătorii chinezi și occidentali care studiază istoria RPC;
4. problemele cheie ale istoriei RPC;

Încercați să alcătuiți un rezumat care să răspundă la următoarele întrebări. Acest lucru vă va ajuta să vedeți dacă ați reținut elementele esențiale.

1. De ce comuniștii chinezi i-au învins în 1949 pe naționaliști?
2. Care au fost principalele caracteristici a) ale consolidării autorității PCC în China în perioada 1949-1966, b) ale Revoluției culturale, 1966-1976, c) ale Revoluției lui Deng, 1976-1989 și d) ale evenimentelor din China în perioada 1989-1997?
3. În ce fel a influențat Războiul rece înțelegerea de către occidentali a istoriei RPC?
4. Identificați problemele cheie ale istoriei RPC prezente în subcapitolele „economia", „politica", „ideologia", „politica externă".

2 China în epoca lui Mao: politică și economie, 1949-1966

1. Consolidarea puterii comuniste, 1949-1953

Proclamarea Republicii Populare Chineze a constituit momentul de apogeu a douăzeci de ani de confruntări. În pofida unei puternice opoziții, Mao a condus China într-o nouă eră. Pentru prima oară în decursul unui secol China s-a eliberat de sub dominația străină, naționaliștii au fost alungați din China, iar Mao, în calitate de conducător al PCC, era acum în măsură să impună noii republici conceptul său de socialism.

Inițial a acționat cu foarte multă precauție, încercând să obțină un sprijin cât mai amplu pentru politica sa. Este adevărat că proprietățile naționaliștilor care au fugit împreună cu Chiang Kai-shek în Taiwan au intrat în posesia statului, iar băncile și serviciile publice – gaz, electricitate și transport – au ajuns să fie controlate de stat. Toate bunurile patrimoniale străine, cu excepția celor ale URSS, au intrat și ele în proprietatea statului. Dar noul regim era dispus să ofere compensații foștilor proprietari și acționari care și-au arătat disponibilitatea să lucreze în noua Chină. Mao a anunțat că RPC este dispusă să folosească resursele acestor „capitaliști naționali" pentru a finanța dezvoltarea Chinei ca societate „socialisto-agraro-industrială".

El era perfect conștient că, deși clasa mijlocie chineză reprezenta din punct de vedere numeric o pătură neînsemnată față de populația predominată alcătuită din țărani, aceasta era foarte importantă. Din rândurile clasei mijlocii proveneau oficialitățile, funcționarii civili și directorii de întreprinderi. Cei care nu au vrut sau nu au putut să fugă împreună cu Gomindanul învins au fost invitați să își păstreze posturile și să devină slujitori loiali ai noului regim. Mulți au considerat că acesta ar fi un gest oportun și acestora li s-au alăturat o seamă de chinezi expatriați care au revenit din străinătate din idealism, dornici să slujească noul regim.

Din rațiuni administrative, țara a fost împărțită în șase regiuni, fiecare guvernată de un birou alcătuit din patru oficialități marcante: președinte, secretar de partid, comandant militar și comisar politic (vezi harta de la pagina 25). Dat fiind că ultimele două posturi erau ocupate de ofițeri din cadrul Armatei Populare de Eliberare (APE), s-a ajuns în situația ca țara să intre sub control militar, situație în care Mao Zedong a considerat că are cele mai bune mijloace să stabilizeze China și să garanteze continuitatea PCC la conducerea țării. Puterea supremă în stat o deținea guvernul popular central. Acesta era alcătuit din cincizeci și șase de fruntași ai partidului, majoritatea veterani ai perioadei de la Yanan. Șase dintre ei îndeplineau funcția de vicepreședinți și erau subordonații direcți ai lui Mao care, în calitate de președinte al guvernului, deținea practic puterea.

O problemă care a impus atenție din partea noului guvern a fost consolidarea controlului comuniștilor asupra zonelor îndepărtate din China. În cadrul unei serii de campanii de „reunificare", trei corpuri de armată ale APE au fost desfășurate în vest, nord și sud. În octombrie 1950 un alt corp de armată a fost trimis în Tibet (Xizang); în șase luni s-a pus capăt rezistenței tibetanilor (vezi paginile 137-140). Acțiuni similare ale armatei au avut loc și în provincia Xinjiang (Sinkiang). Această îndepărtată provincie din nordul Chinei, care se afla la granița cu Mongolia Exterioară aflată sub controlul sovieticilor, avea o populație în majoritate musulmană. PCC se temea că această provincie fie își va declara independența față de China, fie va cădea pradă incursiunilor sovieticilor. În 1951, la un an după sosirea detașamentelor APE, acestea au impus controlul comuniștilor asupra întregii regiuni. În același timp, Guangdong (Kwantung), regiune din sudul Chinei, bază tradițională a GMD, a fost adusă și ea sub controlul APE.

Această rapidă și categorică afirmare a puterii sale militare a permis PCC să își orienteze atenția în direcția reformei administrative și a reconstrucției sociale. Mao, conștient de faptul că nepotismul și lăcomia au slăbit în mod vizibil eficiența și morala guvernului naționalist, și-a propus să atace fenomenul corupției. În 1951, ținând cont de tradiția chineză de a clasifica programele potrivit unor titulaturi ce conțineau numere cardinale, a inițiat „Cele trei campanii", care erau îndreptate împotriva pierderilor, corupției și ineficienței.

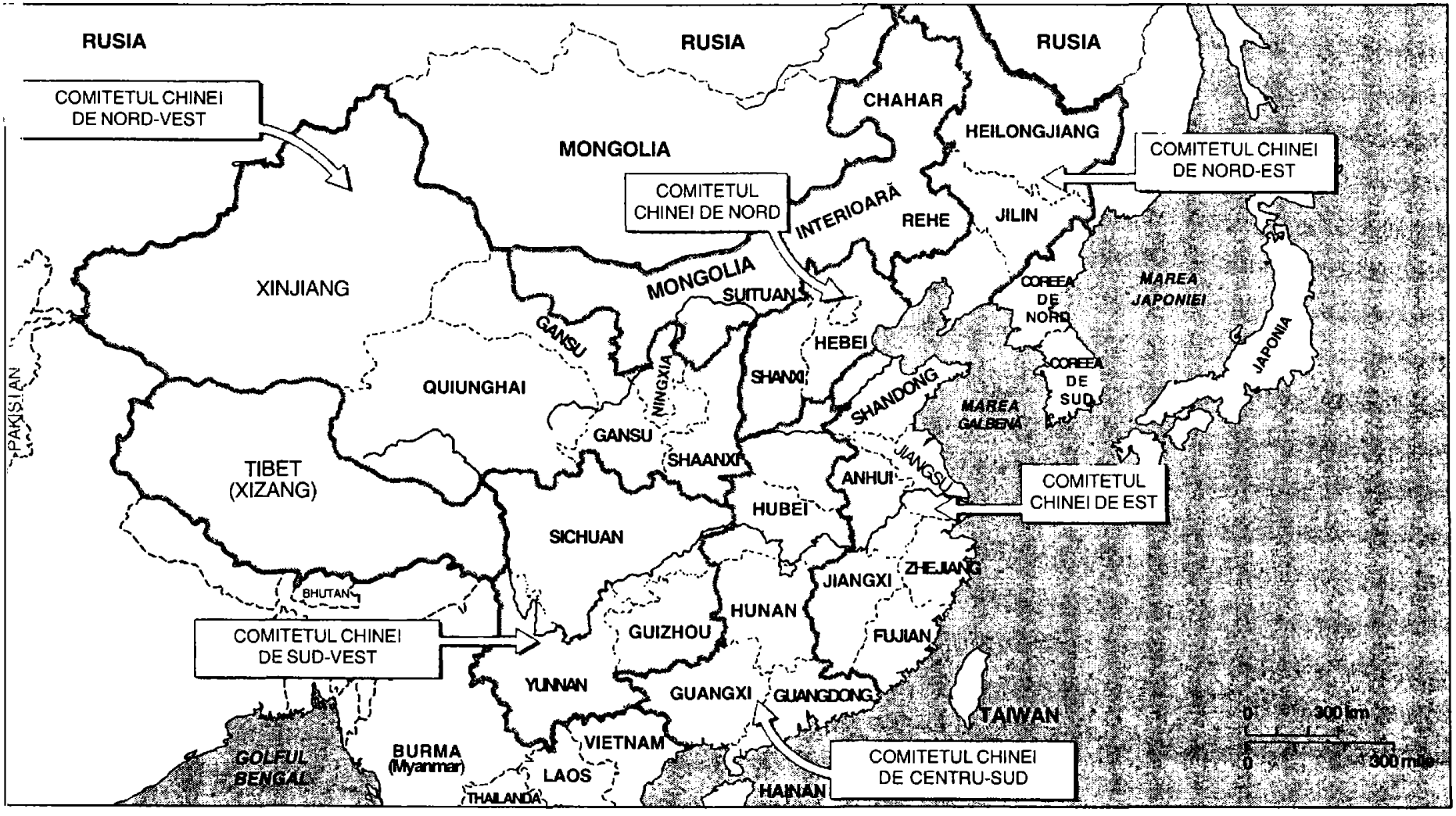

Împărțirea administrativă a Republicii Populare Chineze

În 1952 a inițiat „Cele cinci campanii", care urmăreau să stimuleze economia atacând sabotajul industrial, evaziunea fiscală, mita și furtul din proprietatea statului. Principalul obiectiv al acestor campanii era acela de a distruge ultimele rămășițe a ceea ce Mao definea drept „clasa capitalistă birocratică". Era absolut limpede că la trei ani după preluarea puterii de către comuniști Mao se simțea în stare să se întoarcă împotriva claselor pe care inițial le tolerase pentru a menține funcționarea aparatului funcționăresc al Chinei. În 1952, într-o declarație publică despre „Dictatura democrat-populară", Mao își justifica astfel măsurile radicale:

În prezent sarcina noastră este de a întări aparatul popular de stat – ceea ce înseamnă în principal armata populară, miliția populară și tribunalele populare – adică de a consolida apărarea națională și de a apăra interesele populare. În aceste condiții, China, sub conducerea clasei muncitoare și a Partidului Comunist, se poate dezvolta treptat dintr-o țară agrară într-o țară industrializată și dintr-o nouă democrație într-o societate socialistă și în cele din urmă, comunistă, desființând clasele și trăind într-o armonie universală.

Aparatul de stat alcătuit din armată, miliție și tribunale reprezintă un instrument cu ajutorul căruia o clasă oprimă o altă clasă. Atunci când este vorba despre clase antagonice, aceste instrumente sunt aparate de opresiune. Ele sunt violente și în nici un caz „binevoitoare".

Nici politica noastră nu este binevoitoare atunci când este vorba despre activitățile reacționare sau contrarevoluționare ale claselor reacționare. Politica noastră binevoitoare nu este valabilă și în cazul unor asemenea fapte și a unor astfel de persoane, care sunt străine intereselor poporului; ea este valabilă numai în cazul poporului.

Statul poporului este pentru protecția poporului. Dacă are un stat popular, poporul are posibilitatea să aplice metode democratice pe scară națională și cuprinzătoare pentru a se educa și reforma, astfel încât să scape de influența reacționarilor de pe plan intern și extern.

Această politică urma să fie aplicată în zonele urbane ale Chinei. În zonele rurale, Mao a reintrodus politica care a caracterizat regimul comuniștilor instaurat în zonele „eliberate" din perioadele de la Jiangxi și Yanan. În 1950 au fost introduse reforme care i-au silit pe seniorii războiului să renunțe la proprietățile lor, care au fost redistribuite celor care le dețineau anterior. Unora dintre „seniorii războiului" li s-a permis să își păstreze o parte din pământ și să se

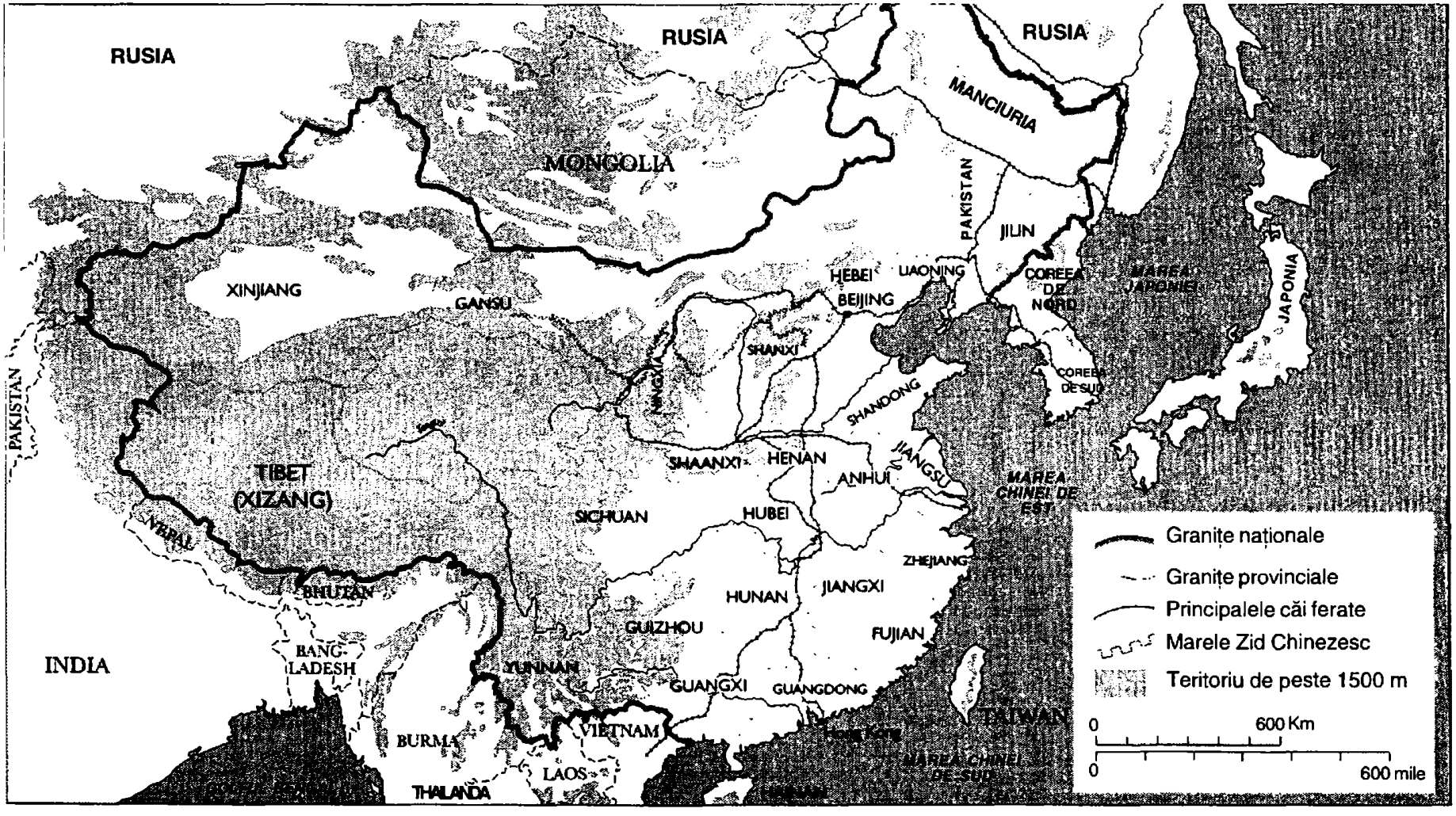

Provinciile de graniță ale Chinei

alături țărănimii, dar marea majoritate au fost denunțați de țărani și judecați public. Dovezile care au apărut ulterior au sugerat că circa un milion de seniori ai războiului au fost uciși în această perioadă de început a reformei rurale din RPC.

Pe tărâm politic, ne aflăm în perioada care a precedat declanșarea tacticilor de teroare folosite de Mao și PCC. La vremea victoriei comuniștilor din 1949 existau circa zece partide politice în China. Printre acestea se numărau GMD de Stânga și Liga Democratică, partide care s-au desprins de naționaliștii lui Chiang Kai-shek. În 1952 aceste partide au dispărut, distruse de o serie de mișcări represive care au negat dreptul la organizare politică a oricărei alte formațiuni decât PCC. Epurările politice au fost însoțite de o seamă de campanii de masă care urmăreau să extindă controlul PCC asupra întregii populații a Chinei. A fost lansat un atac concertat împotriva „contrarevoluționarilor și imperialiștilor", sintagme folosite pentru

Un senior al războiului este umilit de foștii săi arendași, 1949

a condamna pe oricine încerca să dezaprobe prestația regimului comunist.

Metodele folosite pentru a-i îndepărta astfel pe renegați au devenit un sistem de bază pentru menținerea controlului PCC în China. Activiștii de partid de la nivel local i-au încurajat pe cetățeni să se spioneze între ei, pe muncitori să informeze despre colegii lor, pe copii să raporteze despre părinții lor. Acest lucru a avut ca efect o politizare forțată a națiunii. Indivizii sau familiile care au refuzat să se implice în acest sistem au fost imediat catalogați drept dușmani de clasă. Și într-adevăr, „etichetarea" a devenit principalul mijloc de a impune ascultarea. Aceia dintre chinezi care aveau o ascendență în rândul clasei mijlocii sau nerevoluționară știau că acest lucru este suficient pentru a fi puși la zid. Pentru a-și dovedi sinceritatea în a accepta noul regim proletar din China ei au ajuns să îi denunțe pe alții ca „elemente burgheze" și „lachei ai imperialismului". În Republica Populară Chineză nu putea fi tolerată nici o atitudine sau o opinie divergentă. China a început să devină o societate de informatori în care conformarea la reguli era menținută prin exploatarea temerilor tradiționale ale cetățenilor chinezi de a fi etichetați drept deviaționiști politici sau sociali.

Severitatea deosebită a PCC a fost evidentă la Shanghai și Guangzhou (Canton), orașe renumite pentru grupurile și triadele din lumea interlopă specifice anilor regimului naționaliștilor. Profitând de faptul că la nivel local era cunoscută dorința foștilor gangsteri de a-și consolida poziția în respectivele orașe, PCC a îndreptata împotriva lor o represiune sângeroasă. Din cei 130 000 de „bandiți și criminali" adunați de autorități în Guangzhou, peste jumătate au fost executați. Un proces similar a condus la moartea a circa 28 000 în Shanghai. O altă acțiune de coerciție a PCC în China a fost fie desființarea organizațiilor de tineret, fie preluarea lor de cadrele partidului. Apartenența religioasă a devenit ținta unui atac extrem de vehement; bisericile creștine au fost închise cu forța, proprietățile lor au fost fie preluate de stat, fie distruse, iar preoții maltratați fizic. Preoții și călugărițele străini au fost alungați din China. Afișele de pe ziduri, modalitatea tradițională prin care guvernele chineze își răspândeau propaganda și megafoanele montate la fiecare colț au condamnat permanent religia. Confucianismul, budismul și creș-

nismul au fost denunțate drept superstiții lipsite de valoare care nu își pot avea locul în cadrul noii națiuni. Diferite lozinci care proclamau virtuțile Chinei maoiste puteau fi văzute pretutindeni. China, poate chiar mai mult decât URSS, a devenit o societate tiranizată de lozinci. Lozincile au devenit mai mult decât o simplă modalitate de a-i îndemna pe tovarăși să facă tot mai multe eforturi; ele au devenit o modalitate de a impune solidaritatea și conformismul.

Represiunea la care a fost supusă națiunea în această etapă trebuie înțeleasă în raport cu două evenimente care au dominat anii de început ai RPC: războiul din Coreea (1950-1953) și primul plan cincinal al lui Mao (1952-1956). Războiul din Coreea (vezi paginile 113-116) a ridicat imense piedici în calea tinerei republici comuniste și a fost folosit pentru a justifica extinderea controlului statului. Același lucru a fost valabil și în cazul programului de industrializare pe care l-a lansat China. Mao a pretins că multe dintre oficialități nu dau dovadă de destulă înflăcărare în aplicarea acestuia. El a identificat doi principali vinovați, Gao Gang (Kao Kang), unul dintre vicepreședinții Comitetului Central și conducător al PCC în Manciuria, și Rao Rashi (Jao Shu-shih), care deținea postul echivalent în provincia Shandong. Mao a afirmat în 1954 că aceștia, în loc să contribuie la progresul procesului de industrializare a Chinei, au profitat de autoritatea lor și și-au constituit „regate independente". Acuzațiile lui Mao au fost suficiente pentru a determina Comitetul Central să-i demită pe cei doi. Gao Gang s-a sinucis, gest apreciat de Deng Xiaoping, care împreună cu Liu Shaoqi au contribuit intens la hăituirea lui, drept „ultima trădare".

Statutul de demnitari ai partidului și reputația de care s-au bucurat Gao și Rao au acordat o notă în plus de autoritarism excluderii lor. Acest gest a fost o dovadă evidentă de creștere a centralizării puterii în cadrul partidului și al guvernului și a refuzului lui Mao de a tolera apariția unor potențiali rivali. Excluzând aparenta armonie pe care conducătorii PCC o afișau în public, putem spune că în cadrul partidului se făceau simțite tensiuni și rivalități. Statutul de persoană atotputernică de care a beneficiat Mao în rândul poporului chinez între 1949 și anul morții sale 1976 nu l-a ajutat însă să aibă încredere în colaboratorii săi. Suspiciunea lui a ajuns la un moment dat să îmbrace forme de paranoia. Un fapt evidențiat de mulți dintre biografii

săi este acela că pe măsură ce a devenit tot mai puternic Mao s-a detașat tot mai mult de colaboratorii săi din cadrul partidului și al guvernului. Izolarea în care se complăcea făcea tot mai dificilă abordarea lui de către colaboratorii săi și este greu de crezut că aceștia mai aveau curajul să îi împărtășească opiniile reale în diverse probleme. Deși este adevărat că în anii '50 Mao a încercat să pună în practică politica de „a merge în mijlocul oamenilor", vizitele lui în China au fost în cea mai mare parte pregătite în detaliu dinainte. Pretenția lui că aceste vizite i-au prilejuit cunoașterea adevăratelor sentimente ale populației este neconvingătoare; aceia dintre țărani și muncitori care fuseseră selecționați pentru a i se adresa au fost pregătiți înainte să îi spună numai ceea ce îi plăcea să audă.

2. Economia – primul plan cincinal, 1952-1956

Inițiativele de început ale lui Mao în direcția modernizării economiei chineze purtau amprenta influenței sovietice. Impresionat de aparentul succes de care s-au bucurat planurile cincinale în URSS, Mao a vrut ca în RPC să se aplice același model. Accentul urma să fie pus pe dezvoltarea industriei grele sub directa coordonare a statului. Exista deja o anumită bază pentru îndeplinirea acestui program. Guvernul GMD înființase Comitetul pentru Resurse Naționale (CRN) care preluase controlul politicii de investiții industriale. O mare parte din directorii care făceau parte din CRN și peste 200 000 de muncitori au continuat să activeze în China după 1949. În plus, în cadrul populației s-a înregistrat o schimbare o dată cu venirea la putere a PCC. Între 1949 și 1957 migrația din regiunile rurale spre orașe aproape a dublat populația de cincizeci și șapte de milioane de oameni din zona urbană ajungându-se la o sută de milioane.

Astfel, îndată ce RPC și-a început reformele economice, ea beneficia deja de un mare potențial de forțe de muncă și de o bună calificare a acesteia. Totuși, primul succes notabil al noului guvern a fost realizat fără ajutorul cuiva. În primii doi ani de la instalarea la putere el a ajuns să controleze inflația galopantă de care China suferise în ultimii ani de regim GMD. De la o rată de 1 000 la sută în 1949, inflația a scăzut la o rată controlabilă de 15 la sută în 1951. Acest lucru a fost realizat prin reducerea cheltuielilor publice,

creșterea taxelor impuse locuitorilor de la orașe și înlocuirea vechiului dolar chinez cu o nouă monedă, cunoscută sub numele de renminbi sau yuan.

În timpul primului plan cincinal al RPC, zonele vizate pentru creșterea producției erau industria cărbunelui, a oțelului și industria petrochimică. O atenție deosebită urma să fie acordată dezvoltării industriei constructoare de automobile și industria de transporturi. Pentru a ridica moralul populației au fost întreprinse o seamă de proiecte spectaculoase de construcții civile. Un exemplu extraordinar îl reprezintă construirea unui drum și a unui pod de cale ferată peste Yangzi la Nanjing (Nanking). Următorul tabel evidențiază succesele repurtate în cadrul primului plan cincinal:

Primul plan cincinal, 1952-1956

	Producții propuse în 1952	Producții realizate în 1957
Produsul industrial brut (valoarea în milioane de yuani)	53 560	65 020
Cărbune (milioane tone)	113	115
Petrol (milioane tone)	2 012	1 458
Oțel (milioane tone)	4,12	5,35
Energie electrică (miliarde de Kwh)	15,9	19,34
Turbine hidroelectrice (kw)	79 000	74 900
Mașini unelte (unități)	12 720	28 000
Locomotive (unități)	200	167
Vagoane de marfă (unități)	8 500	7 300
Nave comerciale (mii tone)	179,15	54
Camioane (unități)	4 000	7 500
Biciclete (unități)	550 000	1 174 000
Produse chimice (mii tone)	1 580	2 087

Ar trebui să spunem că aceste statistici trebuie privite cu precauție. Ca și în URSS și în RPC exista în rândul oficialităților tendința de a modifica cifrele referitoare la rezultatele economice. Toată lumea începând cu activiștii din cadrul PCC și directorii de întreprinderi și până la șefii de echipă și muncitori își doreau ca cifrele să reflecte îndeplinirea planului. Prezența cadrelor de partid care verificau îndeplinirea obiectivelor de plan demonstra că în anumite domenii ale industriei exista o adevărată conspirație menită să contribuie la ajustarea cifrelor astfel încât să fie cât mai impresionante posibil. Totuși, chiar și ținând cont de exagerări, este cert că planul cincinal a avut și unele succese în stimularea producției, și aceasta într-o epocă în care războiul din Coreea a silit China la un important efort de război.

Cheltuielile RPC în procente din bugetul total

	1950	1952	1957
Dezvoltare economică	25,5	45,4	51,4
Educație și cultură	11,1	13,6	16,0
Apărare	41,5	26,0	19,0
Administrație	9,3	10,3	7,8
Diverse	2,6	4,7	5,8
Total în milioane de yuani	6 810	16 790	29 020

Rata dezvoltării economice a Chinei de aproape 9 la sută între 1953 și 1957 se compară în mod favorabil cu cea a URSS din anii '30. În contextul anilor '50 era normal ca RPC să se compare cu performanțele industriale ale Uniunii Sovietice și să caute să depășească succesele acesteia. În această etapă Uniunea Sovietică a lui Stalin era mentorul politic și economic al Republicii Populare Chineze. La urma urmei era singura țară care după revoluția din 1949 voia să acorde ajutor economic Chinei. Acest ajutor avea însă să se dovedească o ciudată binefacere. În cadrul tratatului de prietenie, alianță și asistență mutuală chino-sovietic din 1950 (vezi pagina 147) URSS a acceptat să ofere Chinei asistență economică, dar înțelegerea

era mult mai favorabilă Uniunii Sovietice. Ajutorul sovietic nu era un dar fratern; el trebuia plătit prin intermediul unor concesii comerciale. De pildă, RPC i se cerea să trimită o importantă parte din rezervele de lingouri în URSS. Mai mult, cei 10 000 de consilieri economici sovietici care au venit în China au venit cu o condiție. RPC trebuia să le suporte costurile de întreținere prin intermediul unor împrumuturi cu dobânzi mari. Astfel de împrumuturi au constituit una dintre principale forme de ajutor acordat de Uniunea Sovietică Chinei. Numai 5 la sută din capitalul trimis Chinei era cu adevărat investiție în industrie; restul era acordat sub formă de împrumut. Când chinezii au realizat că mai degrabă sunt exploatați decât ajutați, relațiile sovieto-chineze au început să se degradeze treptat.

3. Campania celor o sută de flori, 1957

La începutul anilor '50 Mao a făcut numeroase vizite în întreaga Chină. Primirea entuziastă de care s-a bucurat pretutindeni l-a convins că este în contact cu poporul. El a informat guvernul și colaboratorii din partid că ar fi momentul să se acorde o mai mare libertate de expresie celor care ar vrea să comenteze constructiv modul în care China comunistă își realiza obiectivul de a se transforma într-un stat proletar. Într-un discurs amplu comentat despre „Contradicții", rostit în fața activiștilor de partid în 1957, Mao și-a manifestat satisfacția față de progresele pe care China le-a făcut în domeniul economic, dar a deplâns stângăcia cu care oficialii din cadrul PCC aplică politica națională și locală. El a afirmat că poate a venit momentul să li se permită intelectualilor o mai mare libertate a cuvântului. Aceasta era o schimbare neașteptată dat fiind că Mao își afirmase în repetate rânduri dezaprobarea la adresa intelectualilor; el îi considera niște paraziți într-un stat al oamenilor muncii. În 1956 a fost însă îndeajuns de tolerant pentru a nu sprijini campania împotriva scriitorului Hu Feng. Hu a îndrăznit să conteste ideea că valorile marxism-leninismului sunt unicul criteriu pentru a aprecia meritul artistic. El i-a criticat în egală măsură și pe înalții funcționari din ierarhia PCC. Cu toate acestea, Mao i s-a alăturat lui Zhou Enlai care susținea că RPC a înregistrat o seamă de progrese în timpul primului plan cincinal care

îi permit să fie îngăduitoare cu Hu, indiferent cât de confuze și greșite erau aprecierile lui.

Evenimentele de mai târziu au demonstrat că aparenta blândețe a lui Mao nu era decât o mască. El nu devenise nicidecum mai tolerant; el recursese la un viclеșug. Obiectivul său era să pară că a adoptat o atitudine mai tolerantă pentru a-i determina pe criticii din cadrul PCC să se simtă în siguranță și să își exprime deschis criticile. Îndată ce aceștia își făceau cunoscute opiniile puteau fi acuzați de activități îndreptate împotriva PCC. În acest mod PCC își putea epura efectivele de cei care nu erau de acord cu puterea absolută de care beneficia Mao în cadrul partidului.

La începutul anului 1957 Mao le-a cerut oficialilor din partidul comunist să fie pregătiți să facă față criticilor din partea poporului. Prin îndemnul „Lăsați să înflorească o sută de flori; lăsați să se manifeste o sută de școli de gândire", el i-a chemat pe criticii partidului să își exprime obiecțiile. De îndată ce au depășit teama inițială de a fi catalogați drept elemente antipartinice, membrii de partid s-au grăbit să își expună obiecțiile. Mișcarea a luat avânt. Au fost atacate persoane și politici, acuzațiile vizând fenomenul de corupție, ineficiența și lipsa de realism. Multe dintre personajele de frunte ale guvernului, din învățământ și din domeniul artelor au fost aspru criticate pentru neajunsurile lor. S-a ajuns până într-acolo încât Mao însuși a fost criticat.

Acest lucru nu a fost însă pe placul conducătorului chinez. El a cerut imediat ca această campanie să înceteze. Lucrurile au luat o cu totul altă întorsătură; momentul adevărului a trecut și a lăsat locul unei crunte mișcări represive. Campania celor o sută de flori a luat sfârșit și a fost înlocuită de mișcarea îndreptată împotriva „activiștilor de dreapta". Cei care s-au grăbit să răspundă îndemnului lui Mao de a lăsa să se manifeste o sută de școli de gândire au fost acum obligați să-și retracteze afirmațiile. Cadrele didactice universitare și profesorii din școli, cercetătorii științifici, economiștii, scriitorii și artiștii – mințile cele mai strălucite și cei mai capabili funcționari ai statului – au fost obligați să își facă autocritica și să se supună procesului de „reeducare". Partidul a fost epurat de acei membri care au fost prea vehemenți în a-și exprima obiecțiile față de prestația guvernului și față de ordinele de partid.

Rapiditatea cu care Mao și-a schimbat politica ne îndreptățește să apreciem că, departe de a fi o măsură de liberalizare, Campania celor o sută de flori a fost o manevră deliberată din partea conducătorului chinez de a-i scoate la iveală pe criticii săi, aceasta constituind cea mai simplă modalitate de a-i identifica pentru a-i putea apoi înlătura. Această manevră a fost parte componentă a mișcării îndreptate în direcția creării unei societăți controlate în care orice tip de exprimare, fie politic, fie artistic, trebuia să îndeplinească criteriile corectitudinii politice așa cum o definise Mao. Mișcarea împotriva elementelor de dreapta prin care conducătorul chinez a epurat guvernul și partidul de criticii săi a fost de o asemenea anvergură și brutalitate încât a anticipat manifestările din timpul Revoluției culturale care avea să aibă loc un deceniu mai târziu.

4. Marele salt înainte, 1958-1962

a) Colectivizarea agriculturii

Politica agrară adoptată de Mao trebuie apreciată ca o completare a planurilor sale de industrializare. Deși a venit la putere ca un conducător al unei importante revoluții țărănești, el nu a lăsat acest lucru să influențeze strategia sa economică. În planul său pentru modernizarea Chinei programul de industrializare avea prioritate asupra tuturor celorlalte considerente. La jumătatea anilor '50 autorii primului plan cincinal erau conștienți de criza de mână de lucru cu care se confrunta China. În pofida migrației unui mare număr de chinezi de la sat la oraș, numărul celor angajați în industrie reprezenta încă o minoritate din populația activă a Chinei. Mâna de lucru din domeniul industrial trebuia să sporească în mod considerabil pentru a se putea îndeplini obiectivele propuse. Este un lucru cert în prezent că deși țăranii produceau mai mult, produsele lor nu ajungeau la muncitorii de la oraș. Planificatorii din economie erau de părere că aceasta era vina țăranilor: ei mâncau prea mult și aveau familii prea numeroase de hrănit. Autoritățile erau convinse că țărănimea trebuie controlată strict și condusă de la centru.

Primele reforme agrare din RPC au fost introduse în euforia care a însoțit revoluția din 1949. Pământul a fost confiscat de la „seniorii războiului" și redistribuit țăranilor. Chiar și atunci însă țăranilor li

s-a impus să intre în cooperativele agricole de producție. Acest sistem a fost apoi extins în mod forțat. Între 1956 și 1958 guvernul a impus celor 750 000 de cooperative existente să se unească într-o seamă de comune mai mari. În 1958 Mao a inclus procesul de colectivizare în cel de-al doilea plan cincinal (1958-1962), cunoscut mai bine, prin denumirea pe care el însuși i-a dat-o, drept „Marele salt înainte". Terenurile agricole ale Chinei au fost împărțite în 70 000 comune populare. Fiecare comună era alcătuită la rândul ei din 750 000 brigăzi, iar fiecare brigadă număra circa 200 de gospodării. Întregul sistem se afla sub controlul direct al guvernului central al RPC; metodele de prelucrare a pământului, vânzarea și distribuirea produselor, precum și stabilirea prețurilor urmau să fie dictate de sus. Proprietatea particulară asupra pământului a încetat să existe.

S-a sugerat adesea că ideile lui Mao proveneau din convingerea pe care acesta o împărtășea în egală măsură cu Stalin potrivit căreia țăranul lăsat să acționeze nestingherit este „în mod inerent un capitalist". John King Fairbank, expertul american în problemele Chinei moderne, aprecia astfel paradoxul colectivizării: „statul revoluționar, instaurându-și legitimitatea prin eliberarea țăranului de sub jugul proprietarilor de pământ și de alte constrângeri, a ajuns în cele din urmă să îl încorseteze cum nu mai fusese niciodată până atunci. Statul a devenit el însuși adevăratul proprietar al pământului". În declarațiile publice Mao susținea că procesul de colectivizare, departe de a fi impus cu sila țăranilor, a fost un răspuns direct la solicitările acestora. În vara anului 1958 Comitetul Central al PCC a făcut următoarea declarație în numele lui Mao:

> Poporul chinez s-a organizat potrivit unor principii militare, muncind cu dăruire, și ducând o viață colectivă, iar acest lucru a ridicat permanent conștiința politică a celor 500 de milioane de țărani. Sălile de mese ale comunității, grădinițele, creșele, grupurile de lucru manual, frizeriile, băile publice, căminele pentru vârstnici, liceele agricole, școlile de partid și profesionale i-au condus pe țărani spre o viață colectivă mai fericită și au stimulat ideile de colectivism în rândul maselor de țărani ...
>
> În aceste împrejurări, crearea comunelor populare cu o conducere multilaterală a agriculturii, a silviculturii, a creșterii animalelor, a ocupațiilor colaterale și a pescuitului, în care industria (muncitorul),

agricultura (țăranul), schimbul (negustorul), cultura și educația (studentul) și problemele militare (milițianul) se contopesc este politica fundamentală care îi determină pe țărani să grăbească construcția socialistă, să desăvârșească edificarea socialismului și să realizeze trecerea treptată spre comunism.

b) Foametea

Programul de colectivizare care a început în 1958 a implicat o amplă transformare la nivel social care a provocat cea mai mare foamete din istoria Chinei. Dezechilibrul provocat de lichidarea proprietății private a fost o cauză majoră a foametei pentru că a descurajat țăranul să producă mai mult decât nevoile sale imediate. Dar acesta este numai un aspect al problemei. La fel de importantă a fost convingerea lui Mao că agronomii chinezi au făcut o seamă de descoperiri în ceea ce privește creșterea recoltei care vor revoluționa producția de alimente. Cercetătorii chinezi erau sub impactul teoriilor lui Trofim Lîsenko, cercetătorul sovietic pe care Stalin îl considera cea mai avizată expresie a adevărului științific. Abia mai târziu oamenii au realizat și au acceptat că de fapt teoriile lui nu aveau nici o valoare. În URSS era deja un lucru bine cunoscut faptul că teoriile lui Lîsenko despre „supraproducție" au fost o utopie și au contribuit la foametea ce a făcut ravagii în Uniunea Sovietică în anii '30. Dar pentru că la începuturile RPC influența URSS a fost covârșitoare, chinezii considerau teoriile lui Lîsenko infailibile. O întreagă generație de cercetători chinezi au fost educați în spiritul ideii că teoriile lui Lîsenko sunt extrem de valoroase. Iată ce declara un doctor de la Beijing: „Ni s-a spus că sovieticii au descoperit și inventat totul, inclusiv aeroplanul. A trebuit să schimbăm manualele și să rebotezăm anumite lucruri în onoarea lui Lîsenko.". Mao a transformat teoriile lui Lîsenko în politică oficială în 1958 când el însuși a redactat „o constituție" agricolă alcătuită din opt puncte care se baza pe teoriile lui Lîsenko și ale discipolilor săi din China despre creșterea producției, pe care țăranii au fost obligați să le aplice. Iată care erau cele opt puncte:

1. Popularizarea noilor soiuri și semințe
2. Culturi închise
3. Arat adânc

4. Creșterea fertilizării
5. Înnoirea uneltelor
6. Îmbunătățirea gestionării terenurilor
7. Controlul împotriva dăunătorilor
8. Extinderea irigațiilor

Indiferent ce merite ar fi putut avea aceste instrucțiuni dacă ar fi fost aplicate selectiv, indicația că ele trebuie aplicate integral a condus la un faliment general. Unul dintre cele mai catastrofale rezultate pe care le-a avut aplicarea irațională a acestor instrucțiuni a fost cel referitor la controlul împotriva dăunătorilor. Întreaga populație chineză a fost chemată să pună capăt amenințării pe care o reprezentau vrăbiile și alte păsări care mâncau semințele. Astfel, în anumite perioade stabilite clar, chinezii ieșeau din casele lor și făceau cât mai mult zgomot posibil cu tot felul de obiecte pe care le aveau la îndemână. Zdrăngăneau farfurii, oale și tigăi, făceau zgomot permanent împiedicând păsările să coboare, astfel încât la un moment dat acestea epuizate cădeau pe pământ. Miile de păsări moarte erau apoi prezentate ca trofee. Rezultatul a fost catastrofal. Dispărând păsările care le mâncau, insectele și micile creaturi s-au înmulțit vertiginos și au năpădit grânele și plantele. Păsările mai mari care se hrăneau cu cele mici nu mai erau în preajmă pentru a stârpi șobolanii și alte rozătoare. S-au înmulțit tot soiul de viermi și au distrus rezervele de grâne. Absurditatea acțiunii a devenit evidentă abia în momentul în care s-a declanșat foametea, dar nimeni nu a îndrăznit să critice măsurile luate pentru că astfel ar fi însemnat să pună la îndoială înțelepciunea conducătorului lor.

Comunitățile locale de țărani și așa derutate, cu stilul de viață deja afectat de colectivizare, s-au dovedit incapabile să facă față amenințării pe care o reprezenta foametea. Constrânse de reglementările impuse de sus, multe zone au rămas inerte în fața flagelului iminent. Acei țărani care au dat dovadă de inițiativă încercând să evite noile legi prin revenirea la vechile modalități de a produce au riscat pedepse severe. Închisorile și coloniile penitenciare din China au fost extinse pentru a putea cuprinde numărul mare de țărani înfometați care au încercat să înșele vigilența autorităților. În aceste

lagăre, echivalentul sistemului de închisori din gulagul sovietic, au murit de foame sute de mii, poate milioane de oameni.

Milioane de oameni au murit în zonele rurale. Zonele urbane nu au fost atinse de foamete, dar în provinciile rurale flagelul atinsese apogeul. Deosebit de afectate au fost provinciile Henan (Honan) și Anhui (Anhwei). Alte zone puternic afectate au fost Gansu (Kansu), Sichuan (Szechwan), Hebei (Hopei) și Xinjiang (Sinkiang). Părinții și-au vândut copii, iar soții și-au vândut soțiile pentru mâncare. Femeile se prostituau pentru a obține hrană pentru familiile lor, iar în multe cazuri țăranii se ofereau ca sclavi oricui era dispus să le ofere hrană în schimbul muncii. Cele relatate mai jos sunt un exemplu de canibalism înregistrat în provincia Liaoning, exemplu care avea să se dovedească, datorită documentelor descoperite ulterior, tipic pentru perioada respectivă:

O țărancă, nemaiputând să suporte plânsul interminabil al fiicei ei de doi ani căreia îi era foame, și gândindu-se că astfel îi va curma suferința, a strangulat-o. Ea i-a dat apoi trupul fetiței soțului ei, cerându-i să-l îngroape. Acesta, înnebunit de foame, în loc să îngroape trupul fetiței, l-a pus în oala care fierbea pe foc. Apoi a silit-o pe soția lui să mănânce din mâncarea făcută. Soția lui, pradă remușcărilor, l-a denunțat pe soțul ei autorităților. Faptul că ea și-a recunoscut vina nu a schimbat lucrurile. Deși nu exista nici o lege împotriva canibalismului în codul penal al RPC, Ministerul Siguranței Publice confruntat cu astfel de cazuri, care erau tot mai frecvente, a luat măsuri severe. Atât soțul cât și soția au fost arestați și apoi, după o judecată sumară, executați.

Se spune că Tibetul a avut cel mai mult de suferit de pe urma foametei; 20 la sută din populație a murit de foame. În provincia Qinghai (Tsinghai), locul de naștere al lui Dalai Lama, aproape jumătate din populație a murit de foame. Această tragedie a fost descrisă în 1962 de Panchen Lama ca un act deliberat de genocid. Dacă guvernul central nu ar fi supravegheat îndeaproape situația, disperarea care cuprinsese nenumărate provincii ar fi degenerat cu siguranță într-un război civil. Ceea ce a accentuat și mai mult tragedia a fost faptul că mulți consilieri guvernamentali erau la curent cu evenimentele. Ei știau că teoriile lui Lîsenko sunt o inepție și că oamenii mor cu milioanele, dar nu au îndrăznit să spună nimic. Ba chiar dimpotrivă,

cadrele de partid și oficialitățile guvernamentale au raportat Beijingului că obiectivele de producție stabilite au fost atinse și că Marele salt înainte se desfășoară conform indicatorilor stabiliți. Sir Percy Craddock, ambasadorul britanic în China în anii '60, comenta astfel situația:

1 Autoritățile locale lingușitoare au falsificat toate datele; au fost raportate creșteri imense ale producției care, după spusele lor, s-a dublat sau chiar s-a triplat; iar pentru a respecta cifrele falsificate, o provincie sărăcită precum Anhui a furnizat cereale, de care avea disperată
5 nevoie, statului, sau chiar pentru a fi exportate ca surplus. În vizitele sale Mao a văzut câmpiile cu culturi închise pe care a dorit să le vadă; oficialitățile locale le-au mutat de pe alte câmpuri și după plecarea lui le-au dus înapoi.

Producția agricolă a Chinei, 1952-1962

Anul	Producția de cereale (milioane de tone)	Producția de carne (milioane de tone)	Indicele valorii globale a producției
1952	163,9	3,4	100,0
1953	166,8	3,8	103,1
1954	169,5	3,9	106,6
1955	183,9	3,3	114,7
1956	192,8	3,4	120,5
1957	195,1	4,0	124,8
1958	200,0	4,3	127,8
1959	170,0	2,6	110,4
1960	143,5	1,3	96,4
1961	147,5	1,2	94,1
1962	160,0	1,9	99,9

Arareori o persoană din aparatul de partid sau de stat îndrăznea să recunoască ce se întâmpla în realitate. Atunci când Peng Dehuai (Peng Teh-huai), ministrul apărării, a îndrăznit să facă acest lucru la

o întrunire de partid la Lushan în 1959, el a fost criticat de ceilalți miniștri și demis. În cele din urmă însă, când mizeria cuprinsese întreaga Chină, adevărul a ieșit la iveală. Mao însuși a trebuit să îl accepte. Reacția lui a fost cum era de așteptat. În loc să recunoască că propriile idei au contribuind la dezastru, el a dat vina pe colaboratorii săi, acuzându-i de incompetență. Responsabilitatea îi revenea desigur lui Mao Zedong, indiferent de vina ce revenea și cadrelor inferioare din aparatul de partid. Colaboratorii săi, pentru a respecta instrucțiunile conducătorului lor referitoare la restructurarea țărănimii chineze și punând în aplicare ideile sale total greșite în materie de agricultură, au declanșat un proces care a culminat cu moartea a treizeci de milioane de chinezi.

c) Industria

Foametea care a cuprins China la sfârșitul anilor '50 și la începutul anilor '60 a fost atât de gravă încât exista pericolul să pună în umbră realizările Marelui salt înainte. Cu toate acestea, la vremea aceea agricultura era o preocupare secundară pentru Mao; principala sa preocupare o constituia industrializarea țării. El a decis să contribuie la „avântul" industriei în China înhămând la această sarcină ceea ce el considera cea mai de preț resursă națională – numeroasa populație a Chinei. Mao era convins că poporul chinez poate crea, cu propriile mâini, o economie industrială modernă, destul de puternică pentru a concura cu Occidentul capitalist. Expresia clasică pentru această întreprindere era insistența lui Mao asupra „furnalelor din dos"; China își va scoate rezervele de fier și oțel nu din turnătorii imense și oțelării, ci din cuptoare primitive de topit pe care fiecare familie a fost încurajată să și le construiască pe plan local. Aceasta era o activitate comunală la care puteau participa toți chinezii, conștienți că prin propriile eforturi vor contribui la edificarea noii societăți.

Mao, ca și Stalin, era profund impresionat de proiectele măreție. Ceea ce conta era amploarea acestor proiecte. Ceea ce îl stimula în primul rând era amploarea unei construcții și nu valoarea ei economică. El era convins că folosind mâna de lucru de care dispune China ar putea rezolva toate problemele dezvoltării industriale. Este foarte adevărat că o mulțime de proiecte de amploare au fost realizate cu ajutorul muncii manuale. Cel mai adesea a fost preferată munca

manuală celei mecanizate. Au fost construite poduri imense, canale și baraje. Acestea erau considerate de PCC dovada palpabilă a renașterii Chinei sub regim comunist. Construirea Pieței Tiananmen din Beijing a început în 1957 și a fost terminată doi ani mai târziu. Acesta a fost un proiect foarte amplu care presupunea curățarea unei zone de circa 204 km^2 pe care se aflau o mulțime de case, magazine și piețe și amenajarea unui imens spațiu pavat, cu deschidere spre sud, dar pe care urmau să fie construite două clădiri foarte înalte spre est și spre vest, având Orașul Interzis spre nord.

Dar în timp ce astfel de acțiuni îi îngrozeau pe chinezi și îi impresionau pe străini, planul în ansamblul său nu și-a atins obiectivele. Nereușita sa s-a datorat faptului că nu s-a ținut cont de realitățile economice. Munca de masă nu are în mod necesar ca rezultat o producție de masă. Evitându-se tehnicile industriale sofisticate ale Occidentului decadent se respectă cerințele ideologiei revoluționare, dar acest lucru nu aduce beneficii economice. Entuziasmul nu este suficient. Bunăvoința nu produce oțel bun. China, în timpul Marelui salt înainte, atât în ceea ce privește cantitatea materiilor prime și calitatea produselor finite, nu a reușit să facă față cerințelor industriei sale interne. Ideea de a fi o țară competitivă pe plan internațional era profund nerealistă.

În cadrul PCC se considera că comunismul aplicat va genera întotdeauna un sistem eficient de producție și rezultate corecte pentru fiecare. Când acest lucru a fost contrazis de realitate, Mao a interpretat această nerealizare nu ca pe un eșec al comunismului în sine, ci ca pe un rezultat al sabotajelor elementelor burgheze repudiate. Replica lui invariabilă ori de câte ori era anunțat de eșecul campaniei era de a-l învinui pe cel care îi aducea vestea. În prima fază au fost negate rezultatele, iar apoi, când acestea nu mai puteau fi măsluite, au fost căutați țapii ispășitori despre care s-a spus că au aplicat greșit politica, fie din incompetență, fie ca un act de sabotaj deliberat. Este uimitor să constatăm că mare parte din ceea ce era considerat planificare nu era de fapt decât o suită de lozinci cu substrat politic. Relatările de la întrunirile de partid chemate să dezbată cele mai răsunătoare eșecuri descriu masele de delegați care strigă lozinci și contralozinci, în loc să ia în discuție problemele economice reale.

Deși Marele salt înainte a fost mai degrabă un eșec, în această perioadă China a înregistrat și un succes științific de amploare – dezvoltarea ei ca putere nucleară. Programul de cercetare care a condus în cele din urmă la detonarea unei bombe atomice în 1964 și a unei bombe cu hidrogen în 1967 a fost inițiat la sfârșitul anilor '50 în mare măsură ca răspuns la înrăutățirea relațiilor chino-sovietice, ceea ce l-a convins pe Mao că Republica Populară Chineză trebuie să își dezvolte o putere nucleară unilaterală.

Realizările economice ale Chinei, 1952-1962

Anul	Indicele venitului național	Creșterea venitului național (%)	Inflația
1952	100,0		– 0,4
1953	114,0	14,0	3,4
1954	120,6	5,8	2,3
1955	128,3	6,4	1,0
1956	146,4	14,1	0
1957	153,0	4,5	1,5
1958	186,7	22,0	0,2
1959	202,1	8,2	0,9
1960	199,2	– 1,4	3,1
1961	140,0	– 29,7	16,2
1962	130,9	– 6,5	3,8

5 Lupta pentru putere, 1961-1966

În 1961 era limpede nu numai că Marele salt înainte nu a reușit să își îndeplinească obiectivele industriale, dar și că politica sa agricolă a provocat o adevărată catastrofă. Reputația lui Mao în rândurile partidului a fost profund afectată. De aceea, în 1962, i-a invitat pe președintele Liu Shaoqi și pe secretarul general al PCC Deng Xiaoping să își asume răspunderea stopării haosului din zonele rurale și refacerea sistemului de aprovizionare cu alimente.

Încercând să rezolve problema, Liu și Deng au cerut ajutorul lui Chen Yun, cunoscut ca unul dintre teoreticienii de frunte ai PCC în domeniul economic. Împreună ei au ajuns la concluzia că singura soluție imediată la criza de alimente era de a permite piețelor să funcționeze din nou, oferind astfel țăranilor un stimulent de a produce stocuri mai mari. Acest lucru a însemnat o recunoaștere tacită a faptului că sistemul comunelor populare a fost un eșec. Mao nu a fost mulțumit de metodele adoptate de Liu și Deng; dacă ei considerau că singura modalitate de a redresa situația este aceea de a acorda prioritate unor considerente de ordin strict economic, acest lucru ar fi putut submina principiul colectivist pe care s-a bazat revoluția socială.

Mao era în egală măsură preocupat de o amenințare politică – creșterea popularității lui Liu și Deng în cadrul partidului. Mao n-a încetat nici o clipă să se teamă că toți colaboratorii săi, chiar și cei care manifestau cea mai profundă loialitate, ar fi fost dispuși să-l înlăture de la putere dacă s-ar ivi ocazia. Mao considera că Liu și Deng profită de poziția pe care o au pentru a-i lansa o provocare. El avea și unele temeiuri pentru aceste temeri; la începutul anilor '60, în provinciile Gansu și Qinghai susținătorii lui Liu, Deng și Chen Yun s-au substituit autorităților locale și au început să schimbe programul de colectivizare. Multe dintre detaliile evenimentelor care s-au petrecut în localități rămân neclare, dar majoritatea conducătorilor provinciilor au rămas se pare fideli lui Mao. Cu toate acestea, Mao a considerat că își pierde influența în cadrul partidului și că se conturează o luptă pentru putere. El a regretat că a renunțat la funcția de președinte al RPC în 1958; deși și-a păstrat funcția de președinte al PCC, faptul că renunțase în mod voluntar la o parte din autoritatea sa a încurajat în opinia sa accentuarea opoziției. El credea de asemenea că a fost o greșeală să renunțe la aparițiile sale regulate în public după 1958. Retragerea sa de pe scena politică a permis facțiunilor să se dezvolte. Pentru a schimba situația și pentru a-și redobândi influența, Mao a solicitat sprijinul lui Lin Biao (Lin Piao). Lin, maoist convins, a fost mareșal în Armata Populară de Eliberare (APE) și ministru al apărării din 1959. Fidelitatea lui față de Mao și faptul că se afla la cârma APE făcea din el un aliat de nădejde.

La începutul anilor '60 Lin Biao a colaborat cu Chen Boda (Chen Po-ta), editorul ziarului PCC, *Steagul Roșu*, realizând o compilație

din „cărticica roșie". Intitulată *Citate din președintele Mao Zedong*, cartea era o colecție de reflecții și fraze aparținându-i lui Mao începând din anii '20. Cartea era alcătuită din treizeci și trei de capitole dintre care unele erau intitulate „Partidul Comunist", „Clasele și lupta de clasă", „Cultura și arta". Cartea era prefațată de Lin Bao, introducerea lui fiind intitulată: „Să studiem scrierile președintelui Mao, să-i urmăm învățăturile și să acționăm potrivit instrucțiunilor sale". Lin a făcut din „Cărticica roșie" biblia seculară a Chinei, izvorul tuturor adevărurilor. Câte o copie din această lucrare a fost distribuită fiecărui soldat, iar cartea a devenit textul de bază folosit în sesiunile de învățământ care făceau parte din pregătirea zilnică obligatorie a pregătirii militare. Astfel APE, instituția cea mai apreciată și cu cea mai puternică tradiție revoluționară din China comunistă, a fost politizată ca forță total angajată în sprijinirea lui Mao. Acest lucru s-a făcut simțit curând și în viața civilă. Lozinca lui Mao „învățați de la APE" purta mesajul limpede că armata Chinei reprezintă adevăratul spirit revoluționar și constituie de aceea modelul demn de urmat de popor. Cărticica roșie a devenit obiect obligatoriu de studiu în toate programele din școli și universități. În magazine și fabrici, muncitorii își începeau ziua și își petreceau pauzele citind din ea. În întreaga Chină a devenit obligatorie prezența unei copii din lucrarea *Citate din președintele Mao Zedong*; acest text putea defini toate problemele și rezolva toate neînțelegerile.

Campania de propagandă maoistă a continuat cu publicarea în 1963 a cărții *Jurnalul lui Lei Feng*. Această carte se voia a fi jurnalul de zi cu zi al unui umil șofer de camion din APE ale cărui gânduri și acțiuni erau inspirate de fidelitatea față de Mao. Modul în care a murit Lei, strivit într-un accident de roțile unui camion în timp ce își îndeplinea credincios îndatoririle, a fost considerat un simbol al martiriului pentru cauza revoluționară. Faptul că întreaga poveste era în întregime fabricată nu l-a împiedicat pe eroul său să capete dimensiunile unui sfânt. Lei Feng a fost considerat de maoiști întruchiparea loialității chinezului de rând, o loialitate care contrastă profund cu carierismul multora dintre membrii PCC. Jurnalul lui Lei Feng a devenit alături de Cărticica roșie un text esențial pentru studiu în școlile din China.

Importanța de care s-au bucurat creațiile literare și culturale în procesul tot mai accentuat al luptei pentru putere a fost evident în scandalul provocat de piesa de teatru *Demiterea din funcție a lui Hai Rai*, scrisă de Wu Han. Acțiunea acestei piese, care a fost jucată între 1961 și 1965, se petrecea în epoca dinastiei Song (960-1279), iar subiectul ei evidenția modul în care un funcționar curajos demască un guvern corupt. Titlul amintea de demiterea nejustificată a lui Hai Rai de un regim tiranic. Dat fiind că Wu Han făcea parte dintr-un grup de scriitori care aveau o atitudine critică față de Mao Zedong, piesa lui putea fi interpretată ca o condamnare a gestului lui Mao de a-l demite de mareșalul Peng Dehuai care s-a opus Marelui salt înainte. Susținătorii maoismului au cerut interzicerea piesei în 1965 și au declanșat o serie de atacuri împotriva lui Wu, acuzându-l că întinează bunul renume de care se bucură Mao și subminează marxism-leninismul.

Afacerea Wu Han a accentuat divizările din cadrul PCC și dintre PCC și APE. Acest lucru i-a servit lui Lin Bao, care a declanșat o campanie împotriva elementelor care nu mai erau fidele maoismului din cadrul PCC. În această perioadă soția lui Mao, Jiang Qing, fostă actriță de film în Shanghai, a început să aibă un rol predominant. În calitate de soție a președintelui ea dispunea de o mare influență și era preferabil ca nimeni să nu o contrazică. Adeptă a aripii dure, Jiang i-a criticat pe „reacționarii și revizioniștii" de dreapta din cadrul partidului. Ea a încercat de asemenea să atace grupul celor cinci, un grup reprezentativ de birocrați ai partidului conduși de Peng Zhen (Peng Chen), primarul Beijingului, al cărui principal obiectiv era de a acționa în calitate de conciliatori pentru a împiedica generalizarea discordiei în cadrul partidului. În pofida loialității lor declarate față de Mao, Grupul celor cinci a fost condamnat de Jiang pentru atitudinea moderată într-o epocă în care numai acțiunile hotărâte, spunea ea, pot rezolva situația. În calitate de conducător al unui grup rival de radicali de stânga, „Forumul de la Shanghai", Jiang a cerut să se ia imediat măsuri pentru înlăturarea lui Liu Shaoqi și Deng Xiaoping din funcțiile pe care le dețineau în cadrul PCC. A cerut apoi să se ia măsuri pentru epurarea culturii chineze de acei scriitori și artiști a căror atitudine trăda lipsa de implicare în revoluția lui Mao. Duritatea abordării ei l-a determinat pe Lin Bao să îi ceară

să își asume responsabilitatea pentru supravegherea politicii culturale a APE.

Situația creată nu mai era doar o situație de ordin politic. Jiang încerca să contribuie la crearea unei noi culturi chineze care să respingă trecutul și să se conformeze în totalitate ideilor socialiste ale lui Mao Zedong. Forumul de la Shanghai, afirmând că gândirea președintelui Mao reprezintă „o nouă perspectivă în cadrul teoriilor marxist-leniniste la nivel mondial", îi înfiera pe contrarevoluționari, împotriva cărora trebuia să se ia măsuri pentru a fi înlăturați.

1 China este condusă de dictatura unei sinistre orientări antipartinice și antisocialiste care este diametral opusă gândirii președintelui Mao. Această sinistră orientare este o combinație de idei burgheze despre literatură și artă, idei moderne revizioniste despre literatură și artă și ceea ce este cunoscut drept literatura și arta anilor '30.

Răspunsul pentru APE, „sprijinul și speranța poporului chinez", era un îndemn de a conduce China spre îndepărtarea tuturor „elementelor antisocialiste" și eradicarea oricărei forme de corupție la nivel artistic care împiedică înfăptuirea unei adevărate culturi proletare. Lin Biao vorbea despre o „iminentă și inevitabilă" luptă împotriva dușmanilor de clasă. Acesta s-a dovedit a fi preludiul epurărilor din cadrul partidului, care au început ca un atac îndreptat de Mao împotriva celor pe care îi considera că „au apucat-o pe calea capitalismului". Simultan cu intenția declarată de a epura China aveau să se desfășoare și lichidarea vechilor animozități și înlăturarea adversarilor. În aprilie 1966 Peng Zhen și ceilalți conducători ai Grupului celor cinci au fost denunțați, la fel și scriitorul Wu Han. Terenul a fost pregătit de maoiștii care controlau comitetele cheie ale partidului; deosebit de important a fost modul în care maoiștii au controlat Comitetul Central al Revoluției Culturale, un subcomitet al Biroului Politic. În vara anului 1966 Liu Shaoqi și Deng Xiaoping au început să își simtă pozițiile amenințate. China era pe cale să intre în acea tumultuoasă și terifiantă perioadă a istoriei politice și sociale cunoscută sub numele de „Revoluție culturală".

Schemă-rezumat

China în epoca lui Mao: politică și economie, 1949-1966

Consolidare și control

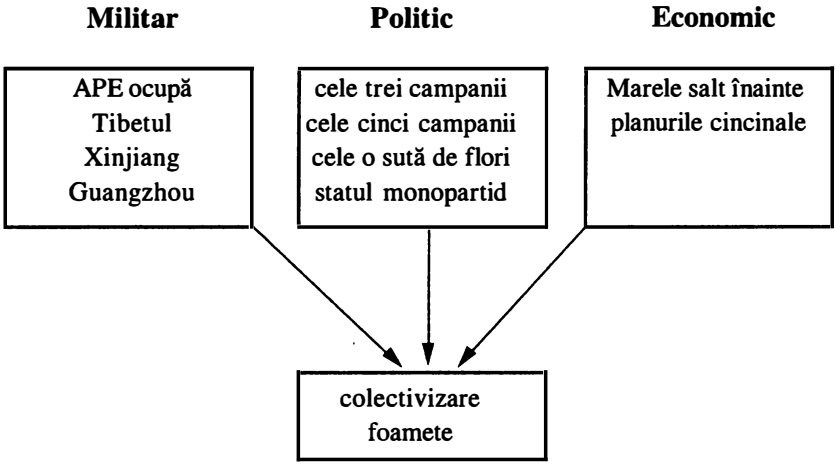

Lupta pentru putere, 1961-1966

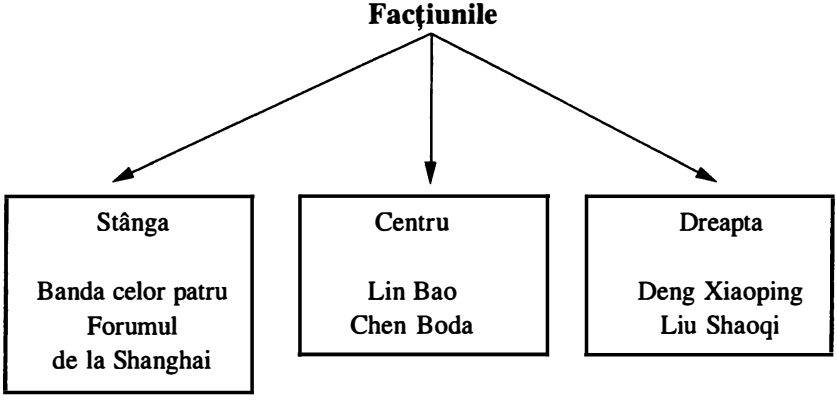

3 China în epoca lui Mao: Revoluția culturală, 1966-1976

La 18 august 1966 la Beijing a avut loc un eveniment extraordinar. Peste un milion de oameni, majoritatea adolescenți sau tineri în jur de douăzeci de ani, au invadat Piața Tiananmen. Fluturând Cărticele roșii pe care le aveau la ei, ei au strigat în favoarea idolului lor, președintele Mao, manifestându-și astfel admirația față de conducătorul iubit. Această demonstrație impresionantă a fost primul eveniment din cadrul Revoluției culturale, o mișcare care urmărea crearea unui nou tip de societate chineză și care avea să provoace convulsii în întreaga Chină în următorii zece ani. Mao înregimentase tineretul ca instrument pentru a-și reimpune voința asupra națiunii și a-l modela potrivit viziunii sale.

Mao a stabilit „patru flageluri" care urmau să devină ținta tineretului – cultura tradițională, gândirea tradițională, obiceiurile tradiționale și mentalitățile tradiționale. E o cumplită ironie ca un om de șaptezeci și trei de ani să apeleze la tineri pentru a răsturna vechea ordine, dar la vremea respectivă tinerii nu au observat acest lucru. Grupați în „Gărzile Roșii", ei s-au grăbit să îi îndeplinească voința cu o teribilă intensitate și cu o extraordinară cruzime. Este greu de crezut că astfel de evenimente au mai avut loc într-o altă societate. Aproape nici o regiune din China, nici chiar cele mai îndepărtate, nu au fost cruțate. Am putea spune chiar că orice familie din China a simțit urmările acestor evenimente. Au murit milioane de oameni; iar viața mai multor milioane de chinezi a fost distrusă în mod ireparabil.

1. Obiectivele lui Mao în Revoluția culturală

De la bun început se impune o întrebare. De ce a vrut Mao să confrunte națiunea chineză cu noi încercări și tulburări, când această națiune abia scăpase de deceniile de ocupație străină, război civil și foamete? Un răspuns simplu ar fi acela că Revoluția culturală avea

să constituie modalitatea prin care Mao își putea reinstaura autoritatea asupra Chinei și în cadrul PCC. El avea două obiective importante: să rămână la putere tot restul vieții și să se asigure că teoria sa despre revoluție se va aplica și după moartea sa. Mao credea că revoluția este în pericol să fie trădată din interior; el era convins că mulți oficiali din eșaloanele superioare ale PCC s-au molipsit de „neocapitalism" și de dorința de a avea putere, ceea ce i-a îndepărtat de obiectivele revoluționare.

De aceea, Marea Revoluție Culturală Proletară, aceasta era titulatura completă, trebuie considerată o extindere a ideii lui Mao de revoluție permanentă, a convingerii sale că revoluția nu este un eveniment istoric ci un proces continuu. El credea că dacă revoluția chineză ar înceta, ea nu va mai fi o revoluție autentică și se temea că după moartea sa PCC va deveni un simplu organ birocratic care va distruge tot ceea ce a creat RPC din 1949. Pentru a împiedica acest proces el a plănuit să întindă o cursă birocrației de partid și să ceară ajutorul poporului chinez. Printr-un remarcabil gest populist el avea să implice populația într-o campanie menită să salveze și să consolideze revoluția. Mao a folosit un memorabil paradox pentru a-și descrie politica; el a vorbit despre „neînchipuita dezordine de pe pământ care va conduce la o ordine deplină"; numai printr-o politică de dezbinare voită forțele reacțiunii vor putea fi identificate și distruse.

Mao a fost profund tulburat și de evenimentele din URSS, cel mai important rival comunist al Chinei. La sfârșitul anilor '50 el a interpretat atacul îndreptat de sovietici retrospectiv împotriva „cultului personalității" din epoca lui Stalin ca un atac îndreptat propriului său stil de a conduce China. Vestea înlăturării de la putere în 1964 a conducătorului sovietic Nikita Hrușciov l-a îngrijorat foarte mult pe Mao. Motivul pe care autoritățile sovietice l-au prezentat oficial pentru demiterea lui Hrușciov a fost faptul că acesta s-a implicat în planuri economice „nechibzuite". Nimeni în China nu a îndrăznit să folosească în mod deschis un astfel de termen în privința politicii lui Mao, dar paralela între situațiile politice din URSS și China vorbea de la sine.

Neliniștea lui Mao a depășit problemele de ordin personal. Ceea ce a observat el în Uniunea Sovietică era un partid, pur inițial în

ceea ce privește spiritul revoluționar, dar corupt prin propriul exercițiu al puterii de o elită aflată permanent la putere. În pofida numeroaselor diferende personale pe care le-a avut cu Stalin, Mao nu a fost niciodată dispus să accepte măsura până la care ajunseseră destalinizarea și liberalizarea în URSS. El considera că Hrușciov și succesorii săi s-au făcut vinovați de trădarea revoluției încurajând revizionismul și adoptând destinderea în relațiile cu Occidentul. Mao era decis ca astfel de lucruri să nu se petreacă în China nici după moartea sa. El considera că PCC și oficialitățile guvernului au fost deja seduse de privilegiile puterii. Era convins că vechii revoluționari care i-au înfrânt pe naționaliști și au proclamat Republica Populară Chineză și-au pierdut avântul revoluționar. Prin urmare, singura modalitate de a salva revoluția era de a declanșa războiul împotriva ierarhiei înseși a PCC. Venise deci vremea ca o nouă generație de membri de partid să ia locul vechii gărzi.

Mao a crezut însă că tinerii membri de partid trebuie mai întâi testați. Ei nu trăiseră experiențele legendare ale PCC – Țeroarea albă, Marșul cel lung, războiul împotriva Japoniei și lupta împotriva GMD. Trebuiau să se călească în focul luptei revoluționare. Abia atunci puteau fi îndeajuns de puternici pentru a se opune unui atac militar concertat din partea Occidentului, o eventualitate pe care Mao o considera încă plauzibilă în anii '60. Și în acest caz putem face o paralelă între Mao și Stalin. Stalin era absolut convins, și acest lucru a influențat întreaga sa politică externă, că puterile capitaliste intenționează să atace URSS. Mao se temea și el de un atac occidental îndreptat împotriva Chinei. Presupusa amenințare a fost folosită de cei doi conducători pentru a justifica impunerea unui strict control politic și social.

Un alt obiectiv, complementar, era dorința lui Mao de a menține caracterul în esență țărănesc al revoluției chineze. El nu voia ca „ostilitățile" să fie conduse de birocrații și intelectualii din orașe. Între Mao și intelligentsia urbană se instalase o tensiune tot mai evidentă. Ei au fost cei care au criticat Marele salt înainte. În calitatea sa de revoluționar convins Mao nu a avut niciodată încredere în intelectuali, pentru că ei erau mai interesați de aspectele teoretice decât de acțiunea în sine. Unii istorici au interpretat campania îndreptată de Mao împotriva lor în cadrul Revoluției culturale ca un gest de răzbunare împotriva unei

clase care a continuat să îl disprețuiască încă de pe vremea când era un simplu ajutor de bibliotecar la Universitatea din Beijing. Roderick Macfarquar a susținut că deși Mao nu a avut inițial intenția să transforme Revoluția culturală într-o campanie îndreptată împotriva intelectualilor, împrejurările i-au oferit ocazia s-o facă:

1 Nu știu dacă a încercat în mod deliberat să distrugă clasa intelectualilor, sau a încercat doar să îi transforme și să îi facă să fie mai puțin elitiști, mai conștienți de nenorocirile și suferințele muncitorilor și țăranilor. Foarte puțini dintre chinezi aveau în epoca aceea studii
5 superioare și foarte puțini puteau fi considerați intelectuali și exista un fel de dispreț în rândul intelectualilor la adresa muncitorilor și țăranilor și cred că el mai există și în prezent, dar cred că ceea ce a urmărit de fapt a fost să apropie aceste grupuri disparate, dar prețul a fost desigur distrugerea intelectualilor.

2. Desfășurarea Revoluției culturale – prima fază

Revoluția culturală s-a transformat dintr-o epurare internă la nivelul partidului într-o mișcare publică susținută printr-o amplă campanie de afișe în vara anului 1966. Mao i-a încurajat pe studenții și profesorii radicali din universități să lipească afișe pe ziduri în care atacau sistemul de învățământ pentru că se abate de la calea revoluționară. Entuziasmul cu care studenții au renunțat la ore și și-au atacat profesorii a provocat o profundă neliniște, încât Deng Xiaoping și Liu Shaoqi au trimis echipe speciale de lucru în campusuri în încercarea de a pune capăt tulburărilor. Zhou Enlai, un diplomat înnăscut, a încercat să păstreze calmul între diferitele facțiuni din cadrul partidului, între cei care voiau să reinstaureze ordinea și elementele maoiste care voiau ca dezbinarea să se generalizeze. Dar într-o atmosferă de violență crescândă chiar și eforturile sale lăudabile au fost inutile. Echipele de lucru au fost atacate de studenți care, pe măsură ce evenimentele au degenerat, au ieșit în stradă. Purtând banderole roșii pe braț, oferite de oficialitățile maoiste, aceste „Gărzi Roșii" au declanșat un regim de teroare.

În acest moment critic Mao Zedong a reapărut după multă vreme în public. În iulie 1966, într-un scenariu extravagant, a fost văzut înotând în râul Yangzi la Wuhan (Wu Chang), scena revoluției din

1911. Fotografiile care imortalizau fapta sa au umplut ziarele chinezești, iar jurnalele de televiziune și de la cinematografe au purtat imaginile până în cele mai îndepărtate sate ale Chinei. Nimeni nu a știut însă precis dacă cel din fotografii era cu adevărat Mao. Au existat păreri care au susținut că înotătorul era o sosie a lui Mao sau că fotografia era trucată. Adevărul de fapt nici nu mai conta. Important era că Mao a făcut un gest simbolic care a impresionat întreaga Chină. Președintele în vârstă de șaptezeci și trei de ani a demonstrat că este încă în putere și, prin urmare, controlează întreaga situație. John King Fairbank a sugerat că pentru a înțelege care a fost impactul acestui gest asupra imaginației chinezilor trebuie să ne gândim la reacția pe care ar avea-o în Marea Britanie știrea că „regina Elisabeta a II-a a înotat în Canalul Mânecii".

Mao a profitat de entuziasmul pe care l-a provocat spectaculoasa sa revenire pentru a-și consolida autoritatea în cadrul guvernului și al partidului. În august el a convocat o întrunire specială a Comitetului Central, în cadrul căreia a criticat tendințele revizioniste ale partidului și i-a chemat pe membrii de partid să își recanalizeze forțele în direcția luptei de clasă. Mao a anunțat de asemenea coborârea în rang a lui Liu Shaoqi în ierarhia de partid și promovarea lui Lin Biao în funcția de adjunct al său. Acest lucru însemna de fapt numirea lui Lin ca succesor. Lin a răspuns adresându-se întrunirilor Gărzilor Roșii desfășurate în aceeași lună în Piața Tiananmen. El a chemat mulțimea adunată să îl cinstească pe Mao Zedong, extraordinarul geniu revoluționar al epocii care „remodelează sufletele poporului". În încercarea de a remodela poporul, Revoluția culturală a devenit o mișcare sângeroasă și a provocat moartea a numeroși chinezi.

La întrunirea din august a Comitetului Central, Chen Boda i-a acuzat pe Deng și Liu că sunt „vârful de lance al liniei greșite". Nu s-au luat însă măsuri imediate împotriva lor, dat fiind că s-a spus că Mao dorește să le ofere ocazia „să își îndrepte greșelile". Totuși, două luni mai târziu, după o demonstrație a Gărzilor Roșii desfășurată la Beijing și care fusese organizată în mod special împotriva lor, Deng și Liu au fost demiși din funcțiile pe care le dețineau în cadrul guvernului și al partidului pe motiv că au adoptat „o linie burgheză reacționară" și au devenit „revizioniști sovietici". Mao a dat de înțeles

că s-a simțit jignit de modul în care Deng și Liu au încercat să îl evite. El s-a plâns că l-au tratat ca pe „o rudă moartă la înmormântare".

Au fost lipite o mulțime de afișe în care cei doi erau acuzați că au trădat concepția maoistă. Liu a fost alungat de la reședința sa de serviciu și supus unei serii de „anchete" foarte brutale înainte de a fi închis în condiții insalubre menite să îi ruineze sănătatea. A murit în 1973 în carceră, zăcând în propriile excremente și refuzându-i-se orice formă de tratament medical. Fiul lui Deng Xiaoping, Pufang, a fost aruncat pe fereastră de la un etaj superior de Gărzile Roșii, un act de violență gratuită în urma căruia i s-a fracturat coloana vertebrală și a rămas paralizat pe viață. Deng însuși a avut mai puțin de suferit fizic, dar a fost silit să suporte umilirea în public în fața a 3000 de reprezentanți ai Gărzilor Roșii. Apoi a fost încarcerat înainte de a fi trimis la „muncă corecțională" în provincia Jiangxi în 1969.

Faptul că PCC și APE au acceptat demiterea unor astfel de figuri proeminente a demonstrat de cât de multă putere dispuneau Lin Biao și Jiang Qing în numele lui Mao. Această autoritate a fost sporită de numirea lui Kang Sheng în fruntea forțelor speciale de securitate ale Chinei, poliția secretă a RPC. Kang, care avea reputația unui om extrem de violent încă de pe vremea epocii de la Yanan, era membru al Forumului de la Shanghai și profund devotat lui Jiang Qing. El a devenit principalul organizator al epurărilor care au continuat, la ordinul lui Mao, să decimeze eșaloanele superioare ale PCC pe toată durata anilor 1966 și 1967.

După ce s-a retras, Mao nu a mai participat la conducerea Revoluției culturale. El s-a retras de la Beijing la Hangzhou (Hangchow) în centrul Chinei, lăsând celelalte oficialități de la Zhongnanhai, reședința guvernului din vecinătatea Pieței Tiananamen, la cheremul Gărzilor Roșii. Cantonați în vecinătatea Pieței Tiananmen luni de zile, reprezentanții Gărzilor Roșii au alcătuit un permanent baraj de injurii la adresa miniștrilor și oficialilor catalogați drept „deviaționiști de dreapta". Oricine încerca să părăsească birourile care făceau obiectul unei adevărate blocade trebuia să treacă printr-un culoar de tineri care îi insultau și îi loveau la cel mai mic pretext care li se oferea. Jiang Qing și Lin Bao s-au asigurat că asediatorii sunt bine informați coborând personal pentru a-i identifica pe miniștrii și oficialii care trebuiau să fie insultați sau intimidați.

Teroarea Gărzilor Roșii

Mișcarea Gărzilor Roșii a fost pregătită temeinic. Încă din epoca înrăutățirii relațiilor chino-sovietice, în anii '50, elevii și studenții au fost încurajați să se considere pionieri conduși de Mao Zedong ai progresului revoluției proletare internaționale. Demonstrațiile de masă au fost folosite în timpul campaniei Celor o sută de flori și celor îndreptate împotriva elementelor de dreapta din anii '50. Iată ce își amintește un fost student:

1 Cred că zelul revoluționar a fost foarte puternic în cadrul sistemului de învățământ o dată cu alterarea relațiilor dintre Partidul Comunist Chinez și cel sovietic. Cred că studenții și tineretul studios au devenit clase profund politizate, iar concursul pe care l-am câștigat cu eseul
5 meu avea ca temă cum să fii învingător în revoluție. Îmi amintesc că am folosit toată retorica specifică și toate lozincile goale și toată lumea mi-a apreciat foarte mult eseul. Unii membri ai juriului au plâns și am fost foarte mândru. Acestea se petreceau în 1965, ceea ce înseamnă că sistemul de învățământ era deja dedicat luptei de clasă și pregătirii acesteia.

Mao, alegând tineretul din China ca instrument al aplicării Revoluției culturale, s-a dovedit a fi un foarte bun cunoscător al psihologiei maselor. Tinerilor li s-a insuflat ideea că dețin un rol special nu numai în regenerarea națiunii, dar și în crearea unei noi ordini socialiste mondiale:

1 Acum venise rândul generației noastre să apărăm China. China era singura țară care nu avea o atitudine revizionistă, capitalistă sau colonialistă. Simțeam că apărăm revoluția chineză și eliberăm lumea. Toate marile lozinci ne-au făcut să credem că Revoluția culturală
5 este un adevărat război; un război prin care să îl apărăm pe președintele Mao și noua Chină.

Amintirile celor ce au făcut parte din Gărzile Roșii ilustrează extraordinara influență pe care o avea Mao asupra acestora:

1 Când președintele Mao le-a făcut cu mâna celor adunați în Piața Tiananmen, un milion de reprezentanți ai Gărzilor Roșii au plâns în hohote de emoție. După aceea, toți eram obligați să plângem în momentul în care Mao își făcea apariția pe ecran. El era dumnezeiesc
5 și toate mișcările revoluționare din lume izbucneau și se stingeau asemeni fluxului și refluxului, la comanda lui.

Am crezut în Mao cu fiecare fibră a trupului meu. Fiecare dintre noi simțea că trebuie să pună la dispoziția președintelui Mao totul – trupul său, mintea sa, spiritul său, sufletul său, soarta sa. Orice voia președintele Mao să facă vreunul dintre noi, noi eram gata să facem. Stăteam acolo cu toții plângând și strigând până când răgușeam.

Când vedeam steagurile roșii și cât de emoționați erau cu toții aveam impresia că și eu trebuie să simt la fel. Consideram că și eu trebuie să fiu o parte componentă a acestui mecanism, pentru că milioane de oameni se adunaseră acolo și toată lumea îl iubea și prețuia pe Mao atât de mult încât te întrebai dacă nu simțeai și tu la fel.

Mi-am crestat pieptul cu briceagul și mi-am făcut însemnul lui Mao acolo. M-am gândit că astfel când îmi pun hainele nimeni nu îl va putea vedea și îl voi avea pe președintele Mao gravat în inima mea cu adevărat.

Respectul pe care tinerii îl aveau față de Mao era nețărmurit, dar nu era integral irațional. Era de fapt o recunoaștere a realizărilor președintelui pentru China. Tinerii care glorificau vrăjiți numele lui Mao îl considerau marele erou care a eliberat China după un secol de umilințe suferite datorită străinilor. Una dintre sintagmele cele mai populare prin care Mao era elogiat era „soarele roșu care răsare la est", o metaforă proprie omului care a făcut din China o mare putere mondială, care dispunea de propriile-i arme nucleare și capabilă să înlocuiască Uniunea Sovietică în poziția de lider al mișcării socialiste internaționale. Anthony Grey, un corespondent britanic care a fost închis de chinezi în timpul Revoluției culturale, făcând o analiză foarte dură a situației din China sugera că venerația față de Mao ilustrează persistența a două trăsături importante ale societății chineze – cultul împăratului și conformismul în fața puterii.

În presa oficială și în ziarele Gărzilor Roșii era folosit tot timpul cel mai extravagant și ridicol limbaj la adresa lui. Îmi amintesc că l-am văzut o dată de 1 Mai dintr-o pură întâmplare; eram în mulțimea adunată în parc și vorbeam cu câte unii și îi întrebam „Ce sperați să vedeți?" ei mi-au răspuns „Pe președintele Mao, noi îl iubim pe președintele Mao." Iar modul în care au spus acest lucru m-a făcut să mă gândesc la tendința tineretului de a avea un model pe care să îl idolatrizeze, fie niște cântăreți pop sau stele de cinema sau în cazul chinezilor singura persoană carismatică a națiunii. Acest om a reușit să își vrăjească pur și simplu poporul. Cred că a profitat de vechea

admirație pe care poporul o avea față de împărații Chinei și față de ideea de fiu al cerului care era foarte puternică – care făcea parcă parte din însăși structura chinezilor. Mao era o figură extrem de carismatică și a profitat de acest lucru cât a putut mai mult.

Mao știa că nevoia de a se conforma a semenilor este foarte puternică în rândul tinerilor și că acest lucru îi face foarte sensibili. Cu cât sunt mai idealiști, cu atât sunt mai ușor de condus. Așa cum spunea Anthony Grey, acest fenomen nu este specific doar Chinei. Există multe exemple în Occident ale instinctului gregar care predomină asupra individualismului. Instinctul de conformare este explicația succesului de care se bucură moda, în domenii ca îmbrăcămintea și muzica, în rândul tinerilor. Nu trebuie trecută cu vederea nici simpla pervertire. A mărșălui pe străzi strigând lozinci este o soluție mult mai la îndemână decât cea a studiului.

Situația din China era însă mult mai complexă. Mișcarea Gărzilor Roșii avea o latură înfricoșătoare și ucigătoare. Tinerii erau brutalizați în mod deliberat. Faptul că Mao spunea că haosul este preferabil ordinii era similar cu a declara că nu există nici o restricție de ordin moral atunci când se întreprinde ceva în numele revoluției. Studenților, educați în spiritul tradiției chineze de supunere față de părinți și profesori, li se spunea dintr-o dată să îi insulte și să îi batjocorească pe aceștia. Într-o societate în care respectul era una dintre trăsăturile definitorii, pentru copii era o adevărată aventură să își denunțe părinții. Atunci când au avut libertatea să încalce regulile societății, tinerii au acționat cu o deosebită violență. Ei au continuat desigur să dea ascultare, dar de astă dată unui alt stăpân.

Tot ceea ce reprezenta trecutul corupt a fost etichetat sub formula „Confucius și ceilalți" și era pasibil să fie distrus. Templele, altarele, lucrările de artă și grădinile ornamentale au devenit țintele preferate; multe comori neprețuite și de neînlocuit ale civilizației chineze au fost distruse în acest val de vandalism organizat. Potrivit spuselor corespondentului occidental: „Mao a spus Gărzilor Roșii: Aveți tot dreptul să vă revoltați! Ei l-au răsplătit distrugând aproape tot ceea ce amintea de tradiție, decență și strădanie intelectuală în China, cu excepția câtorva institute protejate, unde activitatea științifică și de natură militară a continuat să se desfășoare în

Beneficiind de deplină libertate, Gărzile Roșii au ajuns să controleze transportul public și rețelele de radio și televiziune. Oricine manifesta „tendințe decadente" – cel mai evident exemplu era acela de a purta haine, bijuterii și machiaj de tip occidental – era brutalizat și umilit în public. Un grup deosebit de vulnerabil l-au constituit „intelectualii", termen folosit pentru a-i denumi pe cei al căror mod de viață și al căror stil de lucru îi deosebeau de restul populației. Profesorii din școli, cadrele universitare, scriitorii, chiar și medicii au fost prada preferată a Gărzilor Roșii care i-au denunțat drept „elemente declasate" și i-au obligat să își mărturisească în public crimele de clasă. Cei considerați a avea o vină prea mare au fost supuși unor „ședințe de bătaie".

Aceste orori care au devenit o caracteristică dominantă a Revoluției culturale au constituit de fapt un atac împotriva sentimentului de sine al individului și aveau drept scop să provoace și să stimuleze sentimentul de culpă. „Spălarea creierului" este un termen potrivit pentru a descrie tactica de teroare. Pentru a li se induce sentimentul de vină victimele erau obligate să citească documente maoiste, iar după aceea urmau perioade de intensă autocritică și mărturisire. Prima mărturisire nu era niciodată acceptată; acuzatul trebuia să caute tot mai profund în memoria sa pentru a-și aminti toate erorile și păcatele comise împotriva partidului și a poporului. O practică comună era aceea ca Gărzile Roșii să îi oblige pe acuzați să adopte poziția de „aeroplan"; cu capul împins în jos, cu genunchii îndoiți și brațele trase în sus pe la spate. Cei care se declarau nevinovați erau bătuți sistematic. După zile întregi în care erau chinuiți și catalogați drept „javre imperialiste", „lingăi ai capitaliștilor", „lachei ai SUA" și „trădători ai poporului", puțini mai aveau puterea fizică și mentală să continue să opună rezistență.

Deși se afirmă frecvent că acțiunile Gărzilor Roșii aveau un caracter spontan, ele nu erau doar aprobate în mod oficial, ci și conduse. Xie Fuzhi (Hsieh Fu-chi), ministrul securității publice, adresându-se forțelor de poliție a arătat de ce Gărzile Roșii dispun de atât de multă libertate în cadrul campaniei lor de teroare și de ce își puteau ținti atât de ușor victimele:

Nu sunt de acord ca oamenii să fie omorâți în bătaie. Dar atunci când ura maselor se îndreaptă atât de vehement împotriva elementelor negative încât nu le mai putem opri, e bine să nici nu încercăm. Miliția ar trebui să fie de partea Gărzilor Roșii și să păstreze contactul cu ele, să aibă legături și să le ofere informații despre oamenii din cele cinci categorii, seniori ai războiului, țărani bogați, reacționari, elemente negative și adepți ai dreptei.

Numele și domiciliile celor care fac parte din cele „cinci categorii" au fost transmise detașamentelor Gărzilor Roșii care s-au năpustit apoi asupra victimelor lor. În 1996 Ze Rong își amintea de faptele sale ca membru al Gărzilor Roșii, la vârsta de treisprezece ani:

Eram conducătorul uneia dintre organizațiile orășenești ale Gărzilor Roșii și sarcina noastră era să atacăm casele dușmanilor de clasă. Am văzut că Gărzile Roșii din Beijing au făcut acest lucru și în loc să fie pedepsite au fost lăudate de conducătorii comuniști. Deci, le-am urmat exemplul. Am aflat numele și adresele adepților de dreapta, seniorilor războiului și „elementelor declasate" și am descins la domiciliile lor în camionul de la școală. Când i-am găsit pe capii de familii, le-am citit fragmente din cărticica roșie a lui Mao.

Apoi, am încărcat tot ce aveau de valoare, în special aur, în camion și le-am dus să fie depozitate în Biserica catolică locală. Acolo erau munți întregi de obiecte: mobilă, valize, piane și tot felul de obiecte occidentale de care nu mai văzusem până atunci. Unii dintre cei ale căror case le-am scotocit au fost omorâți în bătaie.

În drum spre cimitirul Babaoshan, îmi aduc aminte că l-am întrebat pe cel care se ocupa de cuptor câte trupuri au fost arse de când a început teroarea Gărzilor Roșii. El ne-a spus că circa 2000 de oameni au fost omorâți în urma torturilor în două săptămâni.

Așa cum s-a întâmplat și în timpul epurărilor staliniste din URSS din anii '30, la fel și în China în timpul Revoluției culturale, urmăritorii au devenit la rândul lor victime. Revoluționarii s-au străduit să își dovedească integritatea ca elemente proletare adoptând măsuri extreme. Cei care au șovăit sau au dat semne că sunt afectați de ororile comise au fost condamnați ca reacționari și au devenit obiectul cruzimii la care până de curând recurseseră ei înșiși. Idealismul autentic s-a transformat într-o inimaginabilă brutalitate. O tânără studentă își amintește:

Într-o zi în timp ce mă îndreptam spre casă am văzut Gărzile Roșii arestând o tânără fată. Mi-au spus că este un element declasat. Dacă era sau adevărat nici nu a mai contat. Nu s-a făcut nici o anchetă și nu a avut loc nici un proces. Cineva a spus că e o declasată și a fost de ajuns. Au bătut-o cu curele. Și eu făceam parte din Gărzile Roșii și primul meu gând a fost să îmi manifest spiritul revoluționar. Mi-am scos cureaua și am ridicat-o ca și când eu însămi participam la bătaie. Nu am putut să o lovesc, dar știam că trebuie să mă prefac că fac acest lucru. A-i bate pe oameni era un simbol al entuziasmului revoluționar. Dacă nu băteai oameni nu îți demonstrai îndeajuns ura față de dușman sau dragostea față de popor.

Fanatismul Gărzilor Roșii a făcut ca în curând mișcarea să degenereze. Grupurile regionale au început să se confrunte între ele. Muncitorii din fabrici și-au alcătuit propriile detașamente și au încercat să combată pretenția unităților de studenți de a fi adevărații conducători ai mișcării. Diferitele grupuri au început să depășească orice limită pentru a-și dovedi puritatea ideologiei și profunzimea loialității față de Mao. Cel mai important a fost însă rolul APE. Inițial armata i-a sprijinit pe studenți și muncitori în lupta pentru îndepărtarea dușmanilor de clasă, dar nu a fost dispusă să împartă renumele de creator și apărător al revoluției din China. APE a pretins că are o relație specială cu președintele Mao și cu poporul chinez, care o îndreptățește să își asume Revoluția culturală. Unitățile armatei au străbătut întreaga Chină într-o campanie de impresionare a poporului în ceea ce privește profunda loialitate a APE față de Mao Zedong.

Există serioase dovezi în sprijinul ideii că anarhia care s-a asociat cu Revoluția culturală era mai mult aparentă decât reală. Gărzilor Roșii li s-a permis să recurgă la violență doar pentru că Mao a știut că oricând poate recurge la APE să le reducă la tăcere. Revoluția culturală a fost condusă de fapt de Mao și colaboratorii săi. Este posibil ca uneori să fi părut o mișcare spontană și este adevărat că o dată începută a părut să aibă o dinamică proprie. Totul era însă orchestrat cu grijă de ierarhia de partid. Maoiștii au fost dispuși să lase lucrurile în voie, dar tot timpul au fost în măsură să pună capăt mișcării dacă aceasta nu mai era pe placul lor. Tinerii idealiști care au părut să conducă Revoluția culturală au fost de fapt niște pioni în lupta pentru putere din cadrul PCC.

Încercarea lui Mao de a remodela cultura chineză

Una dintre trăsăturile caracteristice ale regimurilor totalitare a fost faptul că ele au încercat să își consolideze puterea nu numai modificând cultura pe care au moștenit-o, ci schimbând-o integral. Lenin, Stalin, Hitler și Mao au pretins fiecare în parte, dar în maniere diferite, că intenția lor a fost instaurarea nu a unei noi ordini politice, ci a unei noi societăți.

Rolul de creator-șef al noii culturi chineze a fost asumat de soția lui Mao, Jiang Qing. Ea a devenit direct răspunzătoare de transformarea criticii lansate de Mao la adresa celor „patru vechi neajunsuri" într-un program definit pentru desființarea societății tradiționale chineze. Jiang a aplicat un sistem rigid de cenzură care a interzis expunerea sau punerea în scenă a oricărei lucrări care nu îndeplinea criteriile purității revoluționare. Erau acceptate numai acele scrieri, lucrări de artă, programe radio și filme care reflectau în mod direct temele chineze contemporane. Acest lucru a redus drastic numărul operelor acceptate. Muzica clasică occidentală a fost interzisă integral. Opera tradițională chineză a fost înlocuită de un repertoriu alcătuit din opt tipuri de lucrări contemporane plictisitoare, care proslăveau în cel mai naiv mod triumful muncitorilor asupra dușmanilor de clasă. Gustul și calitatea au fost sacrificate în favoarea ideii potrivit căreia cultura trebuie să servească poporul, având drept unică temă lupta eroicelor mase. Frances Wood, care locuia la Beijing în epoca Revoluției culturale, își amintește:

Nu avea nici o importanță dacă vorbești despre operă, teatru, romane sau chiar poezie, oamenii trebuiau să fie albi sau negri. Nu puteai lua nimic din trecut și să constați că se potrivește acestor incredibile reguli stricte. Când spun asta mă refer la orice operă de artă oricât de subtilă, ale cărei personaje nu erau nici albe nici negre, ci gri: atunci totul trebuia anulat. Este adevărat însă că, de pildă, o serie de lucruri de domeniul trecutului sunt incorecte din punct de vedere politic pentru că istoria trebuie reinterpretată, deci nu poți folosi ceva în care se vorbește despre Împărăteasa mamă [renumita împărăteasă care a murit în 1908] altfel decât condamnând vehement epoca respectivă. Istoria a fost rescrisă, deci nu te poți baza pe ea, trebuie să iei totul de la început cu această nouă dramă pură și operă pură și ficțiune pură.

Această modalitate de a controla gândirea era pentru Jiang forma de a aplica concepția marxist-leninistă potrivit căreia cultura este în esență o expresie a împrejurărilor politice și sociale în care a fost creată. Nici o formă de artă nu poate fi neutră sau detașată. Ea nu poate avea o valoare instrinsecă în afara originii ei de clasă. Fiecare cultură este un produs direct al societății din care provine. O societate feudală poate produce numai o cultură feudală, o societate burgheză numai o cultură burgheză. Prin urmare, în societatea socialistă a RPC arta feudală a Chinei imperiale și arta burgheză a Occidentului nu își au locul. Ele trebuie să fie înlăturate definitiv, iar locul lor să fie luat de adevărata artă proletară, care redă lupta glorioasă a muncitorilor împotriva oprimării de clasă. Respingerea de către Jiang a oricărei forme de cultură neproletară era o formă de corectitudine politică în forma ei extremă. Acesta era un proces distructiv din punct de vedere intelectual și emoțional care urmărea subminarea sistematică a sensului însuși al tradiției. Cea mai cunoscută și mai frecventă lozincă era „cu cât e mai violentă, cu atât e mai revoluționară". Copiii erau puși să calce iarba și să rupă florile pentru a-și demonstra hotărârea de a nu se lăsa fermecați de conceptul burghez decadent de frumos. Unul dintre preceptele de bază era acela că a permite dragostei sau afecțiunii familiale să-ți dicteze comportamentul însemna să cedezi în fața sentimentalismului de tip burghez. O studentă de la Beijing își amintește:

1 Încă din prima zi de școală, la vârsta de șapte ani, am învățat să spun „Îl iubesc pe președintele Mao" și nu „Te iubesc mamă sau tată". Mi s-a spălat creierul timp de opt ani și acum privind retrospectiv îmi dau seama că partidul făcea tot posibilul să ne mențină puri, să
5 ne purifice în așa fel încât să trăim pentru idealismul lui Mao, pentru puterea lui Mao, în loc să ne descoperim propria umanitate.

Zhou Guanrun (Chou Kwan-run), profesor de muzică, își amintește modul în care hotărârile lui Jiang împotriva culturii au redus la tăcere conducerea Conservatorului din Beijing.

1 Nu se mai auzea nici un fel de muzică. Conservatorul era copleșit de liniște. Toată lumea nu făcea altceva decât să învețe și să își facă autocritica sau să accepte criticile venite din partea studenților. Trebuia să venim în fiecare zi, în fiecare dimineață la ora când își începeau
5 funcționarii lucrul și să stăm acolo și să citim cărți și apoi să criticăm.

> Trebuia să analizăm greșelile din munca noastră, modul în care predam sau cântam, pentru că interpretam o seamă de piese clasice sau de muzică tradițională chineză. Am crezut că am învățat tânăra generație ceea ce este mai rău.

La începutul anilor '70 atacul îndreptat de Jiang Qing împotriva culturii tradiționale a dat naștere unui adevărat pustiu spiritual. Muzicienii, pictorii și scriitorii care au refuzat să se conformeze noilor interdicții au fost denunțați și trimiși în lagăre de muncă la „reeducare". Zhou Guanrun a fost una dintre aceste victime:

> Munceam pe un câmp de orez și trebuia să scurmăm cu degetele pământul ca să îl afânăm. Ne-am gândit că ar fi mai bine dacă am avea niște unelte să facem acest lucru, dar soldații au spus „în nici un caz – trebuie să fiți educați să faceți totul cu degetele". Acest lucru era foarte dureros pentru noi, fiindcă pentru un pianist ca mine să scurm tot timpul pământul însemna să îmi rănesc degetele. M-am gândit că probabil nu voi mai putea cânta niciodată; în timpul Revoluției culturale m-am gândit că nu voi mai face niciodată muzică, nu voi mai cânta nicicând la pian.

Înainte de a cădea în dizgrație Deng Xiaoping a îndrăznit să sugereze că totuși cultura înseamnă în egală măsură distracție, nu numai îndoctrinare. El a remarcat sarcastic „După o săptămână grea de muncă oamenii vor să meargă la teatru să se relaxeze și mergi la teatru și vezi piesele lui Jiang Qing și te trezești pe câmpul de luptă". Dar cu excepția lui Deng nimeni dintre conducătorii politici nu a fost dispus să combată politica de barbarie culturală a lui Jiang. Atât aceștia, cât și majoritatea artiștilor, au optat public să aprobe mărețul ei experiment cultural, deși în particular sperau ca excesele acesteia să ia sfârșit îndată ce Mao va fi murit, iar puterea lui Jiang s-ar fi spulberat. Este adevărat că unele restricții au fost înlăturate la începutul anilor '70. Vizita președintelui Nixon în China în 1972 a coincis cu o oarecare diminuare a orientării dure artistice. În 1973 London Philharmonic Orchestra a fost invitată la Beijing, unde un public numeros a primit cu entuziasm concertele sale. Anii următori însă chinezilor li s-a spus că această de reluare a contactelor cu Occidentul nu trebuie interpretată ca o diminuare a Revoluției culturale. Orchestrelor chineze li s-a interzis să interpreteze lucrări occidentale. *Revista din Peking* le-a amintit cititorilor săi:

Unii vorbesc despre muzica clasică burgheză cu mare plăcere, sunt fascinați de ea și se prosternează în fața ei, demonstrându-și mentalitatea servilă față de lucrurile străine. Sunt nihiliști în ceea ce privește arta națională. Prosternarea lor în fața lucrurilor străine este de fapt o prosternare în fața burgheziei. Dacă acest mod defectuos de gândire de a ridica în slăvi lucrurile străine și de a demonetiza lucrurile chinezești nu este criticat și repudiat, atunci arta și literatura proletară nu se vor putea dezvolta, iar linia președintelui Mao în artă și literatura nu va putea fi pusă în practică.

Influența lui Jiang asupra artei a durat un întreg deceniu cuprins între 1966 și moartea lui Mao, zece ani mai târziu. La vremea aceea era limpede că rezultatul persecuțiilor artistice nu a fost defel crearea unei culturi noi, ci distrugerea culturii tradiționale. Scriitorii și artiștii speriați fie au încetat să creeze, fie au produs rebuturi cu care să păcălească cenzura. Yan Yen, poet, reflecta astfel asupra profundului rău făcut Chinei: „Rezultatul Revoluției culturale sau, am putea spune, marca generației mele este faptul că nu avem cultură."

5. Revoluția culturală – faza finală

La sfârșitul anilor '60 lucrurile păreau să fi scăpat de sub control în toată țara. China era amenințată de izbucnirea unui război civil. Facțiuni rivale din Gărzile Roșii erau în conflict deschis unele cu altele și cu APE. Degringolada generală care a determinat blocarea producției industriale și închiderea școlilor și universităților părea să împingă China pe calea falimentului economic și social. Mao și susținătorii săi au decis că lucrurile au mers prea departe. Au fost date ordine ca activitatea Gărzilor Roșii să fie preluată de APE. Acest lucru nu însemna diminuarea campaniei împotriva oponenților maoismului. Ba chiar dimpotrivă, detașamentele APE care au înlocuit Gărzile Roșii au fost și mai vehemente în modul în care i-au tratat pe „contrarevoluționari".

Guvernul a decis să redirecționeze energia și idealismul tineretului care a alcătuit mișcarea Gărzilor Roșii. A fost anunțată o altă mare campanie care îi chema pe tineri „să plece în munți și la sate". Ei au fost îndemnați să plece la țară și să trăiască asemeni țăranilor; astfel vor cunoaște demnitatea muncii și vor aprofunda înțelegerea

revoluției. Dar adevăratul motiv era acela de a elibera orașele de bandele de tineri delincvenți care amenințau să scape de sub control în degringolada generală. Această campanie poate fi considerată în egală măsură o extindere a politicii lui Mao de a-i obliga pe intelectualii de la oraș să se confrunte cu realitățile copleșitoare ale vieții cu care se confruntau chinezii de rând.

Oricare ar fi fost motivele care au motivat ulterior această campanie, fără îndoială că ea a avut un răspuns pe măsură. Între 1967 și 1972 peste douăsprezece milioane de tineri s-au mutat din orașe la țară. Idealismul celor care trăit acest experiment nu a supraviețuit însă condițiilor mizerabile și nivelului de trai îngrozitor de scăzut cu care s-au confruntat; este greu de crezut că, cu excepția unei reduse minorități, aceștia au câștigat ceva de pe urma unei astfel de experiențe.

În anii '70 chinezii au început să fie din ce în ce mai puțin încântați de Revoluția culturală. În ciuda acestui lucru însă, nu se înregistra o prea însemnată opoziție față de Mao. Vina era pusă pe seama celor care răspundeau de aplicarea politicii lui Mao, niciodată nu era învinuit Mao însuși. Cultul lui Mao Zedong era de acum atât de bine instaurat, încât atâta timp cât acesta era în viață era imposibil ca cineva să îi submineze autoritatea. De aceea, ceea ce a urmat a fost faptul că cei avizi de putere din cadrul PCC și-au declarat loialitatea desăvârșită față de Marele Cârmaci și au urmărit să dobândească o poziție și influență în așteptarea morții acestuia, potrivit zvonurilor care circulau, Mao avea o sănătate șubredă și deci nu mai putea rezista prea mult.

a) Intrarea în dizgrație a lui Lin Biao

A existat o excepție majoră la această practică a executării orbești a ordinelor primite. Într-o neașteptată suită de evenimente, Lin Biao, succesorul desemnat de Mao, a devenit victima Revoluției culturale la a cărei orchestrare contribuise atât de mult. Așa cum s-a întâmplat adesea în politica internă chineză, detaliile precise ale evenimentelor sunt greu de precizat. Totuși, ceea ce pare să se fi întâmplat este că în 1971 Mao sau colaboratorii săi apropiați au fost neplăcut impresionați de influența crescândă pe care au dobândit-o Lin Biao și APE în timpul Revoluției culturale. Lui Lin și altor câțiva condu-

cători ai APE li s-a spus prin urmare că trebuie să își facă autocritica. Considerând că acesta este primul pas în cadrul unei strategii care urmărea să îl înlăture de la putere, Lin a organizat un complot care viza asasinarea lui Mao. Când complotul a fost descoperit, Lin a încercat să scape fugind în URSS. La 13 septembrie 1971 avionul cu reacție care îi avea la bord pe el și familia sa s-a prăbușit în Mongolia Interioară, iar toți pasagerii și-au pierdut viața. Nu se știe însă dacă a fost vorba de un accident sau de un atentat. Mao a declarat că nu a ordonat doborârea avionului. Cu toate acestea, cel mai temut rival al său fusese înlăturat.

Știrea despre scandalul care a însoțit moartea lui Lin nu a fost dată publicității decât un an mai târziu, în 1972. Când s-au aflat detaliile, evenimentul a constituit baza unei campanii de tip „să-i criticăm pe Lin Biao și pe Confucius". Numele lui Lin Biao „marele trădător și spion sovietic" a fost pus alături de cea mai reacționară figură a istoriei Chinei. Condamnarea publică a lui Lin, omul care cu puțin timp înainte fusese desemnat de Mao succesorul său și se bucura de foarte multă popularitate, i-a determinat pe mulți să se întrebe în sinea lor dacă mai este cazul să dea crezare declarațiilor oficiale ale autorităților RPC. Schimbările bruște și categorice în ceea ce privește reputația de care se bucurau diferiți lideri politici au creat numeroase îndoieli în ceea ce privește credibilitatea declarațiilor guvernamentale. Iată ce a declarat mai târziu un sătean din Chen:

> Când Liu Shaoqi a fost înlăturat nu ne-am opus în nici un fel. La vremea aceea Mao Zedong era foarte sus în ierarhia de partid: el era soarele roșu, el era totul. Dar afacerea Lin Biao ne-a dat o lecție importantă. Am început să înțelegem că de fapt conducătorii noștri pot spune astăzi că ceva e rotund, iar mâine că acel ceva e pătrat. Ne-am pierdut încrederea în sistem.

b) Reapariția pe scena politică a lui Zhou Enlai și Deng Xiaoping

O consecință importantă a ieșirii dramatice din scenă a lui Lin Biao a fost consolidarea poziției lui Zhou Enlai în cadrul guvernului și al partidului. Zhou era unul dintre marii supraviețuitori ai politicii chineze. Deosebitul său simț politic și popularitatea de care se bucura i-au permis să eludeze încercările de a-l izola din timpul Revoluției culturale. Zhou a fost cel care s-a străduit să prevină scindarea partidu-

lui în timpul luptelor pentru putere din anii '60 și tot el a fost recunoscut drept un important om politic de talie internațională în anii '70. Preocupat să îmbunătățească economia Chinei prin creșterea comerțului exterior și a investițiilor interne, Zhou a fost principalul negociator în cadrul convorbirilor care au condus la restabilirea legăturilor comerciale și culturale cu Occidentul, pe durata vizitei președintelui american Richard Nixon în China, în 1972 (vezi pagina 120).

De această ridicare a „cortinei de bambus" a beneficiat în egală măsură și Deng Xiaoping, un alt mare supraviețuitor al furtunii ce a zguduit politica RPC. Faptul că fusese anterior demis, etichetat fiind drept „simpatizant al capitalismului", o referință la dorința sa de a modernizza economia Chinei, a acționat de această dată în favoarea sa. În 1973 Zhou Enlai, care îl respecta foarte mult pe Deng pentru cunoașterea în profunzime a activității PCC, l-a invitat să se alăture din nou guvernului. În 1975 Deng și-a redobândit funcția de secretar general. Dar reabilitarea sa a fost imediat contestată. Jiang Qing și maoiștii au transformat campania „să-i criticăm pe Lin Biao și pe Confucius" într-un atac îndreptat împotriva „clicii pragmatice", o referire la Zhou și Deng.

Influența de care încă beneficiau Jiang și maoiștii a fost evidentă în timpul crizei care a urmat după moartea lui Zhou Enlai în ianuarie 1976. În absența influenței acestuia care reușea adesea să tempereze spiritele, lupta pentru putere a luat o altă turnură. În aprilie, ceremonia dedicată comemorării lui Zhou, care s-a desfășurat în Marea Sală a Poporului din Pieței Tiananmen, s-a transformat într-o demonstrație de amploare în favoarea politicii acestuia. Mulțimea de circa zece mii de oameni a pătruns în piață pentru a depune ghirlande de flori și portrete ale lui Zhou în jurul Monumentului Eroilor. Aceasta a fost o demonstrație spontană care nu a ținut cont de ordinul oficial care interzicea participarea mulțimii la ceremonia de doliu. Au fost ținute discursuri pe un ton tot mai cutezător, care treceau de la lăudarea înțelepciunii lui Zhou Enlai ca om politic la atacuri îndreptate împotriva guvernului și corupției. Temându-se că demonstrația va scăpa de sub control, primarul Beijingului a dat ordin poliției să ridice florile și portretele și să disperseze mulțimea. În momentul în care câțiva manifestanți au opus rezistență poliția a recurs la forță. Înainte ca poliția să reușească să elibereze Piața au avut loc confruntări sporadice, dar violente și sângeroase.

Biroul politic a condamnat acest „incident din Piața Tiananmen" considerându-l opera unor agitatori de dreapta și a pus cea mai mare parte din vină pe seama lui Deng Xiaoping, pe care l-a demis din funcția de secretar al partidului. Deși nu participase la demonstrație, Deng nu a riscat să se disculpe; el a preferat să părăsească scena politică plecând în grabă din Beijing în provincia Guangdong, pentru a aștepta acolo evoluția evenimentelor.

c) Moartea lui Mao Zedong

În ultimul an de viață Mao nu mai fost capabil să dea vreun ordin limpede. Medicul său, Li Zhisui, a mărturisit mai târziu că, în timpul ultimilor trei ani de viață, Mao a supraviețuit numai datorită numeroaselor tratamente cu droguri, în urma cărora zăcea multă vreme într-o stare de letargie. Sintagma „cârmaci" conține o notă ironică, dat fiind că Mao nu era în măsură să guverneze. De această situație au profitat colaboratorii săi apropiați care au dobândit o deosebită influență. Ei au devenit traducătorii limbajului său cel mai adesea incoerent.

În pofida faptului că Mao era în incapacitate de a conduce, el a rămas la putere. În mod bizar, puterea sa chiar a sporit. Dat fiind că destul de frecvent era incoerent, a fost tot mai dificil ca cineva să știe exact care erau de fapt ordinele și instrucțiunile sale. Acest lucru avea două consecințe adverse: frica s-a transformat în inacțiune, de vreme ce colaboratorii săi se temeau să ia măsuri pe care Mao le-ar fi condamnat ulterior în timpul unui moment de conștiență și i-a încurajat pe cei care credeau că Mao nu își va mai reveni niciodată să încerce să dobândească funcții din care puteau obține ulterior puterea. Controlul îl dețineau de fapt Jiang Qing și Banda celor patru. Totuși, autoritatea acestora depindea în întregime de faptul că erau apropiații lui Mao. De îndată ce a murit totul a rămas la voia întâmplării.

Ținând cont de faptul că Mao avea un statut asemănător cu cel al unui zeu, era pe undeva de așteptat ca moartea sa, care a survenit în septembrie 1976, să fie precedată cu șase săptămâni înainte de ceea ce mulți au considerat a fi o prevestire – un puternic cutremur de pământ care a devastat orașul industrial Tangshan din provincia Hebei. Această tragedie, una dintre cele mai impresionante calamități naturale din istoria Chinei, s-a soldat cu 800 000 de victime, dintre

care o treime morți. Oamenii își aminteau că în tradiția chineză cutremurele, „vocea dragonului", prevestesc mari schimbări în cadrul statului. Mao fusese zeificat în timpul vieții, iar atunci când zeii mor succesiunea – după cum aveau s-o demonstreze evenimentele – devine o problemă.

6 Moștenirea Revoluției culturale a lui Mao

Obiectivul Revoluției culturale nu a fost altul decât crearea omului nou. Ca și în Uniunea Sovietică, unde ideologii care l-au slujit pe Stalin au vorbit de crearea unei specii noi, *homo sovieticus*, și în China lui Mao Revoluția culturală a fost o încercare de a schimba natura umană. Dar, în ambele țări, s-a dovedit a fi mult mai ușor să distrugi decât să creezi. Puține societăți s-au confruntat cu un fenomen atât de distructiv precum Revoluția culturală din China. Consecințele sale economice au fost dezastruoase. Dezordinile din școli și universități au determinat pur și simplu încetarea procesului de învățământ. Acest lucru a provocat o stagnare în industrie și agricultură, iar efectele acesteia aveau să dureze decenii. Și totuși acesta a fost răul cel mai neînsemnat din această „perioadă de nebunie". După cum spunea un simplu participant, deosebit de grăitor, „China și-a pierdut umanitatea". Teroarea organizată a creat o atmosferă terifiantă de cruzime și brutalitate.

Am putea da o mulțime de exemple în acest sens. Beijingul de pildă, pe lângă scenele de bătaie de pe străzi, din teatre și de pe terenurile de sport, a devenit teatrul uciderii sistematice a victimelor legate. În numai două zile în provincia Daxing (Tsa-hsing), la nord de Beijing, 300 de oameni au fost omorâți în bătaie cu bâtele în piața publică. În provincia Guangxi (Kwangsi) cifra morților în deceniul de după 1966 a fost estimată la circa 67 000 de persoane, în timp ce în Mongolia, Tibet și Sichuan cifrele sunt de ordinul zecilor de mii. La procesul intentat în 1980 Bandei celor patru, membrii săi au fost acuzați că epurările pe care le-au aprobat au avut ca rezultat moartea a peste jumătate de milion de oficiali ai PCC. La sfârșitul anilor '70, istoricul Yan Jiaqi (Yan Chao-chi) a calculat că cifra morților din China se ridică la mai multe milioane.

La douăzeci de ani după evenimente, fiul lui Deng Xiaoping, Pufang, spunea: „Revoluția culturală nu a fost doar un dezastru pentru partid, pentru țară, ci și pentru întregul popor. Toți am fost victime, oameni din diferite generații. O sută de milioane de oameni au fost victimele ei." Harry Wu, binecunoscutul disident chinez, care a petrecut nouăsprezece ani ca deținut politic în Laogai, echivalentul Gulagului din URSS, afirma că în China existau peste 1000 de lagăre de muncă, de întreg teritoriul țării. El descria astfel aceste lagăre de muncă:

1 Cel mai mare sistem de lagăre de concentrare din istoria umanității ... Toată populația Chinei a avut de suferit, sau cunoaște pe cineva care a avut de suferit. Atunci când Gărzile Roșii goneau ca nebunii la mijlocul anilor '60 nu se punea problema noi-împotriva-lor. Eram
5 noi-împotriva-noastră. Toată lumea a avut de suferit.

Oricât de cumplite au fost violențele fizice, mulți chinezi mărturisesc în prezent că cel mai cumplit era modul în care le era atacată demnitatea de ființă umană. Atmosfera de violență a dominat întreaga Chină. Gândirea și limbajul i-au căzut pradă. Iată cum oglindește acest lucru un poet chinez:

1 Revoluția culturală a abuzat retorica într-un fel cum nu a mai făcut-o nimeni niciodată până atunci și nici de atunci încoace. În timpul Revoluției culturale propaganda făcută prin intermediul instituțiilor oficiale descria viața chinezilor în termeni foarte luminoși. Abia când
5 m-am dus la țară am realizat contrastul dintre limbaj și realitate și acest lucru m-a determinat să fiu foarte neîncrezător în limbajul propagandei de stat.

Adevărul însuși a fost victima Revoluției culturale. Au fost folosiți termenii cei mai neașteptați pentru a-i defini pe cei socotiți dușmani ai revoluției. Ei erau „monștri", „animale", „pocitanii" care nu merită milă. Dacă erai acuzat însemna că ești vinovat; era exclusă discutarea ordinelor sau o judecată legală. Chiar și în prezent chinezilor le vine greu să studieze Revoluția culturală în detaliu. Cei mai mulți preferă să evite această perioadă de nebunie colectivă. Amintirile sunt prea dureroase. O voce reprezentativă a acestei vini individuale și colective este Lo Yiren, fiica unui poet, care în tinerețe a făcut parte din Gărzile Roșii: „Am ajuns ca niște fiare. În întreaga Chină nu mai exista o

ființă umană. Eram mai răi ca fiarele. Cel puțin fiarele nu-și măcelăresc semenii."

Există încă multe lucruri care trebuie cercetate în legătură cu Revoluția culturală. Mao este, desigur, inițiatorul ei, dar a fost nevoie și de mulți alții pentru a o pune în practică. Ce urmăreau acești oameni? Poate entuziasmul și extremismul cu care a fost aplicată politica ar putea fi explicate prin existența îndelungatelor rivalități locale și răzbunări personale. Se știe că epurările făcute de Stalin în URSS nu ar fi putut avea loc fără bunăvoința atât de multor oameni care s-au implicat în acest proces de teroare. Revoluția culturală a fost în mare măsură un fenomen de ură organizată. Și totul a început de la Mao însuși. Chen Hansheng, care l-a cunoscut pe Mao personal, îl definea astfel: „o persoană plină de ură". Mao vorbea adesea despre de cruzimea cu care trebuie să se desfășoare revoluția din China. El compara situația sa cu cea a împăratului Qin Shi Huang (Shih Huang-ti) a cărui imensă armată de teracotă a fost descoperită la Xian (Sian). Qin (221-210 î.Hr.) a înfăptuit unificarea forțată a statului Han, considerat adesea momentul nașterii Chinei ca națiune. Comparația era potrivită; Qin a fost descris în mod tradițional drept unul dintre cei mai sângeroși conducători din istoria Chinei. Li Rui, care a fost secretarul personal al lui Mao în anii de început ai RPC, definea Revoluția culturală astfel „Marx plus împăratul Qin".

Alte paralele istorice ne ajută să explicăm caracterul Revoluției culturale. În istoria Chinei de după 1949 au fost tot mai evidente tendințele opresive, prezente în toate regimurile totalitare, care au culminat cu epurări și vărsare de sânge. Distrugeri în masă ordonate în mod deliberat și exterminări au avut loc și în Germania lui Hitler, în Rusia lui Stalin și în Cambodgia lui Pol Pot. Nicăieri însă fenomenul nu a avut asemenea proporții. Împreună, Marele salt înainte și Revoluția culturală au provocat moartea a peste treizeci de milioane de oameni. Cifra este atât de impresionantă încât multă vreme nici cercetătorii chinezi, nici cei occidentali nu au putut să o accepte. Ceea ce face atât de dificil de acceptat această oroare de neînțeles este faptul că a avut loc în numele unei filosofii care pretindea că a descoperit mijloacele științifice pentru a pune capăt exploatării omului și mizeriei.

Să studiem „China în epoca lui Mao"

Capitolele despre China în epoca lui Mao pot fi împărțite cu ușurință în trei secțiuni importante: 1. Consolidarea puterii comuniste; 2. Politica economică a lui Mao; 3. Revoluția culturală. Fiecare dintre aceste teme ridică probleme importante în ceea ce privește modul în care Mao și-a exercitat puterea în China.

1. Consolidarea puterii comuniste

Problema cheie: Cât de eficient își instaurase PCC autoritatea asupra Chinei în 1966?

Trebuie citite neapărat secțiunile 1 și 2 ale acestui capitol, dar v-ar fi de folos să consultați și secțiunile 1-3 ale Introducerii și secțiunea 1 a capitolului 2.

Obiective de atins: „Eficient" este termenul critic. Ar fi mai bine să faceți o listă a problemelor cu care s-a confruntat PCC după victoria din 1949 și apoi să analizați în ce măsură guvernul le-a rezolvat. Problemele pot fi împărțite pe categorii, precum de ordin militar, economic și politic. În ceea ce privește dificultățile de ordin militar s-ar putea face referință la prezența în țară a rămășițelor GMD, care continuau să reprezinte o amenințare pentru noul regim și la necesitatea PCC de a-și consolida controlul asupra zonelor îndepărtate din China. Problemele economice ale Chinei erau acuta criză de alimente și absența unei dezvoltări industriale, în timp ce problema politică cea mai importantă era instaurarea autorității guvernamentale a PCC într-o țară care cunoscuse doar instabilitate și nesiguranță în ultimii patruzeci de ani. Ați putea afirma că realizările de ordin militar ale PCC s-au datorat faptului că de la sfârșitul anilor '50 nici o zonă din China nu mai constituia o amenințare reală pentru APE. Pe tărâm economic, ați putea încerca să stabiliți dacă Mao a folosit colectivizarea și planurile cincinale inițial ca o modalitate de a rezolva problemele din agricultură și industrie sau ca o modalitate de a spori influența PCC asupra națiunii. Problemele de ordin social și foametea generalizată au caracterizat eșecurile în domeniul economic, dar oare ele nu au fost o parte componentă a procesului prin care guvernul și-a extins autoritatea? Ați putea de asemenea să analizați dacă colectivizarea face parte din campaniile îndreptate împotriva opoziției, procesul de creare a statului monopartid, Marele salt înainte și Revoluția culturală ca forme ale

controlului politic și social care a distrus toate vestigiile opoziției și a transformat astfel PCC în autoritatea absolută din China.

2. Politica economică a lui Mao

Problema cheie: Analizați opinia potrivit căreia „politica economică a RPC în epoca lui Mao a fost fundamental ineficientă".

Trebuie să citiți secțiunile 3 și 4 ale capitolului 2, dar ar fi bine să vă referiți și secțiunile 1 până la 3 ale Introducerii.

Obiective de atins: Sintagma cheie care trebuie definită este „fundamental ineficientă". Aceasta vă invită să constatați care este deosebirea între conceperea și aplicarea politicii. Ar trebui să remarcați faptul că Mao nu a recunoscut niciodată că politica sa a dat greș. Când în cele din urmă i s-a spus despre amploarea pe care o luase foametea care a fost rezultatul colectivizării, a răspuns că totul se datorează unor greșeli de ordin administrativ. Așa cum am arătat și la punctul anterior, deosebirile între strategia economică și politică a lui Mao sunt minore. În termeni ideologici era esențial ca țăranii să fie bine controlați. Ar merita să comentați dacă Mao a fost prin urmare mai puțin preocupat de progresul economic al Chinei decât de a folosi mijloacele economice pentru a-și instaura autoritatea asupra Chinei. Trebuie să acordați atenție analizării politicii înseși. Dacă sunteți de părere că politica se bazează pe ideea falsă potrivit căreia colectivizarea va determina o mai mare producție de alimente și că munca de masă mai degrabă decât tehnologia avansată va conduce la dezvoltare industrială, aveți motive serioase să susțineți că într-adevăr politica lui Mao a fost în mod fundamental ineficientă. Pe de altă parte ar fi bine să spuneți că oricât de mari au fost problemele economice cu care China s-a confruntat în 1949 și că indiferent care au fost neajunsurile planificării economice a PCC, China comunistă a supraviețuit.

3. Revoluția culturală

Problema cheie: Cât de departe a mers Revoluția culturală cu aplicarea dictonului potrivit căruia „pentru a putea crea trebuie mai întâi să distrugi"?

Trebuie să citiți toate secțiunile din capitolul 3, precum și secțiunea 2c din capitolul 1.

Obiective de atins: Cuvintele citate mai sus vă poartă direct la esența problemei așa cum o vedea Mao în anii săi de declin. Ar trebui să vă întrebați ce încerca să creeze el și ce credea că trebuie distrus. Alcătuiți o listă cu neajunsurile pe care le constatase Mao. Printre ele s-ar putea afla ideea sa că PCC a fost bagatelizat în anii '60 și că partidul și guvernul și-au pierdut patosul revoluționar și sunt în pericol să distrugă tot ceea ce s-a realizat din 1949 până în momentul respectiv. Merită să acordați atenție dorinței sale de a consolida permanent maoismul în China, precum și conceptul său de „revoluție permanentă". Aparenta sa dorință de a lăsa să domnească anarhia în China în 1966 pare să fie în acord cu ideea de a distruge pentru a crea. Dar cuvintele „cât de departe" din cadrul întrebării vă invită să dați dovadă de puțină subtilitate. În timp ce putem vedea cu ușurință ceea ce a fost distrus, este mult mai dificil de identificat ceea ce a fost creat. Sunteți îndreptățiți să susțineți că revoltele din timpul Revoluției culturale, departe de a fi creat o Chină nouă, au fost în esență o mișcare reacționară menită să consolideze autoritatea pe care o deținea PCC. Chiar și tentativele lui Jiang Qing de a distruge cultura chineză sunt mai bine înțelese nu ca fenomen cultural, ci ca un proces menit să înlăture orice urmă de opoziție politică din China maoistă.

Analiza izvoarelor despre „China în epoca lui Mao"

Există o formulă recomandată pentru analizarea izvoarelor documentare care ne împiedică să omitem orice elemente esențiale. Fragmentele sunt analizate potrivit următoarelor criterii: 1 – context, 2 – înțeles, 3 – semnificație. 1 localizează citatul, spunând unde și când a fost scris sau a apărut. 2 explică înțelesul și, acolo unde este cazul, obiectivul textului. În cadrul acestei secțiuni sunt definiți termenii dificili. 3 ne oferă ocazia să extindem problema și să ne referim la teme mai ample. Analiza izvoarelor din cadrul Îndrumărilor pentru studiu din această carte adoptă această metodă.

În continuare vom analiza trei documente importante pentru tema „Revoluția culturală". Acestea sunt redate la paginile 57, 60 și 63-64.

1 – Context

Primul citat provine dintr-o relatare făcută de jurnalistul britanic Anthony Grey, rezident în China, despre atmosfera tensionată de la

Beijing din 1966 la începutul Revoluției culturale. Al doilea este extras din amintirile unui reprezentant al Gărzilor Roșii care în 1966 avea treisprezece ani. Cel de-al treilea conține reflecțiile unui profesor de muzică în 1966 care a devenit victima Gărzilor Roșii.

2 – Înțeles

Anthony Grey descrie venerația chinezilor de rând față de Mao și o leagă de proslăvirea împăratului care exista în China clasică. El o consideră de asemenea o ilustrare a puterii de conformism social din China de care Mao a decis să profite. Ze Rong amintește extremismul pe care autoritățile l-au încurajat în rândul tinerilor din Gărzile Roșii; brutalitatea a devenit o regulă. Tinerii au lansat sub lozincile lor maoiste atacuri îngrozitoare împotriva proprietății și persoanei celor acuzați de a fi „elemente declasate". Campania împotriva intelectualilor din China este ilustrată de Zhou Guanrun, care descrie cum s-a ajuns în imposibilitatea de a studia și interpreta muzică clasică sau muzică tradițională chineză. El relatează apoi cum în lagărele unde a fost trimis la „reeducare" condițiile erau menite în mod deliberat să distrugă mintea și organismul.

3 – Semnificație

Valoarea colectivă a izvoarelor este faptul că oferă o seamă de relatări ale unor martori oculari referitoare la atmosfera și impactul Revoluției culturale. Grey, care avea să uimească întreaga lume după ce a fost supus de chinezi unei forme absolut inumane de arest la domiciliu, oferă părerea unui participant din afară. Aflăm de la el că dragostea chinezilor de rând față de Mao a fost inițial una autentică, dacă nu chiar un sentiment irațional. Explicația acesteia este tradiția chineză în ceea ce privește respectul față de autoritate. Cât de mult s-a profitat de acest sentiment reiese din relatările lui Ze Rong. Reacțiile unui tânăr de treisprezece ani când un reprezentant al autorităților i-a spus că este liber de orice constrângere au fost explozive. Comportamentul sălbatic pe care l-a adoptat poate fi considerat tipic pentru întreaga mișcare a Gărzilor Roșii, al cărei impact distructiv a fost resimțit și de Zhou Guanrun. Umilințele pe care le-a suportat ilustrează caracterul antiintelectual al mișcării îndreptate în direcția distrugerii culturii tradiției culturale chineze. Izvoarele oferă puncte de vedere [illegible] experienței formative a Chinei moderne.

Schemă-rezumat

China în epoca lui Mao: Revoluția culturală, 1966-1976

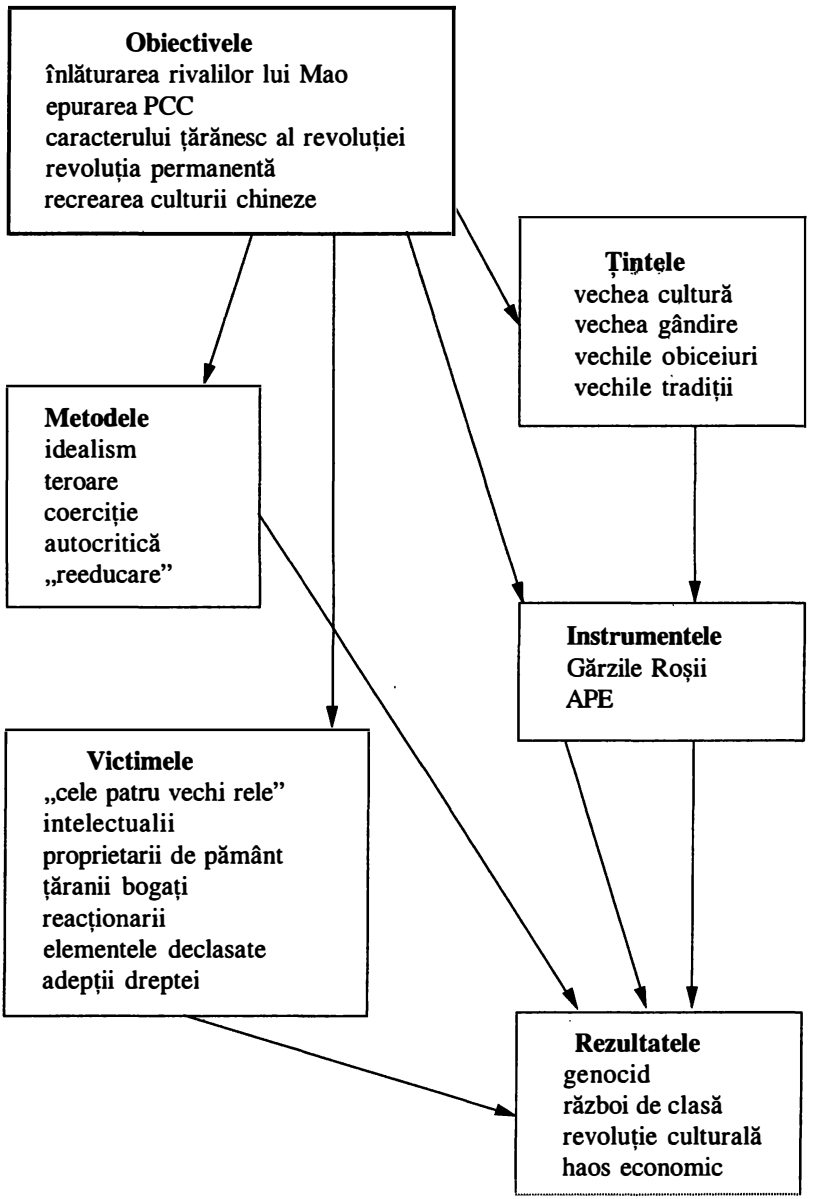

4 China după Mao: epoca lui Deng

Autoritatea pe care a avut-o Mao asupra Chinei a fost atât de mare încât moartea sa a produs un adevărat vid politic. Problema dominantă a politicii chineze din acel moment a fost cum să fie umplut acest vid.

Problema imediată a partidului după moartea lui Mao a fost una de natură foarte practică și anume ce să facă cu trupul lui Mao. Să îl incinereze, așa cum se pare că își dorea Mao însuși, sau să îl păstreze pentru posteritate așa cum s-a întâmplat în cazul lui Lenin în Uniunea Sovietică, al cărui trup a fost îmbălsămat și pus într-un mormânt care a devenit apoi loc de pelerinaj? Au avut loc dezbateri interminabile până când a fost aleasă cea dea doua variantă. Chiar și atunci lucrurile nu au fost definitiv stabilite. Faptul că s-a luat atât de greu o decizie a însemnat în egală măsură că în acest lung răstimp corpul a început să se descompună. În încercarea disperată de a-l face să arate cât mai bine, măcar până la înmormântare, s-a calculat cam cât lichid ar fi necesar să fie injectat; au fost folosite peste patru galoane de formol. Corpul s-a umflat atât de mult încât semăna cu unul dintre baloanele care se folosesc la baraje. Potrivit spuselor medicului său: „Fața lui Mao era umflată, rotundă ca o minge, iar gâtul său era la fel de lat precum capul său ... Urechile îi erau umflate, ieșind în afară din cap în unghi drept". Prin urmare, timp de douăzeci și patru de ore echipe de asistenți au încercat să scoată excesul de lichid din piele și să transforme capul și trupul în ceva care să semene cât de cât cu Mao. Acest sinistru exercițiu cosmetic a avut rezultate convingătoare pentru mulțimea de oameni care s-au perindat prin dreptul catafalcului său.

Problema rămășițelor pământești ale lui Mao oferă o metaforă corespunzătoare pentru mai importanta și mai profunda problemă a moștenirii sale politice. În continuare vom încerca să ne ocupăm de această moștenire și de succesorii lui Mao.

1 Lupta pentru putere după moartea lui Mao

a) Hua Guofeng și Banda celor patru

La înmormântarea lui Mao, însoțită de participarea unui public numeros, era deja limpede că lupta dintre conducătorii partidului

pentru dobândirea supremației începuse. Aparențele joacă un rol foarte important în politica chineză. Importanța rolului deținut de anumite personalități în cadrul ceremoniilor funerare indica cu precizie locul respectivei persoane în cadrul ierarhiei de partid. Faptul că Hua Guofeng a rostit principalul discurs la căpătâiul decedatului a demonstrat limpede că el este cel ales. El a luat locul lui Jiang Qing, care datorită comportamentului său scandalos, i-a determinat pe organizatorii ceremoniei să îi încredințeze un rol minor în timpul funeraliilor.

„În ceea ce te privește, am toată încrederea": acestea au fost ultimele cuvinte inteligibile pe care Mao Zedong le-a rostit înainte de a intra în comă. Ele i-au fost dresate lui Hua Guofeng pe care Mao, în luna de dinaintea morții sale, l-a desemnat să-i fie succesor în funcția de președinte al partidului. Înainte de spectaculoasa sa ascensiune, Hua a fost un oficial foarte puțin cunoscut care nu s-a afirmat în mod deosebit în cadrul partidului. În măsura în care Mao mai era în stare de o judecată rațională în ultimele luni ale vieții, el a considerat se pare că după moartea lui Zhou Enlai și înlăturarea lui Deng Xiaoping, nu mai exista nici un personaj semnificativ demn să îi urmeze în funcție la conducerea Chinei. De aceea era mult mai bine să încredințeze puterea cuiva care, deși nu se remarcase în mod deosebit, nu a făcut decât să fie credincios convingerilor maoiste.

Trebuie să remarcăm faptul că Mao nu a avut în vedere să încredințeze puterea soției sale, Jiang Qing, și colaboratorilor acesteia. Acest lucru sugerează faptul că în pofida ferocității cu care Banda celor patru a încercat să își impună concepția despre teoria maoistă în China, Mao însuși nu a avut niciodată încredere în acțiunile lor. Înstrăinarea sa de Jiang – ei au trăit separat cel puțin în ultimii zece ani din viața lui Mao – a fost probabil accentuată de concepțiile lor politice foarte diferite. Rigiditatea ideologiei lor îi făcea pe membrii Bandei celor patru să fie mai maoiști decât Mao însuși. Merită să spunem că Mao însuși a fost cel care a introdus sintagma „Banda celor patru", pentru a-i denumi pe Jiang și ceilalți trei colaboratori apropiați, Zhang Chunquiao (Chang Chun-chiao), Yao Wenyuan (Yao Wen-Yuan) și Wang Hongwen (Wang Hung-wen). Cei trei colaboratori ai lui Jiang se afirmaseră în cadrul secției de la Shanghai a PCC și deveniseră membri ai Biroului Politic. Zhang era

un arivist politic de temut care își croise drum în mod insidios spre ierarhia PCC din Shanghai. Yao era un ideolog agresiv, care condamnând piesa lui Wu Han, *Demiterea din funcție a lui Hai Rai*, provocase o adevărată furtună politică în 1965 (vezi pag. 47). Wang Honwen se remarcase ca lider al mișcării sindicale din Shanghai și dobândise o reputație de temut datorită violenței cu care condusese Revoluția culturală din acel oraș: i-a fost atribuită moartea a mii de oameni.

Imediat după moartea lui Mao Biroul Politic alcătuit din șaisprezece membri s-a scindat în două grupuri – Banda celor patru și susținătorii lui Hua Guofeng. Dat fiind că membrii Bandei erau în minoritate, ei nu puteau decât să piardă la voturi. Dar, în pofida faptului că Biroul Politic constituia organismul politic dominant, exista întotdeauna posibilitatea ca puterea sa să fie neutralizată prin recurgerea la forța militară. Bunele relații pe care le avea Hua Guofeng cu armata au constituit un atu în favoarea sa. Astfel el a fost în măsură să dejoace manevrele Bandei celor patru. Activitatea sa de coordonator al efortului de refacere ce a urmat după cutremurul din Tangshan din 1976 a consolidat relația sa cu o seamă de generali. El a beneficiat, în special, de sprijinul lui Wang Dongxing (Wang Tung-hsing), șeful forțelor speciale de securitate și al mareșalului Ye Yianzing (Yeh Chien-ying), șeful forțelor armate din Beinjing. Wang fusese inițial asociat cu Banda celor patru, dar nu se implicase definitiv în acțiunile lor. Acest lucru s-a datorat în mare măsură faptului că a considerat că stilul dictatorial al lui Jiang Qing este total deplasat. Tot antipatia personală față de Jiang l-a situat și pe mareșalul Ye în totală opoziție față de Banda celor patru. Trebuie să menționăm de asemenea și că Mao, în timpul ultimului său an de viață, a făcut din Ye confidentul său de încredere, avertizându-l că Jiang are ambiții foarte mari. De aceea, la moartea lui Mao, atât Wang Dongxing cât și mareșalul Ye erau gata să intervină pentru a preveni venirea la putere a Bandei celor patru.

Așa cum s-a petrecut în repetate rânduri în China în cazul unei succesiuni disputate, armata a fost personajul cheie în rezolvarea problemei. Dacă Banda celor patru ar fi fost în măsură să beneficieze de sprijinul armatei, ar fi beneficiat desigur și de puterea politică. Realizând acest lucru, Banda celor patru a încercat să profite de legăturile sale din provincii. Cei patru au sperat să-și poată folosi

influența în Shanghai, unde se bucurau de o mulțime de susținători, pentru a alcătui o armată din miliția orașului. Au înregistrat un oarecare succes, dar trupele disponibile nu au fost suficiente pentru a le susține ambițiile politice. În realitate sprijinul de care Banda celor patru beneficia în provincii era prea departe de sursa reală a puterii din China comunistă – Beijingul. Faptul că Banda celor patru avea o influență foarte redusă în capitală a fost demonstrat de momentul în care principalul susținător din sânul armatei al lui Jiang Qing, Mao Yuanxin (Mao Yuan-hsin), un nepot al lui Mao Zedong, a fost demis din postul de la Beijing de mareșalul Ye. Mao Yuanxin fusese însărcinat să adune ultimele documente ale unchiului său; Jiang a încercat să îl mituiască astfel încât fie să găsească dovezi printre aceste documente că Mao Zedong voia ca Banda celor patru să îi urmeze la putere, fie să falsifice documente în acest sens. (Aceasta avea să fie una dintre principalele acuzații care i-au fost aduse lui Jiang la proces.) Dar o dată cu înlăturarea lui Mao Yuanxin această manevră a fost blocată.

Jiang sperase de asemenea că Wang Hongwen, prin intermediul postului guvernamental pe care îl deținea în Zhonganhai va putea organiza sprijinul necesar Bandei celor patru în alte părți ale Chinei. Teama că eforturile lui Wang începuseră să dea roade a precipitat următoarea mișcare a oponenților acestora. Temându-se de o lovitură de stat organizată de Banda celor patru, mareșalul Ye și Wang Dongxing i s-au alăturat lui Hua Guofeng într-o acțiune care să preîntâmpine o astfel de posibilitate. Ye și Wang au desfășurat unități selecționate ale forțelor armate în Beijing și în alte zone cheie pentru a preveni o eventuală „contrarevoluție". Hua, prefăcându-se că nu știe nimic, a cerut apoi Bandei celor patru să participe la o întâlnire a Biroului Politic reprogramată pe 6 octombrie. Fiecăruia dintre cei patru i s-a spus o altă oră de începere a întâlnirii. Când cei trei membri bărbați ai Bandei au sosit fiecare la ora indicată au fost imediat arestați. Înainte să plece la întâlnire, Jiang Qing a fost și ea arestată la domiciliu și aruncată în închisoare în timp ce striga obscenități celor însărcinați cu capturarea sa. Pentru scurt timp părea posibil ca susținătorii Bandei celor patru din Shanghai să poată schimba cursul evenimentelor de la Beijing, dar o dată ce vestea arestării lor a fost anunțată pe plan național la 15 octombrie, orice semn de rezistență a dispărut.

b) Deng Xiaoping își face din nou apariția pe scena politică

Înlăturarea Bandei celor patru părea să indice faptul că Hua Guofeng a moștenit autoritatea lui Mao Zedong. Dar aparențele aveau să fie înșelătoare. Adevăratul beneficiar al manevrelor politice care au fost orchestrate după moartea lui Mao s-a dovedit a fi cineva care nu a participat direct la ele – Deng Xiaoping. În pofida retragerii sale la Guangzhou imediat după înlăturarea din funcție, Deng se bucura de cea mai bună reputație și de cei mai mulți susținători în cadrul partidului și al APE. Acest lucru i-a permis să aștepte liniștit ca lupta pentru putere să înceteze. El nu avea de ce să îi facă opoziție în mod deschis lui Hua Guofeng; el se putea baza doar pe lipsa de popularitate a lui Hua în cadrul partidului care avea să se opună ca acesta să dețină întreaga putere. Foarte curând avea să se dovedească că Deng a avut dreptate. În pofida entuziasmului cu care erau însoțite aparițiile sale publice, Hua a constatat că noul său statut în cadrul partidului este greu de susținut. Majoritatea membrilor conducerii PCC îl considerau un președinte interimar. Hua era adesea luat în derâdere când nu era de față. Conducerea de partid ridiculiza încercările lui de a semăna din punct de vedere fizic cu Marele Cârmaci pieptănându-și părul peste cap, umflându-și obrajii și adoptând stilul lui Mao de a se îmbrăca în haine simple albastre. Foarte adesea au ridiculizat ceea ce ei au numit „cei doi orice", o referire la o sintagmă ce revenea foarte des în vocabularul lui Hua atunci când se adresa guvernului: „Orice a spus Mao este corect, orice a făcut Mao trebuie continuat".

Minusculul Deng Xiaoping nu putea spera să îl întreacă pe Hua în privința caracteristicilor fizice, dar nu avea nevoie de astfel de trucuri. Forța lui Deng rezida în reputația pe care o avea și numeroasele legături pe care le întreținea cu cei din conducerea PCC și din cea a APE. Deși Deng a fost retrogradat în timpul Revoluției culturale, el nu a renunțat niciodată la calitatea de membru al PCC. După moartea lui Mao și înlăturarea Bandei celor patru Deng Xiaoping nu mai avea practic nici un oponent de aceeași anvergură.

Deng era un supraviețuitor; el avea un simț înnăscut pentru politică, care s-a evidențiat în capacitatea sa de a intui situațiile și în justa apreciere a persoanelor pe care trebuie să le cultive. Una dintre [illegible] generalul Xu Shiyou (Hsü Shih-yu), guvernatorul

militar al provinciei Guangzhou. După retragerea sa strategică de la Beijing, Deng s-a plasat sub protecția lui Xu, un adversar de temut al Bandei celor patru și care nu îl agrea pe Hua Guofeng. Influența lui Xu era foarte puternică în provinciile din sud și est, care erau cele mai prospere și mai avansate din punct de vedere economic din China. El și-a folosit legăturile cu oficialii PCC din aceste regiuni pentru a face presiuni pentru reprimirea lui Deng în Biroul Politic. Dacă demiterea lui Deng în timpul Revoluției culturale poate fi pusă pe seama intrigilor Bandei celor patru aflată acum în dizgrație, reintegrarea lui în eșaloanele superioare s-a dovedit un lucru foarte lesnicios.

Cea mai importantă figură în acest context a fost mareșalul Ye Jianying. Sprijinul pe care acesta i l-a acordat lui Hua Guofeng a fost provizoriu. El l-a susținut pe Hua în acțiunea de îndepărtare a Bandei celor patru; după îndeplinirea acestui obiectiv, mareșalul și-a oferit sprijinul lui Deng Xiaoping. În Biroul Politic, Ye a devenit principalul purtător de cuvânt al tuturor conducătorilor de partid de la nivel regional care au cerut ca valoarea lui Deng pentru partid și națiune să fie recunoscută prin reacceptarea sa în eșaloanele superioare. Deng a așteptat momentul potrivit și nu a revenit la Beijing până când nu a fost convins că invitația Biroului Politic de a se alătura membrilor săi reprezintă o ocazie reală pentru a redobândi puterea.

În următorii doi ani influența lui Deng a crescut în detrimentul lui Hua. Hua nu a cedat imediat. El și-a menținut funcția de premier până în 1980, dar forța sa politică era doar o iluzie. Majoritatea noilor membri aleși și comitetele de partid la nivel regional și național erau susținători ai lui Deng. Hua a încercat o manevră de ariergardă cerând sprijinul APE, dar popularitatea de care se bucura Deng în rândul armatei era prea mare pentru ca această acțiune să-l afecteze în vreun fel. Ceea a consolidat și mai mult puterea lui Deng a fost reputația pe care a dobândit-o pe tărâm economic. Deng a colaborat cu Zhou Enlai în anii '70 la redactarea celor „patru modernizări", un important program pentru dezvoltarea economiei chineze. Evoluțiile din domeniul politicii externe au înclinat și ele balanța puterii în favoarea lui Deng. El era considerat de mai toată lumea succesorul firesc al celui mai important om politic al Chinei, Zhou Enlai. În vreme ce

Mao Zedong reprezenta formal China în politica mondială, Zhou a fost principalul purtător de cuvânt și negociator al RPC în toate problemele de politică externă între 1949 și 1976. Experiența și reputația lui Deng în politica externă eclipsau persoana lui Hua Guofeng. Acest lucru s-a evidențiat din nou în 1978 și 1979 când Deng a condus cele două delegații chineze care au vizitat una dintre ele Burma, Coreea de Nord, Thailanda, Malaysia, iar cealaltă SUA (vezi pagina 120).

2. A treia Plenară, 1978. Momentul de cotitură

Cea de-a treia Plenară a celui de-al 11-lea Comitet Central al PCC, care s-a desfășurat în decembrie 1978, s-a dovedit a fi un moment de cotitură în reforma din China din epoca postmaoistă. Rezoluția vizând „reinstaurarea democrației de partid" a marcat începutul procesului de reabilitare a celor care fuseseră condamnați pe nedrept în timpul epurărilor maoiste din anii '60 și '70. Acest lucru a marcat renunțarea definitivă la Revoluția culturală. Plenara l-a confirmat pe Deng în funcția de conducător al Chinei numindu-l președinte al Conferinței Politice Consultative Populare, organism care avea să fie principala autoritate în inițierea reformei din China. În politica externă, cea de-a treia Plenară a fost cea care a definit, prin sintagma „o țară, două sisteme", soluția pentru problema celor două teritorii Taiwan și Hong Kong (vezi pagina 129). Rezoluțiile sale în domeniul planificării economice au constituit în esență o acceptare a programului lui Deng cu privire la „cele patru modernizări".

1 Rapida dezvoltare a economiei naționale în ansamblu și îmbunătățirea constantă a nivelului de trai al populației întregii țări depind de refacerea și sporirea producției agricole, de aplicarea cu hotărâre și pe deplin a politicii de dezvoltare simultană a agriculturii, silviculturii, creșterii
5 animalelor, ocupații colaterale și pescuit, politica de a considera cerealele veriga cheie și de a asigura o dezvoltare multilaterală, politica de adaptare la condițiile locale și de concentrare adecvată a anumitor recolte în anumite zone și de modernizare treptată a muncii agricole.

Îndeplinirea celor Patru Modernizări impune o creștere importantă
10 în domeniul forțelor de producție, care la rândul impune anumite schimbări ale acelor aspecte ale relațiilor de producție și ale

suprastructurii care nu corespund dezvoltării forțelor de producție și necesită schimbări ale tuturor metodelor de conducere, de acțiune și de gândire care stau în calea unei astfel de dezvoltări. Modernizarea socialistă este de aceea o revoluție profundă și generală.

Cea de-a treia Plenară a însemnat un remarcabil triumf personal pentru Deng Xiaoping. Ea a pus în practică ceea ce el a promovat încă de la reacceptarea sa în Biroul Politic. Plenara a însemnat pentru Deng și o importantă victorie politică. „Reabilitare" însemna revenirea pe arena politică a doi dintre cei mai puternici susținători ai lui Deng, Peng Zhen (Peng Chen) și Bo Yibo (Po Yipo). Plenara a redefinit de asemenea „incidentul" din Piața Tiananmen din 1976, ocazie cu care doliul public pentru Zhou Enlai s-a transformat într-un amplu protest antiguvernamental (vezi pagina 68), drept „o adevărată mișcare revoluționară". Acest lucru însemna că Deng, care inițial fusese condamnat pentru că a încurajat demonstrația, a fost deplin absolvit de vina de a fi „contrarevoluționar", acuzație care a condus la degradarea sa în timpul luptei pentru putere care a izbucnit în lunile de după moartea lui Mao.

Succesele lui Deng Xiaoping la cea de-a treia Plenară au demonstrat că el deținea deja avantajul în fața lui Hua Guofeng în ceea ce privește autoritatea politică. Acest lucru a fost consfințit în septembrie 1980 când Hua a demisionat din funcția de premier, pentru a fi înlocuit de colaboratorul lui Deng Hu Yaobang (Hu Yao-pang). Funcția îi fusese oferită lui Deng, dar acesta a refuzat pretextând vârsta înaintată. Aceasta a fost o simplă manevră din partea lui; nu avea nici o intenție să se retragă de pe scena politică, dar știa, în mod absolut sigur, că demisiile formale și titlurile ascund cel mai adesea adevărata dispoziție a puterii. Titlul onorific al lui Deng era acela de „conducător suprem". Acesta nu presupunea funcții specifice, dar era tocmai de aceea mult mai important. A simulat umilința refuzând să accepte funcții oficiale, știind însă foarte bine că avea influența și legăturile necesare pentru a controla evoluția politică. Acum era în situația de a începe ceea ce era deja cunoscut ca Revoluția lui Deng.

3. Revoluția lui Deng, 1979-1989

a) Moștenirea lui Mao Zedong

Deng abia aștepta să scape China de ultimele rămășițe ale maoismului care stăteau în calea progresului, dar știa că impactul pe care îl avusese Mao fusese atât de puternic încât el nu putea fi criticat fără să riște să provoace traume și disensiuni în China. Deng a considerat că poporul chinez nu va fi capabil să înțeleagă un atac îndreptat împotriva „Marelui Cârmaci", omul care a creat China modernă și care ajunsese să fie considerat un zeu. În URSS, caracterul și reputația lui Stalin au fost repudiate la trei ani după moartea sa, survenită în 1953. În China însă nu va exista ceva similar procesului de destalinizare. Orice critică îndreptată împotriva lui Mao trebuia să fie făcută în șoaptă și să fie subtilă. Deng era conștient că un atac îndreptat împotriva lui Mao va fi implicit un atac împotriva celor care i-au fost credincioși. Această categorie ar fi inclus toți membrii actuali ai guvernului și elita partidului. De aceea, era mult mai sigur să recurgă la bine cunoscuta picătură chinezească; să aștepte ca reputația lui Mao să se erodeze treptat decât să facă obiectul unui atac formal și oficial. O rezoluție a Comitetului Central al PCC din 1981, redactată de însuși Deng Xiaoping, a scos la iveală compromisul pe care partidul era obligat să îl facă. În rezoluție se menționa că Mao Zedong a fost într-adevăr un mare conducător în epoca sa, dar care a făcut și greșeli pe care China trebuia acum să le îndrepte: „Este adevărat că a făcut greșeli grave în timpul Revoluției culturale, dar, dacă luăm activitatea sa în ansamblu, contribuția sa la Revoluția chineză prevalează asupra greșelilor sale".

Această rezoluție cheie a survenit după un alt eveniment care le-a oferit lui Deng și reformatorilor ocazia potrivită să condamne stilul maoist părând însă în același timp că îl omagiază pe Mao. În noiembrie 1980, la patru ani după arestarea lor, Banda celor patru a fost în sfârșit adusă în fața justiției. Scopul era de a-i folosi pe cei patru drept țapi ispășitori pentru a se explica de ce China a avut o evoluție greșită. Acuzația generală era aceea că ei i-au trădat pe Mao și Revoluția chineză. Printre acuzațiile specifice care le-au fost aduse au fost și faptul că în timpul Revoluției culturale ei s-au făcut răspunzători individual și colectiv de moartea a 35 000 de oameni și

că au „acuzat și persecutat" încă un sfert de milion de persoane. În cadrul aceluiași proces cu Banda celor patru erau judecați și Chen Boda (Chen Po-ta), fostul secretar al lui Mao și unul dintre reprezentanții aripii dure în timpul Revoluției culturale și patru ofițeri superiori, care erau acuzați de a fi fost implicați în complotul organizat în 1971 de Lin Bao pentru asasinarea lui Mao Zedong.

Amânarea aducerii acuzaților în fața instanței a fost explicată prin faptul că noul regim spera ca o lungă perioadă de privare de libertate le va înfrânge rezistența. Speranțele lui Deng au fost doar parțial împlinite. Unii dintre acuzați păreau împăcați cu soarta. Dar tăcerea la care se resemnase Zhang Chunqiao denota mai degrabă dispreț decât acceptarea procesului. În ceea ce o privește pe Jiang Qing, principala figură, ea a rămas pe poziție, refuzând să accepte acuzațiile care îi erau aduse și insultându-și acuzatorii. Procurorului i-a fost ușor să caracterizeze frecventele ei izbucniri drept o dovadă a răutății ei, sau poate chiar a nebuniei, dar era mult mai greu să i se contracareze insistența afirmație că Mao a sprijinit-o în tot ceea ce a făcut și că Revoluția culturală a fost un rezultat al voinței lui Mao. La un moment dat ea a strigat: „Am fost câinele lui Mao. Mușcam pe oricine îmi spunea el să muște". Stânjeneala pe care a creat-o pe durata celor trei luni de proces prin permanenta repetare a acestui lucru a îndreptățit punctul de vedere al unora dintre membrii de frunte ai PCC potrivit căruia Banda celor patru nu trebuia judecată până în momentul în care membrii ei nu erau dispuși să își recunoască vina fără rezerve. Procesele spectacol politice nu aveau menirea să stabilească nevinovăția sau vinovăția potrivit regulilor evidenței; ele constituiau ocazia pentru ca autoritățile să își afirme controlul și să își definească ortodoxia.

Procesele au luat sfârșit în ianuarie 1981, toți acuzații fiind declarați vinovați. Jiang Qing și Zhang Chunquiao au fost condamnați la moarte, Wang Hongwen a fost întemnițat pe viață, iar Yao Wenyuan a primit o condamnare de optsprezece ani de închisoare. Ceilalți șase acuzați au primit condamnări la închisoare pe termene lungi. Cele două condamnări la moarte au fost comutate ulterior în închisoare pe viață pentru a li se da condamnaților „timp să se căiască". Dar Jiang Qing nu era genul să se căiască; peste zece ani, în anul 1991, când a murit (moartea sa a fost înregistrată oficial ca

sinucidere, deși suferea de câtva timp de un cancer laringal), ea a continuat să își susțină nevinovăția.

Procesele au avut rolul unei purificări publice după recentele greșeli și au sugerat faptul că China lui Deng a renunțat la excesele specifice Revoluției culturale. Dar deși era adevărat că cei mai mulți chinezi considerau că activitatea Bandei celor patru din acea perioadă trebuia cu siguranță pedepsită, desfășurarea procesului cu tacticile sale deplasate și încercările de a umili prizonierii nu a fost un fapt lăudabil pentru justiția chineză. Observatorii străini, fie cei prezenți în sala de judecată, fie cei care au urmărit ședințele la televiziunea chineză, au spus că acesta este un exemplu de proces spectacol care a evidențiat caracterul în esență totalitarist al regimurilor comuniste de la Stalin încoace. Era limpede că eforturile lui Deng vizând democrația de partid și modernizarea economică nu aveau să fie interpretate drept ceva asemănător liberalismului în sens occidental.

Jiang Qing la procesul său în 1980

b) Reforma economică

În anii '70 Deng, în strânsă alianță cu Zhou Enlai, a susținut o desprindere de dogmatismul economic. El a impus ca în problemele legate de planificarea în industrie și agricultură să predomine simțul realismului. Dacă un plan funcționa, el trebuia menținut; dacă nu funcționa, trebuia abandonat. Dacă piața dădea rezultate mai bune decât o acceptare rigidă a principiilor colectiviste, atunci piața trebuia lăsată să funcționeze liber. Dacă relațiile cu Occidentul capitalist sporeau comerțul Chinei, atunci astfel de relații trebuiau să fie încurajate. Această abordare în esență pragmatică era rezumată în aforismul favorit al lui Deng: „Nu contează dacă o pisică este albă sau neagră, atâta timp cât prinde șoareci".

În epoca lui Mao, o atare neglijare a strictei planificări socialiste ar fi fost de neacceptat, și acesta a fost unul dintre motivele pentru care Deng devenise suspect din punct de vedere politic. Dar după moartea lui Mao și după înlăturarea Bandei celor patru, care se opusese cu tărie liberalizării economiei, a venit vremea ca Deng să își aplice ideile. În 1982 Deng definea astfel obiectivele economice ale Chinei:

> Trebuie să consolidăm economia internă și să deschidem spre lumea exterioară politicile noastre pe termen lung, nu cele pe termen scurt, care vor rămâne neschimbate cel puțin 50 sau 70 de ani. Programul nostru de modernizare este un program socialist, nimic altceva. Toate politicile noastre destinate aplicării reformei, deschiderii spre exterior și revigorării economiei interne sunt menite să dezvolte economia socialistă. Suntem de acord cu dezvoltarea economiei individuale, a companiilor comune cu capital chinez și străin și a întreprinderilor deținute exclusiv de oameni de afaceri străini, dar predominantă va rămâne totuși proprietatea publică socialistă. Obiectivul socialismului este prosperitatea întregului popor, nu polarizarea proprietății.

Aceasta avea să fie în esență o politică de tipul „jos mâinile". Statul nu va renunța definitiv să se implice în planificarea economiei. Întreprinderile aflate în proprietatea statului vor alcătui forma de bază a organizării industriale, dar se vor acorda mult mai multă libertate și inițiativă directorilor și experților în domeniu. Teoria va ceda locul practicii. Preocupările pur administrative nu vor predomina asupra considerațiilor de ordin economic. Birocrația va fi în serviciul, nicidecum stăpânul economiei chineze.

Programul „celor patru modernizări", care urmărea introducerea reformei în agricultură, industrie, apărare și educație nu a reprezentat inițial un plan schematic și detaliat. El a fost mai degrabă un set de obiective decât un model structurat. Obiectivele erau clare, dar mijloacele urmau să fie flexibile. Succesele vor fi încurajate, eșecurile vor fi evitate. Reformele lui Deng implicau două schimbări majore: refacerea pieței ca principal mecanism prin care operează economia și deschiderea Chinei spre comerțul exterior. Convingerea lui Mao potrivit căreia China își este suficientă din punct de vedere economic s-a dovedit o lacună majoră; adevărata creștere economică impune expansiune comercială, atât pe plan intern cât și extern.

Reformele se împart în două secțiuni și perioade cheie. Între 1978 și 1984, principalul accent s-a pus pe îmbunătățirea economiei rurale. După 1984, s-a acordat prioritate dezvoltării industriei și comerțului.

c) Agricultura

În zonele rurale, s-a renunțat la comună, care a fost înlocuită cu „xiang", o reeditare a satului originar. Xiang va trebui să îndeplinească cotele de producție impuse de guvern, dar acestea nu vor mai fi realizate de către fostele unități de muncă colectivizate sau „brigăzi", iar țăranii individuali și familiile lor vor contribui acum cu partea ce le revine potrivit unui nou „sistem de responsabilitate familială". Dacă țăranii și-au plătit taxele și au contribuit la cotele stabilite pe plan local, ei sunt liberi să vândă pentru profitul personal. După cum arată cifrele de mai jos, politica de privatizare a înregistrat succese notabile la începutul anilor '80:

Efectul privatizării asupra economiei rurale

	1957-1978	1978-1984	1984-1988
Creșterea anuală a producției de cereale	2,0%	5,0%	- 1%
Creșterea anuală a indicelui producției agricole	1,4%	7,3%	3%

Totuși, aceste cifre demonstrează totodată instalarea după 1984 a unui relativ declin. Producția de cereale și indicele producției agricole scad. Motivul fundamental a fost acela că în timp ce guvernul a mărit prețurile ce trebuie plătite fermierilor pentru produsele lor nu a făcut același lucru și cu cei care cumpărau aceste produse în zonele urbane. Subvenționarea atât a producătorului cât și a consumatorului a determinat un deficit bugetar național. Lucrurile au fost înrăutățite de o hotărâre a fermierilor, foarte explicabilă de altfel, de a schimba profilul producției de la aceste produse subvenționate mai puțin, cum era cazul grâului, la produse care erau puternic susținute de guvern, ca de pildă orezul. Rezultatul a fost o distorsionare a regulilor normale de ofertă și cerere care au produs confuzie și o subproducție în domeniul alimentelor esențiale.

Mai mult, în ciuda beneficiilor pe care le-au adus privatizarea și subvențiile guvernului, țăranii erau într-o situație de permanentă nesiguranță în ceea ce privește drepturile de proprietate. Chiar și după aplicarea reformei agrare în epoca postmaoistă, marea majoritate a deținătorilor de ferme din China aveau fermele în arendă pe o durată de cincisprezece ani. În cele mai multe cazuri privatizarea nu a garantat proprietatea permanentă; din punct de vedere legal, după cincisprezece ani pământul revenea în proprietatea statului. Este adevărat că guvernul a promis că va extinde perioada de arendare, dar experiențele anterioare ale țăranilor chinezi din secolul XX i-au determinat să nu se încreadă în promisiunile guvernului. Faptul că nu erau niciodată siguri că pământul le aparține i-a descurajat pe țărani să își îmbunătățească fermele sau să investească în dezvoltarea acestora pe termen lung. Prin urmare metodele tradiționale, dar ineficiente au continuat să prevaleze chiar și atunci când guvernul considera că schemele sale stimulatoare îl vor determina pe țăran să adopte modernizarea și extinderea.

d) Industria și comerțul

Relativul succes care a fost obținut în agricultură la jumătatea anilor '80 le-a permis lui Deng și guvernului să își îndrepte atenția spre industrie. Urmărind o dublă modernizare a creșterii industriale și a educației științifice, universitățile au fost extinse atât ca număr cât și ca mărime; se urmărea astfel pregătirea a circa un milion de studenți

în domenii tehnice care să devină directori și administratori ai noii economii. Tot acest obiectiv a fost avut în vedere și atunci când au fost trimiși mii de studenți chinezi să studieze în străinătate; acestea erau mijloacele prin care China avea să dobândească o cunoaștere directă a tehnologiei occidentale și a metodelor industriale. Rezultatele pregătirii și experienței puteau fi apoi aplicate în Zonele Economice Speciale (ZES), regiuni desemnate pentru o dezvoltare imediată și concentrată. Primele patru ZES au fost Shantou (Swatow) și Xiamen (Amoy) în nord și Shenzen (Shentsen) și Zhuhai (Chuhai) în sud. Acestea erau zonele în care erau cantonate cele mai importante industrii de export ale Chinei și companiile cu capital străin. ZES au devenit principalele debușeuri comerciale ale Chinei, modelate, deși acest lucru nu era recunoscut oficial, după modelul Hong Kong (vezi pagina 128). Ele au obținut autonomie regională și li s-au acordat scutiri speciale de taxe și libertăți financiare care să le permită să îndeplinească obiectivul lui Deng potrivit căruia națiunea trebuie să își deschidă comerțul către lume. Ele s-au dovedit a fi unul dintre importantele succese repurtate de China modernă. Între 1981 și 1991, în mare măsură ca rezultat al dezvoltării ZES, exporturile chineze au crescut cu peste 500 la sută, iar investițiile străine în China au crescut de patru ori.

Pragmatismul lui Deng în problemele economice a fost evident în toate acestea. El a constatat că în cazurile în care oficialităților din partid mai tinere și mai progresiste li s-a permis să își pună ideile în practică, rezultatele au fost evidente. Două provincii anume, Sichuan și Guandong, au obținut importante creșteri ale productivității și producției. Deng a fost impresionat de modul în care tinerii manageri din aceste regiuni au refuzat să fie limitați de dogmele anticapitaliste ale maoismului tradițional și în schimb și-au adaptat modul de planificare realităților cererii și ofertei. Ei au obținut o productivitate mai mare și au îmbunătățit calitatea produselor introducând un sistem de salarizare progresivă ca să îi încurajeze pe muncitori să adopte metode pentru eficientizarea muncii și să atingă nivele cât mai mari de perfecționare.

În privința acestor stimulente reformatorii lui Deng s-au confruntat cu o problemă majoră. În epoca lui Mao, întreprinderile de stat erau controlate în totalitate de stat: preturile, obiectivele de producție și

salariile erau fixate în exclusivitate de stat. Acest sistem a împiedicat inițiativa. Dacă o întreprindere de stat se dovedea eficientă, ea nu mai primea nici o nouă finanțare până când beneficiile nu intrau în întregime în patrimoniul statului. În mod similar, indiferent cât de mult se străduia un muncitor, salariul era același. Fie că era conștiincios, fie că era delăsător, el primea același salariu. Când era vorba de piața de muncă aflată sub protecția statului, întreprinderile de stat și muncitorii beneficiau de loc de muncă și salariu. În ceea ce privește calitatea muncii, aceasta nu avea decât de pierdut pentru că fusese distrus complet simțul datoriei. Totuși, muncitorul beneficia în acest fel de „o strachină cu orez" sintagma chineză care sugerează ideea de loc de muncă pe viață. Mai mult, întreprinderile de stat au oferit muncitorilor locuințe, precum și asistență medicală și educație pentru familiile lor. Toate aceste avantaje de la sine înțelese în epoca lui Mao păreau acum periclitate de introducerea elementelor economiei de piață în industria chineză. Eliberarea de sub controlul statului însemna însă sfârșitul subsidiilor acordate de stat. Acum era de așteptat ca întreprinderile de stat să devină eficiente și competitive. Aveau să fie introduse scheme de rentabilizare menite să contribuie la realizarea unei producții mai mari și mai ieftine. Noile contracte pe termen scurt bazate pe nevoile reale ale pieței de muncă prevedeau ca angajatul să fie plătit acum în concordanță cu rezultatele muncii sale, iar acesta își putea păstra locul de muncă numai dacă contribuia în mod real la realizarea producției.

Nu este deloc surprinzător faptul că schemele de modernizare industrială au întâmpinat o puternică rezistență din partea întreprinderilor de stat. Oricât de mult au evidențiat reformatorii beneficiile noilor formule, muncitorii nu voiau să își rișteze „strachina cu orez". Acest tip de conservatorism a amânat implementarea reformelor. Abia în 1986 a fost introdusă o nouă schemă modificată a contractului de muncă și abia atunci ea s-a putut aplica numai în cazul noilor angajați, iar nu muncitorilor cu vechime. Guvernul a oferit noi facilități sub forma asigurării în caz de șomaj, dar șase ani mai târziu această soluție abia reușea să acopere o cincime din cele optzeci de milioane de muncitori din întreprinderile de stat.

Acest refuz de a adopta noi modalități de lucru, precum și teritoriul vast al Chinei și profundele deosebiri regionale au făcut deosebit de

dificilă realizarea unei reforme sistematizate în mod centralizat. Totuși, deși acești factori este posibil să fi încetinit ritmul dezvoltării industriale, ei nu au împiedicat realizarea unor progrese majore. Ritmul dezvoltării economice a Chinei în epoca lui Deng reiese limpede din cifrele prezentate în continuare:

Performanțele industriale ale Chinei, 1979-1994

Anul	Produsul intern brut (în milioane de yuani)	Rata de creștere a PIB (%)	Rata inflației (%)	Rata creșterii producției industriale (%)
1979	732,6	7,6	6,1	8,6
1980	790,5	7,9	- 1,5	11,9
1981	826,1	4,5	7,0	1,6
1982	896,3	8,5	11,5	5,5
1983	987,7	10,2	8,3	9,2
1984	1130,9	14,5	12,9	14,5
1985	1276,8	12,9	1,8	18,1
1986	1385,4	8,5	3,3	8,3
1987	1539,1	11,1	4,7	12,7
1988	1713,1	11,3	2,5	15,8
1989	1786,7	4,3	3,1	4,9
1990	1856,4	3,9	7,3	2,0
1991	2004,9	8,0	2,4	13,2
1992	2277,6	13,6	4,7	21,0
1993	2582,8	13,4	4,7	18,0
1994	2935,1	11,8	4,0	17,2

4. Mișcarea pro-democrație, 1979-1989

a) Opoziția lui Deng Xiaoping față de reformele politice

Un aspect care scapă adesea din vedere observatorilor occidentali este acela că programul de modernizare al lui Deng era caracterizat în egală măsură de progres în domeniul economic și de

conservatorism în domeniul politic. El a evidențiat acest lucru foarte limpede o dată cu introducerea reformelor sale. Deng a contrabalansat cele patru modernizări cu ceea ce el a numit „cele patru principii fundamentale", menite „să continue calea socialistă, să mențină dictatura democratică populară, să mențină PCC în fruntea țării și să susțină teoria marxist-leninistă și gândirea lui Mao Zedong". Ceea ce trebuie evidențiat în privința acestor principii este faptul că spre deosebire de cele patru modernizări ele nu reprezentau o formulă pentru schimbarea, ci pentru menținerea structurii politice existente. Ele constituiau în esență o reafirmare a principiului potrivit căruia Partidul Comunist Chinez are dreptul absolut de a guverna. Numai sub conducerea PCC China putea fi apărată de ideile politice occidentale și își putea păstra adevărata orânduire socialistă.

1 Năzuim spre o modernizare socialistă, mai mult decât spre alt tip de modernizare. Dacă promovăm liberalizarea de tip burghez, țara va fi condusă pe o cale capitalistă. Trebuie să adoptăm o poziție fermă pentru a menține cele patru principii fundamentale și pentru a lupta
5 neîncetat împotriva liberalizării de tip burghez.

După părerea lui Deng, prima necesitate a Chinei era stabilitatea internă; fără aceasta națiunea nu se putea moderniza și nu putea dobândi locul cuvenit în lume. Promotorii democrației visau lucruri pe care China nu și le putea permite:

1 Obiectivul nostru este să creăm un mediu politic stabil; altminteri nu vom putea realiza nimic. Sarcina noastră este să înălțăm țara, iar lucrurile mai puțin importante să fie subordonate acestui obiectiv primordial. Chiar dacă avem motive întemeiate să ne dorim anumite
5 lucruri trebuie să acordăm prioritate acestei sarcini majore.

În 1980 Congresul Național Popular a adoptat o rezoluție specială pentru a se elimina din Articolul 45 al Constituției prevederea că cetățenii „au dreptul să se exprime liber, să își expună liber punctul de vedere, să dezbată și să scrie afișe cu majuscule". Cei care prețuiesc „democrația"
10 occidentală insistă asupra acestor drepturi. Dar după ce a trecut prin cumplita experiență a „Revoluției culturale", China nu le poate reinstaura.

Obiectivul nostru este să construim socialismul, dar modul în care vom face acest lucru trebuie să fie dictat de condițiile specifice din țara noastră. Ne propunem să construim un socialism cu caracteristici
15 chinezești.

Obiectivul lui Deng era să refacă morala și poziția PCC după deceniile care au fost martore Marelui salt înainte și Revoluției culturale. El voia să demonstreze că PCC este încă în măsură să guverneze China și are dreptul ca poporul să îi fie loial. Este normal să îl considerăm pe Deng Xiaoping un reformator numai în sfera economică. În domeniul politic el era un adept al aripii dure din PCC. Ca și Mao Zedong, el era parțial un produs, parțial un creator al istoriei turbulente a Chinei la care a fost martor din anii '20 încoace. Convingerea lui că PCC reprezintă singura autoritate legitimă în China era de nezdruncinat. Această convingere a contribuit la crearea unei fracturi între aripa dură din PCC și susținătorii democrației.

b) Se înmulțesc formele de protest

Pe Calea Păcii Eterne, lângă Piața Tiananmen, exista un zid de cărămizi de 200 de metri. La sfârșitul anilor '70 Calea a devenit un loc de întâlnire pentru studenți, care au început să acopere zidul cu manifeste scrise inițial cu litere mici de mână, iar apoi cu afișe mari pictate. Zidul reprezenta astfel un evident prilej pentru exprimarea publică a sentimentelor antiguvernamentale și antipartinice. Periodic, guvernul interzicea folosirea „zidului democrației" în acest fel; s-a dat ordin ca toate înscrisurile să fie șterse, iar cei mai vehemenți dintre protestatari să fie arestați. La începutul anului 1979 s-a ivit și ocazia potrivită, atunci când Wei Jingsheng (Wei Ching-chen), un fost membru al Gărzilor Roșii, a folosit zidul în campania sa personală prin care atrăgea atenția guvernului asupra eșecului pe care l-a înregistrat în introducerea adevăratelor libertăți democratice în China. El critica foarte vehement recentele erori comise în politica externă a RPC. Când Wei intenționa să evoce detalii despre dezastruoasa prestație a Chinei în Vietnam (vezi pagina 164), pe care guvernul o prezentase populației ca pe un important succes militar, a fost arestat și ulterior condamnat la cincisprezece ani de închisoare.

Wei poate fi considerat primul martir în ceea ce avea să fie cunoscut ca „mișcarea democrației". Această mișcare nu a fost niciodată organizată sub forma unui partid, iar compoziția și forța ei au variat, dar a fost reprezentată în general de acei intelectuali care sperau că renunțarea la maoism și renunțarea la reformele lui Deng ar putea

oferi ocazia nu numai pentru modernizarea economiei, ci și pentru liberalizarea sistemului politic. Mișcarea democrației nu a pus inițial la îndoială legitimitatea PCC; ea a făcut apel la Deng și ceilalți conducători ai Chinei să respecte principiile pe care le-au promovat. Ei au cerut, în special, ca implicarea PCC în guvernarea poporului să nu fie o simplă lozincă, ci să devină o realitate prin extinderea libertăților civile, inclusiv a dreptului de vot, la nivelul întregii populații. Acest lucru s-a materializat în cererea ca celor „patru principii fundamentale" ale lui Deng să i se adauge un al cincilea – adoptarea democrației. Perioade lungi democrații au fost tolerați, dar situația lor era pe muchie de cuțit ori de câte ori guvernul avea impresia că obiecțiile lor au depășit limita. Acest lucru explică severitatea pedepsei pe care a primit-o Wei. Acest gest avea menirea să fie un avertisment pentru acei intelectuali și jurnaliști care considerau în mod eronat că noua democrație încurajată în mod oficial după moartea lui Mao include și dreptul de a critica partidul și guvernul.

Criticile care deranjau cel mai mult autoritățile erau cele care menționau faptul că guvernul din China este corupt. La sfârșitul anilor '70 un caz notoriu de înșelătorie a fost descoperit în provincia Heilongjiang (Heilunkinag) unde a ieșit la iveală faptul că directorii unei companii de stat de combustibil și energie electrică au delapidat sume mari din banii publici. Principalii delapidatori au fost judecați public și executați. Guvernul se aștepta să câștige credibilitate în urma acestui exemplu amplu mediatizat în care a luat măsuri atât de prompt. Dar în realitate scandalul a ieșit la iveală numai datorită tenacității unui jurnalist de investigații, al cărui articol a obligat autoritățile să ancheteze cazul. Mai mult, principalii vinovați din Heilongjiang erau membrii de frunte ai organizației locale a PCC. Criticii au început să se întrebe cât de răspândit era fenomenul de corupție în rândurile partidului.

Convingerea că guvernarea PCC în China presupunea în mod implicit fenomenul corupției explică seria de demonstrații studențești care au avut loc sporadic pe parcursul anilor '80. Ceea ce cereau protestanții în cadrul acestor demonstrații era o mai amplă democrație politică și oportunitate economică. În 1986 au avut loc tulburări grave în universitățile din Hefei (Hofei), Wuhan și Shanghai. Mii de studenți

l-au urmat pe Fang Lizhi (Fang Li-chih), membru al PCC și profesor la Hefei, care cerea o guvernare transparentă și democrație pe care autoritățile le invocau în permanență, dar nu treceau la fapte. Guvernul a pus capăt tulburărilor demițându-l pe Fang, arestându-i pe instigatorii revoltei și etichetând aceste tulburări drept opera unei minorități antisociale. Dar cât de profund a fost guvernul afectat de această revoltă reiese din demiterea lui Hu Yaobang, secretarul general al PCC, și înlocuirea sa cu Zhao Ziyang (Chao Tzuyang). Hu a fost acuzat că a încurajat tulburările provocate de studenți părând să critice ritmul lent al schimbărilor politice. Deng a considerat că este potrivit în acel moment să reitereze criticile sale la adresa „liberalizării burgheze". El a definit acest lucru drept o noțiune greșită pe care o au unii membri de partid care cred că modernizarea presupune o orientare spre democrația de stil occidental. După înăbușirea protestelor din 1986 Deng a explicat de ce nu poate exista o democrație reală în China:

1 După înfrângerea Bandei celor patru a apărut o orientare ideologică pe care o numim liberalizare burgheză. Exponenții ei admiră „democrația" și „libertatea" țărilor capitaliste occidentale și resping socialismul. Noi nu putem permite acest lucru. China trebuie să se
5 modernizeze; ea nu trebuie să se liberalizeze sau să o apuce pe calea capitalismului ...

Democrația este o modalitate importantă de a ne realiza reforma. Dar problema este să punem în practică acest lucru. Să luăm de pildă alegerile generale. Noi avem alegeri generale de la cel mai de jos
10 nivel, adică la nivelul pentru posturi de la nivel regional sau districtual, și alegeri indirecte la nivel municipal și la nivelul provinciilor. China este o țară foarte mare, cu o populație foarte numeroasă, cu atât de multe naționalități și condiții atât de diverse încât nu este încă posibil să avem alegeri directe la nivel mai înalt. Mai mult, nivelul de educație
15 al populației este foarte scăzut. De aceea trebuie să ne limităm la sistemul congreselor populare, în care se aplică centralismul democratic ... reforma noastră nu se poate detașa de socialism, ea nu poate fi înfăptuită fără conducerea Partidului Comunist. Socialismul și conducerea partidului sunt interrelaționate; ele nu pot fi separate. Fără
20 conducerea Partidului Comunist, nu poate fi vorba de construirea socialismului.

Declarația lui Deng a evidențiat deosebirea esențială de puncte de vedere dintre conservatorii din PCC și mișcarea pro-democrație și

justifică evenimentele dramatice care aveau să se petreacă la Beijing în 1989.

5. Drumul spre evenimentele din Piața Tiananmen

În vara anului 1989 a avut loc la Beijing un eveniment care avea să atragă atenția lumii întregi – împușcarea în Piața Tiananmen a mii de demonstranți neînarmați de către detașamente ale APE. Masacrul, ordonat de guvern, a avut o semnificație dincolo de realitatea sa imediată. El a oferit o imagine a tot ceea ce s-a petrecut în China după moartea lui Mao și a evidențiat problemele politice pe care China contemporană nu a reușit să le rezolve. Înainte de a descrie tragedia și de a prezenta semnificația ei este necesar să prezentăm și să explicăm evenimentele care au generat-o.

Privind retrospectiv, masacrul din iunie 1989 poate fi considerat punctul culminant al unui deceniu de frustrări. Pentru mulți chinezi perioada reformelor lui Deng, 1979-1989, s-a dovedit profund dezamăgitoare. După creșterea economică inițială de la începutul anilor '80 a urmat un serios declin atât în domeniul producției agricole cât și în cel al producției industriale. Inflația galopantă, problema care a contribuit în mod fatal la declinul naționaliștilor înainte de 1949, a distrus politica de subvenții a guvernului care îi proteja pe locuitorii de la orașe de prețurile mari. Populația în continuă creștere a Chinei și permanenta migrare a locuitorilor de la sat la oraș a intensificat presiunea asupra spațiului vital din principalele orașe și a afectat recent îmbunătățitul nivel de trai. Se pare că speranțele au înflorit numai pentru a fi din nou înăbușite.

Eșecurile în domeniul economic s-au combinat cu nemulțumirile politice în mișcarea democrației. Studenții și intelectualii considerau că în pofida promisiunilor privind reforma și progresul pe care le conținea programul de modernizare, partidul sub conducerea lui Deng Xiaoping nu le-a respectat. Marea majoritatea a studenților se temeau de perspectiva unor locuri de muncă ce nu corespundeau pregătirii lor. La sfârșitul anilor '70, în urma aplicării programului celor patru modernizări, s-a înregistrat o explozie a numărului celor care frecventau învățământul superior. Un deceniu mai târziu însă era evident că piața locurilor de muncă nu a reușit să țină pasul cu

numărul crescând de absolvenți. Exista o nemulțumire continuă în ceea ce privește faptul că locurile de muncă disponibile pentru absolvenții de învățământ superior erau rezervate pentru membrii de partid și copiii lor. Această nemulțumire a alimentat furia crescândă față de corupția guvernului.

În fazele incipiente a existat o asemănare izbitoare între masacrul din Piața Tiananmen din iunie 1989 și incidentul din Piața Tiananmen din aprilie 1976. Ambele au fost precipitate de moartea unui conducător care fusese venerat de studenți pentru că reprezenta un impuls progresiv în politica chineză. La 15 aprilie 1989, moartea lui Hu Yaobang a captat atenția tuturor celor care erau nemulțumiți de sistemul politic și economic care funcționa sub conducerea lui Deng Xiaoping. Hu nu a fost întotdeauna receptiv la cererile vizând o mai amplă democrație, dar acest lucru a fost uitat la moartea sa. Ceea ce admiratorii săi au ținut minte a fost înlăturarea sa din guvern în 1987 pentru a fi îndrăznit să susțină protestele studenților. El a fost silit să își facă autocritica și a fost tratat atât de nemilos încât sănătatea i-a fost afectată în mod iremediabil. Postum el a fost transformat de studenți într-un simbol al rezistenței, iar moartea sa în urma unui atac de cord a fost pusă pe seama hărțuielilor la care a fost supus pentru că a promovat valorile democratice. În timpul ceremoniei funerare, care a avut loc la o săptămână după moartea sa, în Piața Tiananmen s-a adunat o mulțime de oameni. Mulțimea demonstra zgomotos, în timp ce trei studenți îngenuncheați încercau să înmâneze o petiție premierului Li Peng și altor oficialități guvernamentale pe măsură ce aceștia înaintau spre Marea Sală a Poporului pentru a lua parte la serviciul funerar. Refuzul lui Li și al colaboratorilor săi de a accepta petiția a fost interpretat ca un semn al detașării guvernului de problemele poporului. Au urmat o serie de greve și boicoturi ale orelor de curs din universități. *Ziarul Poporului*, oficiosul PCC, a sporit tensiunea condamnând aceste acțiuni și denumindu-le opera „unui număr redus de complotiști" care trebuie zdrobiți de urgență.

1 Dacă suntem toleranți față de aceste acțiuni sau le încurajăm, față de aceste tulburări și lăsăm situația să scape de sub control, se va instaura o stare de haos. Apoi, reforma și deschiderea, îmbunătățirea mediului economic și rectificarea ordinii economice, construcția și

dezvoltarea, controlul asupra prețurilor, îmbunătățirea nivelului de trai, stoparea corupției, precum și dezvoltarea democrației și a sistemului juridic așteptate de populația din întreaga țară, inclusiv de tinerii studenți, vor deveni speranțe deșarte. Chiar și realizările extraordinare înregistrate în aplicarea reformei în ultimul deceniu pot fi irosite, iar măreața aspirație de revitalizare a Chinei ce animă întreaga națiune va fi greu de realizat. Această Chină cu mari perspective și cu un viitor luminos va deveni un haos și o Chină caracterizată de instabilitate, fără nici un viitor.

Studenții de la peste 40 de universități din China, mai degrabă stârniți decât descurajați de astfel de amenințări s-au alăturat colegilor lor din Piața Tiananmen. Un semn de rău augur pentru guvern a fost solidaritatea pe care lucrătorii din transporturi au manifestat-o față de studenți, permițându-le acestora să călătorească la Beijing fără să plătească biletele. Zhao Ziyang, secretarul general al partidului, a încercat să îi tempereze pe protestatari făcând o declarație publică în care a sugerat că *Ziarul poporului* a exagerat în aprecierile făcute. Dar demonstrația din Piața Tiananmen a început să se apropie de punctul culminant. În a doua săptămână a lunii mai un grup de trei sute de studenți a declarat greva foamei. Pentru prima dată guvernul a intrat în contact direct cu reprezentanții studenților, cerându-le să pună capăt grevei. O seamă de scriitori de frunte ai Chinei s-au alăturat și ei apelului la încetarea grevei, pledând în același timp pe lângă guvern să recunoască protestul ca pe o adevărată mișcare democratică și patriotică.

Studenții au refuzat să renunțe la forma lor de protest pentru că ei considerau că evenimentele le-au oferit un dublu avantaj de care nu puteau să nu profite. Primul era mediatizarea internațională de care s-au bucurat; echipe străine de filmare și jurnaliști de pe toate continentele își stabiliseră sediul în Piața Tiananmen. Chiar dacă guvernul chinez nu acorda atenția cuvenită efectului pe care acest lucru îl putea avea în China, dat fiind că emisiunile televiziunii chineze au acordat foarte puțină atenție crizei de la Beijing, el nu putea trece atât de ușor cu vederea cel de-al doilea presupus avantaj. Liderii studenților au apreciat că mâinile guvernului sunt legate datorită sosirii iminente la Beijing a lui Mihail Gorbaciov, cel dintâi conducător sovietic invitat în China după răcirea relațiilor chino-sovietice.

Vizita acestuia explica prezența presei internaționale la Beijing. Studenții îl considerau pe Gorbaciov un lider progresist al unui stat socialist care a introdus în țara sa exact reformele pentru care ei militau. Ei au crezut că atâta timp cât Gorbaciov va fi prezent în China guvernul nu va îndrăzni să le reprime demonstrația.

Vizita lui Gorbaciov, care a început pe data de 16 mai, este posibil să fi amânat intervenția autorităților, dar nemulțumirea lor pentru că au fost obligați să-i schimbe oaspetelui programul și traseul i-a determinat pe reprezentanții aripii dure să fie și mai hotărâți în a lua măsuri împotriva protestatarilor. Dat fiind că Piața Tiananmen era acum ocupată de studenții revoltați planul autorităților de a-l impresiona pe Gorbaciov cu ajutorul impresionantelor adunări de mase la care Hrușciov asistase cu ocazia vizitei sale din 1959 a trebuit să fie anulat. Convorbirile dintre liderii sovietic și chinez au avut totuși loc, dar într-o atmosferă foarte ciudată. Istorica întâlnire la vârf chino-sovietică

Protestatarii lipesc un afiș care îndeamnă la „Glasnost"
(„transparență"), 1989

a fost pusă în umbră de evenimentele în curs de desfășurare. Adevăratele evenimente istorice se desfășurau în alt loc la Beijing.

6 Masacrul din Piața Tiananmen, iunie 1989

La 16 mai, cea de-a șasea zi a grevei foamei și ziua în care Gorbaciov a părăsit China, Zhao Ziyang s-a dus din nou în Piața Tiananmen să se adreseze studenților. Profund afectat, el le-a promis că problema pentru care ei protestează va fi în cele din urmă rezolvată. Li Peng le-a spus și el câteva cuvinte studenților, dar vizita lui la fața locului a fost formală; se pare că Deng Xiaoping hotărâse deja să se pună capăt demonstrației prin folosirea forței. Tocmai de aceea cuvintele de despărțire adresate de Zhao studenților au fost extrem de grăitoare, „Am venit prea târziu, prea târziu ... Suntem prea bătrâni pentru a mai apuca ziua în care China va fi o țară puternică. Dar voi sunteți tineri. Trebuie să rămâneți în viață." În aceeași seară Zhao a fost demis din funcție, iar Li Peng în cadrul unui discurs televizat în care i-a caracterizat pe studenți drept „revoltați" a declarat oficial introducerea legii marțiale.

1 Situația din Beijing se deteriorează în continuare și a afectat deja multe alte orașe din țară. În multe locuri numărul demonstranților și protestatarilor este în creștere. În unele locuri, au avut loc multe incidente în timpul cărora oamenii au pătruns cu forța în clădirile
5 organelor locale de partid și de guvern, au avut loc violențe, spargeri, distrugeri, incendieri și multe alte activități care au încălcat în mod grosolan legea. Unele trenuri care circulau pe linii importante au fost interceptate, producându-se astfel întreruperea circulației ... Toate aceste incidente demonstrează că dacă nu se iau măsuri de urgență
10 pentru stabilizarea situației vom avea de-a face cu tulburări la nivel național. Reformele națiunii noastre și deschiderea către lumea exterioară, cauza celor patru modernizări și chiar soarta și viitorul Republicii Populare Chineze, edificată de numeroși martiri revoluționari cu prețul sângelui lor, sunt grav amenințate.

Vestea despre intenția pe care o avea guvernul de a lua „măsuri ferme și hotărâte pentru a pune capăt tulburărilor" i-a regrupat pe studenți care au început să șovăie. Au votat să pună capăt grevei foamei, dar să rămână în continuare în Piața Tiananmen. Se pare că

aripa dură din guvern atât aștepta. Dacă demonstranții s-ar fi împrăștiat în mod pașnic în acel moment, autoritățile nu ar mai fi avut ocazia să dea un exemplu atât de sângeros. Dar lucrurile nu au evoluat exact așa cum plănuise guvernul. Când vestea că demonstranții sunt decișii să rămână în Piața Tiananmen s-a răspândit, mii de studenți care renunțaseră la protest au revenit la fața locului, numărul lor fiind sporit și de cetățeni de rând ai Beijingului. Aceștia au blocat drumurile și străzile care duceau spre Tiananmen și au împiedicat primul val de trupe, trimise să pună în practică legea marțială, să ajungă în Piață. Această demonstrație de forță din partea populației a provocat derută în rândul trupelor. După ce au avut loc discuții cu liderii demonstranților, comandanții trupelor au ordonat oamenilor lor să se retragă la marginea orașului.

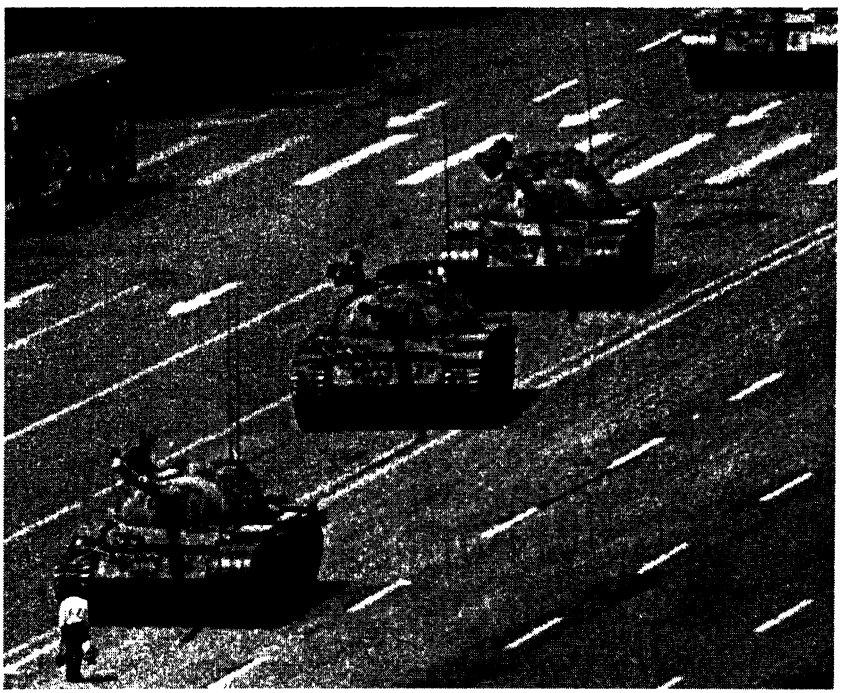

Un singuratic din mulțime oprește tancurile care se apropie de Piața Tiananmen, iunie 1989 – a fost smuls de acolo, dar nu se mai știe nimic despre el

Dar aceasta s-a dovedit a fi liniștea dinaintea furtunii. După înlăturarea din funcție a lui Zhao, Li Peng și Deng erau decișii să își exercite deplina autoritate: au fost puse în practică planurile pentru curmarea protestului. Trupe speciale conduse de comandanți numiți personal de președintele Yang Shangkun și Deng Xioping au pornit spre Beijing. Pe data de 2 iunie 350 000 soldați din APE au înconjurat Piața Tiananmen și au blocat accesul spre ea. De această dată trupele nu vor mai fi descurajate de mijloacele de apărare ale populației din zonă. Comandanții au caracterizat acțiunea APE drept „o adevărată campanie militară" menită să pună capăt rezistenței hotărâte a „rebelilor" care ocupau Piața Tiananmen, pe care trupele erau instruite să o recupereze „cu orice preț". Tancuri și blindate au luat poziție. La ora 10 în noaptea de 3 iunie au fost trase primele focuri de arme în demonstranți. Focurile au continuat cu intermitențe până dimineața. Pe 4 iunie la prânz ocuparea Pieței luase sfârșit. Scena era aceea a unui măcel sinistru. Baricade strivite de tancurile APE puteau fi zărite peste tot, amestecate cu gunoiul care se acumulase după ocupația de șase săptămâni. La intervale regulate, șiruri de studenți extenuați, răniți și deznădăjduiți erau luați pentru a fi închiși și interogați.

Numărul morților și al răniților nu va fi probabil niciodată cunoscut cu exactitate, dar unele estimări apreciază că, dacă se ține cont și de oamenii uciși pe străzile înconjurătoare și soldații APE atacați de mulțimi, cifra este de ordinul miilor. În pofida interdicției impuse de guvern, informațiile culese referitoare la victimele tratate în spitalele din Beijing au confirmat că avusese într-adevăr loc un masacru. În săptămânile ce au urmat demonstranții care au scăpat din Piața Tiananmen, dar nu au putut să fugă din țară, au fost arestați. Au urmat represalii. Cei identificați ca instigatori au primit condamnări severe. Oficialii PCC care au arătat o oarecare simpatie față de protestatari au fost demiși din funcții pentru abatere de la linia partidului, în timp ce cei care s-au opus demonstranților au fost promovați pentru loialitate față de partid.

Analizând protestul din Piața Tiananmen în relație cu forțele aflate la dispoziția guvernului, comentatorii au sugerat că demonstrația putea fi dispersată de forțele de poliție fără să folosească alte mijloace decât tunurile de apă și gazele lacrimogene. Aceasta era modalitatea obișnuită în care se punea capăt în țările asiatice protestelor

studențești. Studenții nu erau înarmați și nici nu aveau o concepție unitară despre modalitățile de protest. Ar fi fost nevoie de foarte puține mijloace pentru a-i speria. De aceea, este greu să evităm concluzia că Deng și liderii chinezi și-au dorit să pună capăt în mod violent manifestației. Pentru curajul de a fi sfidat timp de două luni guvernul, protestul lor avea să fie înăbușit în sânge. Faptul că s-a recurs la folosirea tancurilor și a gloanțelor a fost de natură să demonstreze atât seriozitatea acțiunii protestatarilor care au reprezentat o amenințare la adresa ordinii civile, cât și hotărârea guvernului de a nu tolera astfel de acțiuni. Masacrul din Piața Tiananmen a fost însă un gest specific tradiției chineze de a zdrobi opoziția prin cele mai dure mijloace pentru a evidenția însăși lipsa de legitimitate a opoziției. Acest masacru a demonstrat în mod clar că liberalizarea postmaoistă nu includea și o extindere a libertăților politice. PCC putea avea în vedere propria reformă internă. Ceea ce nu se avea însă în vedere este renunțarea la puterea asupra națiunii chineze.

Să studiem „China după Mao: epoca lui Deng"

În capitolul despre China în epoca lui Deng pot fi identificate trei teme cheie: 1. A treia Plenară, 1978; 2. Revoluția lui Deng; 3. Mișcarea pro-democrație.

1. A treia Plenară, 1978

Problema cheie: De ce a constituit cea de-a treia Plenară un moment de cotitură în dezvoltarea RPC?

Trebuie să citiți neapărat secțiunea 2 a acestui capitol, dar trebuie să studiați și secțiunea 3, pentru că aici sunt prezentate ramificațiile celei de-a treia Plenare.

Obiective de atins: Este foarte important să definiți termenul de „moment de cotitură" în acest context. Ați putea opera de pildă cu definiții de tipul „un nou punct de plecare", „moment crucial", „o perioadă critică de adaptare". Oricare dintre aceste metafore vor constitui un punct de referință folositor pentru analiza voastră. Vă va fi de un real folos dacă veți explica faptul că cea de-a treia Plenară a fost o întâlnire convocată special a organismului PCC însărcinat cu stabilirea orientării politice – Comitetul Central. Trebuie să acordați o deosebită atenție adoptării de către cea de-a treia Plenară a

programului „celor patru modernizări" supus atenției Plenarei de către Deng. Pe baza acestui program urma să se reconstruiască întreaga structură economică a Chinei. O altă decizie importantă la care trebuie să vă referiți este acceptarea formulei „o țară, două sisteme". Deși aceasta a fost concepută inițial ca o posibilă modalitate de a rezolva problema Taiwanului și a Hong Kong-ului, ar fi foarte bine dacă ați evidenția implicațiile sale pentru economia internă a Chinei – formula a oferit ocazia de a avea în paralel o economie capitalistă și un sistem politic socialist. O altă întrebare pe care v-ați putea-o pune este aceea dacă cea de-a treia Plenară a fost la fel de importantă din punct de vedere politic și economic. Hotărârea privind democrația de partid a înlăturat în cele din urmă umbra Revoluției culturale, permițând reabilitarea lui Deng Xiaoping și a principalilor săi colaboratori. Factori și detalii de acest tip oferă datele necesare pentru a aprecia că cea de-a treia Plenară a avut numeroase consecințe pentru RPC.

2. Revoluția lui Deng

Problema cheie: Se poate spune că reformele introduse în epoca lui Deng Xiaopinig după 1978 au reprezentat o „revoluție"?

Pentru această problemă este necesară lectura întregului capitol 4, foarte importantă fiind în acest context secțiunea 3. Ar fi bine dacă ați reciti secțiunea 2 din capitolul 1 și secțiunea 2 din capitolul 7.

Obiective de atins: Termenul cheie este în mod evident „revoluție" și deși înțelesul său poate fi evident, sunteți sfătuiți să începeți prin a-l defini. În acest context ar putea însemna o renunțare definitivă la politica anterioară maoistă. Rezoluția din 1981 a Comitetului Central în care se aprecia că Mao a făcut o seamă de greșeli grave vă permite să sugerați că acesta a fost preludiul introducerii unor schimbări majore. Deși este necesar să oferiți anumite detalii ale noii strategii din agricultură și industrie, este foarte important totodată să evidențiați faptul că revoluția viza și inculcarea unei noi atitudini în rândul chinezilor. Faptul că, în materie de planificare economică, utilitatea și caracterul practic aveau să înlocuiască dogma și că urma să se acorde importanță calificării a constituit o schimbare de atitudine. Trebuie să țineți cont cât de șocante au fost renunțarea la practica maoistă și deschiderea Chinei față de exterior operate de

Deng. Acest lucru a presupus stabilirea unor relații internaționale armonioase și acceptarea nevoii Chinei de a introduce metodele capitaliste pentru a deveni competitivă din punct de vedere industrial și comercial. Totuși, în timp ce reformele lui Deng pot fi foarte bine considerate revoluționare, răspunsul vostru nu va fi echilibrat dacă nu veți prezenta deosebirile dintre politica economică și politica propriu-zisă a lui Deng. Pe plan politic, Deng a insistat asupra ideii de a nu se face schimbări majore. De dragul stabilității Chinei el a refuzat să țină cont de faptul că PCC nu se mai bucura de popularitate în rândul populației. Absolutismul partidului trebuia menținut. Acest ciudat amestec de progresism economic și conservatorism politic sugerează că reformele lui Deng pot fi etichetate drept o „revoluție parțială" sau „revoluția neterminată din China"

3. Mișcarea pro-democrație

Problema cheie: A avut mișcarea pro-democrație din anii '80 șanse reale de reușită?

Pentru a răspunde la această întrebare este important întreg capitolul 3; ar trebui să vă referiți și la secțiunea 2c a capitolului 1.

Obiective de atins: Problema critică este de a răspunde la întrebarea șanse de reușită în ce direcție sau în ce sens? Este important să începeți prin a descrie care erau de fapt obiectivele democraților. Un început potrivit ar fi prezentarea celor patru principii fundamentale ale lui Deng. În plus față de acestea, care erau în esență o seamă de argumente împotriva schimbării, democrații voiau să adauge un al cincilea – democrația – prin care ei vizau nu numai o mai mare participare electorală a populației, ci și îngrădirea corupției guvernamentale. Merită să evidențiați că în perioada de început, în debutul anilor '80, mișcarea pro-democrație nu a fost neapărat antiguvernamentală. Ceea ce însă democrații nu au înțeles a fost că pentru Deng și PCC democrația nu a fost niciodată o opțiune. După tulburările din timpul Revoluției culturale, liderii partidului au apreciat că stabilitatea politică internă este imperios necesară. Guvernul și membrii mișcării pro-democrație înțelegeau în mod total diferit noțiunea de democrație. Pentru guvern sensul acestui termen era acela de centralism democratic care exclude participarea populară. Pentru democrați el însemna pluralism și sfârșitul monopolului pe care îl

avea PCC asupra puterii. O mediere între cele două accepții era imposibilă. Trebuie să arătați însă faptul că tradiția și mecanismul democrației participative nu există în China. Pro-democrații din China reprezentau o minoritate neînsemnată, deși educată și zgomotoasă. Ideea că regimul instaurat de PCC, hotărât în timpul lui Deng să rămână la putere, ar putea accepta de bună voie anumite concesii politice reale era o iluzie. La jumătatea anilor '80 această deosebire s-a accentuat, iar relațiile s-au înrăutățit, atingând apogeul la Beijing în 1989.

Analiza izvoarelor despre „Epoca lui Deng"

Vom analiza în continuare trei documente legate de tema „epoca lui Deng". Ele se referă la suprimarea mișcării pro-democrație". Le puteți găsi la paginile 98, 100-101 și 103.

1. Context

Primul fragment provine dintr-un discurs al lui Deng Xiaoping rostit după ce din ordinul guvernului s-a pus capăt protestelor studenților din 1986. Al doilea fragment este un extras dintr-un editorial publicat în *Ziarul Poporului*, oficiosul guvernului, în care se condamnă incidentul din aprilie 1989 din Piața Tiananmen, care s-a dovedit a fi prima etapă din cadrul demonstrațiilor pro-democrație din Beijing din același an. Cel de-al treilea fragment este un extras dintr-un discurs rostit de președintele Li Peng în mai în care apreciază că demonstrațiile reprezintă un pericol pentru ordinea legală și declară instituirea legii marțiale.

2. Înțeles

În primul fragment Deng justifică autoritatea PCC în China. După părerea sa aceasta este o problemă de ordin practic. China beneficiază de democrație la nivel local, dar într-o țară cu un teritoriu atât de vast, cu o populație atât de eterogenă și având o educație deficitară, organizarea de alegeri la nivel național este imposibilă. În termeni ideologici adevărata democrație există deja în China sub forma „centralismului democratic", iar guvernarea PCC, a cărui autoritate este o expresie a voinței populare, este exprimată sub forma „sistemului congreselor populare". El mai afirmă că reforma trebuie să se bazeze pe principii socialiste și că „în absența conducerii partidului

comunist" nu se poate edifica socialismul. Al doilea fragment evidențiază nemulțumirea PCC față de ocuparea de către studenți a Pieței Tiananmen. Angajându-se într-o astfel de atitudine antiguvernamentală protestatarii creează haos și amenință înfăptuirea reformelor pentru care ei înșiși pretind că demonstrează. În mod similar, *Ziarul Poporului* avertizează că această formă de protest nu poate continua „nesupravegheată". Declarația lui Li Peng din al treilea fragment prezintă haosul și tulburările provocate de mișcarea pro-democrație a studenților protestatari. Li pretinde că studenții nu numai că subminează „cauza celor patru modernizări", ci pun în pericol însuși viitorul republicii Populare Chineze.

3. Semnificație

Aceste fragmente încearcă să explice violențele cu care a culminat mișcarea pro-democrație din 1989. Este limpede din modul în care Deng prezintă lucrurile că PCC interpretează democrația într-un sens foarte restrâns de partid. Centralismul democratic nu îmbrățișează ideea politicii deplin participative în China în favoarea căreia demonstrau pro-democrații. Autoritatea partidului este absolută și trebuie recunoscută ca atare. Reforma este posibilă, dar numai dacă este condusă de partid. A protesta împotriva partidului înseamnă a te opune cauzei socialismului care reprezintă piatra de temelie a națiunii chineze. Atitudinea oficiosului guvernului subliniază că este total nepotrivit să protestezi împotriva ideii și de aceea astfel de acțiuni nu sunt permise. Respectând întru totul tradiția autoritaristă chineză, PCC sub conducerea lui Deng și Li a făcut cunoscut că singurul răspuns la o asemenea sfidare nu poate fi decât violent. Ceea ce aceste izvoare documentare evidențiază în mod special este faptul că revoluția lui Deng nu viza în nici un caz o relaxare a regimului autoritar din China. Reformele economice nu aveau să fie însoțite de schimbări politice.

Schemă-rezumat

China după Mao: epoca lui Deng

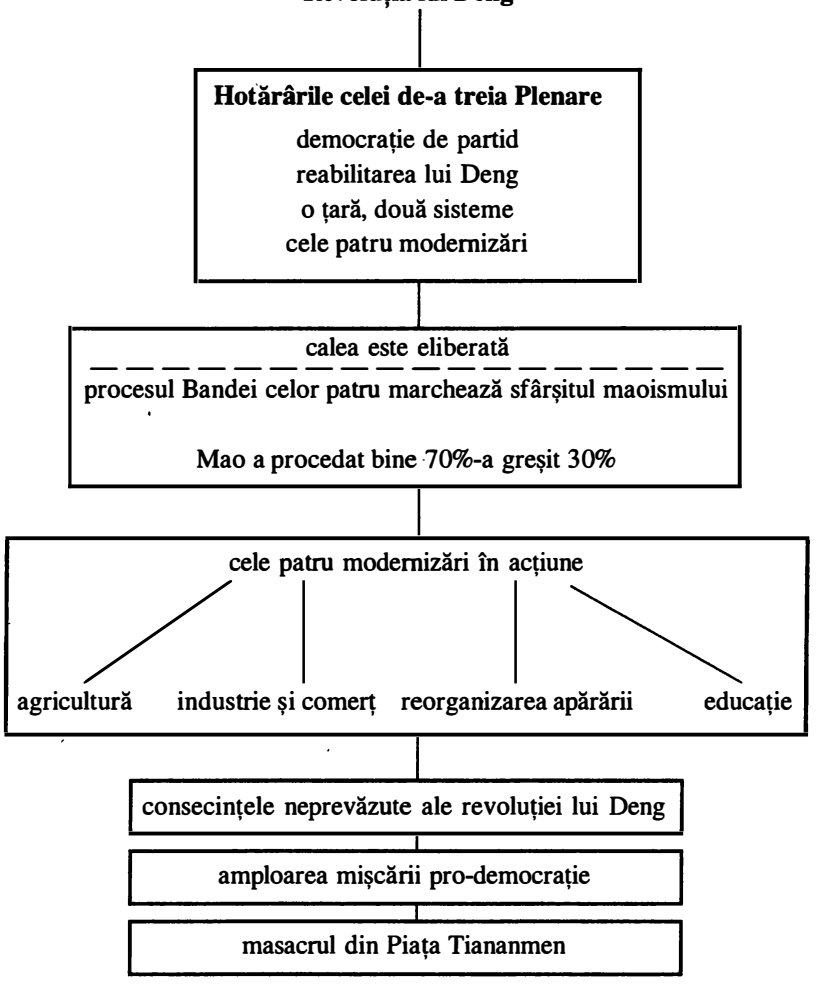

5 China în context internațional

1. Caracterul politicii externe a RPC

Unii istorici au sugerat că de fapt China comunistă nu avea o politică externă în sensul în care înțelegeau acest lucru națiunile cu veche tradiție în domeniu. Dat fiind că de-a lungul istoriei sale a preferat cel mai adesea să se replieze asupra ei înseși, lumea din exterior părea numai o curiozitate. Atunci când a fost nevoită să trateze cu puterile străine, atitudinea ei a fost dominată de suspiciune și agresivitate. Disprețul față de convențiile diplomatice a fost evident în momentul de apogeu al Revoluției culturale prin organizarea demonstrației de la Ambasada britanică din Beijing și prin atacarea cu săbii tradiționale de către personalul Ambasadei chineze de la Londra a polițiștilor. Evident că RPC nu acționa potrivit metodelor tradiționale ale diplomației internaționale. Era extrem de sensibilă la atitudinea reală sau imaginară de dispreț și era capabilă să rupă relațiile diplomatice folosindu-se de cel mai neînsemnat pretext. Reversul medaliei era că foarte adesea China era dispusă să fie extrem de curtenitoare cu țările care o vorbeau de bine. Acest lucru era valabil și în cazul personalităților. China comunistă aprecia numai acei politicieni străini care îi erau de vreun folos. Astfel, China i-a elogiat pe Richard Nixon, președintele SUA din 1969 până în 1973 și pe Edward Heath, primul ministru britanic în perioada 1970-1974, considerându-i importanți oameni de stat pe plan internațional chiar dacă cei doi erau desconsiderați în țările lor. Pentru RPC era suficient că aceștia erau considerați favorabili Chinei.

Convențională sau nu în modul de a-și conduce politica externă, China roșie a avut o atitudine hotărâtă în politica mondială între 1949 și anii '90. Trei trăsături au fost definitorii: teama RPC față de SUA, rivalitatea cu URSS și dorința de a se prezenta drept campionul popoarelor oprimate din lume. În plus față de aceste preocupări pe plan internațional, politica externă a RPC a fost prefigurată în mare măsură de hotărârea sa de a-și consolida ceea ce ea considera a fi propria suveranitate teritorială. Imediat după proclamarea sa în 1949,

RPC a început să caute modalitățile de a-și extinde autoritatea asupra întregii Chine. Existau trei zone despre care chinezii credeau în mod tradițional că le aparțin, dar care în 1949 se aflau în afara controlului Chinei: Tibetul, Taiwanul și Hong Kong-ul. (Ar trebui spus că deși aceste aspecte sunt tratate în capitolul de față ca probleme ale politicii externe a Chinei, RPC a afirmat în repetate rânduri că ele sunt probleme de ordin intern, dat fiind că aceste regiuni fac parte din teritoriul suveran al Chinei.) Tibetul a fost rapid ocupat de APE (vezi pagina 137), dar, înainte ca RPC să poată începe procesul de redobândire a Taiwanului și Hong Kong-ului, China s-a angajat într-un război prelungit și istovitor în Coreea.

2. China și războiul din Coreea, 1950-1953

Războiul din Coreea s-a dovedit a fi un episod creator în fazele inițiale ale RPC. Între 1910 și 1945 peninsula Coreea a fost ocupată de japonezi. După înfrângerea Japoniei în 1945, Coreea a fost împărțită de-a lungul paralelei 38; SUA și-a asumat responsabilitatea de a apăra partea aflată la sud de paralelă, iar Uniunea Sovietică a jucat un rol echivalent în regiunea de nord. În 1950 nord-coreenii au intrat în zona de la sud cu intenția să instaureze controlul comuniștilor asupra întregii țări. Au existat numeroase încercări de a explica această manevră. La un moment dat se credea că întreaga afacere a fost instrumentată de Mao în înțelegere cu Stalin. Aceasta a fost interpretarea Departamentului de Stat al SUA la vremea aceea. Sensibilitatea lor față de „pierderea" Chinei în favoarea PCC în 1949 i-a determinat pe americani să presupună că invazia comunistă în Coreea de Sud a fost prima acțiune concertată a noului bloc comunist alcătuit din China roșie și URSS; în prezent se știe că și Mao a fost luat prin surprindere de manevra Coreii de Nord. Problema Coreii nu pare să fi fost discutată în cadrul întâlnirilor chino-sovietice de la Moscova din 1950 (vezi pagina 148). Planurile militare ale Chinei vizau în acel moment în exclusivitate Taiwanul și Tibetul. RPC, exceptând aceste două zone, luase hotărârea să reducă cheltuielile militare și să redirecționeze fondurile în domeniul unor proiecte interne.

Analiștii afirmă în prezent că Stalin a complotat cu Kim Il Sung, liderul Coreii de Nord, pentru a organiza invazia și că el a făcut apel

la chinezi să îi sprijine, dar numai după începerea luptelor. Stalin era deja angajat în politica Războiului rece. Convins fiind de Kim că țara sa va fi capabilă să se angajeze într-un efort de război major împotriva americanilor, Stalin a apreciat că SUA va fi implicată într-un conflict în Asia pe care nu îl va putea câștiga. El considera că URSS nu își asumă nici un risc angajându-se în războiul din Coreea, dat fiind că trupele sovietice nu vor fi implicate în mod direct. Acest lucru a cântărit foarte mult atunci când URSS a decis să nu participe la importanta întâlnire a Consiliului de Securitate al ONU din iunie 1950 în care s-a votat pentru trimiterea unor trupe ONU în Coreea. Istoricii au crezut multă vreme că sovieticii au apreciat greșit situația atunci când s-au retras din Consiliul de Securitate ca formă de protest față de recunoașterea de către puterile occidentale a Taiwanului și nu a RPC ca reprezentând adevărata Chină. S-a considerat că retragerea sa a permis celorlalți patru membri ai Consiliului de Securitate (SUA, Marea Britanie, Franța și China naționalistă) să voteze nestingherite în favoarea trimiterii de trupe ONU în Coreea, cunoscut fiind că URSS nu-și putea folosi dreptul de veto pentru a bloca rezoluția. Totuși, Andrei Gromîko, ministrul sovietic de externe, a recunoscut ulterior că decizia Uniunii Sovietice de a boicota Consiliul de Securitate a fost o manevră deliberată a lui Stalin pentru a implica SUA în conflictul din Coreea.

Faptul că Mao a fost străin de adevăratele intenții ale lui Stalin l-a determinat pe Jonathan Spence să aprecieze că implicarea RPC în războiul din Coreea a fost „un gest ambiguu". Ambiguitatea a fost rezultatul direct al faptului că Mao nu a înțeles niciodată deplin situația; a rămas neștiutor în ceea ce privește motivele lui Stalin. Stalin a considerat că dacă nord-coreenii ar putea cuceri Coreea de Sud și prin urmare întreaga Coree ar ajunge sub controlul comuniștilor, URSS ar avea numai de profitat. SUA ar fi umilită, iar Uniunea Sovietică ar dobândi o poziție foarte avantajoasă în Orientul Îndepărtat cu eforturi minime. Ceea ce a ușurat și mai mult lucrurile a fost faptul că potrivit acordului din 1950 de la Moscova, China a cedat URSS controlul asupra porturilor cheie și legăturilor pe calea ferată cu Manciuria. Mai mult, guvernatorul RPC în Manciuria, Gao Gang, colaborase deja cu Stalin la o serie de acorduri secrete care făceau din Manciuria un stat vasal al Uniunii Sovietice. După cum

spunea Harrison Salisbury, dacă Coreea de Sud va fi acum adăugată pe lista de avantaje ale Uniunii Sovietice, „dominația lui Stalin asupra nordului Chinei și a Beijingului va fi totală".

Dat fiind că nu a făcut parte din planul regizat de Stalin și Kim Il Sung, Mao a ezitat inițial să implice China în războiul din Coreea. Dar îndată ce și-a dat seama că afacerea este un *fait accompli,* s-a simțit obligat să se angajeze în conflict. Fiindu-i vecin la nord-est, Coreea era prea aproape din punct de vedere geografic pentru a permite Chinei să rămână deoparte. Pe de altă parte, în fazele sale inițiale RPC a urmat în mod invariabil modelul sovietic în politica externă. Ba mai mult, politica lui Mao a devenit dominantă în China numai după confruntarea pe care Mao a avut-o cu principalii săi comandanți militari. Gao Gang și Lin Biao au susținut că principala sarcină a RPC era de a-i înfrânge pe dușmanii din interior și că nu existau resursele necesare pentru a lupta în Coreea. Contraargumentul lui Mao a fost acela că după implicarea trupelor americane în războiul din Coreea va fi imposibil pentru China să rămână deoparte; dacă americanii vor cuceri Coreea, ei vor avea o cale de trecere spre China.

Potrivit occidentalilor, criza din Coreea a fost grăbită de nord-coreeni atunci când au trecut paralela 38 și au atacat Coreea de Sud. RPC a pretins că dimpotrivă, sud-coreenii au comis actul de agresiune inițial. Când trupele americane sub pavilionul ONU au debarcat în Coreea în iunie 1950, Zhou Enlai a condamnat această acțiune drept invazie imperialistă. În principalele orașe din China au avut loc demonstrații de protest. Principala lozincă era „Prietenii Coreii de Nord sunt prietenii noștri. Dușmanul Coreii de Nord este dușmanul nostru. Apărând Coreea de Nord ne apărăm pe noi înșine". Zhou a avertizat asupra faptului că RPC va fi silită să intervină dacă trupele americane intră în Coreea de Nord. În realitate mii de soldați din APE luptau deja alături de Coreea de Nord ca „voluntari". În octombrie 1950 trupele ONU conduse de generalul MacArthur au trecut paralela 38 spre nord. China a declarat prompt că se angajează în conflict.

La sfârșitul anului 1950 un sfert de milion de soldați din APE sub comanda lui Peng Dehuai au intrat în Coreea. În timpul războiul ce a durat trei ani numărul acestora a ajuns de ordinul milioanelor. Deși China a susținut că trupele erau alcătuite din voluntari, în

realitate în Coreea a luptat armata regulată. Aceasta a avut mult de suferit în lupte. Cu ocazia încheierii unui armistițiu în 1953 APE pierduse deja circa un milion de oameni (inclusiv pe fiul cel mare al lui Mao Zedong, Mao Anying). Acesta a fost rezultatul capacităților militare ale avioanelor ONU și ale trupelor terestre, cărora a trebuit să le facă față trupele chineze care intenționau să atace poziții fixe în mod concentrat, o tactică ce s-a soldat cu numeroase acte de eroism, dar cu o cifră foarte mare de morți.

Rezultatul conflictului din Coreea a demonstrat că Mao a avut dreptate să aibă rețineri inițial în ceea ce privește implicarea Chinei. Acordul de armistițiu de la Panmunjom din 1953 a pus capăt ostilităților, dar Coreea a continuat să rămână divizată și fără vreo perspectivă a comuniștilor să controleze Coreea de Sud. O altă consecință a fost faptul că SUA s-a simțit obligată să apere Taiwanul și să susțină în continuare China naționalistă ca membru ONU, poziție pe care și-a menținut-o până în 1972. În plus față de pierderile de vieți omenești, războiul din Coreea a însemnat un imens efort pentru tânăra economie a RPC. Resursele industriale destinate dezvoltării interne au fost reorientate în direcția efortului de război. A fost nevoie de mai bine de un deceniu pentru a recupera pierderile materiale suferite în timpul războiului din Coreea.

Toate acestea au fost în mod evident niște consecințe grave, dar războiul a avut și unele rezultate pozitive pentru China comunistă. Apelul guvernului la unitate națională pentru a permite RPC să depășească prima sa importantă criză i-a ajutat pe Mao și PCC să își consolideze puterea asupra Chinei, înlăturând din țară și ultimele rămășițe ale ceea ce mai rămăsese din GMD. Experiența de trei ani a acestui război a accentuat hotărârea Chinei de a rezista de una singură într-o lume ostilă. Mai mult, contrar așteptărilor inițiale ale lui Stalin, prestigiul Uniunii Sovietice a avut de suferit. Deși Stalin a încurajat războiul, URSS a ales să nu se implice în mod direct din punct de vedere militar. Acest lucru a fost lăsat în seama nord-coreenilor și a chinezilor. Sacrificiile lor au fost imense. Mao a afirmat cu mândrie că doar chinezii și nu tovarășii lor sovietici și-au vărsat sângele pentru cauza internațională a comunismului. Mai mult, succesele militare ale Chinei în război au sugerat că nu trebuie să se teamă de SUA. China comunistă a fost capabilă să creeze un impas

militar americanilor din Coreea, în pofida capacităților lor nucleare. Profundele deosebiri dintre RPC și SUA pe care războiul le-a evidențiat au constituit un factor esențial în cadrul relațiilor internaționale.

RPC și SUA

a) Rădăcinile ostilității chino-americane

Timp de o generație după 1949 relațiile dintre RPC și SUA au fost încordate. Motivele reale nu erau greu de găsit. Nemulțumirea Americii față de „pierderea Chinei" în favoarea comunismului, conflictul din Coreea, implicarea CIA în Tibet, protecția acordată de SUA Taiwanului, refuzul de a acorda recunoaștere diplomatică RPC și dezvoltarea de către chinezi a tehnologiei armelor atomice în anii '60: toate acestea, precum și deosebirile de ordin ideologic dintre sistemele capitalist și marxist pe care fiecare dintre cele două țări îl reprezenta explică animozitatea chino-americană. Din 1950 RPC a desfășurat o permanentă campanie de discreditare a „imperialismului american" care includea intonarea, zilnic, de către școlarii din China a imnului „Moarte imperialiștilor americani și a tuturor acoliților lor". Campania a atins noi nivele de intensitate în timpul Revoluției culturale și în timpul războiului din Vietnam, în care SUA s-a implicat la sfârșitul anilor '60.

Deși propaganda comunistă chineză oficială a făcut mult caz de faptul că Mao Zedong, într-un gest de profund dispreț, a numit SUA „un tigru de hârtie", bravada publică a lui Mao a evidențiat de fapt profunda sa neliniște. Încă din timpul războiului din Coreea el a fost convins că SUA plănuiește un atac în chip de represalii împotriva Chinei. În această privință Iosif Stalin și Mao Zedong se asemănau foarte mult. Ei împărtășeau o profundă temere că țările sunt într-un permanent pericol să devină ținta unui atac al forțelor occidentale. Mao a apreciat, așa cum o făcuse și Stalin mai devreme în URSS, că atunci când Occidentul va fi pregătit el va încerca să distrugă comunismul.

Această neliniște l-a determinat să pună la punct o strategie internă de apărare pentru China, cunoscută sub numele de „a Treia Linie". Acesta era un plan pentru o vastă rețea de fortificații, instalate deasupra și sub pământ, construită atât de temeinic încât să fie capabilă să reziste la cel mai puternic bombardament, inclusiv la un

atac atomic. Mao l-a însărcinat pe Deng Xiaoping să se ocupe de organizarea acestui măreț sistem defensiv, iar acesta și-a însușit sarcina cu binecunoscuta-i conștiinciozitate. Deng a plănuit să folosească bazele existente, care fuseseră create de GMD în timpul războiului împotriva Japoniei, să stabilească o seamă de întreprinderi industriale și militare care să poată fi apărate împotriva atacurilor aeriene ale SUA. A Treia Linie avea să fie stabilită în regiunile îndepărtate ale Chinei centrale în care, în eventualitatea unui atac american, să se retragă populația și întreprinderile vulnerabile din provinciile din est și din sud. Deng intenționa să compenseze depărtarea zonelor desemnate prin crearea unei rețele de comunicații capabilă să susțină complexul militar-industrial proiectat. După cum era prevăzut, schemele au presupus o masivă reașezare a industriei și mâinii de lucru din China. Deși a Treia Linie nu a fost niciodată terminată, multe construcții care au fost finalizate au devenit un model pentru o mulțime de proiecte pe scară mare care aveau să constituie ulterior baza pentru strategia economică a lui Mao în China.

b) Căderea Cortinei de bambus

Temerile chineze care au condus la crearea celei de-a Treia Linii au evidențiat că era foarte puțin probabil ca rivalitatea chino-americană să ia sfârșit. Totuși acest lucru a început să se facă simțit în debutul anilor '70. Un important factor în acest sens a fost schimbarea poziției SUA față de reprezentarea Chinei în cadrul ONU; în 1971 SUA a recunoscut formal dreptul Chinei roșii de a înlocui Taiwanul în cadrul ONU (vezi pagina 123). Acest important gest diplomatic a încurajat RPC să își atenueze ostilitatea față de SUA. Cât timp a trăit Mao, temerea pe care a inculcat-o poporului chinez privind un iminent atac militar american nu a dispărut definitiv, dar după recunoașterea RPC s-a temperat suficient pentru a permite începerea unor convorbiri chino-americane în 1971.

Dezghețul a fost orchestrat inițial de Zhou Enlai și Henry Kissinger, consilierul special al președintelui SUA pe probleme de politică externă. Gestul care a captat atenția opiniei publice de pe ambele maluri ale Pacificului a fost invitația pe care a făcut-o RPC echipei de tenis de masă a SUA, care se afla în turneu în Japonia, de [illegible] în China. Acest gest a dat ulterior negocierilor numele de

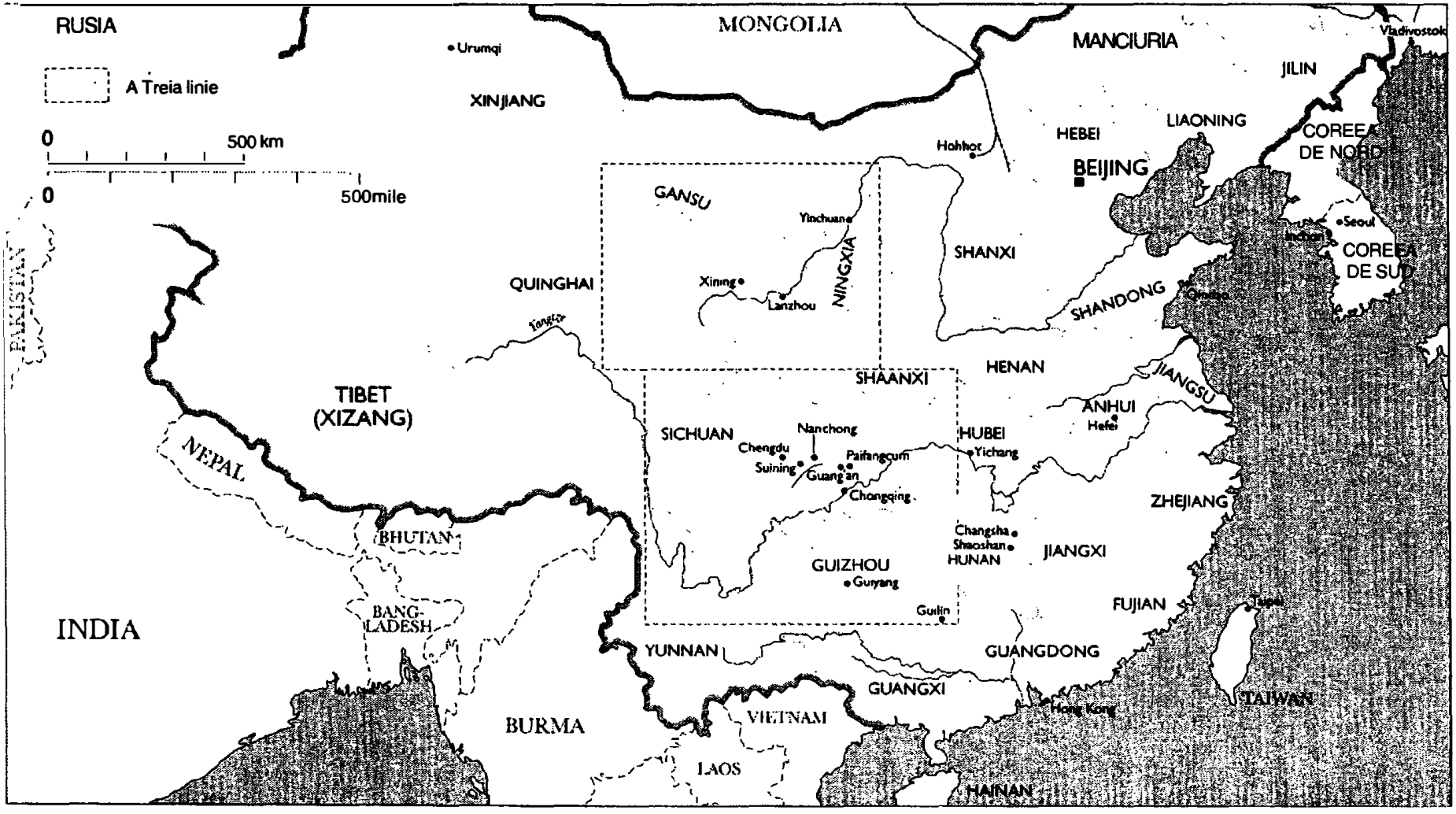

Harta Chinei care evidențiază structura celei de-a Treia Linii

„diplomație ping-pong". Convorbirile dintre Zhou și Kissinger au pregătit condițiile vizitei președintelui Nixon în China din februarie 1972. Oricare ar fi fost rezultatul vizitei, faptul că această vizită a avut loc a constituit un eveniment crucial. Pentru liderul SUA, „națiunea care reprezenta dușmanul numărul unu", o invitație de a vizita China ar fi fost de neimaginat cu câțiva ani înainte. Este adevărat că convorbirile dintre Nixon și Mao Zedong nu au depășit cu mult limita unei curtoazii formale, dar discuțiile care au avut loc între diplomații chinezi și americani au fost mai productive. La sfârșitul vizitei lui Nixon a fost dat publicității un comunicat comun prin care cele două națiuni își exprimau speranța că vor mai avea loc contacte chino-americane; a fost evidențiată de asemenea dorința de a se face schimburi comerciale, culturale și în domeniul educației. Ambele părți au căzut de acord să acorde atenție pe viitor modalităților în care ar putea fi rezolvată problema Taiwanului.

Importanța vizitei lui Noxon a fost mai degrabă de natură simbolică. Ea a relevat faptul că după tulburările din timpul Revoluției culturale, China era dispusă să ridice „cortina de bambus" și să acorde atenție și lumii exterioare. Această evoluție avea să fie mult mai evidentă în anii de după moartea lui Mao, când programul de modernizare al lui Deng Xiaoping a îmbrățișat în mod activ ideea de deschidere a Chinei către lume. Chinezii au fost încurajați să adopte această nouă atitudine și de disponibilitatea americanilor. Apropierea chino-americană a continuat pe tot parcursul anilor '70, atingând punctul culminant în 1979, o dată cu stabilirea de relații diplomatice între cele două țări. În acest an Deng Xiaoping a acceptat invitația președintelui american de a vizita SUA, unde a făcut o impresie favorabilă politicienilor și mulțimii entuziaste care l-a întâmpinat cu multă căldură. Astfel de evenimente nu au fost de natură să înlăture imediat suspiciunea reciprocă care a caracterizat ani de-a rândul ostilitatea Est-Vest. Cele două națiuni aveau încă serioase motive de discordie. Dar mașinăria contactelor diplomatice și comerciale fusese deja pusă în funcție.

Ce rezultate vor avea toate aceste eforturi depindea în mare parte de măsura în care cele două părți puteau depăși neînțelegerile în ceea ce privește ceea ce RPC numea „problema crucială care obstrucționează normalizarea relațiilor dintre China și SUA" – Taiwanul.

c) Problema Taiwanului

În pofida doctrinei Truman, elaborată în 1947, prin care SUA se angaja să acorde sprijin deplin popoarelor libere care se opun agresiunii externe, Taiwanul a fost inițial exclus din sfera teritoriilor din Orientul Îndepărtat pe care SUA era dispusă să le apere. La începutul anului 1950 președintele Truman a anunțat:

1 În acest moment Statele Unite nu doresc să obțină drepturi sau privilegii speciale sau să își stabilească baze militare în Formosa [Taiwan]. Nu avem nici intenția de a utiliza forțele noastre armate pentru a interveni în actuala situație. Guvernul Statelor Unite nu va adopta o cale
5 care ne va conduce la implicarea în războiul civil din China.

Prin urmare nu erau șanse ca SUA să intervină pentru a preveni preluarea Taiwanului de către RPC. Dar acest lucru nu s-a petrecut din două motive. Primul a fost o problemă de ordin militar. APE a considerat că nu dispune de forța aeriană necesară și de trupele terestre care să-i permită o invazie reușită pe o insulă bine apărată. Al doilea motiv era însuși războiul din Coreea. În planurile lor de luptă în Coreea, consilierii militari ai SUA au insistat ca strâmtorile dintre Taiwan și continent și insulele vitale din punct de vedere strategic Quemoy și Matsu (vezi harta de la pagina 129) să fie neutralizate pentru a preveni intrarea lor sub influența controlului comuniștilor chinezi. De aceea Flota a șaptea a SUA a fost desfășurată pentru a patrula în zonă, iar trupele și armele au fost trimise naționaliștilor din Taiwan. Americanii erau implicați acum în protejarea insulei lui Chiang Kai-shek împotriva unui atac comunist de pe continent.

Acest lucru nu a împiedicat însă bateriile APE să bombardeze periodic insulele Quemoy și Matsu, o tactică pe care comuniștii au menținut-o și după încheierea războiului din Coreea. În 1958 intensitatea bombardamentelor a coincis cu o regrupare a trupelor APE care să sugereze iminența unui atac chinez asupra Taiwanului. S-a tras asupra navelor americane din strâmtori. SUA s-a pregătit de război. În realitate China comunistă nu era în măsură să invadeze Taiwanul. Agresiunea RPC a fost un gest menit să mențină atmosfera tensionată, în nici un caz să conducă la un război cu America.

În anii '60 RPC a continuat să agite sabia războiului spre Taiwan și să denunțe SUA pentru că exercită un control „de timp imperialist"

asupra insulei. Beijingul a insistat asupra ideii că Taiwanul se află într-o situație „de detașare temporară, iar Chiang Kai-shek și banditii rebeli din GMD controlează insula". RPC a afirmat că foarte curând Taiwanul va fi eliberat și reîncorporat în China. Declarațiile antiamericane ale RPC au luat amploare în timpul Revoluției culturale. Dar o dată cu căderea cortinei de bambus la începutul anilor '70 s-a ivit ocazia ca legăturile chino-americane să fie reluate. Taiwanul a fost una dintre problemele majore în timpul convorbirilor oficiale care au avut loc în timpul vizitei președintelui Nixon în China în 1972. Într-un comunicat ce a fost dat publicității, ambele părți și-au definit poziția. Beijingul a fost extrem de categoric în declarația sa:

1 Guvernul Republicii Populare Chineze este singurul guvern legal din China; Taiwanul este o provincie a Chinei care trebuie să revină la patria mamă; eliberarea Taiwanului este o problemă internă a Chinei în care nici o altă țară nu are dreptul să se amestece; SUA trebuie să
5 își retragă toate trupele și instalațiile din Taiwan. Guvernul chinez se opune ferm oricărei activități care are drept scop crearea „unui stat China și a unui stat Taiwan", „un stat China cu două guverne", a unui „stat independent Taiwan", sau care susține că „statutul Taiwanul urmează să fie stabilit".

SUA, în cadrul secțiunii ce i-a revenit din comunicat, a acceptat această poziție; ea a afirmat că Taiwanul face parte din China și că poporul chinez trebuie să ajungă el însuși la un acord în privința Taiwanului. „Ținând cont de acest lucru, cel mai important obiectiv este retragerea trupelor și instalațiilor militare americane din Taiwan". Această detensionare a situației nu ar fi putut avea loc dacă nu ar fi fost precedată de o schimbare categorică a atitudinii SUA față de statutul diplomatic al Taiwanului. Din 1949 americanii au acordat recunoaștere permanentă republicii GMD lui Chiang Kai-shek ca reprezentând adevărata Chină. Acest lucru însemna că Taiwanul își păstra locul în Consiliul de Securitate și că China roșie era exclusă de la calitatea de membru al ONU. Beneficiind de un asemenea sprijin din partea americanilor, Chiang Kai-shek a continuat să joace rolul unui om politic de talie internațională și de purtător de cuvânt al Chinei. Acest lucru s-a schimbat atunci când Taiwanul și-a pierdut locul din Consiliul de Securitate și calitatea de [illegible] ONU

Timp de două decenii începând din 1950 China roșie a insistat pe lângă statele membre să îi recunoască calitatea de membru al ONU în defavoarea GMD. În 1971 schimbarea de echilibru în cadrul ONU a permis acest lucru. Majoritatea noilor membri care au intrat în ONU erau din Lumea a Treia și erau țări nealiniate care aveau tendința să își acorde sprijinul Beijingului. În cadrul voturilor importante acest bloc a fost în măsură să înfrângă grupul favorabil Taiwanului, alcătuit în mare măsură din americani și aliații lor. SUA a acceptat în cele din urmă inevitabilul. Ea a retras sprijinul pe care îl acordase în mod tradițional lui Chiang Kai-shek și Chinei libere, a recunoscut oficial China roșie și a acceptat dreptul RPC de a înlocui Taiwanul în cadrul ONU. Procesul a fost definitivat în 1979, când au fost stabilite relații diplomatice între SUA și RPC. Această schimbare majoră a politicii americane de după război a provocat importante scindări chiar și în interiorul SUA și a îngrozit populația Taiwanului, care a ieșit în stradă protestând vehement împotriva trădării americane.

4. Taiwanul. Cealaltă Republică chineză

a) Evoluția economică și politică

Reinstaurarea tensiunii internaționale în problema Taiwanului a pus în umbră remarcabila dezvoltare a insulei. Sub conducerea GMD, Taiwanul a realizat succese economice importante. Regimul lui Chiang Kai-shek nu era însă nici liberal, nici democratic. GMD a aplicat după 1950 în insulă aceeași politică ce i-a caracterizat guvernarea în perioada 1937-1949 în China. El și-a autointitulat regimul China liberă, dar trăsătura dominantă a sistemului său politic a continuat să fie represiunea de orice fel. Armata GMD (destul de numeroasă) i-a permis acestuia să își consolideze regimul atât asupra indigenilor taiwanezi, cât și asupra coloniștilor chinezi care au fugit pe insulă pentru a evita înaintarea Armatei Roșii. Dacă China naționalistă a avut un regim mai puțin opresiv decât rivalul său de proporții, RPC, acest lucru a fost mai degrabă o problemă de intensitate decât de stil.

Marea deosebire între cele două republici chineze a fost aceea că Taiwanul beneficia în 1949 de avantaje pe care China nu le avea în acel moment. Fiind o insulă destul de mică, Taiwanul era ușor de

controlat și de organizat. Mai mult, înainte de 1945, în timpul ocupației japoneze care a durat șaizeci de ani, el a cunoscut o importantă dezvoltare economică bazată pe un sistem administrativ solid. GMD a moștenit o economie care avea un evident potențial pentru dezvoltare. Acest lucru a început să se facă simțit în anii '50, îndată ce SUA a decis să sprijine China naționalistă în cadrul politicii sale specifice Războiului rece în Orientul Îndepărtat. Prin tratatul de securitate reciprocă semnat de guvernele GMD și al SUA în 1954, americanii se angajau să apere Taiwanul împotriva atacurilor din afară. A fost elaborat un program de ajutor economic care oferea Taiwanului bani și resurse până în 1968. Companiile americane s-au extins în regiune, aducând cu ele calificare industrială superioară și noi tehnici manageriale. În anii '60 investițiile de dolari americani au transformat Taiwanul într-o importantă piață internațională. În perioada 1953-1962, valoarea exporturilor insulei a crescut de șapte ori.

O comparație la nivel economic între Taiwan și RPC

	1952-1960	1960-1965	1965-1972
PNB general			
Rata de creștere			
RPC	6,0%	4,7%	5,7%
Taiwan	7,2%	9,6%	10,1%
Rata de creștere pe cap de locuitor			
RPC	3,6%	2,9%	3,3%
Taiwan	3,6%	6,4%	7,3%

În anii '70, când Taiwanul și-a pierdut atât calitatea de membru al ONU cât și recunoașterea de către SUA, multă lume s-a temut că acest lucru va periclita în mod grav economia insulei. Izolarea sa diplomatică putea fi însotită de un declin al relațiilor sale comerciale.

Temerile s-au dovedit însă a fi nefondate. China naționalistă a acceptat provocarea de a supraviețui prin propriile forțe și a intrat într-o perioadă de dezvoltare rapidă. În anii '80 o combinație strălucită între o puternică implicare guvernamentală și importante investiții străine i-au permis să își dezvolte o industrie manufacturieră care se bucura de un mare succes datorită cererii mondiale de produse electronice. În anii '90 Taiwanul a reprezentat alături de Hong Kong și Singapore una dintre „economiile tigru" din Asia. În 1991 a fost în măsură să realizeze un plan de investiții pe șase ani de 300 de miliarde de dolari pentru dezvoltarea unui sistem modern de transport și telecomunicații.

Aceste realizări economice au fost însoțite de la fel de importante schimbări politice. GMD a rămas la guvernare, dar rigiditățile guvernării sale monopartide au fost încetul cu încetul atenuate. Moartea lui Chiang Kai-shek în 1975 a marcat începutul liberalizării politicii taiwaneze. Succesorul lui Chiang, fiul său, Jiang Jingguo (Chiang Ching-kuo) a făcut pași importanți spre o lărgire a democrației pe plan local și național. Legislatura de stat și guvernele locale au devenit în mai mare măsură reprezentative pentru poporul taiwanez. Un gest de o reală semnificație a fost ridicarea legii marțiale în 1986, după treizeci și șapte de ani. Faptul că la moartea lui Jiang în 1988, acestuia i-a succedat în funcție Lee Teng-hui, un nativ taiwanez, a demonstrat cât de mult progresase democrația în această zonă. În timpul mandatului lui Lee GMD a acceptat formal faptul că guvernarea unui partid unic este neconstituțională. Ca o ironie a sorții, în 1991 la primele alegeri organizate în cadrul noului sistem pluripartid, GMD a revenit la putere obținând o majoritate zdrobitoare.

b) Problema suveranității

În ceea ce privește relațiile Taiwanului cu China, Lee Teng-hui a menținut politica tradițională a GMD. El a reafirmat dreptul Taiwanului de a fi socotit guvernul autentic al întregii Chine, respingând ideea unui Taiwan independent, izolat. Totuși, a adoptat o atitudine împăciutoare față de Beijing, declarând că Taiwanul nu are intenția „să folosească forța ca mijloc de realizare a unificării". Ceea ce a venit în ajutorul lui Lee a fost de fapt sporirea contactelor

economice dintre Taiwan și China. Deși acest lucru nu avea un caracter oficial, a fost extrem de important pentru că a întărit ideea că Taiwanul și China sunt în mod inevitabil separate, ceea ce l-a încurajat pe Deng Xiaoping în anii '80 să modifice atitudinea dură pe care RPC o adoptase în comunicatul din 1972. El a părut dornic să schimbe părerea pe care lumea și-o formase despre China care nu era dispusă să accepte „o Chină, un Taiwan". În 1984 Deng a declarat: „Principalul sistem în China trebuie să fie socialismul. Cei un miliard de locuitori ai săi vor continua să trăiască în cadrul sistemului socialist, dar vor permite să existe în egală măsură și un sistem capitalist în anumite zone, precum Hong Kong și Taiwan."

Tonul observațiilor lui Deng era în profund acord cu cele „nouă principii" prezentate de RPC în 1981 care au stabilit un program pentru „revenirea Taiwanului la patria mamă pentru reunificarea pașnică a Chinei":

1. Propunem să aibă loc convorbiri între Partidul Comunist din China și Gomindan pe baze de reciprocitate.
2. Propunem ca cele două părți să încheie acorduri care să faciliteze schimbul de corespondență, schimburile comerciale, serviciile aeriene și navale, reuniunile de familie și vizitele la rude precum și schimburile culturale și științifice.
3. După unificarea țării, Taiwanul poate beneficia de un important grad de autonomie ca regiune administrativă specială.
4. Sistemul socio-economic existent în Taiwan va rămâne neschimbat.
5. Oamenii care dețin funcții de conducere în Taiwan pot ocupa posturi de conducere în organismele politice naționale și participa la conducerea statului.
6. Atunci când Taiwanul are probleme financiare la nivel local, guvernul central îi poate acorda subvențiile necesare.
7. Oamenilor de orice naționalitate și figurilor publice din Taiwan care vor să se stabilească în China, le garantăm că se vor lua măsurile necesare, că nu se vor face discriminări și că vor avea libertatea să intre și să iasă din țară.
8. Sperăm ca industriașii și oamenii de afaceri din Taiwan să investească în China, iar drepturile lor legale, dobânzile și profiturile le vor fi garantate.
9. Reunificarea patriei mamă este responsabilitatea oricărui chinez.

La prima vedere aceste propuneri par să sugereze că RPC era dispusă să accepte problema esențială și anume autonomia Taiwanului. Dar acesta este numai o aparență. China comunistă și-a îndulcit poate tonul, dar în problemele esențiale atitudinea ei a rămas aceeași. În dosul unor cuvinte mai bine alese se întrezărea aceeași hotărâre de a nu ezita în ceea ce privește dreptul absolut al RPC de a guverna întreaga Chină. Deng a accentuat acest lucru în 1983:

1 Nu suntem de acord cu „autonomia completă" a Taiwanului. Trebuie să existe niște limite, iar acolo unde există limite nu se poate vorbi de ceva „complet". „Autonomie completă" înseamnă „două Chine", nu una. Pot să existe sisteme diferite, dar numai Republica Populară
5 Chineză trebuie să reprezinte China.

Astfel, în pofida îmbunătățirii relațiilor dintre Taiwan și China în anii '80, atitudinea de bază a rămas neschimbată; nici una dintre părți nu era dispusă să facă concesii în problema esențială a suveranității. Mai mult, armonia la care se ajunsese la un moment dat a fost spulberată de evenimentele din Piața Tiananmen din iunie 1989. Ce folos, s-au întrebat taiwanezii, că Beijingul folosește cuvinte alese și face promisiuni, dacă este dispus să-și distrugă propriul popor?

În anii '90 RPC și Taiwanul, fiecare în felul său, a continuat să creadă că este reprezentantul legitim al Chinei. Ambele părți doreau reunificarea, dar înțelegeau în mod total diferit semnificația acestui lucru. RPC a redobândit în 1997 Hong Kong. Acest succes i-a determinat pe comuniștii chinezi să creadă că este posibilă și revenirea Taiwanului la patria mamă. Formula lui Deng Xiaoping, „o națiune, două sisteme", a fost invocată pentru a facilita tranziția de la regimul colonial la regimul de la Beijing. Deng credea că ea se poate aplica și în cazul Taiwanului. Dar în acest caz rămânea în picioare problema suveranității. China a fost în măsură să își reinstaureze dreptul asupra Hong Kong-ului pentru că în cele din urmă puterea conducătoare existentă, Marea Britanie, a acceptat legalitatea pretenției RPC la suveranitate. Așa cum arătau lucrurile la sfârșitul anilor '90, posibilitatea ca guvernul Chinei naționaliste să procedeze la fel era foarte puțin probabilă.

5. RPC și Hong Kong

Procesul prin care colonia britanică Hong Kong a revenit sub controlul Chinei în 1997 ne oferă o perspectivă lămuritoare despre modul în care China comunistă se percepea ca putere mondială.

a) Dezvoltarea Hong Kong-ului

Trebuie să evidențiem o problemă foarte importantă și anume faptul că Hong Kong era alcătuit din trei zone distincte – insula Hong Kong, Kowloon și Noile Teritorii. În 1842, prin tratatul de la Nanjing, impus Chinei după înfrângerea de către britanici în cadrul războiului opiului, dinastia Qing a fost silită să cedeze pentru totdeauna insula Hong Kong Marii Britanii. Optsprezece ani mai târziu, prin convenția de la Beijing din 1860, dinastia Qing a cedat tot pentru totdeauna Marii Britanii portul Kowloon aflat vizavi de Hong Kong. În 1898 Marea Britanie și-a însușit restul peninsulei Kowloon. Această nouă achiziție, cunoscută sub numele de Noile Teritorii, nu a fost cedată pentru totdeauna, ci numai închiriată pe o perioadă de nouăzeci și nouă de ani. Colonia Coroanei Britanice Hong Kong, creată astfel în 1898, avea să devină în secolul următor unul dintre cele mai prospere orașe din lume.

Dezvoltarea sa a început în a doua jumătate a acestei perioade. În 1949 statutul Hong Kong-ului de avanpost britanic în China a constituit o atracție pentru toți cei care fugeau din China unde comuniștii acaparaseră puterea. El a devenit un rai pentru mii de oameni de afaceri și bancheri care au venit aici să investească. Mulți veneau de la Shanghai, cea mai bogată zonă din China. Au devenit întreprinzătorii Hong Kong-ului, dezvoltând noi linii tehnologice bazate pe o apreciere foarte exactă a nevoilor și gusturilor pieței mondiale în continuă dezvoltare și realizate la prețuri scăzute pe o exploatare nemiloasă a mâinii de lucru foarte ieftine pe care o reprezentau refugiații. În anii '70, dezvoltării tot mai evidente a insulei i s-a alăturat și o industrie turistică fără precedent. În pofida unei scurte perioade de recesiune înregistrată la jumătatea anilor '80, când financiarii orașului s-au confruntat cu o criză temporară de încredere, Hong Kong și-a continuat dezvoltarea economică. Datorită cererii tot mai mari de terenuri într-o zonă suprapopulată în anii '80 s-a înregistrat o explozie a proprietății, care a contribuit la crearea unei noi clase de financiari „superbogați". Aceștia au început să investească în Shenzen, regiune

învecinată cu Noile Teritorii și una dintre Zonele Speciale din punct de vedere economic ale RPC. Acest lucru a marcat o extindere a fenomenului care se înregistra de câtva timp, dar Beijingul refuza s-o recunoască, prin care China beneficia în mod direct de bogăția Hong Kong-ului.

b) Problema chino-britanică

Miracolul economic al Hong Kong-ului reprezenta atât un reproș, cât și o sursă de inspirație pentru liderii Chinei comuniste. Succesele capitaliste înregistrate de oraș contrastau puternic cu rata scăzută de dezvoltare a Chinei socialiste. Ele ofereau însă în același timp perspectiva ca RPC să dobândească „perla Orientului". În 1997 China avea să moștenească un oraș comercial extrem de dinamic, care promitea să ofere mijloace spectaculoase de îndeplinire a programului lui Deng Xiaoping pentru deschiderea comerțului Chinei către lumea exterioară.

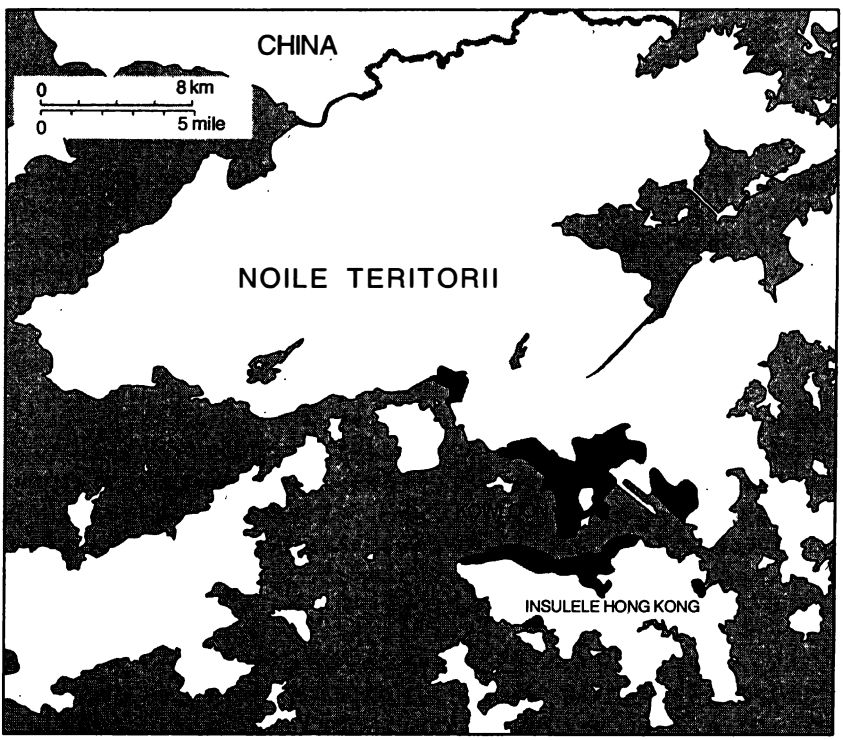

O hartă a Hong Kong-ului

Dar era oare dispusă Marea Britanie să cedeze colonia către ceea ce ea considera a fi un regim opresiv? Guvernul chinez se temea cel mai mult de faptul că britanicii vor insista să păstreze insula Hong Kong potrivit prevederilor inițiale ale tratatului de la Nanjing. Spre surprinderea Beijingului, Marea Britanie a fost cea care a făcut primul gest semnificativ în direcția rezolvării problemei. Convorbirile chino-britanice asupra Hong Kong-ului, care au început în 1979 sub auspicii nu tocmai bune, au devenit mult mai alerte în 1982, o dată cu vizita lui Margaret Thatcher, primul prim-ministru britanic care vizita China. Unele voci au susținut că Thatcher și-a dorit foarte mult să se ajungă la un acord pe această temă. De acest lucru a profitat RPC, care neștiind exact ce poziție diplomatică să adopte, a început negocierile de pe o poziție de forță. Modalitatea legală aleasă de britanici a permis chinezilor să pună în centrul discuțiilor problema suveranității. RPC a adoptat o atitudine care nu permitea compromisuri; ea nu era dispusă să semneze nici un acord care să nu includă restituirea integrală a Hong Kong-ului către China. Thatcher a fost informată de Deng Xiaoping că nu intra în discuție posibilitatea prelungirii contractului de închiriere de care beneficia Marea Britanie; „Aș prefera să văd Hong Kong în flăcări decât să accept ca Marea Britanie să continue să dețină acest teritoriu după 1997", i-a spus el.

Ar trebui să analizăm elementele pe care le-a avut în vedere Deng pentru a fi atât de categoric. Este adevărat că tratatele inițiale păreau a da câștig de cauză Marii Britanii pentru a păstra Hong Kong și Kowloon chiar și după revenirea Noilor Teritorii la China în 1997. Dar aceste probleme de ordin tehnic nun făceau decât să îi irite pe chinezi, care considerau că tratatele nu sunt valabile pentru că ele au fost impuse inițial unui guvern Qing fragil, incapabil să opună rezistență imperialismului agresiv al Marii Britanii. RPC a reafirmat faptul că Hong Kong reprezintă „o parte integrantă a națiunii chineze" fără a ține cont de pretențiile imperialiste ale Marii Britanii, care obținuse insula numai prin constrângere. După cum se arăta în *Ziarul Poporului*: „Acum o sută cincizeci de ani, Marea Britanie, pentru a-și menține traficul de droguri în China, a declanșat războiul opiului împotriva Chinei, în timpul căruia a recurs la incendieri, asasinate, violuri și jafuri pe teritoriul chinez".

Deși schimbul de păreri între Deng și Thatcher a fost extrem de tăios, el a contribuit totuși la crearea premiselor pentru angajarea unor viitoare convorbiri oficiale chino-britanice. Cel mai adesea atmosfera a fost încordată; exista o evidentă deosebire de păreri în ceea ce privește înțelegerea problemelor de principiu de ordin politic și juridic între cele două părți. În cele din urmă s-a ajuns la un compromis sub forma unei declarații comune chino-britanice, semnată de Zhao Ziyang și Margaret Thatcher în decembrie 1984. Britancii au fost de acord ca în 1997, anul în care expiră contractul lor de închiriere asupra Noilor Teritorii, suveranitatea asupra întregii zone Hong Kong să revină RPC. Comuniștii chinezi la rândul lor s-au angajat să mențină în esență neschimbată structura economică a acestui teritoriu; Hong Kong va rămâne „Regiune Administrativă Specială" (RAS) capitalistă până în 2047. Deng Xiaoping a definit în mod clar acest aranjament prin care comunismul și capitalismul vor coexista în regiuni separate din China sub forma „o țară, două sisteme". Acesta era un concept care putea fi valabil și în privința Taiwanului.

1 Când vorbim de două sisteme, acest lucru se datorează faptului că în principala parte din China, care are o populație de un miliard, funcționează o societate socialistă. Datorită acestor premise acceptăm ca într-o mică regiune din țară să continue să existe capitalism. Acest
5 lucru va ajuta la dezvoltarea economiei noastre socialiste, precum și politicii de deschidere spre lume.

Sistemul care urma să se aplice în Hong Kong a fost definit în Legea de bază, care garanta că în constituția de după 1997 acestui teritoriu i se asigura „un înalt grad de autonomie". Acordurile încheiate s-au constituit într-o promisiune ca trecerea Hong Kong-ului să se facă în mod lent și fără asperități sub autoritatea regimului chinez. Totuși, în iunie 1989 toate aceste perspective au intrat sub semnul îndoielii după aflarea veștilor despre masacrul din Piața Tiananmen. O întrebare se impunea acum în mod special: dacă RPC a putut recurge la forță împotriva propriului său popor în propria capitală, în ce măsură mai pot avea valoare promisiunile pe care le-a făcut Hong Kong-ului? Din acel moment relațiile dintre China comunistă și Marea Britanie au ajuns să fie tot mai tensionate, pe măsură ce se apropia termenul pentru retrocedarea Hong Kong-ului.

Evenimentele au căpătat un aspect extrem de personal o dată cu numirea lui Christopher Patten ca ultim guvernator britanic al Hong Kong-ului. Patten și-a stabilit ca principal țel crearea „unui tren direct", adică instaurarea unei democrații cât mai ample în Hong Kong înainte de retragerea Marii Britanii astfel încât viitoarea administrație comunistă să găsească instituțiile reprezentative deja create. Beijingul a reacționat violent la această manevră; oficialitățile de la Beijing l-au acuzat pe Patten că și-a încălcat cuvântul dat amestecându-se în probleme care țineau în totalitate de jurisdicția RPC. Tentativa sa de a readuce pe tapet planul prin care urmau să se introducă o serie de candidați aleși în cadrul Consiliului Legislativ al Hong Kong-ului (CoLeg), care până atunci era un organism alcătuit exclusiv din membri numiți, a fost dezaprobată de Beijing și considerată o acțiune neoimperialistă menită să pună în încurcătură RPC și să creeze instabilitate în Hong Kong. Autoritățile de la Beijing au făcut cunoscut faptul că imediat ce vor prelua Hong Kong vor înlocui CoLeg instituit de Patten cu propriul Consiliu Legislativ numit, în care nu va fi inclus nici un membru al Partidului Democratic din Hong Kong.

Atitudinea RPC era ușor de înțeles. Era cât se poate de limpede că Marea Britanie urmărește o trecere întârziată spre democrație în Hong Kong. În perioada celor 150 de ani de administrație britanică, autoritățile britanice nu au încercat niciodată să aplice principiul reprezentativității în guvernarea acestei colonii. Toate funcțiile publice erau deținute de cetățeni britanici numiți, nu de reprezentanți aleși ai populației din Hong Kong. Programul lui Patten de a transforma CoLeg într-un organism reprezentativ era praf în ochii democraților din Hong Kong și, așa cum s-a grăbit să evidențieze Beijingul, el contrazicea Declarația comună din 1984.

Lui Patten nu i-a folosit atitudinea critică a foștilor negociatori britanici, care l-au acuzat că a adoptat o politică ce subminează realizările celor treisprezece ani de diplomație pașnică chino-britanică. Democrații din Hong Kong au sărit în apărarea lui Patten. Ei erau deja nemulțumiți de refuzul Marii Britanii de a acorda mai multe pașapoarte britanice chinezilor din Hong Kong, pentru a fi folosite ca posibilă cale de scăpare după 1997. Ei au fost dezamăgiți de atitudinea de minimă rezistență față de Beijing pe care o adoptase Marea Britanie. Chiar și după ce evenimentele din Piața Tiananmen

au demonstrat brutalitatea cu care RPC reprimă disidența, China a continuat să beneficieze de corectitudinea protocolului diplomatic. John Walden, fost director în departamentul de politică internă a guvernului din Hong Kong, a pretins că motivele care au condus la lipsa de popularitate a demersului lui Patten în rândul diplomaților englezi au fost că, încercând să extindă democrația, el a dezvăluit mult prea evident că politica pe care au adoptat-o ani de-a rândul oficialii britanici a fost una de capitulare:

> În cei patru ani dintre 1986 și 1990, guvernatorul [Sir David Wilson], Foreign Office-ul și ambasada britanică din Beijing au recurs la o modalitate profund necinstită pentru a masca faptul că ei nu respectau cerința Parlamentului ca în Hong Kong să fie înființat un guvern reprezentativ înainte de retrocedarea către China. Nici vorbă de așa ceva. Ceea ce făceau ei de fapt era să facă noi și noi concesii Beijingului.

Cei care au criticat modul în care Marea Britanie s-a retras din Hong Kong au susținut că acest lucru s-a desfășurat într-un mod absolut nesatisfăcător, adică ținând cont de dorința britanicilor de a nu periclita potențialul său comerț cu o națiune de peste un miliard de oameni. Argumentul acestora a fost că Marea Britanie a adoptat din rațiuni economice o atitudine reținută față de Beijing, nu numai în ceea ce privește Hong Kongul ci pe un tărâm diplomatic mai amplu. Un exemplu în acest sens a fost decizia lui Margaret Thatcher din 1990 de a nu-l întâlni pe Dalai Lama, ca nu cumva autoritățile de la Beijing să se simtă jignite. Relațiile puterilor occidentale cu RPC au compromis desigur statura lor morală. Ceea ce a determinat politica occidentală față de RPC a fost, mai degrabă decât problema drepturilor omului, perspectiva potențialei piețe chineze.

În cele din urmă, Occidentul a adoptat ceea ce Departamentul de Stat al SUA a numit „o politică de angajare fără susținere". Acesta era de fapt un eufemism pentru a explica de ce Occidentul dorea să continue să facă comerț și să negocieze cu RPC, menținându-și însă rezervele în ceea ce privește modul în care regimul de la Beijing respecta drepturile omului. În Occident au existat o seamă de personalități marcante care au devenit apologeții RPC. Edward Heath, fost prim-ministru britanic și unul dintre primii politicieni occidentali care au vizitat China după ridicarea cortinei de bambus la începutul

anilor '70, a susținut chiar că diferitele altercații dintre China și Occident ne împiedică să judecăm celor două culturi în funcție de aceleași standarde politice. El a sugerat că nu sunt deloc realiști cei care se așteaptă ca Beijingul să aplice formele occidentale de democrație în Hong Kong sau în orice alte teritorii care îi aparțin. Punctul de vedere al lui Heath era exact tipul de raționament care a jignit partidele democratice din insule, care au afirmat că acest punct de vedere exemplifică încercarea Marii Britanii de a-și păstra conștiința curată, deși vinde poporul din Hong Kong unui regim represiv.

Rămâne de discutat cât de represiv era acest regim la epoca retrocedării din 1997. Potrivit unei logici comerciale RPC trebuia sfătuită să lase neschimbat sistemul economic al fostei colonii pentru a netezi calea politicii de deschidere a Chinei către lume. La sfârșitul anilor '90 existau semnale că RPC, conștientă de moștenirea sa, a acceptat să acorde prioritate economicul în defavoarea ideologicului și să implementeze concepția în esență pragmatică a lui Deng Xiaoping despre „o națiune, două sisteme".

RPC și anticolonialismul

Încă de la proclamarea sa în 1949 RPC s-a considerat un model măreț de rezistență victorioasă împotriva imperialismului. Pe măsură ce relațiile sale cu Uniunea Sovietică s-au deteriorat, RPC a început să afirme că China maoistă și nu Uniunea Sovietică revizionistă este purtătorul de cuvânt al revoluției proletare (vezi pagina 152). RPC considera că acest lucru îi conferă un rol special și datoria de a alimenta subversiunea internațională. Sarcina sa autoproclamată era de a conduce acele țări care tocmai și-au dobândit independența sau care încă luptă împotriva regimului colonial pe calea maoistă. Cele mai indicate regiuni în acest sens erau Asia de Sud-Est, Orientul Mijlociu, Africa și America Latină. De aceea, politica chineză a dezvoltat două direcții legate între ele: îndepărtarea Uniunii Sovietice din poziția de lider al revoluției internaționale și subminarea imperialismului occidental prin susținerea mișcărilor anticoloniale din întreaga lume.

Arhitectul politicii RPC față de nou-apărutele națiuni a fost Zhou Enlai. Maoist credincios și veteran al Marșului cel lung, Zhou Enlai

s-a remarcat inițial ca reprezentant al Chinei la negocierea armistițiului care a pus capăt războiului din Coreea în 1953. Reputația sa de politician de nivel mondial a determinat invitarea sa la Conferința de la Bandung din 1955. Acesta a fost un pas critic în încercarea Chinei de a deveni campionul nou-apărutelor națiuni. Întâlnirea de la Bandung a fost convocată în mare măsură ca replică la crearea sub egida SUA a SEATO (Organizația Tratatului Asiei de Sud-Est), o reuniune de state anticomuniste. În schimb, cele douăzeci și nouă de state asiatice și africane care s-au reunit la Bandung au folosit acest prilej pentru a-și afirma neutralitatea într-o lume care s-a împărțit rapid în cele două tabere înarmate Est-Vest din cadrul Războiului rece. Liderul Indiei, Jawaharlal Nehru, a fost impresionat de modul în care Zhou a argumentat faptul că atitudinea agresivă a Statelor Unite constituie cel mai mare pericol la adresa păcii în lume. Nehru l-a salutat pe Zhou ca pe un important politician și a numit RPC purtătorul de cuvânt al Asiei eliberate.

Incapabilă să beneficieze de abilitățile și de recunoașterea lui Zhou pe plan internațional, RPC nu a reușit să își îndeplinească dublul obiectiv de a domina comunismul internațional și de a conduce lumea ex-colonială. Este adevărat că la începutul anilor '90 RPC a devenit cel mai mare stat marxist. Dar acest lucru s-a datorat numai faptului că Uniunea Sovietică s-a dezintegrat în 1991. Înainte de aceasta, în timpul celor patruzeci de ani de luptă ideologică cu URSS, China comunistă a reușit să se bucure de loialitatea unui singur stat european și probabil cel mai puțin important – Albania (vezi pagina 154). Eforturile RPC au fost încununate de mai mult succes în alte zone. Un motiv întemeiat în acest sens a fost faptul că China nu dispunea de resursele economice și militare necesare. Pretenția Chinei de a conduce forțele anticoloniale era un simplu act de bravadă. China nu avea mijloacele necesare pentru a se implica activ în mai mult de câteva zone alese. De pildă, ea a avut o foarte redusă influență directă în America Latină. Unele dintre organizațiile revoluționare din această zonă au adoptat maoismul, un exemplu grăitor fiind mișcarea de gherilă „Sendero luminoso" din Peru. Dar distanța mare și lipsa de resurse a împiedicat RPC să ofere mai mult decât asistență simbolică în America de Sud. În pofida implicării RPC în conflictul arabo-israelian prin sprijinirea acelor state care erau ostile Occidentului, China

comunistă nu a fost decât un instigator al acțiunilor. Deși RPC dispunea de un stoc de arme nucleare încă din 1964, îi lipsea un sistem sofisticat care să facă acest echipament funcțional și de aceea statutul ei de superputere era mai degrabă teoretic decât practic.

Pe lângă resursele limitate, au mai existat alte trei motive importante pentru care China nu a reușit să se impună în fața națiunilor nealiniate și nou-create – problema expatriaților, politica sa în Tibet și impactul internațional al Revoluției culturale.

a) Problema expatriaților din China

O trăsătură dominantă a istoriei Asiei a fost faptul că numeroși chinezi au optat să trăiască și să muncească în alte țări asiatice. Această situație a continuat și după 1949. În loc să se integreze în cultura locului unde s-au stabilit, coloniștii chinezi s-au considerat un grup distinct loial în primul rând RPC. Această atitudine a fost încurajată de Beijing, care acorda cetățenie chineză tuturor expatriaților. Rezultatul acestui lucru a fost evident în special în Indonezia și Burma. În orice dispută pe care aceste țări au avut-o cu RPC, expatriații chinezi au fost de partea RPC și au devenit o sursă de subversiune. Tot astfel, în Malaya în timpul „stării de necesitate" din anii '50, perioada de luptă armată împotriva stăpânirii britanice, mișcarea de independență a fost în mare măsură organizată și desfășurată de comuniștii chinezi. Guvernul din Malaya, probritanic, a susținut că mișcările insurecționale au fost organizate și finanțate de RPC. Modalitatea standard a Beijingului de a răspunde unor asemenea acuzații era de a declara că indiferent peste tot unde s-au stabilit conaționalii chinezi în țările asiatice, ei au fost supuși unor persecuții de către populația gazdă. În 1959 a avut loc un masacru al chinezilor în Indonezia, când populația locală s-a năpustit asupra lor, omorându-i cu miile și distrugându-le proprietățile. Cauza declanșării masacrului a fost furia populației locale împotriva dominației chineze în domeniul afacerilor și al comerțului local. Resentimentele provocate în multe țări asiatice de prezența unui număr mare de chinezi au fost intensificate în perioada Revoluției culturale, când fanatismul maoist i-a transformat pe expatriați într-un element de instabilitate în țările gazdă.

Comportamentul arogant al coloniștilor chinezi în străinătate, care adesea și-au manifestat disprețul față de gazdele lor, a compromis

rolul pe care și-l autoproclamase China de eliberator al popoarelor oprimate. Dar ceea ce a afectat cel mai mut reputația RPC a fost politica sa în Tibet. Este a doua explicație importantă pentru succesul limitat în atragerea sprijinului internațional.

b) RPC și Tibetul

Ca o ironie a sorții, cruzimea cu care China și-a afirmat controlul asupra populației din Tibet amintea de cele mai cumplite excese ale colonialismului împotriva cărora ea pretindea că luptă. În 1950 efective ale APE au fost trimise în Tibet pentru a înfăptui „reunificarea". RPC a susținut că această regiune aparține din punct de vedere istoric Chinei. Aceasta era însă numai o revendicare, nu o stare de fapt. Tibetanii erau o populație diferită ca rasă, cultură și religie de chinezi. În șase luni APE a înfrânt lupta hotărâtă, dar lipsită de speranță a tibetanilor. Regiunea a fost redenumită Xizang, protestatarii au fost reduși la tăcere și a fost impus un regim de teroare. Marile puteri au rămas inerte față de această acțiune. Marea Britanie nu era dispusă să intervină, dat fiind că rolul ei tradițional în Tibet de stat tampon care să protejeze India împotriva expansiunii rusești a intrat în declin după acordarea independenței Indiei în 1947. Nici SUA nu era dispusă să se implice, dat fiind că în sfera ei de interes în Orientul Îndepărtat nu era inclus și Tibetul. În ceea ce privește URSS, el a dat mână liberă Chinei în Tibet, dat fiind că RPC a recunoscut pretențiile pe care le aveau sovieticii asupra Mongoliei.

După ce au obținut controlul asupra regiunii, chinezii au inițiat o campanie prelungită de distrugere a identității Tibetului. Zona a fost împânzită cu coloniști din etnia han pentru a înghiți comunitatea indigenă. Cultura, religia și tradițiile locale au fost subminate prin impunerea agresivă a stilului de viață chinez. În pofida poziției lor disperate în fața covârșitoarei puteri militare chineze, tibetanii au continuat să opună rezistență următoarele patru decenii. Atitudinea lor sfidătoare a fost întâmpinată în mod repetat cu represalii sălbatice. Chinezii susțineau în mod întemeiat că nucleul de rezistență era susținut de CIA, organizația americană anticomunistă de spionaj. În 1959, după reacția extrem de puternică a tibetanilor împotriva ocupației chineze, APE a început un asalt sistematic împotriva religiei tibetane (budiste). Au fost distruse mănăstiri, mulți călugări și călugărițe au fost masacrați.

Aceste cumplite represalii au determinat fuga lui Dalai Lama, liderul spiritual al tibetanilor. În 1959, el a preferat să părăsească țara decât să aștepte să fie în cele din urmă alungat de chinezi. A considerat că în exil, ca om liber, va putea mult mai ușor să împărtășească lumii situația poporului tibetan. În exil Dalai Lama a devenit simbolul rezistenței tibetane. Prin intermediul lui media din întreaga lume erau informate de cruzimea ocupației chineze în Tibet.

Modul în care a acționat APE în Tibet a fost condamnat în întreaga lume, dar nu numai de națiunile occidentale. Deși China susținea că Tibetul este o problemă de ordin intern, vecinul său de la vest, India, nu s-a lăsat convinsă de acest argument fragil. Teoretic relațiile Chinei cu India ar fi trebuit să fie amicale. Ambele națiuni ieșiseră de curând din întunericul dominației străine; obținerea independenței Indiei față de Marea Britanie în 1947 a fost un moment la fel de important ca și proclamarea RPC în 1949. Cu toate acestea relațiile chino-indiene erau destul de încordate. India a fost una dintre primele națiuni care au recunoscut RPC, iar Nehru a fost inițial profund impresionat de modul în care Zhou Enlai conduce politica externă a Chinei. Dar India a reacționat cu neliniște atunci când chinezii comuniști au ocupat Tibetul în 1950. Granița dintre Tibet și India a fost stabilită în 1913 de Marea Britanie, o decizie arbitrară cu care China nu a fost niciodată de acord. Indienii conduși de Nehru erau îngrijorați de amploarea pretențiilor teritoriale pe care RPC le avea în nou cucerita provincie. În 1956 chinezii au început să construiască o importantă șosea de circa 65 km pe teritoriul indian. Permanentele ciocniri de la granița chino-indiană au continuat și în anii '50, în perioada în care APE, extinzându-și controlul asupra Tibetului, și-au stabilit poziții militare pe teritoriul indian. Tensiunile au luat amploare în 1959 când guvernul lui Nehru, confruntat cu protestele vehemente ale Beijingului, a acordat azil în India lui Dalai Lama. În 1962 a izbucnit un adevărat război chino-indian de-a lungul granitei himalayene. Trupele indiene au ieșit prost din această confruntare. Liu Shaoqi a declarat că „RPC a dat o lecție Indiei, iar dacă este nevoie îi va da o nouă lecție și încă una, atât cât va fi necesar". Problema Tibetului și cea a granitei disputate a rămas nerezolvată și a compromis profund relațiile chino-indiene în deceniile următoare.

În anii '70 s-a înregistrat o oarecare destindere în ceea ce privește ocupația chineză din Tibet. Chinezii au cerut tibetanilor să aibă în

vedere avantajele „reunificării" – sfârșitul feudalismului și introducerea școlilor, spitalelor și a unui sistem modern de transport. Aceste lucruri erau lipsite de importanță pentru marea majoritate a populației din Tibet. Ei îi considerau pe chinezi niște străini care vor să îngenuncheze și să distrugă cultura și tradițiile regiunii. Nemulțumirile tibetanilor au continuat să fie exprimate sub forma unei rezistențe sporadice, dar hotărâte. În 1985 refuzul Tibetului de a celebra cea de-a douăzecea aniversare a creării a ceea ce chinezii numeau Regiunea Autonomă Tibet (RAT) a determinat ciocniri violente. 1987 și 1989 au fost de asemenea ani marcați de o permanentă agitație, iar demonstrațiile antichineze amenințau să devină o revoltă la nivel național înainte ca ea să fie curmată de forțele APE.

Vizitele lui Dalai Lama în principalele capitale ale lumii au constituit un factor cheie și au contribuit la a atrage atenția opiniei publice internaționale asupra a ceea ce se petrece în această țară. El a spus peste tot unde a fost că ceea ce chinezii fac în Tibet este o politică de „genocid cultural". Atitudinea sa demnă și neîncrâncenată a făcut din el un ilustru reprezentant al cauzei independenței Tibetului. Faptul că în 1989 i s-a acordat Premiul Nobel pentru pace a fost o recunoaștere oficială a eforturilor sale. Evident că acordarea acestui premiu a nemulțumit profund Beijingul. Deng Xiaoping a sperat că Dalai Lama va pune capăt exilului său autoimpus și va reveni în Tibet, legitimând astfel regimul chinez instaurat aici. Deng avea însă să fie dezamăgit. În 1993 în Lhasa, capitala Tibetului, a avut loc o amplă demonstrație, care s-a dovedit a fi cea mai mare din China după protestele din Piața Tiananmen din 1989.Mii de tibetani au fost arestați de APE. Autoritățile de la Beijing au dat ordin ca ultimele rămășițe ale culturii tibetane să fie distruse. Panchen Lama, al doilea în ierarhie după Dalai Lama, a fost reținut de chinezi și pus sub strictă supraveghere.

Refugiații tibetani au furnizat ONU detalii despre amploarea și brutalitatea represiunii chineze. Ei au crezut că astfel de dezvăluiri vor fi de natură să tempereze guvernul chinez. Știrile despre demonstrație și reprimarea ei au ajuns în Occident prin intermediul organizației „Asia Watch", o organizație internațională care se ocupă de monitorizarea abuzurilor în domeniul drepturilor omului. RPC, sub conducerea lui Deng Xiaoping, a răspuns pozitiv apelurilor

opiniei publice internaționale, ceea ce nu se întâmplase niciodată în epoca maoistă. Deși autoritățile chineze nu au făcut dezvăluiri în acest sens, în anii '90 au existat o seamă de ocazii când eliberarea sau aplicarea unui tratament mai uman disidenților întemnițați în Tibet și în China au coincis cu preluarea cazului lor de către grupuri care vegheau la respectarea drepturilor omului din Occident. Acestea însă, au fost simple gesturi, menite să pună China într-o lumină mai favorabilă în ochii partenerilor comerciali din lume. Aceste gesturi nu indicau o schimbare de atitudine. Guvernul chinez nu și-a relaxat stilul de guvernare.

c) Impactul Revoluției culturale

Revoluția culturală a fost cea care a subminat eforturile lui Zhou Enlai destinate extinderii influenței RPC în Africa. În anii '60 Zhou s-a remarcat pe plan internațional ca un politician de ținută al Chinei. Călătoriile sale frecvente și întâlnirile cu liderii mondiali i-au asigurat o experiență diplomatică fără seamăn. Subtilitatea și răbdarea de care dădea dovadă contrastau vehement cu stilul bombastic și agresivitatea cu care Beijingul se exprima cel mai adesea. Numeroasele sale vizite în țările care își cuceriseră de curând independența în Africa au avut ca rezultat încheierea unor acorduri prin care RPC se angaja să ofere ajutor material. Un exemplu important în acest sens a fost ajutorul acordat de China pentru construirea căii ferate Tanzania-Zambia. Dar acest ajutor era însoțit frecvent de numeroase acțiuni de spionaj și de tot felul de intrigi. Acuzațiile pe care RPC le lansase în anii '50 potrivit cărora consilierii trimiși în China erau spioni s-au întors acum împotriva Chinei. Statele africane au susținut că ajutorul chinez a fost acordat cu prețul subordonării politice. Această acuzație era foarte gravă în epoca Revoluției culturale când China a cerut ca toate națiunile care doresc să aibă relații cu China să recunoască supremația gândirii maoiste.

În momentul de apogeu al isteriei declanșate de Revoluția culturală, Zhou Enlai a fost declarat în China suspect din punct de vedere politic și silit să se retragă din guvern. RPC, lipsită de experiența și de influența lui Zhou în problemele de politică externă, a pierdut teren pe tărâm diplomatic, a pierdut tot ce câștigase datorită lui. Relațiile Chinei cu lumea exterioară erau dominate de o stare de

paranoia. Ambasadele britanică și indoneziană de la Beijing au fost incendiate, iar o seamă de alte ambasade străine din China au fost asediate, iar personalul acestora bruscat. Gărzile Roșii au ocupat birourile Ministerului de Externe și au distrus într-o orgie devastatoare numeroase dosare din vasta colecție de politică externă a Chinei. Într-o asemenea atmosferă celelalte țări, fie prietene, fie nu, au fost puse în imposibilitatea de a desfășura o politică externă normală cu China. Instabilitatea din China a făcut ca pretențiile acesteia de a conduce popoarele oprimate din lume să pară tot mai bizare.

7. Rolul Chinei pe plan internațional după 1989

Pe plan internațional, ceea ce este remarcabil în privința masacrului din Piața Tiananmen din 1989 este faptul că el nu a schimbat în mod semnificativ poziția Chinei ca națiune. Deși acțiunea RPC a fost condamnată de opinia publică internațională, acest lucru nu s-a tradus într-o izolare diplomatică sau în aplicarea unor sancțiuni economice. Cele două state occidentale care aveau cele mai strânse legături cu China și-au menținut politica în curs. SUA a refuzat să acționeze în vreun fel pentru a nu periclita legăturile comerciale tot mai productive cu China, în timp ce Marea Britanie, nedorind să ajungă la neînțelegeri cu China în momentul retrocedării Hong Kongului în 1997, și-a limitat protestele la vorbe și nu a luat nici un fel de măsuri.

La începutul anilor '90, datorită unei combinații fericite de împrejurări internaționale, RPC a obținut o seamă de avantaje care au cerut un efort minim din partea sa. Noul regim rus care a fost creat pentru a înlocui URSS dezintegrat în 1991 nu era în situația de a-și putea menține toate angajamentele internaționale făcute anterior. Una dintre zonele din care s-a retras a fost zona Pacificului. Baza navală sovietică de la Vladivostok a fost desființată. Acest lucru a coincis cu decizia americanilor de a-și reînnoi contractul de închiriere al bazei lor navale din Filipine. În absența unei flote japoneze de război, China comunistă a rămas puterea dominantă într-o importantă zonă din vestul Pacificului. Toate acestea au încurajat brutalitatea cu care China aborda problemele de politică externă. Vecinii săi asiatici au simțit pe pielea lor acest lucru în timpul

conflictului asupra insulelor Spratly, o zonă din mările din sudul Chinei care constituiau o importantă sursă de petrol. Malaysia, Indonezia, Filipine și Vietnam erau toate mai aproape din punct de vedere geografic decât China de aceste insule și erau mai îndreptățite să aibă pretenții asupra lor, dar China, bazându-se pe dovezi istorice îndoielnice, a solicitat prioritatea în zonă. Ea și-a susținut pretențiile prin forță; în timpul unui incident vase de război chineze au scufundat două nave vietnameze. Forța navală pe care chinezii au trimis-o în regiune includea și submarine cu încărcătură nucleară; acest lucru demonstra cât de departe este dispusă China să meargă pentru a-și impune autoritatea.

Căderea regimurilor comuniste în URSS și în statele satelit a pus capăt Războiului rece. Prin urmare s-a pus capăt vechilor împărțiri care au determinat alinierile internaționale după sfârșitul celui de-al doilea război mondial. China era încă oficial adepta revoluției marxiste, dar principala sa preocupare părea să fie acum statutul său și dezvoltarea sa ca putere mondială cu puteri depline. Așa cum, pe plan intern, creșterea economică a implicat renunțarea la ideologia rigidă, tot astfel, în domeniul politicii externe China nu voia să se mai lase constrânsă de dogmă. Interesele sale îi impuneau să nu mai țină cont de deosebirile ideologice care până atunci planaseră asupra relațiilor sale cu SUA. Avantajele economice impuneau acum să cultive relația cu SUA. Și cealaltă tabără era dispusă să facă aceleași compromisuri. În 1992 guvernul SUA a conferit Chinei statutul de „națiune cea mai favorizată", modalitatea prin care America stabilea de obicei relații mai apropiate cu anumite țări oferindu-le înlesniri comerciale speciale. Absolut remarcabil era însă faptul că de această dată confirmarea acestui statut nu presupunea și concesiile de până atunci. Statutul de națiune favorizată din punctul de vedere al relațiilor comerciale nu presupunea conformarea la standardele americane în ceea ce privește respectarea drepturilor omului. SUA, ca și China, era dispusă să se adapteze la lumea așa cum era ea în realitate și nu cum ar trebui să fie.

Schemă-rezumat

China în context internațional

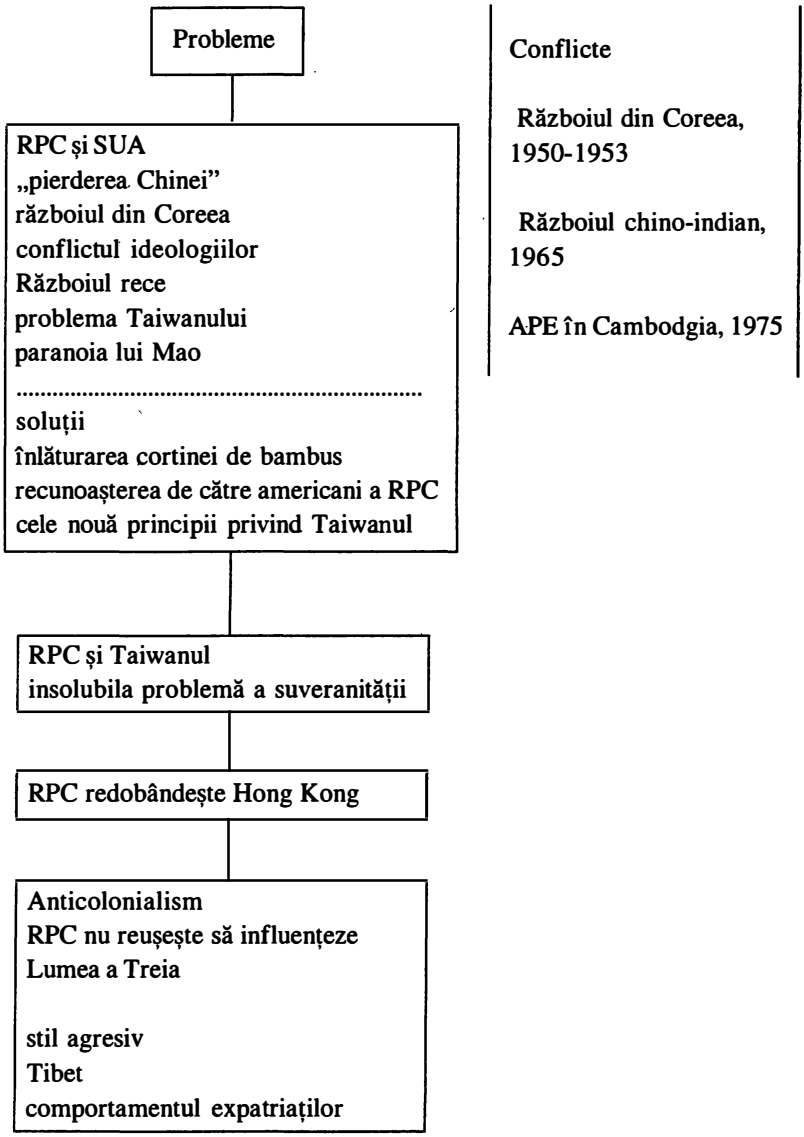

6 China și revoluția mondială

1. Premise

Proclamarea Republicii Populare Chineze a fost a doua victorie majoră a comunismului. În 1917 Rusia a fost prima națiune importantă în care s-a desfășurat o revoluție marxistă victorioasă; China în 1949 a fost cea de-a doua. Proclamarea RPC a instituit un dublu obiectiv: de a transforma China într-o națiune modernă și de a conduce restul lumii spre revoluția proletară mondială. Realizarea acestui al doilea obiectiv a creat mari probleme Chinei. Era realist pentru o națiune înapoiată din punct de vedere economic să-și propună să joace un asemenea rol? Oare o atitudine revoluționară agresivă față de lumea capitalistă nu ar fi lăsat China fără prieteni și în incapacitate de a obține resursele esențiale? Se impunea în egală măsură o problemă de ordin ideologic: care era rolul tinerei RPC în cadrul ierarhiei comuniste mondiale? Acela de a urma Uniunea Sovietică? Dat fiind că în termeni istorici URSS era partenerul revoluționar mai vârstnic, ar fi fost normal ca RPC să se supună voinței acesteia sau China avea și ea dreptul să interpreteze cum credea de cuviință marxismul? Acestea erau problemele la care noua Chină trebuia să găsească un răspuns în a doua jumătate a secolului XX.

Trebuie să spunem că comuniștii chinezi nu credeau că marxismul este doar o simplă mișcare politică. Pentru ei, marxismul reprezenta o suită de adevăruri științifice. Sarcina revoluționarilor era aceea de a descoperi aceste adevăruri și apoi de a construi societatea în conformitate cu ele. Această convingere apropie foarte mult comunismul de religia dogmatică. El împărtășea aceeași preocupare de a defini adevărul despre condiția umană și de a crea o structură de nezdruncinat a credinței. Întocmai ca principalele credințe dogmatice majore – iudaismul, creștinismul și Islamul – marxismul internațional s-a scindat în secte rivale, fiecare pretinzând să dețină adevărul exclusiv. Disputele din cadrul mișcării comuniste au fost adesea la fel de puternice ca și conflictele dintre comunism și dușmanii săi politici. În acest context trebuie înțelese relațiile

chino-sovietice de după 1949. Trebuie să mai avem în vedere și faptul că fiind sisteme comuniste, China și URSS erau în egală măsură națiuni importante, fiecare având o extraordinară istorie. Este greu să judeci care a fost cauza profundă a conflictului dintre ele – rivalitatea lor ca state comuniste sau invidia reciprocă dintre două mari puteri.

În 1949 toate semnalele conduceau la ideea că RPC și URSS vor dezvolta un parteneriat foarte strâns. Într-una dintre primele declarații ale lui Mao de după preluarea puterii, acesta spunea că China comunistă „se va sprijini de o singură parte" în ceea ce privește politica sa externă, acea parte fiind Uniunea Sovietică. Această declarație nu este deloc surprinzătoare. Era de așteptat ca afinitățile ideologice dintre URSS și China să le reunească în cadrul unei importante alianțe comuniste. Acest lucru a fost într-adevăr cea mai cumplită perspectivă de care se temeau SUA și aliații săi – un monolit comunist, alcătuit din două dintre cele mai numeroase națiuni și care să cuprindă două continente din Europa centrală până la Pacific. SUA credea că sub conducerea lui Stalin și a Uniunii Sovietice „jumătate din statele lumii ar fi devenit comuniste".

După 1945 atitudinea SUA față de alte țări a fost dictată în mare măsură de considerente legate de Războiul rece. Faptul că Mao și adepții săi erau comuniști a fost suficient pentru a speria America și a o determina să creadă că noul regim chinez este de aceeași parte a baricadei ca URSS. Abia mai târziu observatorii occidentali au fost în măsură să constate profundele deosebiri dintre comunismul sovietic și cel chinez. În atmosfera încordată a Războiului rece, Departamentul de Stat american a presupus că obiectivele lui Mao sunt aceleași ca ale lui Stalin. Este adevărat că o vreme acesta părea un mod realist de a percepe situația, dat fiind că inițial Mao a recunoscut supremația Uniunii Sovietice în cadrul mișcării revoluționare internaționale. Reacția lumii occidentale a fost de înțeles, dar greșită. Proclamarea Republicii Populare Chineze nu i se datora lui Stalin, iar URSS și RPC nu au alcătuit niciodată un bloc comunist unit. Neînțelegerile fundamentale dintre Uniunea Sovietică și China roșie au apărut încă de la început. Uneori ele au fost depășite, dar au existat întotdeauna. După 1949 au existat ocazional perioade de înțelegere aparentă, când cele două puteri comuniste păreau să

alcătuiască un front solid împotriva Occidentului, dar cel mai adesea între cele două țări a existat o relație de suspiciune reciprocă, iar aceasta a degenerat în timp într-o adevărată ostilitate.

Unii occidentali sceptici au refuzat să accepte ideea că între Uniunea Sovietică și China roșie există o stare de conflict. Ei au susținut că acesta este numai o legendă, cultivată în mod deliberat de două puteri preocupate să determine Occidentul să creadă că se confruntă cu un dușman divizat, în timp ce în realitate blocul chino-sovietic a rămas o alianță anticapitalistă necruțătoare. Acum știm că aceste opinii erau total eronate; scindarea blocului comunist a fost o realitate.

Originile rivalității chino-sovietice

Motivele neînțelegerilor dintre RPC și URSS sunt numeroase și datează cu mult înainte de 1949. Granița de 7200 km dintre China și Rusia a făcut ca cei doi vecini să fie foarte precauți în epoca țaristă. Revoluția bolșevică din 1917 nu a schimbat această stare de fapt. Lenin a afirmat cu mândrie în 1918 că noul său guvern renunță la toate pretențiile privind fostele teritorii țariste din afara Rusiei. Cu toate acestea, un an mai târziu bolșevicii au ocupat Mongolia Exterioară, o provincie pe care chinezii o considerau în mod tradițional ca făcând parte din teritoriul Chinei. La sfârșitul războiului din Pacific în 1945, Manciuria, care fusese ocupată de japonezi, a fost retrocedată Chinei, dar la retragerea trupelor sovietice au secătuit regiunea de resursele industriale, lipsind China de peste 2 miliarde de dolari constând în instalații tehnice și utilaje. Chiar și după proclamarea RPC în 1949, disputele de graniță au continuat să afecteze relațiile chino-sovietice.

Această rivalitate națională de lungă durată a fost intensificată de disputele personale care au intervenit între liderii sovietic și chinez. Deosebirile de puncte de vedere în ceea ce privește semnificația marxismului și a modului în care acesta trebui aplicat în China au umbrit relațiile dintre Mao și Stalin încă din anii '20. Stalin nu era dispus să accepte faptul că o mișcare bazată pe țărănime ca cea pe care o conducea Mao putea avea un caracter cu adevărat revoluționar. Regulile marxiste ale luptei de clasă impuneau ca adevărata revoluție proletară să fie bazată pe proletariatul urban. Deși Stalin era dispus

să ignore dialectica marxistă atunci când aceasta nu se potrivea cu situația din URSS, era foarte conservator când era vorba de aplicarea ei în afara Uniunii Sovietice.

Dacă tânărul Partid Comunist Chinez ar fi respectat instrucțiunile pe care le-a primit de la Stalin în anii '20 și '30 ar fi sfârșit prin a fi desființat. Stalin nu a înțeles niciodată deplin situația din China; el a supraestimat forța naționaliștilor și a subestimat-o pe cea a comuniștilor. Refuzând să creadă că comuniștii chinezi ar putea supraviețui fără ajutor, el le-a cerut acestora să se alieze cu naționaliștii. Și-a menținut atitudinea chiar și atunci când devenise limpede că principalul obiectiv al lui Chiang Kai-shek este acela de a distruge PCC. Chiar și la sfârșitul anilor '40, când victoria APE era iminentă, Stalin a continuat să insiste ca Mao să ajungă la un compromis cu Chiang și GMD. Insistența lui Stalin pe această temă l-a convins pe Mao că ceea ce dorește liderul sovietic este o Chină divizată și în care să nu existe unitate, ceea ce ar fi permis URSS să rămână forța dominantă în Asia. Iată care a fost motivul pentru care Mao a nu a putut accepta ideea că URSS, în pofida profilului său revoluționar, este adevăratul purtător de cuvânt al marxismului internațional. El a ajuns să creadă că ceea ce motiva atitudinea Uniunii Sovietice era pur și simplu egoismul național. Iată ce spunea Mao ceva mai târziu:

> În 1945 Stalin nu i-a permis Chinei să declanșeze o revoluție și ne-a spus: „Evitați războiul civil. Colaborați cu Chiang Kai-shek. Altminteri Republica Populară Chineză va pieri". Cu toate astea nu l-am ascultat, iar revoluția a izbândit. Chiar și după victoria revoluției, Stalin s-a temut că China poate degenera într-o altă Iugoslavie și că eu pot deveni un fel de Tito. Ulterior am fost la Moscova [în 1950] și am încheiat tratatul de alianță chino-sovietic. Acesta a fost rezultatul unei lupte. Stalin nu a vrut să semneze tratatul; în cele din urmă, după două luni de negocieri, l-a semnat.

Tratatul la care se referă Mao a fost primul acord oficial încheiat între China roșie și URSS. În pofida îndoielilor pe care Stalin le-a avut inițial în privința capacității PCC de a supraviețui, proclamarea RPC în 1949 a fost întâmpinată cu căldură de Uniunea Sovietică. Kremlinul se aștepta ca acest nou creat stat marxist, vulnerabil în lumea capitalistă, să se orienteze spre URSS, cea dintâi națiune comunistă, pentru a fi condus și protejat. Și într-adevăr, Departa-

mentul de Stat american spunea când se referea la alianța chino-sovietică că reprezintă „o manipulare a chinezilor de către Moscova". Totuși, evoluția evenimentelor avea să demonstreze că Mao Zedong și China erau departe de a se considera simple creații ale lui Stalin și ale URSS.

3. Mao și Stalin

Vizita oficială a lui Mao în URSS în 1950 i-a confirmat acestuia îndoielile în privința atitudinii lui Stalin. Este adevărat că tratatul, care a fost primul obiectiv al călătoriei sale, a satisfăcut cele mai imediate nevoi materiale ale Chinei, dar Mao s-a simțit jignit de aerul de superioritate adoptat de ruși și de modul superficial în care Stalin și-a întâmpinat oaspeții chinezi. Mao s-a plâns că i s-a pus la dispoziție o vilă de proastă calitate în afara Moscovei care avea ca singură posibilitate de recreere o masă de ping pong. Gazdele nu au oferit oaspeților nici o posibilitate de distracție în afara rundelor de întâlniri oficiale și de banchete. Au fost invitați o singură dată la Balșoi Teatr. Mao, care se afla în prim sa vizită în străinătate, s-a simțit ofensat. Modul în care chinezii percepeau noțiunea de bună-cuviință era cu totul altul. Biografii lui Stalin și ai lui Mao sunt de acord în privința faptului că cei doi lideri nu se agreau reciproc și că acest lucru explică de ce Stalin nu era dornic să-l întâlnească pe Mao în afara cadrului oficial. Cei doi se disprețuiau reciproc. Acest lucru se datora probabil faptului că se asemănau foarte mult. Dar, indiferent ce explicații de ordin psihologic ar exista, rezultatul a fost că relațiile dintre cele două importante puteri comuniste au fost grav afectate de animozitățile care au apărut între cei doi lideri.

Foarte curând a devenit limpede că Mao și chinezii aveau motive întemeiate să nu aibă încredere în Stalin. Ei și-au dat seama imediat după semnarea tratatului din 1950 că Uniunea Sovietică intenționa să procedeze în așa fel încât prevederile tratatului să-i fie profitabile. Acest lucru contravenea impresiei inițiale a lui Mao că atât de greu obținutul tratat impunea URSS să ofere Chinei ajutor și consiliere la prețuri scăzute. Prevederile lui păreau foarte promițătoare:

1 Fiecare dintre părțile contractante se angajează, într-un spirit de prietenie și cooperare și în conformitate cu principiile egalității, al avantajului reciproc și al respectării suveranității naționale și a

integrității teritoriale și al neamestecului în problemele interne ale celeilalte părți contractante, să dezvolte și să consolideze legături economice și culturale între China și Uniunea Sovietică, să acorde celeilalte părți tot sprijinul economic posibil.

Dar Stalin a încheiat un acord foarte avantajos. Potrivit prevederilor tratatului din 1950 ajutorul sovietic urma să fie furnizat cu titlu de împrumut, iar nu cu titlu de cadou; RPC trebuia să returneze întreaga sumă plus dobânda. Nikita Hrușciov, un lider sovietic ulterior, a recunoscut faptul că tratatul a însemnat o trădare a intereselor Chinei: „El a fost o insultă la adresa poporului chinez. Timp de secole francezii, englezii și americanii au exploatat China, iar acum Uniunea Sovietică făcea același lucru". Faptul că Mao a declarat că China a fost înșelată a creat o puternică încordare în cadrul relațiilor chino-sovietice. Tensiunile s-au făcut simțite încă din timpul războiului din Coreea (1950-1953). Mao a declarat că China trebuie să plătească „până la ultimul glonț" pentru materialul sovietic pe care l-a primit în timpul conflictului. Au existat și păreri care au susținut că Stalin a împiedicat cu bună știință încheierea armistițiului mai devreme în Coreea pentru a-i extenua pe chinezi. Trebuie să fi fost adevărat, pentru că imediat după moartea lui Stalin în 1953 s-a negociat încheierea armistițiului.

Mao (extrema stângă) Stalin (centru) Hrușciov (extrema dreaptă)
Liderii URSS și RPC la Moscova, 1950

De ce totuși Mao, în pofida profundelor sale rezerve în ceea ce privește motivațiile lui Stalin, a permis ca influența sovietică să se impună în China? Această influență nu avea un caracter pur ideologic. Planificatorii și inginerii sovietici care au venit în China în primii ani de după proclamarea RPC au lăsat o puternică amprentă pe aspectele exterioare din China. În perioada anilor '50 URSS a inițiat peste două sute de proiecte de construcții în China. Noile clădiri și piețe publice purtau marca stilului sovietic. La Beijing multe dintre cele mai delicate și mai vechi clădiri ale Chinei au fost dărâmate pentru a fi înlocuite de mamuții funcționali în stil sovietic, pe care cei mai mulți dintre chinezi îi considerau o ofensă adusă esteticului. Dar, după părerea lui Mao, acesta era prețul care trebuia plătit pentru ajutorul material de care China avea nevoie din partea URSS. Tehnologiile sovietice s-au bucurat și ele de prioritate în China. Chiar și atunci când acestea, spre deosebire de noile tehnologii occidentale, erau depășite și ineficiente, erau considerate superioare pentru că reprezentau „tehnologia socialistă". Un exemplu tragic de nesăbuință a fost efectul dezastruos pe care l-a avut adoptarea de către China a pseudoștiinței lui Lîsenko în timpul marelui salt înainte de la sfârșitul anilor '50. S-a considerat că este necesară, cel puțin pentru moment, și asistență militară din partea URSS. Dificultatea era că datorită izolării sale pe plan internațional, China nu putea obține lesne resurse și tehnologie de la alte state decât Uniunea Sovietică. Această situație s-a perpetuat până în anii '60, când China a fost capabilă să-și pună la punct propriul program independent de cercetare în domeniul nuclear.

China și destalinizarea

De vreme ce principala cauză a tensiunilor dintre Moscova și Beijing a fost maniera rigidă în care Stalin a abordat relațiile cu China, era de așteptat ca după moartea liderului sovietic în 1953 aceste relații să se detensioneze. Inițial așa au stat lucrurile; la mijlocul anilor '50 relațiile chino-sovietice au cunoscut perioada cea mai înfloritoare. Noii lideri sovietici doreau să ofere Chinei noi împrumuturi și tehnologie. Dar în pofida bunelor relații dintre aceste două state, [illegible] în urma au înlăturat posibilitatea unui parteneriat

autentic. Un eveniment cheie a fost „discursul secret" rostit la Moscova în octombrie 1956 de Nikita Hrușciov, care s-a impus în urma luptelor pentru putere care au intervenit după moartea lui Stalin. Hrușciov a șocat URSS și lumea comunistă lansând un atac concentrat împotriva lui Stalin datorită „crimelor comise împotriva partidului". Una dintre acuzațiile care a avut un amplu ecou în China a fost faptul că Stalin a promovat „cultul personalității", referire la puterea nelimitată pe care o concentrase în mâinile sale în defavoarea partidului.

Deși Mao avusese puternice dezacorduri cu Stalin, a fost totuși profund șocat de amploarea și violența acestui atac îndreptat împotriva reputației acestuia. El a interpretat denunțarea cultului personalității ca pe un atac la stilul său de a conduce China. Mao a fost nemulțumit și de evoluțiile politice din Europa de Est după introducerea programului de destalinizare. Statelor satelit li s-a oferit o mai mare libertate de a-și critica guvernele comuniste și de a pune la îndoială necesitatea subordonării față de URSS. Nu aceasta a fost însă intenția lui Hrușciov, lucru pe care s-a grăbit să-l demonstreze ordonând înăbușirea revoltei antisovietice din Ungaria din noiembrie 1956. Pentru Mao însă, revolta ungară și cele care au izbucnit în Polonia și Germania de Est au fost rezultatul direct al faptului că liderii sovietici de după Stalin nu au reușit să controleze forțele reacțiunii din cadrul blocului comunist.

Pe Mao l-a deranjat și faptul că sovieticii și-au temperat atitudinea față de Occident. Moscova părea acum să accepte ideea că există și alte căi pentru realizarea revoluției în lumea modernă decât lupta armată. La sfârșitul anilor '50 Hrușciov a ajuns la concluzia că într-o lume în care există superputeri nucleare doctrina marxist-leninistă privind un conflict final violent între proletariatul internațional și forțele capitalismului nu mai poate fi acceptată. El a subliniat că dacă Lenin ar fi trăit în epoca nucleară ar fi renunțat cu siguranță la rigiditatea cu care analizase inițial contextul luptei de clasă. Mao a considerat această atitudine drept erezie. El considera că lupta finală este inevitabilă și că datoria tuturor revoluționarilor este nu numai să se pregătească pentru confruntarea finală, dar și să grăbească momentul desfășurării ei. După părerea lui Mao, politica lui Hrușciov de destalinizare era dovada clară a devierii comunismului sovietic de la linia marxistă.

Îngrijorat de cârtelile din tabăra marxistă, Hrușciov a convocat în 1957 o conferință la Moscova a partidelor comuniste din întreaga lume. Principalul său obiectiv era de a aplana divergențele dintre URSS și celelalte țări comuniste. El a sperat că va reuși să îi readucă pe Tito și Iugoslavia înapoi în tabăra sovietică. Din păcate însă, în ultimul moment Tito a declinat invitația. Acest lucru l-a deconcertat pe Mao care, nefiind foarte amator să viziteze Uniunea Sovietică la cererea Moscovei, acceptase în cele din urmă știind că și Tito va fi acolo. Totuși, dar fiind că pregătirile erau prea avansate pentru a mai contramanda vizita, Mao a plecat la Moscova. Aceasta a fost a doua oară și ultima când a călătorit în afara Chinei. La întâlnire era încă dispus să recunoască locul unic pe care URSS îl deține în istoria revoluției proletariatului. El a fost de acord cu declarația chino-sovietică în care se stipula disponibilitatea Chinei de a coopera. În același timp însă, Mao a dat de înțeles că el consideră atitudinea Moscovei față de Occident prea îndatoritoare. A atras atenția Uniunii Sovietice să renunțe la „revizionism", termenul pe care aripa dură a comuniștilor îl folosea pentru a denunța orice abatere de la ceea ce ei considerau a fi spiritul marxism-leninismului. Datoria revoluționară a Uniunii Sovietice nu era aceea de a face concesii capitalismului, ci de a desfășura lupta de clasă sprijinind deplin mișcarea de eliberare din lumea întreagă. Acest lucru nu era posibil prin extinderea unei deschideri pașnice către clasele dușmane – națiunile imperialiste occidentale. Ceea ce a încurajat atitudinea lui Mao a fost suspiciunea că Uniunea Sovietică a adoptat o politică de destindere față de Occident pentru a abandona China în situația sa de izolare pe plan internațional.

Principalul purtător de cuvânt al lui Mao la conferința de la Moscova a fost Deng Xiaoping, care a prezentat versiunea chineză despre revoluția mondială. Deng a susținut cu tărie că revoluția mondială a proletariatului se poate realiza numai prin lupta armată; capitalismul trebuie învins prin forță. În cadrul unor schimburi de replici el l-a învins pe teoreticianul politic sovietic de frunte, Mihail Suslov, și a câștigat admirația, dacă nu chiar sprijinul, multora dintre celelalte delegații. Gazdele sovietice au fost puse într-o lumină foarte proastă de atitudinea lui Deng.

5. Mao și Hrușciov

În pofida pericolului pe care îl reprezenta China pentru primordialitatea ideologică a Uniunii Sovietice, Hrușciov a persistat în încercarea sa de a îmbunătăți relațiile URSS cu RPC. În 1958, după eșecul negocierilor referitoare la un program naval comun chino-sovietic, eșec datorat nepriceperii ambasadorului sovietic în China, Pavel Iudin, de a conduce negocierile, Hrușciov a plecat pe calea aerului spre Beijing pentru a-l întâlni din nou pe Mao. Principalul său obiectiv a fost de a-i da toate asigurările lui Mao că Iudin a greșit lăsând impresia că flota Chinei trebuie să fie controlată de sovietici. Mao însă nu a dat crezare spuselor lui Hrușciov. Ripostând pentru tratamentul nefavorabil la care a fost supus în timpul vizitelor sale la Moscova, Mao a căutat în mod deliberat să îl pună într-o situație stingheritoare pe Hrușciov. El a dat ordin ca delegația sovietică să fie cazată la un hotel fără aer condiționat; rușii au transpirat datorită căldurii înăbușitoare ce caracteriza vara la Beijing și au fost mușcați de țânțari. Mao a insistat ca una dintre rundele de convorbiri să aibă loc în piscina sa personală. Mao era un bun înotător; Hrușciov se temea de apă. Totuși, pentru a fi pe placul gazdei sale, Hrușciov a acceptat. Îmbrăcat într-o pereche de pantaloni scurți largi și strâns într-un colac de cauciuc care abia plutea, rotofeiul lider sovietic înainta anevoie și stropea cu apă în timp ce traducătorii alergau în jurul piscinei încercând să dea o noimă răspunsurilor acestuia la întrebările lui Mao. Convorbirile au fost departe de a fi un succes.

Eșecul lor nu s-a datorat numai farsei regizate de Mao la piscină. Deng Xiaoping a avut din nou mână liberă să atace delegația sovietică ca și la Moscova. El a atacat URSS pentru că pretindea că este „o națiunea măreață și pentru șovinismul său de partid", considerându-se singurul care înțelege adevărata esență a marxism-leninismului. Deng a repetat acuzațiile lui Mao potrivit cărora consilierii pe probleme tehnice trimiși de Moscova în China sunt în realitate spioni sovietici. El a acuzat Uniunea Sovietică că trădează mișcarea comunistă internațională. Sunt voci care susțin că amintindu-și de strălucita prezentare a teoriei revoluționare maoiste de către Deng Xiaoping la aceste două întâlniri, Mao ar fi fost mai îngăduitor cu acesta în momentul în care Deng a căzut în dizgrație în timpul Revoluției culturale în 1966.

În 1958 problema Taiwanului a constituit un nou test pentru încercatele relații chino-sovietice. Fără să se consulte cu Moscova, Mao a dat ordin pentru organizarea unor mișcări de trupe în regiune care păreau a sugera pregătirea unui asalt de proporții împotriva insulei deținute de naționaliști. Statele Unite au răspuns pregătindu-se de război cu China. În cele din urmă, Mao a renunțat la un atac direct împotriva Taiwanului. Unul dintre motivele pe care le-a invocat a fost faptul că URSS a refuzat să acorde Chinei fie și sprijin moral. Hrușciov a replicat spunând că nu vrea să pună în pericol URSS „punând la încercare stabilitatea sistemului capitalist". I-a catalogat pe Mao și pe chinezi drept „trotkiști"; sunt atât de preocupați de ideea de revoluție mondială încât au pierdut simțul realității politice. Rezultatul a fost deteriorarea relațiilor chino-sovietice, ceea ce a determinat Uniunea Sovietică să își retragă consilierii pe probleme economice din China și să anuleze contractele comerciale cu acest stat.

Profunda alterare a relațiilor chino-sovietice s-a agravat ca urmare a reacției pe care a avut-o Moscova față de Marele salt înainte din China. În 1959 Mao a fost iritat peste măsură de știrea că Uniunea Sovietică a declarat că încercarea liderului chinez de a revoluționa economia chineză este greșit concepută și pusă în practică. S-a înfuriat și din pricina zvonului că unul dintre șefii de stat major, mareșalul Peng Dehuai, a transmis informații Moscovei privind înfometarea populației provocată de Marele salt înainte.

Ca represalii împotriva a ceea ce Mao considera a fi tentativa Uniunii Sovietice de a submina statutul Chinei în rândul națiunilor comuniste, RPC a acordat sprijin statelor care înfruntau URSS. China a criticat aspru destalinizarea pentru că a încurajat reacțiunea și contrarevoluțiile din blocul țărilor comuniste din Europa de Est. Prin urmare, atunci când liderilor chinezi li s-a oferit șansa de a pune într-o lumină proastă Uniunea Sovietică sprijinind țările socialiste ostile URSS, au profitat de ocazie. Albania a fost un exemplu în acest sens. În 1961, după ce Uniunea Sovietică a retras ajutorul pe care îl acorda Albaniei, RPC s-a oferit să ajute această țară cu bani și asistență tehnică. China nu a ținut cont că Albania era condusă de un regim neostalinist opresiv și că avea o poziție minoră în rândul țărilor socialiste. Liderii chinezi s-au arătat mulțumiți că relațiile Albaniei cu Uniunea Sovietică erau proaste.

Problema Albaniei a fost cea care a agravat situația și a înrăutățit relațiile diplomatice dintre Uniunea Sovietică și RPC. Pretextul a fost retragerea lui Zhou Enlai de la Congresul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) care a avut loc la Moscova în 1961, la care China fusese invitată în calitate de observator. Discursul rostit de Hrușciov la Congres, în care liderul sovietic îi acuza pe liderii comuniști albanezi pentru metodele înapoiate staliniste, a fost interpretat de chinezi ca un atac deliberat împotriva lor. Așteptându-se la un asemenea atac Zhou și întreaga delegație chineză au părăsit sala potrivit unui plan dinainte stabilit. Acest gest teatral a marcat momentul de apogeu al unui deceniu în care sovieticii și chinezii s-au acuzat reciproc. Aveau să treacă aproape douăzeci și cinci de ani până când cele două puteri comuniste să reușească să înregistreze o nouă apropiere.

Întreruperea relațiilor diplomatice i-au încurajat pe liderii sovietici și chinezi să fie și mai caustici în atitudinea și referirile la cealaltă parte. Hrușciov a spus despre Mao că este „un Hitler al Asiei" și „un cadavru viu". Mao a replicat adversarului său sovietic catalogându-l drept „cizmă veche inutilă". Acest schimb de insulte la cel mai înalt nivel a avut ca efect agravarea disputelor de graniță dintre URSS și China. În anii '60 și '70 confruntările la nivel local au fost frecvente și violente. În această perioadă, URSS a trimis aproape cincizeci de divizii ale Armatei Roșii pentru a apăra frontierele sale asiatice. China a afirmat tăios că refuzul URSS de a retroceda teritoriile chineze pe care Rusia le-a dobândit prin „tratatele inechitabile" din secolul al XIX-lea îl fac la fel de vinovat de imperialism ca și pe expropriatorii țariști. Agenția de presă de la Beijing vorbea despre „atrocitățile antichineze ale noilor țari". Chinezii au fost profund afectați de atitudinea URSS în timpul războiului chino-indian care a izbucnit la granița Tibetului în 1962. Uniunea Sovietică a fost oficial neutră, dar a furnizat Indiei avioane de luptă de tip MIG, iar sprijinul său moral a fost evident favorabil Indiei. Mao a considerat un act de ipocrizie oferta lui Kosîghin, ministrul de externe al URSS, de a acționa ca mediator între RPC și India. El a refuzat această ofertă, considerând-o o altă tentativă a Uniunii Sovietice de a submina poziția internațională a Chinei.

Un eveniment internațional mult mai dramatic din 1962 a oferit Chinei ocazia de a ridiculiza pretenția Uniunii Sovietice de a fi liderul

revoluției mondiale. În acest an URSS a profitat de influența pe care o avea asupra Cubei comuniste a lui Fidel Castro pentru a instala rachete și focoase nucleare pe insulă. Dat fiind că distanța dintre Cuba și coasta SUA era de numai 144 km, președintele Kennedy a cerut retragerea rachetelor. După ce s-a împotrivit o vreme, Hrușciov a acceptat. China a acuzat Moscova că are o „politică hazardată" pentru că amplasează armament nuclear detectabil în Cuba și o „politică de capitulare" pentru că a cedat amenințărilor americane cu represalii. Oare în acel fel, se întreba China disprețuitoare, are de gând Uniunea Sovietică să trezească la luptă masele din întreaga lume în confruntarea lor cu imperialismul american?

6. Concepții diferite despre revoluție

a) Problema coexistenței

Occidentul a răspuns la încetarea crizei rachetelor din Cuba felicitându-i pe președintele Kennedy și pe Hrușciov pentru diplomația de care au dat dovadă retrăgându-se de pe margine prăpastiei și ajungând la un compromis, ceea ce a presupus retragerea rachetelor sovietice din Cuba și închiderea bazelor americane din Turcia. Deși cei mai mulți lauri i-au revenit lui Kennedy, mulți comentatori de marcă au considerat extrem de important simțul responsabilității de care a dat dovadă Hrușciov recunoscând că un război între marile națiuni nu mai este o soluție realistă în epoca nucleară. Comportamentul lui Hrușciov în rezolvarea crizei a fost interpretat ca o extensie a politicii sale de coexistență cu Occidentul, și deci demn de toată lauda. Chinezii nu au fost însă de aceeași părere. Pentru ei coexistența însemna trădarea revoluției. În loc să înfăptuiască pacea, politica era o unealtă în mâna puterilor imperialiste pentru a rezolva diverse probleme după bunul lor plac. O coexistență reală putea exista numai între națiuni egale. Dar în dialectica marxistă toate statele prerevoluționare erau inegale de vreme ce erau subordonate puterilor capitaliste exploatatoare. Într-o declarație oficială din 1963 PCC a explicat falsitatea noțiunii de coexistență și de ce China nu se implică:

1 Numai după victoria revoluției este posibil și necesar ca proletariatul să adopte politica coexistenței pașnice. În ceea ce privește popoarele și națiunile oprimate, sarcina lor este de a lupta pentru propria eliberare

și pentru răsturnarea regimului imperialist și înlăturarea lacheilor acestuia. Ele nu ar trebui să accepte principiul coexistenței pașnice cu imperialiștii și lacheii acestora, pentru că acest lucru nu este posibil. Prin urmare este o greșeală să aplice principiul coexistenței pașnice relațiilor dintre națiunile oprimate și națiunile opresoare, sau să încerce să facă din politica de coexistență pașnică a țărilor socialiste politica partidelor comuniste și a popoarelor revoluționare din lumea capitalistă, sau să subordoneze lupta revoluționară a popoarelor și națiunilor oprimate acestui principiu.

În replică sovieticii i-au acuzat pe chinezi că sunt total iresponsabili. Era un act de aroganță extrem de periculos din partea Chinei să pretindă că vorbește în numele clasei muncitoare din întreaga lume:

l-am putea întreba pe tovarășii chinezi, care s-au oferit să edifice un viitor luminos pe ruinele vechii lumi distruse de războiul termonuclear: s-au consultat în această problemă cu reprezentanții clasei muncitoare din țările în care imperialismul este la putere? Clasa muncitoare din țările capitaliste îi va întreba cu siguranță: v-am cerut noi să declanșați războiul și să ne distrugeți țările în procesul de distrugere a imperialiștilor? Clasa muncitoare, oamenii muncii, îi vor întreba pe acești „revoluționari": Cu ce drept decideți în numele nostru atunci când ne sunt amenințate însăși existența și lupta de clasă? – și noi dorim să edificăm socialismul, dar vrem să obținem acest lucru prin lupta de clasă, nu declanșând un război termonuclear.

La epoca înlăturării sale de la putere în URSS în 1964, Hrușciov încerca încă să convingă restul lumii marxiste că formula maoistă a comunismului este o erezie. Politica sa de izolare a Chinei a fost continuată de conducerea colectivă care i-a succedat. În temutul război propagandistic chino-sovietic, fiecare tabără a acuzat-o pe cealaltă de un număr mare de crime împotriva comunismului. URSS a reînviat mitul „pericolului galben", susținând că China este gata să se folosească de numeroasa sa populație pentru a învinge Occidentul, începând cu URSS. Mao și colaboratorii săi erau etichetați drept „mici burghezi", nemaifiind considerați adevărați comuniști. Revoluția culturală care a început în 1966 a fost citată ca exemplu de fanatizare a Chinei, fanatism care amenința să distrugă lumea. Ca măsură de precauție, Uniunea Sovietică a afirmat că RPC are legături comerciale ilicite cu apartheidul din Africa de Sud, primește

asistență de la Germania occidentală în domeniul cercetării nucleare, a organizat un comerț internațional cu opiu și în secret aprovizionează trupele americane din Vietnam.

b) Conceptul lui Mao de revoluție continuă

Mao Zedong a răspuns insultelor lansate de sovietici etichetându-i pe liderii URSS drept „fasciști sociali" care pervertesc marxismul. El a spus despre reformele aplicate de aceștia în economia sovietică că reprezintă o reîntoarcere la capitalism, iar despre politica lor vizând coexistența că sunt o pactizare cu Occidentul imperialist. Mao a făcut apel la comuniștii din celelalte țări să refuze rolul de conducător al URSS și să își dezvolte propria formă de marxism autentic alături de chinezi. Pentru Mao conceptul vital era acela de „revoluție continuă". Inițial au avut loc puternice confruntări ideologice pe tema acestui concept în cadrul Uniunii Sovietice. Trotki, principalul oponent al lui Stalin din anii '20 și '30, a făcut din revoluția „continuă" sau „permanentă" esența marxism-leninismului. Pentru Trotki revoluția nu era un eveniment, ci un proces a cărui continuitate constituia garanția victoriei finale a proletariatului mondial. Revoluțiile care se consideră înfăptuite sau care sunt limitate la anumite țări încetează să fie revoluții și cad pradă reacțiunii. Definiția pe care a dat-o Mao acestui concept corespunde cu cea a lui Trotki:

1 Revoluția perpetuă. Revoluțiile noastre vin una după alta. Începând cu preluarea puterii în întreaga țară în 1949, au urmat rapid reforma antifeudală a pământului, cooperativizarea agriculturii și reconstrucția socialistă a industriilor private, a comerțului și meșteșugurilor ... Acum
5 trebuie să începem o revoluție tehnologică astfel încât să putem depăși Marea Britanie în cincisprezece sau mai mulți ani ... După cincisprezece ani, când vom avea suficiente rezerve de alimente și de fier și oțel, ne vom angaja într-o inițiativă de proporții. Revoluțiile noastre sunt asemeni bătăliilor. După fiecare victorie, trebuie imediat să ne
10 stabilim o nouă sarcină. Astfel, activiștii și masele vor fi animați întotdeauna de un zel revoluționar.

Conflictul chino-sovietic pe tema semnificației revoluției a ridicat întrebarea care anume dintre cele două națiuni este adevăratul conducător al lumii comuniste. Era oare URSS, moștenitorul direct [illegible] revoluției din 1917 sau China a cărei revoluție din 1949

bazată pe țărănime, a oferit un model și a fost un exemplu pentru toate popoarele oprimate? Potrivit teoriei marxiste, adevărata revoluție proletară poate avea loc numai într-o societate urbană, industrială. Potrivit teoreticienilor de la Kremlin, China, ca societate preponderent țărănească, nu poate fi un stat comunist în adevăratul sens al cuvântului. Ei susțineau că Mao a distorsionat marxismul pentru a-l adapta la contextul chinez. Ideologii PCC au reacționat violent față de catalogarea maoismului drept un model inferior de marxism. În replică, ei au acuzat URSS că a trădat cauza revoluției mondiale încercând să conducă statele comuniste într-o politică sinucigașă de destindere față de Occident.

c) Problema nucleară

Disputa dintre Uniunea Sovietică și China în privința problemei coexistenței cu Occidentul a atins cote maxime cât a fost vorba despre Tratatul de interzicere a testelor nucleare din 1963. Potrivit tratatului, URSS și puterile occidentale nucleare s-au angajat să pună capăt testărilor de arme atomice în atmosferă. Mao a considerat acest tratat un nou pas făcut de Uniunea Sovietică în direcția renunțării la rolul său revoluționar. În loc să înfrunte imperialismul, URSS cooperează cu el: „Colaboraționiștii sovietici revizioniști se unesc cu slugoii capitalismului". Replica lui Hrușciov a fost că de fapt chinezii nu doresc pacea, ci vor să vadă Estul și Vestul distrugându-se într-un război nuclear, ceea ce va permite Chinei să domine ceea ce a mai rămas din lume. Ceea ce a făcut ca acuzația lui Hrușciov să aibă o notă specială de ironie a fost faptul că un an mai târziu China avea să își experimenteze propria bombă atomică.

Începând din anii '50 Mao Zedong a fost permanent deranjat de atitudinea lui Stalin și a liderilor succesivi de la Kremlin în ceea ce privește problema nucleară. Moscova susținea că dacă China dorește asistență din partea sovieticilor pentru programul său nuclear trebuie să permită URSS să controleze politica de apărare a RPC. Mao a considerat că aceasta este o pretenție exagerată. Pretențiile sovieticilor i-au confirmat părerea că URSS nu este de fapt un partener real în cauza socialismului internațional. Acest lucru l-a determinat să fie și mai hotărât în a transforma China într-o superputere care să își dobândească statutul de putere nucleară fără ajutorul nimănui.

Nefiind descurajată de retragerea specialiștilor sovietici în 1960, China și-a continuat programul de cercetare. Eforturile Chinei s-au materializat în preluarea și coordonarea lucrărilor pe care cercetătorii sovietici le-au abandonat la plecare. Aceste eforturi au fost încununate de succes. În 1964 China comunistă și-a detonat prima încărcătură atomică, iar trei ani mai târziu prima bombă cu hidrogen. China era acum în situația de a trata cu restul lumii pe picior de egalitate cu celelalte puteri nucleare. Această realizare extraordinară a permis RPC să nu-i pese de refuzul URSS de a-i acorda asistență. Prima bombă atomică chineză a primit numele de cod 59/6 o referire la anul și luna în care tehnicienii sovietici s-au retras din China. Mao își amintea acest lucru cu o bucurie răutăcioasă:

> Am produs rapid arme moderne, rachete teleghidate și bombe atomice, iar în doi și opt luni am produs și o bombă cu hidrogen. Dezvoltarea noastră a fost mai rapidă decât cea a Americii, Marii Britanii și Franței. Suntem acum pe locul patru în lume. Rachetele teleghidate și bombele atomice sunt realizări foarte importante. Acesta este rezultatul „ajutorului" pe care ni l-a dat Hrușciov. Retrăgându-și specialiștii ne-a silit să ne descurcăm singuri. Trebuie să-i dăm o medalie.

Impunerea Chinei ca superputere a avut consecințe profunde. Spre deosebire de Occident și de Uniunea Sovietică, China nu părea să se teamă atât de mult de un război nuclear. Și declarațiile lui Mao păreau să sugereze că dorește să considere folosirea armelor nucleare o evoluție logică a diplomației. Într-o declarație a PCC se arăta că RPC a calculat că poate supraviețui unui război nuclear:

> Pe ruinele imperialismului dispărut, victoriosul popor [chinez] va edifica cu ușurință o civilizație de o mie de ori mai măreață decât sistemul capitalist și un viitor cu adevărat minunat. Concluzia nu poate fi decât acesta: orice cale am adopta, nici una dintre noile tehnologii precum energia nucleară, rachetele etc. nu a schimbat, așa cum au afirmat revizioniștii moderni, caracteristicile de bază ale epocii imperialiste și ale revoluției proletare evidențiate de Lenin.

Este semnificativ faptul că cu ocazia cutremurului devastator care a avut loc în 1976 în Tangshan chinezii l-au considerat un soi de test pentru eventualitatea unui dezastru nuclear. Adoptând tradiționalul simț al responsabilității, autoritățile au considerat acest cutremur o

modalitate de a aprecia cât de eficient vor putea reacționa în cazul efectelor unei explozii nucleare. Mao considera deținerea de către China a bombei cu hidrogen un fapt care depășea interesul de ordin strict militar. Ca superputere, China nu mai putea fi ignorată sau intimidată în problemele internaționale, ea era acum adevăratul campion al națiunilor oprimate ale lumii:

1 Succesul de care s-a bucurat China în testarea bombei cu hidrogen a pus capăt monopolului nuclear deținut de imperialismul american și revizionismul sovietic și a dat o lovitură de grație politicii lor de șantaj nuclear. Acest succes constituie o încurajare și un sprijin pentru poporul
5 vietnamez în lupta sa eroică împotriva agresiunii Statelor Unite și pentru eliberare națională, pentru poporul arab în lupta sa de rezistență împotriva agresiunii imperialiștilor americani și britanici și a uneltei lor, Israelul, și pentru popoarele revoluționare din întreaga lume.

7. RPC și Brejnev

Instalarea la Kremlin, la sfârșitul anilor '60, a lui Leonid Brejnev, nu a îmbunătățit cu nimic relațiile chino-sovietice. Brejnev, care avea să rămână la cârma URSS până în 1982, era un stalinist în domeniul politicii externe. El considera, ideile sale fiind numite adesea „doctrina Brejnev", că pentru a menține solidaritatea socialistă toate statele din blocul răsăritean trebuie să accepte și să dea ascultare conducerii Uniunii Sovietice. Dacă vreunul dintre aceste state nu va respecta acest lucru, el va fi readus pe calea cea bună de celelalte state care acționează ca o „comunitate socialistă" sub conducerea URSS. Doctrina a fost pusă în practică cu ocazia reprimării „primăverii de la Praga" în 1968; tancurile sovietice au intrat în capitala cehoslovacă pentru a înlătura guvernul comunist, care sub conducerea lui Alexander Dubcek a încercat să își afirme independența față de controlul sovietic. Deși Mao nu era preocupat de contrarevoluțiile din statele comuniste, nu era de acord totuși să accepte dreptul URSS, care după părerea lui nu mai era cu adevărat un stat socialist, de a-și impune autoritatea în fața membrilor lagărului marxist.

La inițiativa lui Brejnev, în 1969 a fost convocată la Moscova cea de-a treia conferință comunistă internațională cu scopul de a condamna atitudinea Chinei. Totuși, invazia sovietică în Cehoslovacia din anul precedent a slăbit autoritatea morală a URSS, iar conferința

s-a încheiat fără a se întocmi un plan de acțiune concret. În realitate comunismul internațional era extrem de divizat. Anul 1969 marchează poate cel mai critic moment în relațiile dintre cele două superputeri comuniste. Conflictele acute de la granițe amenințau să se transforme într-un adevărat război. Mao a început să regrete că organizând A Treia Linie atitudinea sa a fost dictată de teama unui atac american; apropierea de granița sovietică făcea China vulnerabilă în fața unui nou dușman – URSS. RPC și URSS și-au reorientat rapid rachetele cu focoase nucleare astfel încât ele erau îndreptate acum din interior una către cealaltă, decât spre exterior către dușmanii lor occidentali. Această manevră putea fi o intimidare și o contraintimidare, dar nu încape nici o îndoială că în acel moment relațiile chino-sovietice au cunoscut cel mai acut moment de criză. Această situație a fost evidențiată de poziția lui Lin Biao care i-a atacat pe Brejnev și pe „revizioniștii" sovietici:

1 După venirea la putere a lui Brejnev, a cărui autoritate a fost din ce în ce mai palidă și ale cărui dificultăți pe plan intern și extern au fost tot mai grave, clica renegată a revizioniștilor sovietici s-a dedat la un imperialism social și la un fascism social mai frenetic decât oricând.
5 Pentru a-și justifica acțiunile de agresiune și de prăduire, clica renegată a revizioniștilor sovietici a trâmbițat așa-numita teorie a „suveranității limitate", teoria „dictaturii internaționale" și teoria „comunității socialiste". Ce înseamnă toate acestea? Înseamnă că suveranitatea voastră e „limitată", în timp ce a lor este nelimitată ... URSS vă va impune „dictatura
10 internațională" – dictatura asupra popoarelor din toate țările, pentru a crea „comunitatea socialistă" condusă de noul țar, adică, colonii de imperialism social, precum „noua ordine europeană" aparținând lui Hitler, „Măreața Sferă de Coprosperitate în Asia de Est" a militarismului japonez și „comunitatea lumii libere" aparținând Statelor Unite.

Rivalitatea chino-sovietică în Indochina

Indochina, alcătuită în principal din Laos, Cambodgia și Vietnam, a fost o zonă strategică extrem de importantă la granița de sud a Chinei. Încă de la începutul anilor '50 China comunistă s-a implicat diplomatic în regiune. În 1954 RPC a fost prezentă oficial la conferința de la Geneva, care avea menirea să reglementeze termenii de încheiere a păcii după înfrângerea Franței, puterea colonială dominantă

din regiune. Francezii au fost învinși de o serie de mișcări naționale de rezistență (Vietminh) în care comuniștii din Vietnamul de Nord, conduși de Ho Chi Minh, au jucat cel mai important rol. Zhou Enlai a avut un rol important în cadrul convorbirilor de la Geneva, în pofida faptului că a fost umilit public de John Foster Dulles, secretarul de stat american, care s-a opus prezenței reprezentanților Chinei roșii. Zhou a contribuit la orientarea discuțiilor uneori extrem de violente în direcția unui acord de compromis. Principalele părți implicate – Franța, Statele Unite, URSS și vietnamezii – au căzut de acord în cele din urmă asupra câtorva rezoluții cheie. Franța s-a retras definitiv din regiune. Laosul și Cambodgia au fost recunoscute ca state independente, în timp ce Vietnamul a fost împărțit de-a lungul paralelei 17 în zona de nord dominată de comuniști și cea de sud necomunistă. Împărțirea urma să aibă un caracter temporar; alegerile urmau să se organizeze peste doi ani pentru alegerea unui guvern al unui Vietnam unit. Totuși, americanii, temându-se că dacă se vor desfășura alegeri Vietminhul lui Ho va câștiga, au refuzat să fie de acord cu acea parte a acordului de la Geneva. Acest lucru a avut drept consecință faptul că SUA a sprijinit ulterior o seamă de regimuri sud-vietnameze corupte și ineficiente pentru simplul motiv că nu erau comuniste. În replică Ho Chi Minh a cerut naționaliștilor din sud să se alăture Vietminhului. În 1960, în sud, adepții lui Ho Chi Minh au înființat Frontul Național de Eliberare (FNE), cu scopul de a uni cele două părți ale Vietnamului în cadrul unui regim comunist. Trupele FNE erau cunoscute sub numele de Viet Cong.

Acesta a fost preludiul unui lung război civil în Vietnam în care s-a implicat și SUA. Între 1963 și umilitoarea retragere din 1975, SUA a încercat în van, și cu costuri imense în oameni și resurse, să învingă Viet Congul și să instaureze un regim anticomunist stabil în Vietnamul de Sud. Dar în 1975 Viet Congul a înfrânt în cele din urmă sudul; un an mai târziu a fost creată Republica Socialistă Vietnam. China lui Mao nu s-a implicat direct în războiul din Vietnam, dar i-a acordat sprijin moral și diplomatic lui Ho Chi Minh. RPC a condamnat vehement „imperialismul american". A continuat de asemenea programul pe care îl începuse în timpul războiului Vietminhului împotriva francezilor de sprijinire a trupelor lui Ho Chi Minh cu arme și echipament.

China roșie nu avea să profite de pe urma ajutorului acordat comuniștilor vietnamezi. Motivul a fost faptul că URSS a luat-o înaintea RPC. Moscova, considerând că dacă se va implica în sud-estul Asiei ar putea obține noi victorii în lupta sa ideologică împotriva Chinei, a furnizat arme pe tot parcursul războiului din Vietnam din 1963-1975 nord-vietnamezilor. Influența sovietică a crescut și mai mult după ce americanii s-au retras din Vietnam în 1975, iar întreaga țară a intrat sub controlul comuniștilor. URSS a adoptat oficial acum Vietnamul ca pe protejatul său, iar în 1978 a încheiat un „Tratat de pace și prietenie sovieto-vietnamez".

Când China și-a dat seama că a pierdut Vietnamul în favoarea URSS a căutat să obțină o compensație dezvoltând strânse relații cu Cambodgia (Kampuchea), vecinul de la vest al Vietnamului. Cambodgia, ca și Vietnamul, trecuse și ea de curând printr-o revoluție marxistă. În 1975, Pol Pot, liderul comuniștilor cambodgieni (Khmerii Roșii), a venit la putere după un război de gherilă structurat pe baza strategiei maoiste. Cruzimea cu care regimului lui Pol Pot (1975-1979) a zdrobit opoziția a întrecut chiar și excesele Revoluției culturale din China. S-a apreciat că aproape două milioane și jumătate de oameni din populația de șapte milioane a Cambodgiei și-au pierdut viața în acest scurt interval. Totuși, dat fiind că a fost un adept al maoismului, chinezii l-au considerat un erou. Atunci când, după o confruntare de graniță din 1978 dintre cei doi vecini de curând comuniști, vietnamezii au lansat o ofensivă majoră împotriva Cambodgiei pentru a-l înlătura de la putere pe Pol Pot, China comunistă a venit imediat în ajutorul acestuia invadând Vietnamul. Ambele părți, vietnamezii susținuți de sovietici și cambodgienii sprijiniți de RPC, au pretins că cealaltă dintre părți a comis primul act de agresiune. Adevărul nu a ieșit încă la iveală, dar este limpede că vietnamezii au ieșit învingători. Versiunea oficială a RPC asupra evenimentelor a determinat poporul chinez să creadă că APE a obținut un succes militar răsunător. În realitate lucrurile stăteau exact invers. APE a suferit grele pierderi și a fost silită să se retragă din Vietnam, nereușind să împiedice înlăturarea de la putere a lui Pol Pot de către vietnamezi. Deși acest lucru nu a fost făcut cunoscut opiniei publice din China, RPC a suferit o importantă înfrângere în războiul propagandistic cu URSS pentru supremația asupra marxismului internațional.

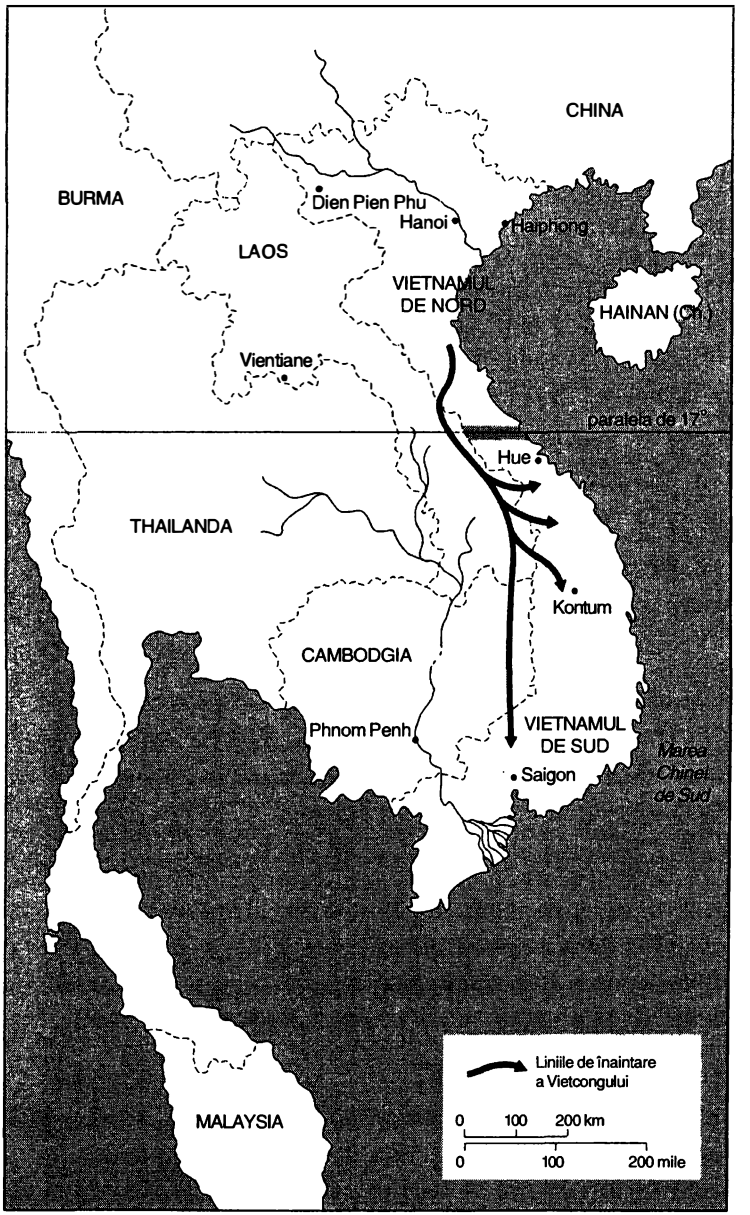

O hartă a Indochinei

9. Sfârșitul rivalității chino-sovietice

Moartea lui Mao în 1976, care a fost curând urmată de răsturnarea de la putere a Bandei celor patru, grup fanatic împotriva sovieticilor, a determinat o destindere a relațiilor chino-sovietice. În pofida diferendelor în problema Vietnamului, noii lideri ai RPC, Deng Xiaoping în special, au adoptat o atitudine mult mai tolerantă atât față de URSS, cât și față de Occident. Am putea afirma chiar că Deng Xiaoping a adoptat stilul mai conciliant al lui Zhou Enlai de politician de talie internațională. El și-a temperat în mod deliberat atitudinea agresivă față de sovietici pe care o avusese în timpul lui Mao. Posibilitatea unui război nuclear între China și SUA sau URSS a fost înlăturată. Deși nu fuseseră reluate relațiile diplomatice între Moscova și Beijing, moartea intolerantului Brejnev în 1982 a detensionat foarte mult relațiile dintre cele două țări.

Venirea la putere în 1985 a lui Mihail Gorbaciov a destins atitudinea sovieticilor față de întreaga lume și față de China în mod special. Deși era produsul aceluiași sistem politic stalinist din care apăruseră și Hrușciov și Brejnev, Gorbaciov era mai puțin rigid în gândire și mai carismatic ca persoană. De vreme ce Deng Xiaoping era dispus să adopte cea mai tolerantă linie adoptată vreodată de RPC în relațiile sale externe, existau motive întemeiate să se spere că el și Gorbaciov vor face pași importanți pe calea reconcilierii chino-sovietice. Totuși, exista o piedică ce trebuia depășită – ocupația sovietică din Afghanistan, care începuse în 1979 în epoca lui Brejnev și a fost condamnată în mod repetat de RPC. Beijingul considera această ocupație nu o formă legitimă de apărare a granițelor vulnerabile de către Uniunea Sovietică, ci un aspect al strategiei sale agresive de a amplasa efective armate la granița cu China.

Problema nu a fost soluționată imediat, dar oricum s-a înregistrat o anumită relaxare a tensiunilor dintre Moscova și Beijing. În 1986 au fost încheiate noi tratate comerciale și au început procedurile pentru reluarea relațiilor diplomatice. Vechile dușmănii dintre China și URSS au fost deci încetul cu încetul depășite, iar când Uniunea Sovietică s-a retras în cele din urmă din Afghanistan în 1989, Gorbaciov a fost invitat să facă o vizită oficială la Beijing în același an. Cu toate acestea, această întâlnire la vârf, considerată un

ani de întrerupere a relațiilor diplomatice, a fost umbrită de dramaticele evenimente din China. Sosirea lui Gorbaciov la Beijing a coincis cu momentul de apogeu sângeros al demonstrației în favoarea democrației. Liderii RPC au fost puși într-o situație foarte dificilă de faptul că activiștii în favoarea democrației l-au întâmpinat pe Gorbaciov ca un reformist progresist a cărui politică de „glasnost" (guvernare transparentă) și „perestroika" (restructurare) au introdus în Uniunea Sovietică chiar schimbările pe care reformiștii le cereau în China.

În orice caz, popularitatea de care se bucura Gorbaciov în rândul democraților din China nu i-a afectat prea multă vreme pe liderii chinezi, pentru simplul motiv că liderul sovietic avea să fie curând una dintre victimele propriilor reforme. Căderea comunismului în Europa de Est între 1988 și 1991 a inclus și renunțarea de către PCUS în 1990 la „rolul său conducător", urmată un an mai târziu de dezmembrarea URSS. Sfârșitul Uniunii Sovietice însemna în mod necesar sfârșitul rivalității chino-sovietice pentru conducerea lumii marxiste. De vreme ce comunismul sovietic nu se mai putea impune în fața propriei națiuni era cu neputință să mai concureze cu comunismul de tip chinez.

Problema care se punea acum era ce mai rămânea din implicarea Chinei în revoluția mondială. Dispariția rapidă a comunismului ca forță mondială a pus RPC în situația de a rămâne în anii '90 singura națiune importantă care considera încă marxismul teoria călăuzitoare. Este greu de știu în ce măsură guvernul chinez mai credea în comunism în această fază a istoriei. Liderii chinezi au continuat de formă să recunoască meritele conceptului de revoluție mondială, dar este greu de crezut că, după ce au asistat la dezmembrarea URSS, erau dispuși să își pericliteze propriul statut urmărind în continuare un obiectiv atât de periculos. Obiectivul lor esențial era să își asigure propria supraviețuire politică consolidând statutul Chinei ca națiune importantă care a îmbrățișat modernitatea.

Să studiem „China și revoluția internațională"

În acest capitol putem identifica trei probleme critice: 1. Rivalitatea chino-sovietică; 2. China și destalinizarea; 3. Concepții diferite despre revoluție.

1. Rivalitatea chino-sovietică

Problema cheie: În ce măsură se datora rivalitatea chino-sovietică antipatiei personale dintre Stalin și Mao?

Pentru a putea răspunde trebuie să citiți secțiunile 1, 2 și 3 ale acestui capitol. V-ar fi folos să revedeți și secțiunea 2a din capitolul 1.

Obiective de atins: Segmentul „în ce măsură" al întrebării vă invită să amplasați rivalitatea Stalin-Mao în ordinea importanței alături de ceilalți factori care au creat tensiuni între URSS și China. Anumite probleme se impun de la sine: rivalitatea națională, disputele teritoriale de durată dintre Rusia și China și diferențele ideologice dintre cele două abordări ale marxismului. Considerați că acești factori sunt la fel de importanți? Ați dori probabil să știți dacă au existat factori semnificativi care au antedatat proclamarea RPC. Astfel veți ajunge la zona cheie a problemei. Oare neînțelegerile dintre Stalin și Mao asupra strategiei care trebuie aplicată în China au fost cele care au adâncit diferendele dintre Uniunea Sovietică și revoluționarii chinezi? Ceea ce îl deranja cel mai mult pe Mao era faptul că Stalin nu a avut niciodată încredere în PCC. Chiar și după triumful lui Mao din 1949, Stalin a continuat să fie circumspect față de comuniștii chinezi. Cât de important este tratatul chino-sovietic din 1950 în acest context? Faptul că Mao și-a dat seama că s-a profitat de PCC i-a confirmat convingerea că Stalin și Uniunea Sovietică nu sunt prietenii RPC. O concluzie logică ar fi de aceea că disprețul lui Stalin s-a combinat cu cel al lui Mao și acest lucru a condus la exacerbarea rivalității dintre cele două puteri comuniste. Trebuie să introducem aici o evaluare a problemei. Privind retrospectiv este limpede că relațiile chino-sovietice s-au înrăutățit după moartea lui Stalin. Conflictul dintre Mao și Hrușciov avea să atingă cotele alarmante ale unui posibil conflict nuclear. Să sugereze oare acest lucru faptul că, deși o cauză de tensiuni naționale, rivalitatea Stalin-Mao este considerată mai degrabă o parte componentă a unui conflict național și ideologic dintre Rusia și China?

2. China și destalinizarea

Problema cheie: Analizați impactul pe care l-a avut destalinizarea asupra Chinei comuniste.

Răspunsul îl puteți găsi citind secțiunile 3, 4 și 5 ale acestui capitol.

Obiective de atins: Se impune găsirea unei definiții a destalinizării. Termenul poate fi desigur interpretat în mod diferit. Credeți că acest termen avea același înțeles pentru China lui Mao și pentru Rusia lui Hrușciov? V-am sugera să începeți cu scurta perioadă în care, după moartea lui Stalin în 1953, relațiile chino-sovietice s-au destins. În măsura în care tensiunile au fost create de atitudinea rigidă a lui Stalin, ar putea fi de așteptat ca relațiile să se îmbunătățească acum. De ce nu s-a întâmplat așa? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie să explicați obiectivele pe care le-a urmărit Hrușciov declanșând destalinizarea în Uniunea Sovietică. Ar fi de folos în acest moment să descrieți principalele caracteristici ale destalinizării văzute de chinezi – atacul lansat împotriva cultului personalității, încurajarea contrarevoluției și destinderea față de Occident. După părerea lui Mao, cel dintâi aspect a fost un atac la adresa modului său de a conduce China, în timp ce cel de-al doilea și cel de-al treilea aspect constituie o trădare a cauzei revoluției internaționale. Tentativele de a soluționa diferendele chino-sovietice au eșuat și situația a degenerat rapid într-un război ideologic. Ar merita să apreciați în ce măsură elementul hotărâtor care a permis ca disputa dintre cele două superputeri comuniste să degenereze în insulte a fost o chestiune de principiu sau simpla rivalitate personală dintre Mao și Hrușciov. Acest aspect trebuie pus pe seama fisurilor din lumea marxistă pe care destalinizarea le-a evidențiat.

3. Concepții diferite despre revoluție

Problema cheie: Analizați semnificația conceptului lui Mao de „revoluție continuă".

Secțiunile 5 și 6 ale acestui capitol vă oferă materialul necesar pentru a răspunde la această problemă.

Obiective de atins: La început ar trebui să definiți ceea ce înțelegeți prin sintagma cheie de „revoluție continuă". Numai așa puteți aprecia semnificația pe care i-o dă Mao. Ar fi de folos să explicați faptul că ideile politice ale lui Mao au evoluat în timp și au fost prefigurate de experiența sa de revoluționar. A respins ordinele lui Stalin privind modul în care trebuie aplicat marxismul în China. Aici putem pune problema de principiu a semnificației. Dacă marxism-leninismul este considerat esența teoriei revoluționarismului, putem

spune despre Mao că a fost un eretic? Insistența sa pe ideea că mișcarea țărănească pe care a condus-o spre victorie în 1949 a îndeplinit cerințele unei revoluții proletare autentice l-a opus Uniunii Sovietice a lui Stalin, ai cărei teoreticieni considerau maoismul o formă imperfectă și inferioară de comunism. Acest fapt se află la originea conflictului chino-sovietic în privința dreptului de a conduce mișcarea marxistă internațională. Mao a condamnat programul de destalinizare a URSS, considerându-l un act de trădare a comunismului și evidențiind necesitatea absolută de a trata revoluția nu ca pe un eveniment, ci ca pe un proces de continuă reînnoire și purificare. Aici este momentul să analizați relevanța sintagmei promovate de Troțki a „revoluției permanente". Troțki, proscrisul sovietic, a atras atenția asupra pericolului ca regimurile comuniste instaurate să se transforme în birocrații perpetuate la nesfârșit. Revoluția culturală din China poate fi mai bine înțeleasă ca o replică a lui Mao la acest semnal de alarmă? Dacă vreți, puteți dezvolta această problemă analizând dacă conceptul lui Mao de revoluție continuă a avut mai degrabă o semnificație internațională decât națională. Este posibil ca, declanșând Revoluția culturală, Mao să fi încercat nu numai să elibereze China de „elementele declasate", ci și să demonstreze lumii integritatea și superioritatea comunismului chinez.

Analiza izvoarelor despre „China și revoluția mondială"

Vă prezentăm mai jos analiza unui document cheie referitor la degradarea relațiilor chino-sovietice în epoca lui Brejnev. Îl găsiți la pagina 162.

1. Context

În 1969 relațiile chino-sovietice au cunoscut cel mai acut moment de criză. URSS a acționat oficial pentru înlăturarea RPC din cadrul mișcării comuniste internaționale, iar Moscova și Beijing au început să se pregătească de război. În această atmosferă Lin Biao a lansat un atac împotriva lui Brejnev și a liderilor sovietici.

2. Înțeles

Lin cataloghează guvernul lui Brejnev drept „o clică de revizioniști renegați". Acestea nu erau niște insulte arbitrare. În limbajul dialecticii marxiste, aceste cuvinte aveau o mare greutate. Revizionismul era

cea mai gravă crimă împotriva literei marxismului; el însemna renunțarea la adevărurile comunismului științific. Referirea la „clica renegată" sugera că revoluția Uniunii Sovietice a fost uzurpată de propria-i oligarhie. Atacul lui Lin se îndreaptă și asupra liderilor sovietici care au încercat să își impună autoritatea asupra mișcării revoluționare mondiale instaurând o „dictatură internațională" asupra celorlalte state și partide marxiste. Fragmentul redat se încheie cu o nouă insultă prin care Lin aseamănă planurile de extindere a autorității sovietice cu schemele aplicate de Hitler și militariștii japonezi pentru a domina în Europa și Asia.

3. Semnificație

Duritatea acuzațiilor lui Lin la adresa politicii sovietice relevă cât de profunde au devenit neînțelegerile în cadrul lagărului comunist internațional la sfârșitul anilor '60. Lin nu făcea decât să răspundă unor atacuri asemănătoare. Violența acestui atac era tipică pentru brutalitatea cu care Uniunea Sovietică și RPC se insultau reciproc. Aducând la cunoștința opiniei publice insultele proferate de cealaltă parte, se evidențiа convingerea că reprezentanții părții adverse nu numai că greșesc, dar se fac vinovați de trădare. În calitate de comuniști ei știau care este adevărul, dar preferau să îl respingă. Asemeni îndrăgostiților care nu mai erau îndrăgostiți, ei își priveau foștii parteneri cu o cumplită ură și venin. Ceea ce ilustrează acest fragment este faptul că nici Uniunea Sovietică, nici RPC nu aveau tradițiile sau mecanismele politice pentru a rezolva neînțelegerile din cadrul mișcării marxiste. După părerea lor, nu era posibil decât totul sau nimic, nu puteau decât să aibă dreptate deplină sau să se înșele în totalitate. Nu exista cale de mijloc, nu exista posibilitatea vreunui compromis. Disputa privea în primul rând marxismul. Trebuie să apreciați ce loc poate ocupa rivalitatea națională. Rusia și China nu s-au confruntat numai ca pretendenți la coroana lumii comuniste, ci și ca două mari națiuni dornice fiecare în parte să o stăpânească pe cealaltă.

Schemă-rezumat

China și revoluția mondială

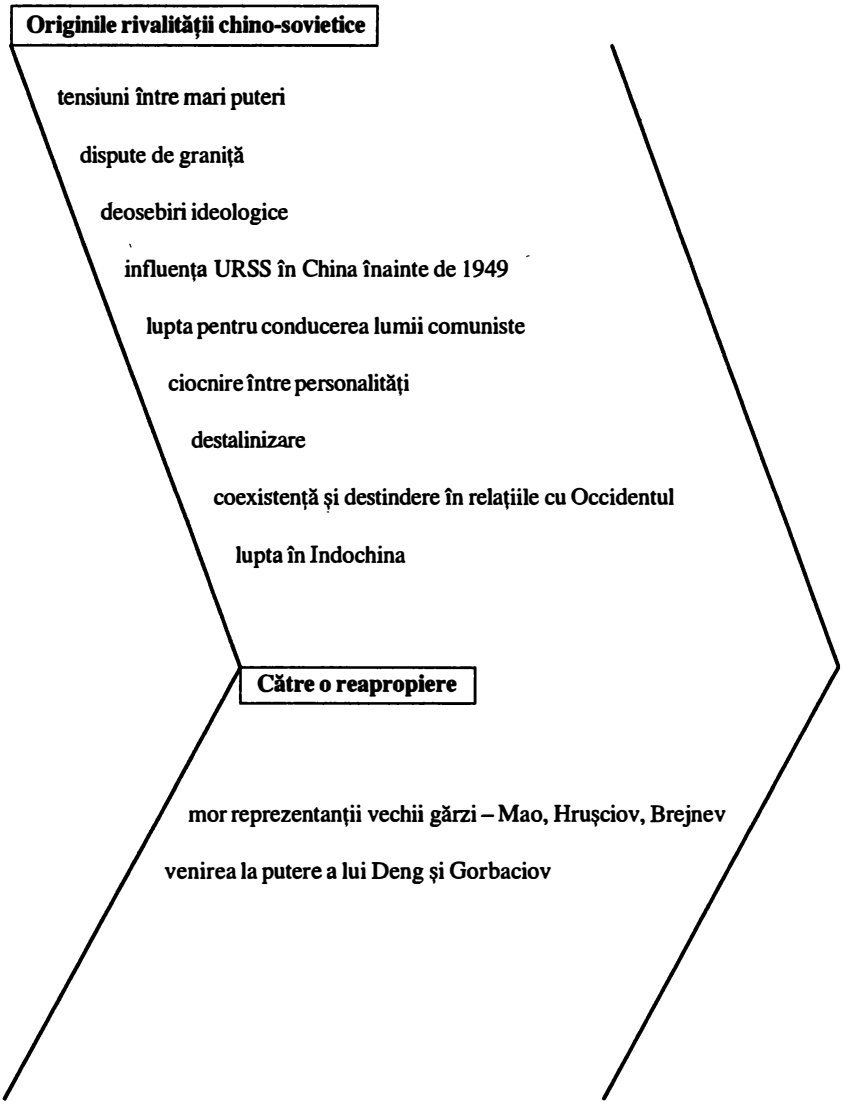
Originile rivalității chino-sovietice
tensiuni între mari puteri
dispute de graniță
deosebiri ideologice
influența URSS în China înainte de 1949
lupta pentru conducerea lumii comuniste
ciocnire între personalități
destalinizare
coexistență și destindere în relațiile cu Occidentul
lupta în Indochina
Către o reapropiere
mor reprezentanții vechii gărzi – Mao, Hrușciov, Brejnev
venirea la putere a lui Deng și Gorbaciov

7 Concluzii

Acest capitol analizează caracterul și evoluția istoriei RPC după 1949. Pentru a vă oferi perspectiva necesară, trebuie să ținem cont de importanța evenimentelor care au avut loc în China între masacrul din Piața Tiananmen din 1989 și moartea lui Deng Xiaoping din 1997.

1 China după evenimentele din Piața Tiananmen

Suprimarea brutală a protestelor din Piața Tiananmen în iunie 1989 a evidențiat faptul că Republica Populară Chineză a rămas un stat totalitar. Reformele de după epoca lui Mao nu au schimbat acest aspect. PCC deținea autoritatea absolută asupra RPC. Imediat după înăbușirea demonstrației, Deng Xiaoping și alți lideri au organizat o campanie publică pentru a lămuri masele în privința „adevărului" a ceea ce s-a petrecut în Piața Tiananmen, explicând că un grup mic de „elemente contrarevoluționare" a profitat de idealismul și naivitatea studenților determinându-i să amenințe stabilitatea statului de drept. Într-un discurs cheie, care a devenit explicația oficială pentru măsurile luate de guvern, Deng a afirmat că protestele studenților au constituit o tentativă de a distruge tot ceea ce s-a realizat în China după ce prin momentul de cotitură marcat de cea de-a Treia Plenară a PCC din 1978 China a pășit pe calea modernizării. El a elogiat trupele eroice ale APE pentru că au acționat încă o dată în chip de salvatori ai poporului chinez și i-a criticat pe acei „tovarăși care nu înțeleg natura problemei":

> Aceștia cred că este vorba doar despre cum să manipulezi masele. În realitate, nu avem de-a face cu oameni obișnuiți, care nu sunt capabili să facă deosebirea între bine și rău. Ne confruntăm cu o clică de rebeli și o seamă de declasați ai societății, care vor să creeze dezordine în țară și să răstoarne de la putere partidul nostru. Nereușind să înțeleagă această problemă fundamentală, ei nu reușesc să înțeleagă natura incidentului.
>
> Natura incidentului a fost evidentă imediat după declanșarea evenimentelor. Participanții agitau două lozinci importante: una era

aceea de a înlătura PCC, iar cealaltă de a răsturna sistemul socialist. Obiectivul lor este acela de a instaura o republică burgheză total dependentă de Occident. Oamenii vor să combată corupția. Cu acest lucru suntem de acord, firește. Ar trebuie să folosim așa-numitele lozinci împotriva corupției agitate de participanți cu motive ascunse drept sfaturi folositoare și să le acceptăm ca atare. Dar aceste lozinci nu sunt, desigur, decât un paravan: esența lor este înlăturarea PCC și răsturnarea sistemului socialist.

Deng era însă perfect conștient de problema politică de bază cu care se confrunta PCC. Dacă, după patruzeci de ani de stat comunist, China nu a realizat nici un progres economic real, dreptul pe care și l-a asumat PCC de a guverna veșnic putea fi pus tot mai mult la îndoială. Dacă tulburările provocate în China de Marele salt înainte, Revoluția culturală și programul celor patru modernizări au rămas fără rezultat, ar fi foarte greu de susținut ideea că PCC a știut ce era mai bine pentru națiune. Dacă China nu a obținut nimic concret după atâtea eforturi, dacă ea nu poate fac față în continuare aspirațiilor economice crescânde ale poporului său, va fi tot mai greu pentru forțele politice să se opună cererilor care impun o schimbare politică fundamentală.

Deși, așa cum a evidențiat modul în care Deng a soluționat protestele din Piața Tiananmen, noul lider chinez putea fi la fel de brutal ca oricare dintre reprezentanții aripii dure din partid, el a încercat totuși să mențină un echilibru între aripa de stânga și cea de dreapta din PCC. Deng a spus foarte clar ce înseamnă acest lucru în contextul Chinei:

În procesul de edificare a socialismului și de modernizare ne-am confruntat adesea cu amestecul unor elemente de „stânga". Am încercat să combatem greșelile „stângii", pentru că astfel de greșeli am făcut și noi în trecut. Ne-am confruntat însă și cu amestecul unor elemente de dreapta. Ceea ce înțelegem noi prin amestecul elementelor de dreapta este îndemnul la completa occidentalizare, ceea ce ar conduce nu la un socialism mai avansat, ci la capitalism.

Spusele sale aveau un profund substrat ideologic. URSS a fost acuzat în China pentru că a deviat de la adevărata linie marxist-leninistă. Teoreticienii politici ai PCC pretindeau că adevăratul purtător de cuvânt al socialismului științific este China. Pentru a susține această

convingere China trebuia să fie în măsură să demonstreze practic că pretențiile sale erau îndreptățite. Mai mult, în pofida izolării tradiționale a Chinei, ea nu putea ignora în totalitate curentele de opinie care existau în lume. Căderea guvernelor comuniste în uniunea Sovietică și în Europa de Est la începutul anilor '90 a demonstrat faptul că comunismul ca forță politică a fost specific unei anumite epoci istorice care acum a luat sfârșit. Mult așteptata revoluție mondială nu a avut loc. Ce efecte avea acest lucru asupra Chinei? Aveau autoritățile chineze să susțină în continuare că sunt liderul mondial al revoluției sau China se va retrage din nou în interiorul propriilor granițe și își va contempla viitorul în termenii tradiționali ai unei culturi unice detașate de restul lumii? Deng deținea numai o parte din răspuns; China nu poate întoarce spatele restului lumii din punct de vedere economic. Forța Chinei, chiar supraviețuirea ei, depindeau de capacitatea sa de a fi competitivă pe piețele internaționale.

Dificultatea pentru Deng și ceilalți reformatori consta în faptul că încurajau reformele economice și deschiderea spre lume din punct de vedere comercial, dar încercau să mențină în același timp situația politică existentă. Acest lucru ridica o altă problemă de ordin ideologic. Teoria marxistă tradițională susține că deosebirile între economia unei națiuni și structura sa socială și politică nu au nici o importanță. Societatea și politica sunt expresia sistemului economic preponderent. Când cultura unei societăți comuniste era în dezacord cu caracterul său proletar, acea cultură trebuia epurată astfel încât să devină expresia autentică a poporului. Aceasta a fost justificarea pentru declanșarea Revoluției culturale. În calitatea sa de pragmatic, Deng putea să nu țină cont de ideologie când îi convenea, dar nu o putea ignora în totalitate, dat fiind că în cele din urmă dreptul PCC de a controla China se baza pe această ideologie, și anume ideologia marxist-leninistă. Faptul că Deng a renunțat la maoism nu implica o diminuare a convingerii privind rolul istoric al PCC. Partidul, sub conducerea lui Deng, a părut să se adapteze la capitalism în privința unor considerente de ordin economic, dar întotdeauna s-a opus extinderii libertăților politice. În epoca lui Deng disidența nu părea a avea șanse mai mare de supraviețuire decât în epoca lui Mao.

Deng a supraviețuit tulburărilor și ororilor luptei antijaponeze, ale războiului civil între naționaliști și comuniști, ale Marelui salt înainte și Revoluției culturale. Această experiență l-a convins că stabilitatea este acum cel mai important lucru pentru China. El era convins că stabilitatea poate fi obținută numai menținând sistemul socialist în China. După părerea lui Deng, socialismul era mai puțin important ca ideologie revoluționară, el era necesar doar ca sistem practic pentru a împiedica dezintegrarea Chinei.

Rigiditatea politică a concepției lui Deng a fost ilustrată de statisticile date publicității potrivit cărora la moartea lui, în 1997, în China existau mai mulți deținuți politici decât erau în 1976 la moartea lui Mao. Harry Wu, renumitul disident chinez, care a petrecut nouăsprezece ani ca deținut politic, a afirmat că la jumătatea anilor '90 în China exista un sistem de închisori-lagăre, „laogai", de mai mare amploare decât gulagul lui Stalin din URSS. Wu susținea că laogai, care era răspândit în întreaga Chină, reprezintă „cel mai mare sistem de lagăre de concentrare din istoria lumii".

Avem documente care atestă existența unui număr de 1 155 de lagăre în care se află între 6 milioane și 8 milioane de deținuți. Opinia publică internațională știe că au fost uciși niște oameni în Piața Tiananmen sau imediat după aceea în timpul protestelor în favoarea democrației în 1989. Aceste incidente au fost floare la ureche. Și știu ce spun. Într-un fel sau altul, milioane de oameni au dispărut în laogai.

Unul dintre milioanele de exemple de deținuți este Wei Jingshen, una dintre primele victime ale încercării regimului de a curma demonstrația în favoarea democrației. Wei, care în 1979 fost condamnat la optsprezece ani de închisoare, a mai primit paisprezece ani în 1993 pentru „acțiuni subversive". El a fost acuzat că a continuat din închisoare să critice guvernul pentru că nu a introdus reforme politice; în 1989 el a adus acuzații guvernului pentru brutalitatea cu care a înăbușit protestele din Piața Tiananmen. Wei a devenit o figură de erou pentru adepții democrației, astfel încât în Hong Kong mii de oameni au participat la un marș de protest în care au cerut eliberarea lui. Potrivit spuselor Catherinei Sampson, corespondent al ziarului *The Observer* în Hong Kong: „Wei este întruchiparea unui scenariu de groază, el este omul care mai mult decât oricine altcineva,

demonstrează că Beijingul este incapabil să tolereze păreri divergente, chiar dacă acestea sunt exprimate în mod pașnic." Wei a fost în cele din urmă eliberat în 1997. Acesta nu a fost un act de clemență din partea autorităților chineze, ci un tertip pentru a evita ca Wei, bolnav fiind, să moară în detenție.

La mijlocul anilor '90 vârstnicul Deng, bolnav de Parkinson, a încetat să se mai implice în mod direct în guvernare. Ultima sa apariție publică datează din 1994. Totuși se pare că el a continuat să aibă un cuvânt important de spus în politica Chinei. Nimeni nu era pregătit să își asume responsabilitatea de a schimba orientarea sa politică. El a fost o figură atât de importantă, care a condus și a restructurat China în ultimii douăzeci de ani ai vieții sale, încât la moartea sa, la vârsta de nouăzeci și doi de ani, în 1997, presa occidentală a vorbit despre moartea ultimului împărat. Moartea l-a împiedicat să își realizeze cea mai vie dorință a, de a trăi să asiste la retrocedarea oficială a Hong Kong-ului. El a considerat că China va putea adopta cu succes politica „o națiune, două sisteme", va putea să își modernizeze economia și se va putea deschide spre lumea exterioară menținând în același timp autoritatea absolută a PCC în politica națională. Timpul va decide cât de realiste erau speranțele lui Deng.

Problemele fundamentale pe care revoluția lui Deng Xiaoping le-a lăsat moștenire Chinei au fost definite de analistul american Orville Schell. El a apreciat că politica lui Deng a creat în realitate „două Chine separate care există în paralel".

Pe de o parte există noua Chină a întreprinzătorilor cu serviete și oameni de afaceri cu costume italienești; a cluburilor de noapte și a hotelurilor de cinci stele; a Mercedesurilor prevăzute cu telefoane celulare. Dar dincolo de această fațadă impresionantă există vechea Chină a fabricilor falimentare deținute de stat, pline cu muncitori nemulțumiți și a poluării generalizate; a țăranilor amărâți din zonele rurale sărace care visează să se realizeze la oraș; a închisorilor unde asasinii și militanții pentru democrație sunt închiși laolaltă; a Armatei roșii loiale seniorilor locali și nu oficialităților alese; și a revoluționarilor veterani închistați în doctrina marxist-leninistă-maoistă care nu pot concepe altă cale spre stabilitate decât represiunea politică.

Republica Populară Chineză

În capitolul 1 s-a sugerat că istoria RPC poate fi mai bine înțeleasă dacă o raportăm la economia, politica, ideologia și politica sa externă. Să ne referim deci la aceste aspecte cheie.

a) Economia

Nu există nici un dubiu în ceea ce privește ambițiile care au motivat politica economică a Chinei în epoca lui Mao Zedong. El urmărea să situeze RPC pe picior de egalitate cu principalele puteri industriale mondiale. Dar ambiția nu era de ajuns. Strategia sa economică s-a dovedit modestă și prost concepută. Mao considera că, bazându-se pe mâna de lucru nelimitată a Chinei, poate obține aceleași progrese ca națiunile industrializate occidentale. Mao nu avea însă cunoștințele de agronomie necesare pentru a înțelege rapoartele pe care le primea din zonele rurale. De asemenea înțelegea în foarte mică măsură procesul industrial. A acceptat ideea că industrializarea este un proces absolut necesar, dar avea o idee foarte vagă despre ceea ce înseamnă de fapt acest lucru. El credea doar că printr-o masivă dezvoltare a mâinii de lucru China poate obține industrializarea necesară. Mao nu avea nici minima calificare necesară unui planificator economic. Toată viața sa nu fusese decât un revoluționar. Această menire continua să îl domine și să-i irosească energiile. Experiența sa de luptător politic și de strateg militar nu îl pregătise defel pentru sarcina de a configura economia unei mari națiuni. Modul său de a aborda problemele s-a materializat într-o seamă de salturi intuitive. Rezultatele au fost catastrofale. Programul său de colectivizare nu a avut alt rezultat decât agravarea foametei; planurile sale cincinale mai degrabă au irosit decât au exploatat cu succes vastele resurse naturale și umane ale Chinei.

Deng Xiaoping a încercat să dreagă lucrurile. Programul celor patru modernizări a fost o încercare de a crea baza agricolă, industrială și comercială necesară care să permită Chinei să realizeze performanțele națiunilor avansate. Metoda pe care a ales-o a fost cea a celor „două sisteme", adoptarea economiei capitaliste și menținerea structurilor politice existente în China comunistă. De [illegible] în 1997 Deng a lăsat moștenire succesorilor săi

o problemă potențial explozivă. În ce măsură și pentru cât timp era capabilă RPC să își mențină politica economică progresistă ce deschidea China spre lumea exterioară având un sistem politic reacționar, bazat pe o ideologie pe care tot restul lumii o respinge?

b) Politica

Pentru a vorbi despre performanțele politice ale RPC trebuie să le plasăm într-un context istoric. După căderea dinastiei Qing în 1911, cele mai puternice mișcări politice din China au fost cele care au avut drept obiectiv regenerarea națională, iar nu extinderea libertăților politice. Un exemplu clar în acest sens îl constituie guvernarea Gomindanului în perioada anilor '30 și '40. Principala preocupare a lui Chiang Kai-shek a fost consolidarea controlului naționaliștilor; generalizarea drepturilor politice și civile nu constituia o prioritate. După ce au venit la putere în 1949, comuniștii au continuat și ei procesul de centralizare a puterii. Mao Zedong avea două obiective importante: să consolideze autoritatea PCC asupra Chinei și asigure securitatea Chinei într-o lume ostilă. Nici un moment nu a avut Mao în vedere acordarea unei mai ample libertăți personale poporului chinez.

Observatorii occidentali nu au reușit întotdeauna să înțeleagă de ce China comunistă a luptat cu atâta îndârjire împotriva opoziției. Nu trebuie să uităm însă că în China nu a existat o tradiție democratică. Dreptul celor aflați la putere de a beneficia de ascultare din partea poporului este baza tradițională a politicii chineze. În 1949, acest drept, exprimat în mod tradițional prin sintagma de „mandat divin", a revenit PCC. Este adevărat că liderii comuniști vorbeau despre revoluția proletară, dar dincolo de limbajul specific marxismului internațional ei urmăreau un program pe care reprezentanții dinastiei Qing l-ar fi înțeles perfect. Obiectivul lor era să determine China să se supună propriei lor voințe. Era de datoria poporului să se supună și să le dea ascultare. Exemplele grăitoare ale modului în care Mao a aplicat această doctrină sunt lansarea Marelui salt înainte și declanșarea Revoluției culturale.

Politica lui Mao a provocat atât de puternice tulburări încât succesorul său, Deng Xiaoping, a considerat că cel mai important lucru pentru China ar fi renunțarea pentru moment la politică. Eforturile națiunii ar

trebui să se concentreze în direcția realizării unei dezvoltări economice. Deng a redefinit drept obiectiv esențial al regimului condus de PCC creșterea nivelului de trai al poporului chinez. Totuși, deși a înțeles că acest lucru este imperios necesar, nu a încetat să promoveze absolutismul guvernului chinez. Ținând cont de structura ierarhică a Chinei, o îmbunătățire a situației materiale putea fi posibilă numai dacă era coordonată de sus. Deng a afirmat că populația Chinei nu are nevoie de mai multe libertăți politice. PCC poate satisface în suficientă măsură nevoile chinezilor. Tocmai de aceea l-a deranjat atât de mult crearea mișcării pentru democrație. El considera că această mișcare reprezintă un pericol pentru dezvoltarea Chinei, permițând manifestarea unor fantezii politice care sunt în egală măsură periculoase și irelevante. China nu avea nevoie de o sporire a politicului, ci de o diminuare a acestuia. Revoluția fusese înfăptuită. Sarcina tuturor chinezilor loiali era acum aceea de a accepta sistemul guvernamental existent, care era rezultatul luptei victorioase a PCC, iar sub conducerea înțeleaptă a partidului de a munci pentru regenerarea Chinei.

c) Ideologia

Istoricii continuă să aibă păreri împărțite în ceea ce privește revoluția chineză care a început sub conducerea lui Mao în 1949. Unii consideră că mișcarea acestuia victorioasă bazată pe țărani a introdus o nouă formă de marxism aplicat în lume. Alții susțin că ceea ce caracterizează maoismul nu este caracterul său revoluționar, ci conformarea la tradiția chineză. Ei afirmă că dincolo de lozincile marxiste, RPC s-a implicat în sarcinile tradiționale care vizau consolidarea autorității guvernului central și reafirmarea superiorității Chinei asupra altor națiuni. Ei au evidențiat, de asemenea, faptul că marxismul a fost reconfigurat pentru a se potrivi contextului din China. Acele aspecte care nu au fost pe placul comuniștilor chinezi au fost fie eliminate, fie modificate. Un exemplu extrem de interesant este faptul că, definindu-și tipul specific de comunism, chinezii vorbeau de marxism-leninism-maoism. Potrivit gândirii chineze Mao era cel mai important dintre cei trei teoreticieni; înțelepciunea și înțelegerea sa l-au ajutat să fructifice ideile pe care Marx și Lenin s-au luptat să le instaureze. Era ca și când Mao Zedong ar fi fost ultimul și cel mai important dintr-un șir de profeți.

Un aspect critic al maoismului era faptul că reprezenta o mișcare în esență chineză și nu avea un caracter internațional, revoluționar. Mao însuși era un exponent al istoriei chineze. Acest lucru l-a condus în mod special în guvernarea Chinei și nu teoria marxistă. Cărțile care umpleau rafturile din bibliotecile sale nu erau texte marxiste occidentale, ci texte ale clasicilor chinezi. Cartea sa preferată era *Oglinda guvernării*, o lucrare din secolul XI, care a fost carte de căpătâi timp de 1000 de ani în istoria chineză, la care revenea în mod constant pentru sfaturi practice. Exemplele demne de urmat nu erau conducătorii contemporani, ci eroii Chinei clasice. Occidentul îl numea adesea „împăratul roșu", titlu ce definea perfect rolul pe care Mao l-a jucat în istoria Chinei. China nu avea o tradiție în ceea ce privește politica participativă. Poporul său era străin de noțiunea de cetățenie. Chinezii au fost întotdeauna supuși în sensul exact al termenului – ei au fost supuși ai autorității. Ei nu au avut drepturi; datoria lor era să se supună. Revolta era singura modalitate prin care un conducător tiranic putea fi amenințat; nu exista un proces constituțional ce putea fi invocat. Revoltele caracterizează întreaga istorie a Chinei. Unele au fost victorioase și au schimbat dinastii. Dar acestea au fost mai degrabă niște lovituri de palat decât niște revoluții pe scară națională. Când a fost vorba de adevărate revolte populare, ca de pildă războiul țărănesc al taipinilor din secolul al XIX-lea, aceste revolte au fost înăbușite cu deosebită cruzime.

În pofida aparenței revoluționare, maoismul nu a fost niciodată o ideologie politică progresistă. Spre profunda nemulțumire a marxiștilor pe plan internațional, el a rămas o ideologie tipic chineză, de tip parohial. Este adevărat că Mao i-a invocat în permanență pe marii precursori ai comunismului, Marx, Lenin și Stalin, despre care spunea că i-au fost buni sfetnici, însă le-a folosit foarte selectiv ideile. El nu a fost niciodată un adept supus al teoriei marxiste și nu a făcut nici cel mai mic efort pentru a aplica un program marxist sistematic în China. El a adoptat de la marxism-leninism acele concepte pe care le-a considerat potrivite pentru situația din China. Marxism-leninismul i-a fost, desigur, de un real folos pentru a-i furniza limbajul revoluționar. Critica sa la adresa capitalismului occidental era extrem de elocventă pentru a explica subordonarea din trecut a Chinei față de imperialiștii europeni. Faptul că el vorbea

despre infailibilitatea tehnologică servea drept justificare pentru guvernarea Partidului Comunist Chinez. Un concept leninist foarte folositor a fost centralismul democratic; mai ales că prin prisma acestuia partidul era considerat sursa adevărului. Această sintagmă se potrivea perfect stilului tradițional al regimului dictatorial chinez.

Dat fiind că Mao a considerat adesea că teoria marxistă nu este potrivită situației din China, el nu a avut nici un fel de rețineri în a o ignora atunci când a fost cazul. Cel mai grăitor exemplu îl constituie faptul că el a rescris regulile dialecticii. Potrivit ideologiei strict marxiste, revoluția țărănească pe care Mao a condus-o în China ar fi trebuit să fie doar preludiul la revolta proletară a muncitorilor din industrie. Sfidând această teorie și ordinele Moscovei de a se conforma interpretării date de sovietici teoriei marxiste, Mao a continuat ca și când succesul mișcării țărănești în China ar fi îndeplinit toate cerințele unei revoluții autentice. Tocmai de aceea nu s-a simțit obligat să recunoască superioritatea modelului sovietic. Revoluția sovietică a avut loc mai devreme, dar asta nu înseamnă că a fost mai importantă. Potrivit acestui punct de vedere China era deci îndreptățită să își asume conducerea lumii comuniste. Această pretenție a fost reafirmată și mai insistent după procesul de destalinizare din URSS, care, după părerea chinezilor, a deviat de la linia socialismului real, adoptând o politică de liberalizare și de destindere față de Occidentul capitalist.

Maoismul a pretins de asemenea să conducă lupta anticolonială, impunându-le totodată națiunilor implicate în această luptă să se subordoneze liniei adoptate de conducătorii chinezi. În raporturile cu celelalte mișcări marxiste, RPC era la fel de insistentă ca și Uniunea Sovietică în a susține că modul său de a concepe revoluția este cel care trebuie să prevaleze. Impactul său limitat asupra marxismului internațional poate fi explicat prin refuzul său de a considera alte partide revoluționare drept egalul său. Atitudinea de superioritate pe care China o avea față de străini era foarte asemănătoare cu cea pe care o adoptau împărații în epoca clasică. Mao menținea o tradiție care avea rădăcini adânci în istoria chineză.

Chiar și după moartea lui Mao Zedong, când reputația sa a mai scăzut și o seamă de greșeli i-au fost în sfârșit atribuite, era de neconceput ca Deng Xiaoping și alți lideri ai PCC care au moștenit

autoritatea lui Mao să adopte o politică menită să renunțe la comunism. Ei trebuiau să rămână, măcar formal, fideli noțiunii de marxism ca sursă a adevărului politic. Cât de mult mai credeau încă în preceptele acestuia este greu de apreciat, dar atâta vreme cât marxismul nu era abandonat ei puteau pretinde în continuare să guverneze China. Deng a insistat foarte mult asupra acestui aspect atunci când, în timpul revoluției din anii '80 care i-a purtat numele, a avut grijă să evidențieze deosebirea dintre libertățile politice și economice. A încercat să introducă reforme de tip occidental pentru restructurarea economiei, dar a susținut cu tărie că sistemul politic trebuie să rămână neschimbat. Era dispus să adopte o anumită democrație, dar numai într-un sens foarte restrâns. Centralismul democratic va continua să predomine; PCC reprezenta deja voința poporului.

d) Politica externă

Mao Zedong nu a încetat să se teamă de iminența unui atac occidental împotriva Chinei. Răcirea relațiilor cu URSS a intensificat preocuparea sa privind securitatea Chinei. Adoptarea unui program nuclear forțat a fost una dintre primele măsuri. În anii '60 China avea deja propriile arme atomice și cu hidrogen. Aceasta a fost o importantă realizare științifică și a plasat China în rândul superputerilor. Cu toate acestea, în mod paradoxal, China a devenit după aceea și mai vulnerabilă, dat fiind că nu dispunea de un sistem de producție de arme comparabil cu cel al Occidentului sau al URSS. Cu alte cuvinte, amenințările cu represalii nucleare erau în mare măsură o cacealma. Istoricii au pus la îndoială și înțelepciunea programului nuclear al chinezilor, evidențiind faptul că importantul efort fizic și material pe care l-a presupus acest program a secat resursele economiei interne chineze, aducând-o într-un stadiu extrem de critic.

Atâta timp cât Mao a fost la putere, politica externă a Chinei a fost influențată de două aspecte importante: Războiul rece dintre Est și Vest și conflictul dintre URSS și RPC. Dar în perioada de după moartea lui Mao aceste conflicte au scăzut în intensitate până în anii '90, când au încetat. Acest lucru a însemnat că Deng Xiaoping și succesorii săi, eliberați de pericolul unui conflict militar de proporții,

au fost în măsură să dezvolte relații mai bune cu lumea exterioară. China nu a renunțat la ideea unei revoluții mondiale, dar noua sa poziție a evidențiat că ceea ce urmărește acum în relațiile cu celelalte națiuni, occidentale sau răsăritene, nu este o permanentă confruntare, ci inițierea unor relații comerciale avantajoase. Acesta a fost obiectivul pe care l-a urmărit Deng când a inițiat planul de „deschidere a Chinei către lume". Logica acestei evoluții amintește de acei sinologi care au avansat ideea că istoria RPC ar trebui considerată un studiu de comunism aplicat. Ei sugerează că este mai potrivit să vedem în RPC nu în primul rând un stat revoluționar marxist, ci o națiune puternică odinioară care încearcă să își recâștige locul în lume.

Percepții occidentale despre RPC

Mulți observatori occidentali sunt tentați să considere că instaurarea democrației în China este un element inevitabil în evoluția sa. Această atitudine se datorează faptului că Occidentul apreciază în mod invariabil „progresul" unei națiuni în funcție de cât de mult se apropie de principiul democratic. Acest lucru înseamnă însă să aprecieze China după etaloane străine. China nu este Occidentul. Tradițiile sale au fost fundamental diferite. Autoritarismul a fost o constantă esențială a istoriei sale. După părerea chinezilor era mult mai grav ca o dinastie să dea dovadă de slăbiciune decât să își exercite tirania. Cele mai grave probleme ale Chinei au apărut atunci când guvernul său central a fost slab, așa cum s-a întâmplat în ultimii ani de domnie a dinastiei Qing sau în perioada „seniorilor războiului" în anii '20. Deng Xioping era neînduplecat în această privință. Stabilitatea internă a Chinei era aspectul cel mai important. El a afirmat că a permite aplicarea în China a unor principii nepotrivite și altele decât chineze referitoare la democrație ar însemna periclitarea cuceririlor economice atât de greu dobândite ale Chinei. Prosperitatea și dezvoltarea depind în ultimă instanță nu de politic, ci de economic. A încerca să introduci în China un guvern reprezentativ ar însemna să alergi după fantasme. El susținea că în China există deja un guvern reprezentativ. PCC de-a lungul istoricei sale lupte a devenit adevăratul purtător de cuvânt al poporului chinez. De aceea este inutil să se pună problema unei mai ample democrații.

Oroarea de înțeles pe care au stârnit-o în Occident Revoluția culturală și masacrul din Piața Tiananmen a determinat tendința occidentalilor de a minimaliza succesele obținute de RPC în instaurarea stabilității politice și a coeziunii naționale. În perioada dintre căderea manciurienilor în 1911 și preluarea puterii de către comuniști în 1949, în China au existat opt regimuri diferite, nici unul dintre acestea nereușind să unească națiunea sau să o elibereze de dominația străinilor. În schimb, RPC sub conducerea lui Mao și a succesorilor săi a redobândit independența națională a Chinei, a solicitat din nou teritoriile disputate, a devenit o superputere, a înlăturat dominația URSS în calitate de unic reprezentant al marxismului și a dezvoltat o economie în măsură să fie competitivă în lumea comerțului internațional. Unii istorici ar putea afirma că aceste progrese au fost obținute cu prețul unor libertăți politice. Dar un astfel de argument nu ar impresiona prea mult marea masă a poporului chinez, care consideră că prima îndatorire a liderilor lor este de a fi un guvern eficient iar nu de a răspândi democrația.

Să comentăm Concluziile

Acest capitol avansează o seamă de idei:

1. Semnificația istoriei Chinei după 1949 trebuie înțeleasă ca o continuare a „revoluției Chinei împotriva lumii pentru a se alătura lumii", a încercării sale de a se moderniza prin adoptarea unor trăsături progresiste ale lumii occidentale, respingând în același timp valorile sociale și politice decadente ale Occidentului.
2. Maoismul nu este atât o ideologie marxistă, cât o expresie practică a convingerii străvechi a Chinei că este superioară celorlalte culturi. În sintagma „comunism chinez" nu substantivul este elementul important, ci adjectivul. Mao a fost un practician al comunismului chinez. Faptul că el a adoptat ideea revoluției mondiale nu a fost un îndemn la unitate pentru marxismul internațional, ci o exigență ca revoluționarii de pretutindeni să adopte calea maoistă. Iată de ce URSS a devenit dușmanul de temut al Chinei. Liderii sovietici considerau că Mao le uzurpă locul în fruntea mișcării revoluționare internaționale. În realitate însă Mao era implicat într-o formă foarte intensă de autopromovare pe plan național.

3. În epoca lui Mao, care era foarte suspicios în privința oricărui lucru de proveniență străină, China a fost izolată într-o lume profund ostilă. Această situație a permis ca mare parte din politica externă a RPC să pară paranoică, iar relațiile cu Occidentul și Uniunea Sovietică să fie marcate de neînțelegeri.
4. Revoluția condusă de Deng Xiaoping a fost o redirecționare remarcabilă a politicii chineze, dar pe plan intern progresul s-a redus la nivelul domeniului economic. Deng a îmbunătățit relațiile cu lumea exterioară pentru a îmbunătăți perspectivele comerciale ale Chinei. Pe plan intern însă nu a manifestat nici o intenție de a micșora autoritatea PCC sau de a permite instaurarea unui mediu în care să funcționeze politica participativă. Aceasta, precum și revoluția economică pe care a inițiat-o, a fost moștenirea pe care a lăsat-o Chinei.
5. Părerile specialiștilor occidentali despre RPC au fost marcate de o neînțelegere a caracterului istoriei chineze și de refuzul de a aprecia China potrivit propriilor ei etaloane. Aceasta înseamnă că cele mai importante înfăptuiri ale RPC în încercarea de a se impune timp de o jumătate de secol sunt neglijate.

Ar fi foarte bine să analizați aceste afirmații revenind la capitolele relevante din carte și comparându-le cu ideile existente în cât mai multe dintre titlurile prezentate în lista de lecturi suplimentare. Astfel veți putea ajunge la propriile concluzii, susținute de dovezi, despre principalele probleme prezentate în această carte.

Tabel cronologic

1949	Proclamarea Republicii Populare Chineze
1950	Armata Populară de Eliberare (APE) invadează Tibetul.
	Mao face o vizită oficială în URSS.
	Semnarea tratatului chino-sovietic.
	SUA se implică în apărarea Taiwanului.
1950-1953	Războiul din Coreea
1951	„Cele trei campanii"
1952-1956	Primul plan cincinal din China
1952	Partidele politice (altele decât PCC) sunt interzise.
1953	Începe construirea cele de-a Treia Linii.
	Moare Stalin.
1955	RPC participă la conferința națiunilor nealiniate de la Bandung.
1956	Hrușciov începe programul de destalinizare.
	Revolta din Ungaria este înăbușită de trupele sovietice.
1957	Este lansată Campania celor o sută de flori.
	Mao participă la conferința marxistă de la Moscova.
1958-1962	Marele salt înainte
1958-1961	Foametea se generalizează în China.
1958	Hrușciov vizitează China.
	Mao Zedong renunța la președinția RPC.
	Matsu și Quemoy sunt atacate de APE.
	Lin Biao devine ministru al apărării.
	Uniunea Sovietică critică Marele salt înainte.
1961	Delegația chineză se retrage de la lucrările Congresului PCUS de la Moscova.
1962	Liu Shaoqi și Deng Xiaoping sunt desemnați să rezolve problema foametei.
	Izbucnește războiul de graniță chino-indian.
	RPC condamnă politica sovietică în Cuba.
1963	Cărticica roșie a lui Mao devine textul de căpătâi al chinezilor.
	Este publicat *Jurnalul lui Lei Feng*
1964	Chinezii detonează prima bombă atomică.

1965	Piesa *Demiterea din funcție a lui Hai Rai* este atacată de maoiști.
1966	Mao reapare în public. Liu și Deng sunt demiși.
1966-1976	Mare Revoluție culturală proletară
1967	Chinezii detonează o bombă cu hidrogen.
1969	URSS încearcă să înlăture China din cadrul comunismului internațional. RPC și URSS se amenință reciproc cu atacuri cu rachete.
1971	Încep convorbirile chino-americane. SUA acceptă RPC ca reprezentant al Chinei în cadrul ONU. Lin Biao moare într-un accident de avion.
1972	Președintele Nixon vizitează China. Începe campania „Să-i criticăm pe Lin Biao și pe Confucius".
1973	Liu Shaoqi moare în închisoare. Deng Xiaoping revine în guvern.
1975	Moare Chiang Kai-shek. RPC îl sprijină pe Pol Pot în Cambodgia.
1976	Moare Zhou Enlai. Incidentul din Piața Tiananmen de la Beijing. Cutremurul de la Tangshan Moare Mao Zedong, Hua Guofeng devine președintele PCC. Este arestată Banda celor patru.
1977	Deng redevine secretar al PCC.
1978	Este convocată a Treia Plenară. Este adoptat programul celor patru modernizări.
1979	Începe mișcarea pro-democrație. Wei Jingsheng este arestat. Reluarea relațiilor diplomatice între RPC și SUA
1980	Banda celor patru este judecată.
1981	RPC adoptă cele două principii în privința Taiwanului.
1982	Margaret Thatcher vizitează China pentru convorbiri pe tema Hong Kong-ului.

1984	Declarația comună chino-britanică în privința Hong Kong-ului.
1986	Încep mișcări de protest în principalele universități din China.
1988	Chinezii scufundă vase de război vietnameze (conflictul în privința Insulelor Spratly).
1989	Moare Hu Yaobang. Mihail Gorbaciov vizitează China. Demonstrația pro-democrație înăbușită la Beijing
1992	SUA acordă RPC statutul de „națiune cea mai favorizată".
1997	Moare Deng Xiaoping. Hong Kong revine la China.

Glosar

Numele chineze în forma Pinyin și Wade-Giles

Pinyin	Wade-Giles
Anhui	Anhwei
Beijing	Peking
Bo Yibo	Po Yipo
Chen Boda	Chen Po-ta
Chen Duxui	Chen Tu-hsiu
Chongqing	Chungking
Daxing	Tsa-hsing
Deng Xiaoping	Teng Hsiao-ping
Duan Qirui	Tuan Chi-jui
Fang Lizhi	Fang Li-Chih
Feng Yuxiang	Feng Yu-hsiang
Fuzhou	Foochow
Fujian	Fukien
Gao Gang	Kao Kang
Gansu	Kansu
Guangzhou	Canton
Guangdong	Kwangtung
Guangxu	Kuang Hsu
Guangxi	Kwangsi
Guishou	Kweichow
Guomingdang	Kuomintang
Hangzhou	Hangchow
Henan	Honan
Heilongjang	Heilunkiang
Hebei	Hopei
Hefei	Hofei
Hua Guofeng	Hua Kuopfeng
Hubei	Hupei
Hu Yaobang	Hu Yao-pang

Jiang Jieshi	Chiang Kai-shek
Jiang Jingguo	Chiang Ching-kuo
Jiang Qing	Chiang Ching
Jiang Wun	Chiang Wun
Jiangxi	Kiansi
Lin Biao	Lin Piao
Liu Shaoqi	Liu Shao-chi
Mao Zedong	Mao Tse-tung
Mao Yuanxin	Mao Yuan-hsin
Nanjing	Nanking
Peng Dehuai	Peng Teh-huai
Peng Zhen	Peng Chen
Quemoy	Jinmen
Qin Shi Huang	Shi Huang-ti
Qinghai	Tsinghai
Rao Rashi	Jao Shu-shi
Shaanxi	Shensi
Shandong	Shantung
Shantou	Swatow
Shanxi	Shansi
Sun Yatsen	Sun Yat-sen
Sichuan	Szechwan
Taiwan	Formosa
Wang Dengxing	Wang Tung-hsing
Wang Hongwen	Wang Hung-wen
Wang Jingwei	Wang Ching-wei
Wang Jinxi	Wang Ching-hsi
Wuhan	Wuchang
Xian	Sian
Xiamen	Amoy
Xiefuzhi	Hsieh Fu-chih
Xinhua	Hsinhua
Xinjiang	Sinkiang
Xizang	Hsi-tsang
Xu Shiyou	Hsu Shih-yu
Yanan	Yenan

Yangzi	Yangtze
Yan Jioqi	Yan Chao-chi
Yan Xishan	Yen Hsi-shan
Yao Wenyuan	Yao Wen-yuan
Ye Jianying	Yeh Chien-ying
Zhang Chunqiao	Chang Chun-ċhiao
Zhao Ziyang	Chao Tzu-yang
Zhuhai	Chuhai
Zhou Enlai	Chou En-lai
Zhu De	Chuh The
Zunyi	Tsunyi

Lecturi suplimentare

Vă prezentăm în continuare o listă selectivă a unor titluri care tratează problema Chinei comuniste după 1949, scrise în engleză sau disponibile în traducere engleză. Unde a fost posibil, ne-am referit la ultima ediție.

1. Studii generale

Lucrarea de referință despre China în această perioadă este *The Cambrigde History of China*, vol. 14 și 15, editată de **Roderick MacFarquar** și **John K. Fairbank** (CUP, 1987-1991). Printre autorii acesteia se numără mulți specialiști în istoria modernă a Chinei. Fără îndoială, cel mai important text despre China modernă este lucrarea lui **Jonathan Spence**, *The Search for Modern China* (W.W. Norton, 1990). O altă lucrare importantă scrisă de prolificul cercetător britanic este *The Gate of Heavenly Peace: the Chinese and their Revolution 1895-1980* (Faber and Faber, 1982), care descrie istoria perioadei din punctul de vedere al unor figuri mai puțin cunoscute din viața publică a Chinei. Vă recomandăm de asemenea lucrarea lui **Spence** scrisă în colaborare cu **Annping Chin**, *The Chinese Century: A Photographic History* (HarperCollins, 1996); în această carte puteți găsi ilustrații superbe combinate cu un comentariu extrem de documentat. O privire de ansamblu asupra Chinei moderne vă oferă și lucrarea lui **Dick Wilson**, *China: the Big Tiger* (Little Brown, 1996) și apoi cea a lui **John Gittings**, *Real China: from Cannibalism to Karaoke* (Simon&Schuster, 1996). O abordare extrem de clară a politicii lui Mao în China ne-o oferă lucrarea lui **Richard C. Thornton**, *China: a Political History 1917-1980* (Westview Press, 1982), în timp ce o perspectivă interesantă ne oferă istoricul chinez din Hong Kong **W.S.K. Waung**, în lucrarea sa *Revolution and Liberation: A Short History of Modern China 1900-1970* (Heinemann, 1971). O introducere scurtă, dar cuprinzătoare, care conține o listă completă a lucrărilor moderne, ne oferă **P.J. Bailey** în lucrarea sa *China in the Twentieth Century* (Basil Blackwell, 1988). Alte studii generale extrem de valoroase sunt lucrarea lui **S.A.M. Adshead**, *China in World History* (Macmillan, 1995) și cea a lui **John King Fairbank**,

China: A New History (Belknap Press, 1992); cea din urmă are o excelentă bibliografie. Vă mai recomandăm lucrarea lui **Henry McAleavy**, *The Modern History of China* (Weidenfeld and Nicolson, 1967) și cea a lui **Peter M. Mitchell**, *China: Tradition and Revolution* (Edward Arnold, 1977), care oferă relatări extrem de grăitoare despre anii epocii maoiste. **Immanuel C.Y. Hsu** în lucrarea sa *The Rise of Modern China* (New York, 1983) tratează luptele politice din această perioadă. **Hsu** a mai editat o serie de interpretări foarte interesante cu titlul *Readings in Modern Chinese History* (Oxford, 1971). **Dun J. Li**, în lucrarea *The Road to Communism: China Since 1912* (Van Nostrand, 1969) oferă o seamă de documente grăitoare, prezentate printr-un comentariu foarte bine informat. **F. Schurmann** și **O. Schell** au editat o serie de documente sub titlul *Communist China* (Penguin, 1974).

Studii speciale

Problema guvernării lui Mao Zedong după 1949 este abordată în detaliu în lucrările lui **Roderick MacFarquar**, *The Origins od the Cultural Revolution* (Columbia UP, 1983) și *From the Hundred Flowers to the Great Leap* (Harvard UP, 1989). Lucrarea lui **Jasper Becker**, *Hungry Ghosts: China'Secret Famine* (John Murray, 1996) se referă la foametea provocată de Marele salt înainte și refuzul Occidentului de a accepta acest lucru. Dintre numeroasele lucrări dedicate Revoluției culturale vă recomandăm cărțile următorilor autori: **Lynn White**, *Politics of Chaos* (Princeton UP, 1989), **Anita Chan**, *Children of Mao* (University of Washington Press, 1985) și **Chihua We**, *The Red Mirror* (Plymbridge, 1996). Referiri la fostele Gărzi Roșii și victimele lor puteți găsi în lucrările lui **Gao Yuan**, *Born Red: a Chronicle of the Cultural Revolution* (Stanford UP, 1987) și a lui **Nien Cheng**, *Life and Death in Shanghai* (Grove, 1986). Revoluția lui Deng este analizată în lucrarea aditată de **Richard Baum**, *China's Four Modernisations* (Columbia, 1980). Mișcarea pentru democrație care a stat la baza manifestațiilor din Piața Tiananmen este subiectul cărții lui **David Bachman** și **Dali L. Yang**, *China's Struggle for Democracy* (Sharpe, 1991). Masacrul care a pus capăt demonstrațiilor din Piața Tiananmen poate fi studiat în două lucrări

cu puncte de vedere controversate: **Jiang Zhifen**, *Countdown to Tiananmen* (Harvester, 1990) prezintă punctul de vedere al demonstranților, în timp ce punctul de vedere al guvernului ne este oferit de lucrarea lui **Che Muqi**, *Beijing Turmoil: More than Meets the Eye* (Beijing Foreign languages Press, 1992). Moștenirea lăsată Chinei de Deng Xiaoping este abordată din punctul de vedere al unui observator occidental în lucrarea lui **Orville Schell**, *Mandate of Heaven* (Warner Books, 1995). Studii despre politica externă a RPC puteți găsi în lucrările lui **Bruce Cummings**, *The Origins of the Korean War* (Princeton UP, 1990), **Herbert J. Ellison** (editor), *The Sino-Soviet Conflict* (University of Washington Press, 1982), **Gordon H. Chang**, *The United States, China and the Soviet Union, 1948-1972* (Stanford UP, 1990) și **Samuel S. Kim**, *The Third World in Chinese World Policy* (Princeton UP, 1989). Scriitorul rus antistalinist, dar prosovietic **Roy Medvedev** ne oferă un punct de vedere incitant asupra atitudinii chinezilor față de lumea exterioară în lucrarea sa *China and the Superpowers* (Blackwell, 1986). Cei doi cercetători americani **Andrew J. Nathan** și **Robert S. Ross** au făcut o analiză amănunțită a politicii externe a RPC din perspectiva interesului pe care l-a avut China pentru securitatea într-o lume ostilă, în lucrarea *The Great Wall and the Empty Fortress* (W.W. Norton, 1997). Problema Taiwanului este abordată de **John Cooper** în lucrarea *A Quiet Revolution: Political Development in the Republic of China* (Washington, 1988). Evenimentele legate de invazia chinezilor în Tibet prezentată prin prisma unora dintre victime este descrisă în lucrarea lui **Palden Gyatso**, *Fire Under the Snow* (Harvill, 1997). Dintre numeroasele lucrări care au apărut pe tema persecuției la care au fost supuși disidenții politici chinezi amintim cartea lui **Harry Wu**, *Laogai – China's Gulag* (Chatto&Windus, 1993) și cea a lui **Zhang Xianliang**, *My Bodhi tree* (Secker, 1996). Evoluțiile economice din RPC sunt prezentate pe larg în lucarea lui **David J. Pyle**, *China's Economy, 1949-1994 From Revolution to Reform* (Macmillan, 1997) în timp ce lucrarea editată de **Dwight Perkins**, *China's Modern Economy in Historical perspective* (Stanford University Press, 1975) reprezintă o colecție de eseuri pe tema relațiilor economice ale Chinei cu Occidentul.

Biografii

Cea mai importantă lucrare apărută în limba engleză despre biografia lui Mao a fost cea a lui **Stuart Schram,** *Mao Tse-Tung* (Penguin, 1975). Tot același autor a mai scris și lucrarea *Mao Tse-Tung Unrehearsed, Talks an letters: 1956-1971* (Penguin, 1975). Un studiu extrem de important este și cel al lui **Jerome Ch'en**, *Mao and the Chinese Revolution* (Oxford University Press, 1965). O biografie extrem de interesantă a scris și călătorul și jurnalistul american **Harrison E. Salisbury**, *The New Emperors Mao and Deng: A Dual Biography* (Harper Collins, 1993). O biografie care are la bază relatările gărzilor de corp ale lui Mao este lucrarea lui **Quan Yanchi**, *Mao Zedong: Man Not God* (Foreign Languages Press, Beijing 1992). Așa cum o sugerează titlul, lucrarea vă oferă o abordare echilibrată, lucruri necunoscute în China înainte de anii '80, când numai hagiografia era permisă. Printre cărțile care adoptă o poziție extrem de critică privind rolul lui Mao și al PCC în Republica Populară Chineză se numără lucrarea lui **Siao Yu**, *Mao and I Were Beggars* (Syracuse University, 1959. Biografia lui **Wang Ming**, *Mao Tse-tung* (Mocova, 1975) ne oferă punctul de vedere al unui rar exemplu de scriitor chinez prosovietic. O abordare scurtă, dar folositoare a principalelor caracteristici ale carierei lui Mao puteți găsi în lucrarea **Deliei Davin**, *Mao Zedong* (Sutton, 1997). Extrase din lucrările cele mai importante ale lui Mao pot fi găsite în lucrarea **Annei Freemantle**, *Mao Tse-tung* (Mentor, 1971). Vă recomandăm să răsfoiți *Quotations from Chairman Mao Tse-tung* (Foreign Languages Press, Beijing 1966), „Cărticica roșie" care a devenit Biblia Chinei în anii '60. O prezentare a caracterului lui Mao, istoria sa medicală și comportamentală ne oferă medicul său **Li Zhisiu** în lucrarea *The Private Life of Chairman Mao* (Chatto și Windus, 1994). În plus față de lucrarea lui **Harrison Salisbury**, *The New Emperors*, studii interesante despre Deng Xiaoping ne oferă **Richard Evans** în lucrarea *Deng Xiaoping and the Making of Modern China* (OUP, 1991) și **David Goodman** în cartea sa *Deng Xiaoping* (Cardinal, 1990).Cea mai accesibilă colecție de scrieri ale lui Deng o găsiți în **Deng Xiaoping**, *Fundamental Issues in Present-Day China* (Foreign Languages Press, 1987). Studii despre liderul taiwanez Chiang Kai-shek găsiți în lucrarea lui **Emily Hahn**, *Chiang Kai-shek, an Unauthorised Biography* (New York, 1955) care îl prezintă într-o lumină favorabilă, iar lucrarea lui **Louise Strong**, *China Fights for Freedom* (New World Press, 1963) ne prezintă un punct de vedere critic.

Index

Bo Ybo 197
Brejnev, Leonid 161, 162, 166, 170, 171, 172, 197

Castro, Fidel 156
Chen Boda 54, 87, 190, 197
Chen Hansheng 72, 197
Chen Yun 197
Chiang Kai-shek 122
Chunquiao 79
Craddock Percy 197

Dalai Lama 133, 138, 139, 197
Deng Pufang 197
Deng Xiaoping 53, 55, 64, 67, 68, 69, 71, 79, 82, 83, 85, 86, 95, 96, 100, 103, 107, 109, 118, 120, 126, 127, 129, 130, 131, 134, 139, 152, 153, 166, 173, 177, 178, 179, 182, 183, 186, 187, 188, 189, 190, 195, 196, 197
Dubcek, Alexander 161
Dulles, John Foster 163

Fang Lizhi 98, 190

Gao Gang 114, 115, 190
Gorbaciov, Mihail 102, 103, 166, 167, 172, 189
Grey, Anthony 57, 58, 75, 76
Gromîko, Andrei 114

Heath, Edward 112, 133, 134
Hitler, Adolf 62, 72, 155, 162, 171
Ho Chi-Minh 163, 164, 197
Hruşciov, Nikita 51, 52, 103, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 159, 160, 166, 168, 169, 172, 187, 197
Hu Yaobang 85, 98, 100, 189, 190, 197
Hua Guofeng 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 188, 190, 197

Iudin, Pavel 153

Jiang Jingguo 125, 191
Jiang Qing 55, 62, 64, 68, 69, 75, 79, 80, 81, 87, 88, 191
Jiang Wun 191, 197
Jung Lei 197

Kang Sheng 55, 197
Kennedy, John. F. 156, 197
Kim Il Sung 113, 115
Kissinger, Henry 118, 120, 197

Lee Teng-hui 125
Lei Feng 187
Lenin, V. 62, 78, 146, 151, 160, 180, 181, 197
Li Peng 100, 103, 105, 109, 110, 197
Li Rui 72, 197
Li Zhisui 69, 197
Lin Biao 54, 55, 66, 67, 68, 115, 162, 171, 187, 188, 191, 197
Lîsenko, Trofim 150, 197
Liu Shaoqi 53, 54, 67, 138, 187, 188, 191, 197
Lo Yiren 71, 197

MacArthur, Douglas 115, 197
Mao Anying 116, 197
Mao Yuanxin 81, 191, 197
Mao Zedong 53, 54, 56, 61, 66, 67, 69, 79, 81, 82, 84, 86, 87, 95, 96, 116, 117, 120, 148, 158, 159,

178, 179, 180, 182, 183, 187, 188, 191, 194, 196, 197
Marx, Karl 72, 180, 181, 197

Nehru, Jawaharlal 135, 138, 197
Nixon, Richard 64, 68, 112, 120, 122, 188, 197

Panchen, Lama 139
Peng Zhen 85, 191, 198
Pol Pot 72, 164, 188, 198

Qin Shi Huang 72, 191
Qing 128, 130, 179, 184

Rao Rashi 191

Stalin, Iosif 51, 52, 62, 70, 72, 86, 89, 113, 114, 115, 116, 117, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 158, 159, 168, 169, 170, 176, 181, 187, 198
Sun Yatsen 191, 198
Suslov, Mihail 152, 198

Thatcher, Margaret 130, 131, 133, 188, 198
Tito, Iosip 147, 152, 198
Trotki 158, 170, 198
Truman, Harry S. 121, 198

Wang Dongxing 80, 81, 198
Wang Hongwen 79, 81, 87, 191, 198
Wei Jingsheng 96, 188, 198
Wilson, David 133, 193, 198
Wood, Frances 62
Wu Han 80
Wu, Harry 71, 176, 195

Xie Fuzhi 59
Xinhua 191, 198
Xu Shiyou 83, 191, 198

Yan Jiaqi 70, 198
Yan Yen 65, 198
Yang Shangkun 105, 198
Yao Wenyuan 79, 87, 192, 198
Ye Jianying 83, 192, 198

Ze Rong 60, 76, 198
Zhang Chunquiao 79, 87
Zhao Ziyang 98, 101, 103, 131, 192, 198
Zhou Enlai 53, 67, 68, 79, 83, 84, 85, 89, 115, 118, 134, 138, 140, 155, 163, 166, 188, 192, 198
Zhou Guanrun 63, 64, 76, 198

Editorul colecției: Robert Pearce

Seria *Acces la istorie* este cea mai populară și mai utilă serie de cărți de istorie atât pentru studenți și elevi, cât și pentru cititorul obișnuit. Ea oferă introduceri succinte, accesibile și actualizate în diverse perioade ale istoriei europene și ale istoriei lumii. Fiecare capitol conține *Îndrumări pentru studiu.*

Cele mai recente ediții oferă:

- introduceri succinte, accesibile și actualizate în diverse perioade ale istoriei statelor europene și ale istoriei lumii
- cele mai recente interpretări istorice ale unor teme și probleme controversate
- îndrumări pentru studiu care conțin exerciții și sfaturi despre modul în care elevii și studenții trebuie să răspundă la anumite tipuri de întrebări
- noi structuri de tipul „obiective de atins", probleme cheie și date importante.

Cartea aceasta prezintă istoria tumultoasă a Chinei de la proclamarea Republicii Populare în 1949 până la retrocedarea Hong Kong-ului de către Marea Britanie. O atenție specială este consacrată aprigei confruntări ideologice cu URSS pentru supremație în spațiul mondial comunist și creșterii rolului Chinei ca putere mondială. Sunt analizate implicarea Chinei în războiul coreean, problema Taiwanului, relațiile cu SUA. Un loc central îl ocupă prezentarea figurii lui Mao Zedong și a rolului său ca lider politic și inițiator al revoluției culturale. Lucrarea se bazează pe o bibliografie la zi și pe o documentație extrem de elocventă pentru definirea istoriei recente a Chinei.

ISBN 973-571-461-2
9789735 714611